

NACRT

**STRATEŠKI PLAN RURALNOG RAZVOJA BOSNE I
HERCEGOVINE ZA PERIOD OD 2023. DO 2027. OKVIRNI
DOKUMENT**

SADRŽAJ

SKRAĆENICE I AKRONIMI	5
PREGLED TABELA.....	8
PREGLED GRAFIKONA	9
PREGLED PRILOGA.....	9
1. UVOD.....	11
1.1. Pravna osnova za izradu Strateškog plana ruralnog razvoja BiH za period od 2023. do 2027. okvirni dokument	11
2.1. Mehanizam i metodologija izrade Strateškog plan ruralnog razvoja BiH za period od 2023. do 2027. okvirni dokument.....	12
2. PREGLED STANJA U SEKTORU	13
2.1. Prirodni resursi kao osnova poljoprivredne proizvodnje	13
2.1.1. Klima i klimatske promjene	13
2.1.2. Zemljište	15
2.1.3. Vode	16
2.1.4. Šume.....	17
2.1.5. Biodiverzitet.....	18
2.1.6. Radna snaga	20
2.1.7. Uticaj/uticaj poljoprivrede na životnu sredinu	22
2.2. Poljoprivredna proizvodnja.....	23
2.2.1. Biljna proizvodnja	23
2.2.2. Stočarska proizvodnja.....	28
2.2.3. Organska i integralna proizvodnja.....	33
2.2.4. Ljekovito, aromatično i samoniklo bilje	35
2.2.5. Proizvodi sa zaštićenim geografskim porijeklom, izvorni i tradicionalni proizvodi	35
2.2.6. Diversifikacija poljoprivredne proizvodnje.....	36
2.3. Ribarstvo.....	38
2.4. Prehrambena industrija	39
2.5. Poljoprivredni proizvođači i struktura poljoprivrednih gazdinstva.....	42
2.5.1. Poljoprivredni proizvođači.....	42
2.5.2. Poljoprivredna gazdinstva.....	45
2.6. Karakteristike ruralnih područja.....	46
2.7. Institucionalne strukture u sektoru poljoprivrede i ruralnog razvoja.....	48
2.7.1. Institucije i njihove nadležnosti u sektoru.....	48

2.7.2.	Obrazovne i naučno-istraživačke institucije u sektoru poljoprivrede	50
2.7.3.	Poljoprivredne savjetodavne službe.....	52
2.7.4.	Poljoprivredni informacijski sistemi	54
2.7.5.	Laboratorije.....	56
2.7.6.	Udruženja poljoprivrednika	58
2.7.7.	Evropske integracije	59
2.7.8.	Međunarodna i regionalna saradnja	59
2.8.	Sektorske politike.....	61
2.8.1.	Politike poljoprivrede i ruralnog razvoja	61
2.8.2.	Finansiranje poljoprivrede	69
2.8.3.	Donatorska podrška	71
2.8.4.	Agro-ekološka politika	73
2.8.5.	Ravnopravnost spolova/polova	74
2.9.	Trgovina poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima	76
2.9.1.	Pokrivenost uvoza izvozom poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda.....	76
2.9.2.	Trgovina važnijih grupa poljoprivredno-prehrambenih proizvoda	77
2.9.3.	Efikasnost poljoprivredne proizvodnje i prehrambene industrije	79
2.9.4.	Konkurentnost poljoprivredne proizvodnje i prehrambene industrije.....	81
2.9.5.	Tržišna infrastruktura.....	83
3.	ANALIZA STANJA U SEKTORU	85
3.1.	SWOT	85
3.2.	PESTLE analiza.....	88
4.	STRATEŠKA VIZIJA RURALNOG RAZVOJA BIH.....	92
5.	STRATEŠKI CILJEVI I MJERE	93
5.1.	Strateški cilj 1: Razvoj poljoprivrede baziran na povećanju produktivnosti i održivosti dohotka poljoprivrednih gazdinstava.....	93
5.1.1.	Specifični cilj 1.1. Povećanje sigurnosti dohotka poljoprivrednih gazdinstava	94
5.1.1.1.	Mjera 1.1.1. Direktna plaćanja po jedinici korištene površine	94
5.1.1.2.	Mjera 1.1.2. Direktna plaćanja po jedinici utrošenih inputa.....	94
5.1.1.3.	Mjera 1.1.3. Podrška interventnoj nabavci poljoprivrednih repromaterijala	94
5.1.1.4.	Mjera 1.1.4. Direktna plaćanja po uslovnom grlu stoke	95
5.1.2.	Specifični cilj 1.2. Povećanje produktivnosti poljoprivredne proizvodnje	95
5.1.2.1.	Mjera 1.2.1. Kompenzaciona plaćanja strateškim proizvodnjama.....	95
5.1.2.2.	Mjera 1.2.2. Direktna plaćanja na bazi količine ostvarene proizvodnje.....	95
5.1.2.3.	Mjera 1.2.3. Podrška pčelarstvu	96
5.1.2.4.	Mjera 1.2.4. Podrška ribarstvu (akvakulturi)	96
5.1.2.5.	Mjera 1.2.5. Podrška programima proizvodnje domaćeg sjemenskog i sadnog materijala i kvalitnog priplodnog podmlatka u stočarstvu	96
5.1.3.	Specifični cilj 1.3. Upravljanje rizicima u poljoprivredi	96
5.1.3.1.	Mjera 1.3.1. Podrška skladištenju tržišnih viškova poljoprivrednih proizvoda	96
5.1.3.2.	Mjera 1.3.2. Vanredne pomoći	97
5.1.4.	Specifični cilj 1.4. Povećanje dohotka poljoprivrednih gazdinstava dodavanjem vrijednosti poljoprivrednim proizvodima i olakšavanjem njihove prodaje	97
5.1.4.1.	Mjera 1.4.1. Podrška uvođenju dobrovoljnih standarda kvaliteta	97

5.1.4.2. Mjera 1.4.2. Podrška izradi elaborata za zaštitu proizvoda sa oznakama geografskog porijekla	97
5.1.4.3. Mjera 1.4.3. Podrška ugovaranju proizvodnje i prodaji putem poljoprivrednih zadruga, klastera i drugih proizvođačkih organizacija	98
5.1.4.4. Mjera 1.4.4. Podrška realizaciji operativnih programa organizacija proizvođača.....	98
5.1.5. Specifični cilj 1.5. Razvoj informacionog sistema u poljoprivredi, jačanje poljoprivrednog savjetodavnog rada i razvoj naučnih istraživanja u sektoru poljoprivrede.....	99
5.1.5.1. Mjera 1.5.1. Uspostava integriranog informacionog sistema u poljoprivredi	99
5.1.5.2. Mjera 1.5.2. Podrška jačanju rada poljoprivrednih savjetodavnih službi, naučnom radu u sektoru poljoprivrede i drugim oblicima usavršavanja poljoprivrednih proizvođača.....	99
5.2. Strateški cilj 2: Poticanje konkurentnosti, digitalizacije i inovacija u poljoprivredi.....	101
5.2.1. Specifični cilj 2.1. Jačanje tržišne orijentisanosti povećanjem konkurentnosti poljoprivrednog sektora	102
5.2.1.1. Mjera 2.1.1. Investicije u poljoprivredna gazdinstva (investicije za modernizaciju biljne i animalne proizvodnje, akvakulture i plasman proizvoda)	102
5.2.1.2. Mjera 2.1.2. Investicije u prehrambenu industriju	102
5.2.1.3. Mjera 2.1.3. Podrška osiguranju poljoprivredne proizvodnje.....	103
5.2.1.4. Mjera 2.1.4. Podrška dohotku mladim poljoprivrednicima koji preuzimaju upravljanje poljoprivrednim gazdinstvima	103
5.2.2. Specifični cilj 2.2. Modernizacija poljoprivredno-prehrambenog sektora stavljanjem većeg naglaska na istraživanje, inovacije i digitalizaciju	103
5.2.2.1. Mjera 2.2.1. Podrška razmjeni znanja, inovacija i informacija.....	103
5.2.2.2. Mjera 2.2.2. Revitalizacija lokalnih zelenih pijaca i podrška uspostavljanju i razvoju seoskih pijaca putem poljoprivrednih udruženja	104
5.3. Strateški cilj 3: Održivo upravljanje prirodnim resursima i podrška razvoju klimatski otporne poljoprivrede	104
5.3.1. Specifični cilj 3.1. Povećanje obima poljoprivredne proizvodnje na principima organske proizvodnje	105
5.3.1.1. Mjera 3.1.1. Podrška za organsku proizvodnju i proizvodnju u konverziji	106
5.3.2. Specifični cilj 3.2. Zaštita, uređenje i održiva upotreba poljoprivrednog zemljišta	106
5.3.2.1. Mjera 3.2.1. Monitoring, uređenje i poboljšanje plodnosti poljoprivrednog zemljišta	106
5.3.2.2. Mjera 3.2.2. Pošumljavanje poljoprivrednog zemljišta i uspostavljanje i održavanje agrošumarskih praksi.....	107
5.3.3. Specifični cilj 3.3. Zaštita i održiva upotreba vode u poljoprivrednoj proizvodnji	107
5.3.3.1. Mjera 3.3.1. Podrška investicionim ulaganjima u navodnjavanje i odvodnjavanje poljoprivrednog zemljišta i njegovu zaštitu od poplava.....	107
5.3.3.2. Mjera 3.3.2. Zaštita površinskih i podzemnih voda od zagađenja iz poljoprivrede	108
5.3.4. Specifični cilj 3.4. Povećanje proizvodnje energije iz obnovljivih izvora.....	108
5.3.4.1. Mjera 3.4.1. Podsticanje investicionih ulaganja za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora iz poljoprivrede.....	108
5.3.5. Specifični cilj 3.5. Poboľšane prakse upravljanja opasnim i drugim otpadom.....	109
5.3.5.1. Mjera 3.5.1. Organizovano zbrinjavanje opasnog otpada iz poljoprivrede i prehrambene industrije	109
5.3.6. Specifični cilj 3.6. Očuvanje i održivo upravljanje biljnim i životinjskim genetičkim resursima.....	109
5.3.6.1. Mjera 3.6.1. Podrška programima in situ i ex situ nadzora i zaštite autohtonih sorti biljaka i rasa domaćih životinja.....	109
5.3.6.2. Mjera 3.6.2. Podsticaji za uzgoj autohtonih rasa domaćih životinja i za gajenje i reprodukciju sjemena autohtonih sorti biljaka	110
5.3.6.3. Mjera 3.6.3. Podrška smanjenju i ublažavanju posljedica klimatskih promjena kroz podršku uvođenja novih sorti/pasmina	110
5.4. Strateški cilj 4: Obnova, očuvanje i jačanje ruralnih područja	110

5.4.1. Specifični cilj 4.1. Privlačenje mladih poljoprivrednika i stvaranje poslovnog ambijenta u ruralnim područjima.....	111
5.4.1.1. Mjera 4.1.1. Podrška poslovanju mladih poljoprivrednika i osnivanje preduzeća u ruralnom prostoru	111
5.4.1.2. Mjera 4.1.2. Podrška razgraničenju manje povoljnih područja i podrška poslovanju poljoprivrednih gazdinstava u njima.....	111
5.1.15. Specifični cilj 4.2. Promocija zapošljavanja, rasta socijalne inkluzije i lokalni razvoj u ruralnim područjima.....	112
5.4.2.1. Mjera 4.2.1. Diversifikacija ruralne ekonomije - podrška razvoju ruralnog preduzetništva.....	112
5.4.2.2. Mjera 4.2.2. Podrška svim oblicima ruralnog turizma (agroturizam, lovni i ribolovni turizam) ..	113
5.4.2.3. Mjera 4.2.3. Podrška razvoju ruralne infrastrukture (fizička, društvena i uslužna)	113
5.4.2.4. Mjera 4.2.4. Podrška lokalnom ruralnom razvoju kroz podršku izrade lokalnih akcionih planova, uvođenju LEADER pristupa i osnivanja LAG-ova.....	114
5.4.2.5. Mjera 4.2.5. Podrška brendiranju (promociji) ruralnih područja i ruralnih proizvoda	114
5.4.2.6. Mjera 4.2.6. Podrška samozapošljavanju i zapošljavanju žena na selu	114
5.4.2.7. Mjera 4.2.7. Organizovano odlaganje čvrstog otpada u ruralnim područjima.....	115
5.4.2.8. Mjera 4.2.8. Razvoj naprednih sela	115
5.5. Strateški cilj 5: Razvoj sistema za implementaciju i upravljanje ruralnim razvojem.....	115
5.5.1. Specifični cilj 5.1. Podrška razvoju kapaciteta institucionalnog upravljanja.....	116
5.5.1.1. Mjera 5.1.1. Tehnička podrška relevantnim institucijama za provođenje politika i jačanje sistema sigurnosti hrane.....	116
5.5.1.2. Mjera 5.1.2. Uspostavljanje sistema za kontrolu i bezbjednost poljoprivrednih proizvoda (veterinarstvo i fitosanitarna oblast).....	116
5.5.1.3. Mjera 5.1.3. Koordinacija aktivnosti entitetskih ministarstava poljoprivrede, Odjela za poljoprivredu Brčko distrikt BiH i Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH po pitanju spoljno-trgovinske zaštite u skladu sa odredbama STO	117
5.5.2. Specifični cilj 5.2. Usklađivanje zakonodavstva i strateškog okvira sa novim EU regulativama i Zelenom agendom za Zapadni Balkan	117
5.5.2.1. Mjera 5.2.1. Donošenje zakonske regulative u skladu sa novim EU direktivama	117
5.5.2.2. Mjera 5.2.2. Izrada načela dobre poljoprivredne prakse i ostalih obaveznih mjera kojih se poljoprivrednici moraju pridržavati	117
5.5.2.3. Mjera 5.2.3. Izrada dobrovoljnih tzv. poljoprivredno-okolišnih mjera	118
6. MONITORING OKVIR	119
7. BUDŽETSKI OKVIR (2023-2027).....	134
8. AKCIONI PLAN.....	140
9. PRILOZI.....	146

SKRAĆENICE I AKRONIMI

AICS	<i>The Italian Agency for Development Cooperation</i> Italijanska razvojna agencija
AKIS	<i>Agricultural Knowledge and Innovation System</i> Sistema za primjenu znanja i informacija u poljoprivredi
AMS	Agricultural Marketing
APM	<i>Aggregate Measurement of Support</i> Agregatno mjerenje podrške
BAS	<i>Institute for Standardization of Bosnia and Herzegovina</i> Institut za standardizaciju Bosne i Hercegovine
BATA	<i>BiH Accreditation Institute</i> Institut za akreditaciju Bosne i Hercegovine
BD BiH	Brčko distrikt Bosne i Hercegovine
BDV	Bruto dodana vrijednost
BiH	Bosna i Hercegovina
CEFTA	<i>Central European Free Trade Agreement</i> Centralnoevropski ugovor o slobodnoj trgovini
CzD	<i>Czech Development Agency</i> Češka razvojna agencija
EU	Evropska/Eurovska unija
EUR	Novčana valuta EU
EU4Agri	<i>Project EU support for agriculture and rural development in BiH</i> Projekat Podrška Evropske unije za poljoprivredu i ruralni razvoj u BiH
FADN	<i>Farm Accountancy Data Network</i> Mreža podataka poljoprivrednog računovodstva
FAO	<i>Food and Agricultural Organization</i> Svjetska organizacija za poljoprivredu i hranu
FBiH	Međunarodna unija za zaštitu prirode
FMPVŠ	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva
GIS	<i>Geographical Information System</i> Geo informacioni sistem
IACS	<i>Integrated Administration and Control System</i> Integrirani sistem administracije i kontrole
IFAD	<i>International Fund for Agricultural Development</i> Međunarodni fond za razvoj poljoprivrede
ILO	<i>International Labor Organisation</i> Međunarodna organizacija rada
Interresorna komisiju	Interresorna komisija za izradu Nacrta strateškog plana ruralnog razvoja BiH za period od 2027. do 2027. okvirni dokument

IPA	<i>Instruments of pre-accession assistance</i> Instrumenta predpristupne pomoći
IPARD	<i>Instruments of pre-accession aid for rural development</i> Instrumenta predpristupne pomoći za ruralni razvoj
IRB RS	Investiciono-razvojna banka Republike Srpske
ISO	<i>International Standard Organisation</i> Međunarodna organizacija za standardizaciju
IUCN	<i>International Union for Conservation of Nature</i> Međunarodna organizacija za zaštitu prirode
JU	Javna ustanova
KM	Koonvertibilna marka (valuta BiH)
LPIS	<i>Land Parcel Identification System</i> Sistem za identifikaciju zemljišnih parcela
mil.	milion
MKO	Mikrokreditna organizacija
MPŠV RS	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske
MVTEO	Ministarstvo vanjske/spoljne trgovine i ekonomskih odnosa
OECD	<i>Organisation for Economic Cooperation and Development</i> Međunarodna organizacija za saradnju i razvoj
OPG	Obiteljsko porodično gospodarstvo
PDO	<i>Protected Designation of Origin</i> Zaštićena oznaka porijekla
PDV	Porez na dodanu vrijednost
PGI	<i>Protected Geographical Indication</i> Zaštićena oznaka geografskog porijekla
PPG	Porodično poljoprivredno gazdinstvo
PSE	Producer Support Estimate
PTIS	Poljoprivredni tržišni informacioni sistem
RPG	Registar poljoprivrednih gazdinstava
RS	Republika Srpska
RZS RS	Republički zavod za statistiku Republike Srpske
SIDA	<i>Swedish International Development Agency</i> Švedska međunarodna razvojna agencija
SRD	Sportsko ribolovno društvo
SSP	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
STO	Svjetska trgovinska organizacija

Strateški plan 2023. - 2027.	Strateški plan ruralnog razvoja BiH za period od 2023. do 2027. okvirni dokument
SWG RRR	<i>Standing Working Group for Regional Rural Development</i> Stalna regionalna radna grupa za ruralni razvoj
ŠKO	Štedno-kreditna organizacija
TAIEX	<i>Technical Assistance and Information Excheange</i> Tehička podrška i razmjena informacija
TSG	<i>Traditional Speciality Guaranteed</i> Garantovano tradicionalni specijalitet
UG	Udruženje građana
UNDP	<i>The Unated Nation Development Programme</i> Razvojni program Ujedinjenih nacija
USAID	<i>United States Agency for International Development</i> Agencija SAD za međunarodnu saradnju
ZPP	Zajednička poljoprivredna politika
ZZ	Zemljoradnička zadruga
WB	<i>The World bank</i> Svjetska banka
WTO	<i>World trade organization</i> Svjetska trgovinska organizacija

PREGLED TABELA

Tabela 1: Vanjska trgovina ukupnih i poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Bosne i Hercegovine, 2014-2020. (u milionima KM).....	76
Tabela 2: Indikatori mjera u okviru strateškog cilja 1: Razvoj poljoprivrede baziran na povećanju produktivnosti i održivosti dohotka poljoprivrednih gazdinstava	119
Tabela 3: Indikatori mjera u okviru strateškog cilja 2: Podsticanje konkurentnosti, digitalizacije i inovacija i investicija u poljoprivredi.....	121
Tabela 4: Indikatori mjera u okviru strateškog cilja 3: Održivo upravljanje prirodnim resursima i podrška razvoju klimatski otporne poljoprivrede	122
Tabela 5: Indikatori mjera u okviru strateškog cilja 4: Obnova, očuvanje i jačanje ruralnih područja.....	123
Tabela 6: Indikatori mjera u okviru strateškog cilja 5: Obnova, očuvanje i jačanje ruralnih područja.....	123
Tabela 7: Indikatori specifičnih ciljeva u okviru strateškog cilja 1: Razvoj poljoprivrede baziran na povećanju produktivnosti i održivosti dohotka poljoprivrednih gazdinstava.....	124
Tabela 8: Indikatori specifičnih ciljeva u okviru strateškog cilja 2: Podsticanje konkurentnosti, digitalizacije i inovacija i investicija u poljoprivredi.....	125
Tabela 9: Indikatori specifičnih ciljeva u okviru strateškog cilja 2: Podsticanje konkurentnosti, digitalizacije i inovacija i investicija u poljoprivredi.....	125
Tabela 10: Indikatori specifičnih ciljeva u okviru strateškog cilja 3: Održivo upravljanje prirodnim resursima i podrška razvoju klimatski otporne poljoprivrede.....	126
Tabela 11: Indikatori specifičnih ciljeva u okviru strateškog cilja 4: Održivo upravljanje prirodnim resursima i podrška razvoju klimatski otporne poljoprivrede.....	127
Tabela 12: Indikatori specifičnih ciljeva u okviru strateškog cilja 5: Razvoj sistema za implementaciju i upravljanje ruralnim razvojem.....	127
Tabela 13: Indikatori strateškog cilja 1: Razvoj poljoprivrede baziran na povećanju produktivnosti i održivosti dohotka poljoprivrednih gazdinstava	128
Tabela 14: Indikatori strateškog cilja 2: Podsticanje konkurentnosti, digitalizacije i inovacija i investicija u poljoprivredi.....	129
Tabela 15: Indikatori strateškog cilja 3: Održivo upravljanje prirodnim resursima i podrška razvoju klimatski otporne poljoprivrede	129
Tabela 16: Indikatori strateškog cilja 4: Održivo upravljanje prirodnim resursima i podrška razvoju klimatski otporne poljoprivrede	129
Tabela 17: Indikatori strateškog cilja 5: Razvoj sistema za implementaciju i upravljanje ruralnim razvojem.....	129
Tabela 18: Indikatori Konteksta – Sektorski indikatori	130
Tabela 19: Indikatori Konteksta – Socijalno-ekonomski indikatori	131
Tabela 20: Indikatori Konteksta – ekološki.....	132
Tabela 21: Finansijski indikatori	133
Tabela 22: Budžetski i ostali izvori za finansiranje Strategije ruralnog razvoja BiH, 2023-2027 (mil. KM)	134
Tabela 23: Budžetski okvir za finansiranje Strategije ruralnog razvoja BiH, 2023-2027. po strateškim ciljevima (mil. KM).....	134
Tabela 24: Struktura budžetskog okvira za finansiranje Strategije ruralnog razvoja BiH, 2023-2027 po strateškim ciljevima (mil. KM)	135
Tabela 25: Budžetski okvir za finansiranje strateškog cilja Razvoj poljoprivrede baziran na povećanju produktivnosti i održivosti dohotka poljoprivrednih gazdinstava (mil. KM).....	135

Tabela 26: Budžetski okvir za finansiranje strateškog cilja Poticanje konkurentnosti, digitalizacije i inovacija u poljoprivredi (mil. KM).....	136
Tabela 27: Budžetski okvir za finansiranje strateškog cilja Održivo upravljanje prirodnim resursima i podrška razvoju klimatski otporne poljoprivrede (mil. KM)	137
Tabela 28: Budžetski okvir za finansiranje strateškog cilja Održivo upravljanje prirodnim resursima i podrška razvoju klimatski otporne poljoprivrede (mil. KM)	138
Tabela 29: Budžetski okvir za finansiranje strateškog cilja Razvoj sistema za implementaciju i upravljanje ruralnim razvojem (mil. KM).....	139

PREGLED GRAFIKONA

Grafikon 1. Struktura budžetske podrške poljoprivredi i ruralnom razvoju u BiH, FBiH, RS i BD BiH, 2014-2020. (u milionima KM).....	58
Grafikon 2. Struktura budžetskih izdvajanja za tržišne mjere i mjere direktne podrške proizvođačima u BiH, FBiH, RS, i BD BiH, 2014-2020. (u milionima KM).....	60
Grafikon 3. Struktura direktnih plaćanja poljoprivrednim proizvođačima u BiH, RS, FBiH i BD BiH, 2014-2020. (u milionima KM).....	61
Grafikon 4. Strukturalne mjere i mjere ruralnog razvoja u BiH, FBiH, RS i BD BiH, 2014-2020. (u milionima KM)	63
Grafikon 5. Struktura mjera opće/opšte podrške sektoru poljoprivrede u BiH, FBiH, RS i BD BiH, 2014-2020. (u milionima KM).....	65

PREGLED PRILOGA

Prilog 1. Kretanje broja stanovnika u FBiH, RS i BD BiH, 2014-2020.	85
Prilog 2. Poljoprivredne površine po kategorijama korištenja u FBiH, RS i BD BiH, 2014-2020.....	86
Prilog 3. Poljoprivredne površine u RS prema „staroj“ i „novoj“ statističkoj metodologiji, 2018-2020.....	87
Prilog 4. Oranične površine prema načinu korištenja u FBiH, RS i BD BiH,	88
Prilog 5. Požnjevene površine, ostvarena proizvodnja i prosječni prinosi žita u FBiH, RS i BD BiH, 2014- 2020.	89
Prilog 6. Požnjevene površine, ostvarena proizvodnja i prosječni prinosi industrijskog bilja u FBiH, RS i BD BiH, 2014- 2020.	91
Prilog 7. Požnjevene površine, ostvarena proizvodnja i prosječni prinosi krmnog bilja u FBiH, RS i BD BiH, 2014- 2020.	92
Prilog 8. Požnjevene površine, ostvarena proizvodnja i prosječni prinosi povrća u FBiH, RS i BD BiH, 2014- 2020.	94
Prilog 9. Broj rodni stabala, proizvodnja i prosječni prinosi krupnog voća u FBiH, RS i BD BiH, 2014- 2020.	96
Prilog 10. Površina, proizvodnja i prosječni prinosi jagodastog voća u FBiH, RS i BD BiH, 2014-2020.....	98
Prilog 11. Površina, proizvodnja i prosječan prinos grožđa u FBiH, RS i BD BiH,	99
Prilog 12. Brojno stanje stoke u FBiH, RS i BD BiH, 2014-2020.	100
Prilog 13. Obim proizvodnje, kapaciteti i njihova iskorištenost u prehrambenoj industriji Federacije BiH za period 2014 - 2020.	101
Prilog 14. Proizvodnja po sektorima prehrambene industrije u RS (2014-2020).....	102

Prilog 15. Izvoz važnijih poljoprivredno-prehramenih proizvoda Bosne i Hercegovine, 2014-2020. (u milionima KM)	103
Prilog 16. Uvoz važnijih poljoprivredno-prehramenih proizvoda Bosne i Hercegovine, 2014-2020. (u milionima KM)	103
Prilog 17. Vanjskotrgovinska razmjena Bosne i Hercegovine poljoprivredno-prehrambenim proizvodima prema važnijim trgovačkim partnerima - Izvoz, 2014- 2020. (u milionima KM).....	104
Prilog 18. Vanjskotrgovinska razmjena Bosne i Hercegovine poljoprivredno-prehrambenim proizvodima prema važnijim trgovačkim partnerima - Uvoz, 2014-2020. (u milionima KM).....	104
Prilog 19. Obim spoljnotrgovinske razmjene Republike Srpske na nivou SMTK sektori 0. Hrana i žive životinje i 1. Pića i duvan, 2014-2020, (milion KM)	105
Prilog 20. Vanjska trgovina ukupnih i poljoprivredno-prehrambenih proizvoda FBiH, RS i BD BiH, 2014-2020. (u milionima KM).....	107
Prilog 21. Prostorna distribucija agrozona u Federaciji BiH.....	108
Prilog 22. Pedološka karta Federacije BiH.....	108
Prilog 23. Raspored i veličina parcela poljoprivrednog zemljišta u RS i odnos poljoprivrednog i nepoljoprivrednog zemljišta	109
Prilog 24. Ruralna i urbana područja Bosne i Hercegovine na lokalnom nivou	110
Prilog 25. Raspored regiona Bosne i Hercegovine prema stepenu ruralnosti (OECD kriterij).....	110

1. UVOD

1.1. Pravna osnova za izradu Strateškog plana ruralnog razvoja BiH za period od 2023. do 2027. okvirni dokument

Pravni osnov za izradu Strateškog plana 2023.-2027. sadržan je u dva zakona donesena na administrativnom nivou BiH. Zakonom o ministarstvima i drugim organima uprave BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 5/03, 42/03, 26/04, 42/04, 45/06, 88/07, 35/09, 59/09, 103/09, 87/12, 6/13, 19/16 i 83/17), propisano je da MSTEО BiH između ostalog nadležno i za obavljanje poslova i zadataka iz nadležnosti BiH koji se odnose na definisanje politike, osnovnih principa, koordiniranje djelatnosti i usklađivanje planova entitetskih tijela vlasti i institucija na međunarodnom planu u području poljoprivrede. Organizaciona jedinica MSTEО BiH, koja realizuje aktivnosti iz predmetne oblasti je Sektor za poljoprivredu, prehranu, šumarstvo i ruralni razvoj, koja djeluje prema propisima Zakona o poljoprivredi, ishrani i ruralnom razvoju BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 50/08). Zakonom o poljoprivredi je propisano da se osnove za realizaciju politike ruralnog razvoja BiH određuje Strateškim planom 2023.-2027.

Postupajući prema odredbama Zakona o poljoprivredi, prema kojim MSTEО BiH obezbjeđuje da se sve odluke u vezi sa planiranjem, na svim nivoima vlasti donose u dogovoru, koordinaciji i saradnji, te uz aktivno učešće predstavnika svih odgovornih institucija i zainteresovanih strana koje su uključene u ruralni razvoj u skladu sa dobrim praksama EU, ministar MSTEО BiH je u saradnji sa nadležnim institucijama FMPVŠ, MPŠV RS i OPŠV BD BiH, donio Odluku o pristupanju izradi Nacrta strateškog plana ruralnog razvoja BiH za period od 2021. do 2027. okvirni dokument (br. 12-4-50-4629/21, od 28.12.2021.) i Odluku o formiranju Interresorne komisije za izradu Nacrta strateškog plana ruralnog razvoja BiH za period od 2021. do 2027. okvirni dokument (br. 12-4-50-4630/21, od 28.12.2021.). Predmetnim odlukama definisana je metodologija i mehanizam za izradu Strateškog plana 2023.-2027.

Nadležne institucije su usaglasile da se u cilju racionalizacije vremena, ljudskih i materijalnih resursa primjeni modularni princip izrade i metodologija “od sredine prema gore”. Modularni princip u kontekstu Strateškog plana 2023.-2027. podrazumijeva da se svi podaci u dokumentu prikazuju sa naznakom za FBiH, RS, BD i zbirno za BiH. Metodologija “od sredine prema gore” podrazumijeva da se u izradi Strateškog plana 2023.-2027. koriste podaci i rezultati analiza, prikupljeni i obrađeni za potrebe strategija entiteta i BD (Strategija razvoja poljoprivrede i ruralnih područja Republike Srpske 2021-2027. godina, Nacrt Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja Federacije Bosne i Hercegovine za period 2021-2027. godina i Nacrt strategije poljoprivrede i ruralnih područja BD BiH 2019-2027). Takođe na bazi strategija entiteta i BD definišu se okvirna vizija razvoja sektora, ciljevi, mjere i podmjere na nivou BiH, uz nastojanje da se domaće politike u što je moguće većoj mjeri približe EU politikama.

Donošenje Strateškog plana 2023.-2027. značajno je i za pitanja EU integracija. Zemlje koje imaju status potencijalnog kandidata za članstvo u Evropskoj uniji, da bi ostvarile pravo na podršku u okviru pete komponente IPA programa, neophodno je da ispune niz uslova, među kojima je i izrada IPARD Plana. Osnova za pripremu IPARD plana su ciljevi i prioriteta politika ruralnog razvoja koji su definisani Strateškim planom zemlje kandidata za članstvo u EU i njihova kompatibilnost sa Zajedničkom poljoprivrednom politikom EU, „Zelenim planom“ EU, Strategijom za očuvanje biodiverziteta EU i Strategijom „Od njive do trpeze“ EU.

Važno je naglasiti da uspješna priprema i implementacija strateških dokumenata direktno zavisi od usaglašenosti postavljenih razvojnih prioriteta i odabranih mjera ruralnog razvoja, s potrebama i realnim mogućnostima stanovnika seoskih područja.

2.1. Mehanizam i metodologija izrade Strateškog plan ruralnog razvoja BiH za period od 2023. do 2027. okvirni dokument

U cilju izrade Strateškog plana 2023.-2027. okvirni dokument MSTEIO BiH je u skladu sa svojim nadležnostima i saradnji sa FMPVŠ, MPŠV RS i OPŠV BD BiH, formiralo Interresornu komisiju za izradu Strateškog plana ruralnog razvoja BiH za period od 2023. do 2027. okvirni dokument. Interresorna komisija je tijelo posredstvom koga se obezbjeđuje saradnja i koordinirano djelovanje svih institucija koje imaju nadležnosti u oblasti ruralnog razvoja, kao i razmjena informacija i dobrih praksi između partnera ruralnog razvoja za potrebe izrade Strateškog plana 2023.-2027. Stručno-tehničku pomoć u izradi Strateškog plana 2023.-2027. pružio je projekat Podrška Evropske unije za poljoprivredu i ruralni razvoj u BiH (EU4Agri).

Aktivnosti Interresorne komisije započele su izradom temeljnih dokumenata neophodnih za pripremu i usvajanje Strateškog plana 2023.-2027., a potom se u rad uključio i tim konsultanata angažovanih kroz EU4Agri projekat. Izvršeno je prikupljanje i analiza raspoloživih pravnih akata, planskih dokumenata i statističkih podataka iz oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja, i drugih srodnih oblasti, na osnovu kojih je izvršena SWOT i PESTL analiza sektora. Potom je definisana vizija razvoja i projektovani ciljevi, mjere i podmjere za realizaciju razvojnog koncepta, potrebna finansijska sredstva i indikatori za praćenje implementacije Strateškog plana 2023.-2027.

Nakon što je izrađen i u okviru Interresorne komisije usaglašen Nacrt strateškog plana 2023.-2027, pokrenut je proces javnih konsultacija u skladu sa odredbama Pravilnika za konsultacije u izradi pravnih propisa („Sl. gl. BiH“, broj 5/2017). U periodu ***-***.2023. godine, dokument je bio dostupan na web platformi eKonsultacije (<https://ekonsultacije.gov.ba/>), i svi zainteresovani partneri ruralnog razvoja iz privrednog i nevladinog sektora, kao i široka javnost, mogli su da izvrše uvid i daju svoje prijedloge za izmjene i dopune teksta. Interresorna komisija je razmotrila sve komentare, dostavljene tokom procesa konsultacija, u skladu sa kojim su izvršene izmjene i dopune dokumenta, a potom je Nacrt strateškog plana 2023.-2027. upućen u proceduru usvajanja.

Savjet ministara BiH je na *** sjednici, održanoj ***.2023. godine, usvojio Nacrt plan (2018.-2021.), a potom Zastupnički dom Parlamentarne skupštine BiH na ***. sjednici održanoj ***.2023. godine i Dom naroda Parlamentarne skupštine BiH na ***. sjednici održanoj ***.2023. godine.

Strateškim planom 2023.-2027. definisan je koncept razvoja sektora poljoprivrede i ruralnog razvoja u BiH koji ima za cilj postepeno usklađivanje poljoprivrede i ruralnog razvoja sa najboljim praksama EU i privlačenje investicija u sektor.

Za uspješnu implementaciju Strateškog plana, neophodan je visok stepen saradnje između institucija na svim administrativnim nivoima, kako bi se uskladile aktivnosti i osigurao efikasan razvoj sektora.

2. PREGLED STANJA U SEKTORU

2.1. Prirodni resursi kao osnova poljoprivredne proizvodnje

Stanje prirodnih resursa za poljoprivrednu proizvodnju u BiH prikazano je kroz analize stanja klime, poljoprivrednog zemljišta, vode, biodiverziteta i stanovništva.

2.1.1. Klima i klimatske promjene

Promjene klime u BiH najočitije se manifestiraju kroz porast prosječnih temperatura. U zavisnosti od dijela teritorije i odabranog scenarija do kraja ovog vijeka moguća su povećanja srednje godišnje temperature u rasponu od 2,4 do 4°C u odnosu na period 1961-1990.¹ Istovremeno se u periodu do kraja ovog vijeka očekuje smanjenje srednje godišnje akumulacije padavina i za 30%.² Iako se količina godišnjih padavina u BiH tokom zadnjih decenija nije značajnije mijenjala, zabrinjava smanjenje broja dana sa kišnim padavinama i povećanje broja dana tokom koji se bilježe intenzivne i vrlo intenzivne kišne padavine. Ovo, u kombinaciji sa rastom temperature, za rezultat ima smanjenje vlažnosti zemljišta (potencijal za rast učestalosti i magnituda suše), ali i istovremeno povećanje vjerovatnosti poplava zbog povećanja učestalosti intenzivnih kišnih padavina. Sve relevantne prognoze govore da se u narednom periodu može očekivati povećanje trajanja suhих razdoblja, povećanje učestalosti bujičnih poplava i sa ovim u vezi, sve intenzivnije erozije tla. Očekuje se da će klimatske promjene dovesti do povećanja učestalosti grada, oluja i maksimalnih brzina vjetra što će predstavljati ozbiljne prijetnje svim oblicima ljudske djelatnosti.

Strategija prilagođavanja na klimatske promjene i niskoemisionog razvoja Bosne i Hercegovine za period 2020-2030. godina kao odgovore za smanjenje visoke ranjivosti u sektoru poljoprivrede preporučuje: povećanja retencione sposobnosti tla za vodu, primjenu mjera konzervacijske obrade tla, uzgoj adekvatnih vrsta i sorti otpornih na promjene klime, uvođenje sistema navodnjavanja u svim poljoprivrednim područjima BiH, gradnju vodnih akumulacija za potrebe navodnjavanja, primjena antierozionih mjera i uvođenje poljošumarstva, zaštite bioraznolikosti i uređenja pejzaža.

Federacija Bosne i Hercegovine:

U Federaciji BiH se razlikuju tri osnovne klimatske oblasti: oblast umjereno kontinentalne klime na sjeveru (umjereni klimatski pojas), koji dolinama većih rijeka prodire duboko prema središnjem dijelu; oblast planinske i predplaninske klime u središnjem planinskom dijelu (planinsko-kotlinski pojas), te oblast mediteranske klime na jugu (maritimni pojas). Zavisno od nadmorske visine razlikuje se i nekoliko prijelaznih oblasti između ovih glavnih, a najveće nadmorske visine u centralnom planinskom pojasu karakterizira alpska klima. Srednje godišnje temperature zraka u razdoblju od 2016. do 2020. godine bile su znatno iznad standardne normalne vrijednosti (utvrđene za period 1961-1990. godina) na čitavom prostoru FBiH što ove godine svrstava u kategorije vrlo toplo i ekstremno toplo. Broj toplih dana u 2020. godini na svim mjernim mjestima bio je veći ili znatno veći od prosjeka za period 1961-1990. godine, dok je broj mraznih dana bio znatno ispod višegodišnjeg prosjeka. Prema padavinskim prilikama godine od 2014. do 2019. su na mjernim stanicama u FBiH svrstane u kategorije normalno i kišno, s tim da je 2020. godina prema padavinskim prilikama svrstana, zavisno od mjerne stanice, u kategorije vrlo sušno, sušno i normalno.

¹ Federalni hidrometeorološki zavod Sarajevo: Klima i klimatske promjene (<https://www.fhmzbih.gov.ba>)

² Federalni hidrometeorološki zavod Sarajevo: Klima i klimatske promjene (<https://www.fhmzbih.gov.ba>)

Republika Srpska:

Klimu Republike Srpske karakterišu tri osnovna tipa klime: umjereno-kontinentalna, planinska i planinsko-kotlinska i mediteranska. Umjereno kontinentalna klima je prisutna na sjeveru, mediteranska na jugu, a između ta dva područja nalazi se prostor visokih planina, visoravni i klisura u kojima, zavisno od nadmorske visine, dominira planinska klima. Osnovna obilježja klimatskih prilika u RS mogu se okarakterisati kao znatno nepovoljnija od prosječnih klimatskih prilika. U sedmogodišnjem periodu samo jedna godina je bila prosječna po klimatskim uslovima, dok su u dvije godine bile poplave, u tri godine suša, u dvije godine mraz i u dvije godine olujno nevrijeme. Na godišnjem nivou mnogo veće oscilacije bile su u padavinama, nego i prosječnoj godišnjoj temperaturi. U periodu od 2014. do 2020. godine prosječna godišnja temperatura kretala se između 10,8 i 11,5°C, a prosječne godišnje padavine od 972 do 1.502 l/m².³

Klimatske promjene koje uzrokuju neželjene posljedice u svim krajevima svijeta, u budućnosti će imati odraz i na klimu u RS, a uzrok su im globalno zagrijavanje planete Zemlje. U narednom periodu mogu se očekivati promjene u pogledu vremena pojavljivanja, učestalosti i intenziteta ekstremnih događaja – poplava i suša. Najveći porast temperature vazduha predviđa se u vegetacionom periodu (juni, juli i august), a nešto blaži porast tokom marta, aprila i maja, što će imati za posljedicu povećanu evapotranspiraciju i izraženije ekstremne minimume vodostaja na vodotocima. Znatno povećanje temperature vazduha tokom zimske sezone (decembar, januar i februar) imaće za posljedicu smanjenje snježnih padavina, odnosno smanjenje proticanja u većini vodotoka u proljetnim mjesecima. S druge strane, očekivane učestalije padavine većeg intenziteta izazvati će veća oticanja, često praćena poplavama.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Ravničarsko-brežuljkasti reljef najvećeg dijela Brčko distrikta BiH je u velikoj mjeri uticao na postojanje umjereno-kontinentalne klime na najvećem dijelu posmatranog prostora. Može se reći da dominira kontinentalni uticaj modifikovan uticajem ciklona sa zapada. Ljeta su u ovom području vrlo topla, a zime hladne sa relativno malo padavina. Jul je najtopliji mjesec u godini sa prosječnom temperaturom od 22,1°C, dok je februar najhladniji sa prosječnom temperaturom od -2,7°C. Srednja godišnja temperatura iznosi 11,2°C, dok je godišnja amplituda 24,8°C. Najtoplije godišnje doba je ljeto sa prosječnom temperaturom od 21,1°C, zatim jesen sa prosječnom temperaturom od 12,2°C, proljeće 10,1°C i zima sa prosječnom temperaturom od 1,4°C. Maksimalne temperature u julu i avgustu su 40°C, dok je zimi temperaturni minimum čak do -35°C. Dnevna kolebanja temperature posebno su izražena u proljetnim i jesenjim mjesecima. Područje BD BiH spada u aridnije krajeve BiH sa visinom padavina od 700-1.100 mm i karakteriše se uglavnom stabilnom i ravnomjernom količinom padavina, iako je njihov raspored tokom godine neravnomjeran. Obilnije padavine se javljaju krajem proljeća i početkom ljeta, što za posljedicu ima povećanu oblačnost. 55% ukupnih padavina odnosi se na vegetacioni period. Potencijalna evapotranspiracija je veća od padavina u vegetacionom periodu (0,91) i ostali pokazatelji ukazuju na kontinentalnost i kseroternmost klimatskih prilika. Vegetacioni period traje od 180 do 200 dana. Ovo područje je karakteristično sa manjim količinama snježnih padavina tokom zimskih mjeseci.

³ Podaci RHMZ RS dobijeni na upit.

2.1.2. Zemljište

Prema podacima Svjetske banke (referentna godina 2016)⁴ u svijetu je prosjek obradivog zemljišta po stanovniku bio 0,19 ha, a u EU 0,21 ha. BiH je na ovoj listi na 39. mjestu sa 0,30 ha obradivog zemljišta po stanovniku (podaci za zemlje bivše Jugoslavije: Srbija 0,37 ha; Hrvatska 0,21 ha; Sjeverna Makedonija 0,20 ha; Crna Gora 0,14 ha; Slovenija 0,09 ha).

Federacija Bosne i Hercegovine:

U periodu od 2014. do 2020. godine nije bilo značajnijih promjena u površinama ukupnog obradivog zemljišta, ukupnog poljoprivrednog zemljišta, kao ni u kategorijama obradivog i poljoprivrednog zemljišta. Statistički su bilježene ukupne površine obradivog zemljišta između 714.000 ha (2017. godine) i 731.000 ha (2019. godine), te ukupne površine poljoprivrednog zemljišta između 1.149.000 ha (2014. godine) i 1.183.000 ha (2019. godine). U ovom periodu je, uz blage fluktuacije ostalih kategorija, jedino primjetan rast površina (za oko 5%) zabilježen je za kategoriju pašnjaka. Međutim, u periodu 2014-2020. godine zabilježeno je povećanje prosječnih površina i ukupno obradivog i ukupnog poljoprivrednog zemljišta (721.286 ha obradivog i 1.168.571 ha ukupnog poljoprivrednog zemljišta) u poređenju sa periodom 2003-2011. godina (709.444 ha obradivog i 1.143.778 ha ukupnog poljoprivrednog zemljišta).

Prema bonitetnim kategorijama⁵ u ukupnim površinama poljoprivrednog zemljišta na području FBiH najzastupljenija je druga agrozona (bonitetne kategorije V i VI) sa oko 52%, nakon čega slijedi prva agrozona (bonitetne kategorije I-IV) sa oko 25%, te treća agrozona (bonitetne kategorije VII i VIII) sa oko 23%. U odnosu na nadmorsku visinu u FBiH 159.878 ha (6,1%) je u klasi do 200 m, 490.189 ha (18,8%) u klasi 200 do 400 m, 379.606 ha (14,6%) u klasi 400 do 600 m, 414.335 ha (15,9%) u klasi 600 do 800 m, 408.958 ha (15,7%) u klasi 800 do 1.000 m, 208.398 (8,0%) u klasi od 1.000 do 1.200 m i 547.224 ha (21,0%) u klasi preko 1.200 m nadmorske visine.

U FBiH u periodu od 2014. do 2020. godine u prosjeku je evidentirano 406.000 ha oranica i bašti, od kojih je 195.086 ha (48,05%) bilo zasijano ratarskim, povrtnim i krmnim biljem, dok je 185.500 ha (45,68%) neobrađenih površina.

Republika Srpska:

Republika Srpska je relativno bogata zemljišnim resursima za poljoprivrednu proizvodnju jer ima poljoprivrednog (0,83 ha) i obradivog (0,68 ha) zemljišta po stanovniku više od većine zemalja svijeta. Postoje određene razlike u površini poljoprivrednog i obradivog zemljišta u RS, zavisno do izvora podataka. Prema izmjenama i dopunama Prostornog plana Republike Srpske do 2025. godine⁶ RS ima 981.815 ha poljoprivrednog zemljišta (40,57% njene teritorije). Struktura poljoprivrednog zemljišta prema kategorijama korišćenja je bila sljedeća: 818.590 ha obradivog zemljište, 582.270 ha oranica i bašta, 52.191 ha voćnjaka, 314 ha vinograda, 183.815 ha livada, 162.662 ha pašnjaka i 562 ha bara i trstika. Do 2018. godine statistički podaci o površini i strukturi poljoprivrednog zemljišta u RS su bili slični, a nakon toga, zbog promjene statističke metodologije, RZS RS izvještava da RS ima 348 hiljada ha

⁴ The World Bank Development Indicators, dostupno na https://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.ARBL.HA.PC?most_recent_value_desc=true (pristupljeno: 01.03.2020.).

⁵ Uputstvo o jedinstvenoj metodologiji za razvrstavanje poljoprivrednoga zemljišta u bonitetne kategorije (Službene novine FBiH, 78/09)

⁶ Izmjene i dopune Prostornog plana Republike Srpske do 2025. godine, 2013, Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju RS i Urbanistički zavod Republike Srpske, str. 83.

korištenog poljoprivrednog zemljišta, a za ostalo zemljište se ne daju podaci (detaljnije u prilogu 3).

Prema Lukiću i sar.⁷, RS nema poljoprivrednog zemljišta I bonitetne klase, 26% poljoprivrednog zemljišta spada u bonitetne klase II-IV, a preostalih 74% je u bonitetnim klasama V-VIII. Sjeverni, ravničarski, dio RS, gdje se nalazi najviše obradivog zemljišta, uglavnom je na nadmorskoj visini do 500 metara. U strukturi poljoprivrednog zemljišta dominiraju parcele manje od 2 ha (na karti u prilogu broj 23 vide se raspored i veličina parcela poljoprivrednog zemljišta i odnos poljoprivrednog i nepoljoprivrednog zemljišta u RS).

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

U strukturi vlasništva ukupnog poljoprivrednog zemljišta u Brčko distriktu BiH dominira privatni sektor. Oko 81% poljoprivrednog zemljišta je u privatnom vlasništvu, 13,5% u vlasništvu BD BiH i 5,65% u vlasništvu ostalih lica. U privatnom vlasništvu su najviše zastupljene oranične površine i vrtovi čineći gotovo 80% ukupnih poljoprivrednih površina. Ukupne poljoprivredne površine u BD BiH kreću se između 29.844 ha (2015) i 33.951 ha (2020). U strukturi ukupnih poljoprivrednih površina u BD BiH dominiraju intenzivne oranične površine koje sa 29.035 ha čine gotovo 86% njegovih površina. Voćnjaci sa 3.343 ha čine drugu grupu obradivih površina po važnosti, dok su prirodne livade i pašnjaci na području BD BiH skromne zastupljenosti i čine 4% ukupnih poljoprivrednih površina (2% livade, 2% pašnjaci). Najvažnije i najintenzivnije oranične površine se ne iskorištavaju, a neobrađeno zemljište i ugari u pojedinim godinama (2014) čine gotov polovinu ukupnih oraničnih površina. Posljednjih godina (2017-2020) nešto je povećana iskorištenost oranica i u 2020. godini je dostigla nivo obrađenosti od 61,72%.

2.1.3. Vode

Federacija Bosne i Hercegovine:

Prirodni hidrografski sistem u Federaciji BiH obuhvata slatkovodnu i slanovodnu vodenu masu, javlja se u formi površinskog i podzemnog tipa oticanja i karakterizira razvijenim. Oko 67% ukupne površine FBiH hidrografski pripada slivu Crnog mora, dok 33% teritorije pripada slivu Jadranskog mora. Osam rijeka koje se dijelom ili cijelim tokom nalaze na teritoriji FBiH ima dužinu veću od 1.000 km. Znatno udio vode u slatkovodnom vodnom bilansu FBiH čine prirodna i vještačka jezera. Marinska akvatorija površine 12,2 km² smještena u području zaliva Neum - Klek jedina je slanovodna vodena masa koja pripada FBiH.

Procijenjenih oko 20.000 ha navodnjavanih površina u BiH 1992. godine smatrano je izrazito nezadovoljavajućim podatkom, a niz razloga (ratne štete, minirana područja, ne održavanje) doveo je do njihovog značajnog smanjenja. Prema nepotpunim podacima, u FBiH se pod sistemima navodnjavanja trenutno nalazi tek oko 3.000 ha. U ovom pogledu stručna mišljenja i preporuke iz prethodne strategije razvoja poljoprivrede FBiH nisu uvažavana i realizovana. U tom dokumentu se navodilo da je u južnim dijelovima FBiH navodnjavanjem potrebno osigurati oko trećine, u sjevernim oko 15%, a u centralnim oko 8% godišnjih potreba poljoprivrednih biljaka za vodom, te je sugerisano da se u tada predstojećem petogodišnjem periodu izgrade sistemi za navodnjavanje na površinama od 5.000 ha i rehabilitiraju sistemi odvodnje na površinama od oko 20.000 ha.

Republika Srpska:

⁷ Lukić R., Dardić M., Marković M., Ristić D., Procjena proizvodne i upotrebne vrijednosti zemljišnog prostora u Republici Srpskoj, Agroznanje, 1997, str. 31-35.

Ukupna dužina riječnih tokova koji protiču kroz RS je 1.647 km, što čini 46% ukupne dužine riječnih tokova u BiH. Hidroresurse RS, pored riječnih tokova, čine prirodna i vještačka jezera. Raspodjela vode u RS je takva da je nema dovoljno tamo gdje je najpotrebnija, a protoci su najoskudniji u periodima godine kada su potrebe najveće (vegetacioni, topli dio godine). Domicilnim vodama su najsiromašniji dolinski dijelovi sa najkvalitetnijim zemljišnim potencijalima (Posavina, Semberija). Najveće padavine i oticanje su po rubnim planinskim dijelovima RS, najrjeđe naseljenim i sa najmanjim zahtjevima za vodom. Prema raspoloživim podacima, prosječni godišnji manjak vode u RS se kreće od 100-200 mm u sjevernim dijelovima, 50-100 mm u centralnim i 300-400 mm u zoni Jadranskog sliva. RS ima 158.000 ha obradivog zemljišta viših bonitetnih klasa za koje je opravdano ulaganje u infrastrukturu za navodnjavanje. Prema podacima iz 2015. godine 7.262 ha je imalo uslove za navodnjavanje (sistemi u funkciji i van funkcije).⁸ Da bi smanjilo zavisnost poljoprivredne proizvodnje od suše, MPŠV RS je zadnjih godina intenziviralo aktivnosti na izgradnji i rekonstrukciji sistema za navodnjavanje na površini od oko 25 hiljada ha, čime se procenat obradivog zemljišta čije navodnjavanje je ekonomski opravdano povećao na 16%.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Cijeli prostor Brčko distrikta BiH pripada Crnomorskom slivu, odnosno hidrosistemu rijeke Save. Glavna karakteristika hidrografske mreže je izrazita nehijerarhičnost, sa jedne strane velika granična rijeka, a s druge strane niz manjih rijeka i potoka. Okosnicu hidrografske mreže čini rijeka Sava koja je plovna više od 260 dana u godini. Udio BiH u slivu rijeke Save se isključivo odnosi na ekoregion "Dinarski zapadni Balkan", koji predstavlja jedan od sastavnih ekoregiona međunarodnog sliva rijeke Save. Rijeka Sava se posmatra kao glavni recipijent ovog prostora, svakako i šire. Sava protiče kroz BD BiH u dužini od oko 35 km gdje svom dužinom čini granicu između Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske. Na vodnom području rijeke Save u BD BiH identifikovana su 24 vodotoka slivne površine od 10 km², relativno ravnomjerno raspoređena po pod slivovima. Pritoke rijeke Save na području distrikta su rijeke: Tinja, Brka, Lukavac, Rašljanska rijeka, Zovičica, Lomnica i Stepačka rijeka. Najznačajnije od svih navedenih pritoka su rijeke Tinja i Brka.

2.1.4. Šume⁹

Federacija Bosne i Hercegovine:

Šume i šumska zemljišta u FBiH 2020. godine zauzimaju površinu od 1.510.937 ha. Od toga su u državnom vlasništvu 1.233.807 ha ili 82%, a u privatnom vlasništvu i vlasništvu drugih pravnih lica oko 277.130 ha ili 18%. U poređenju sa stanjem zabilježanim 2010. godine površina šuma u FBiH povećana je za oko 3%. Iako je šumarstvo FBiH prvenstveno u drvnj proizvodnoj i lovnoj proizvodnoj funkciji, šume su oduvijek, kroz prikupljanje ne drvnih šumskih proizvoda, predstavljale izvor dodatnih prihoda ruralnog stanovništva. Ne drvene šumske proizvode ne treba zanemarivati, između ostalog i zato što je početkom zadnje dekade bilježen njihov značajan izvoz, uz procjene da je na njihovom prikupljanju bilo angažovano više desetina hiljada stanovnika. U periodu 2014-2020. godine malo je rađeno na stručnim preporukama vezanim za poboljšanje stanja i ostvarivanje boljih ekonomskih efekata od prikupljanja ne drvnih šumskih proizvoda iznesenim u prethodnoj strategiji razvoja poljoprivrede. Dakle, i za naredni strateški period ostaju preporuke za poboljšanje relevantne

⁸ Strategija integralnog upravljanja vodama Republike Srpske 2015-2025, Vlada RS, 2015, str. 71.

⁹ U oba entiteta postoje pravilnici o uzgoju, sakupljanju i prometu sekundarnih šumskih proizvoda (FBiH), odnosno o uslovima korišćenja i načinu sakupljanja ostalih šumskih proizvoda (RS) kojima se sakupljanje sekundarnih šumskih proizvoda od strane fizičkog i pravnog lica uslovljava prethodnim odobrenjem šumsko-privrednog društva, kojim se utvrđuju uslovi i način sakupljanja sekundarnih šumskih proizvoda u funkciji zaštite pojedinih biljnih vrsta i njihovih staništa.

regulative, inventarizaciju i sistematizaciju specifične flore, integraciju prerađivača u kreiranje subsektorske politike, uspostavljanje jasnih planova upravljanja i izradu smjernica za iskorištavanje ovih proizvoda. Podsektor bi regulativom trebalo obavezati na poslovanje u skladu sa međunarodnim standardima i certifikacijskim shemama.

Republika Srpska:

Pored njihove ekološke i privredne funkcije, šume su važne za diversifikaciju i obezbjeđenje dodatnih prihoda ruralnih domaćinstava u RS i za obezbjeđenje ogrevnog drveta za vlastite potrebe. Nešto više od četvrtine (27%) šumskog fonda u RS je u privatnoj svojini. Ukupna površina šumskog fonda (površina šuma i šumskog zemljišta) u RS je 1,34 miliona ha ili 54,1% od ukupne površine RS. Površina obraslog šumskog zemljišta je 1,10 miliona ha ili 44,4% od ukupne površine RS. Površina visokih šuma sa prirodnom obnovom u RS je 591.888 ha, a izdanačkih šuma 414.404 ha. Na šume u vlasništvu RS otpada 78%, a na privatne 22% od ukupne zapremine šuma. Stvarna šumovitost je vjerovatno veća jer su premjerom šuma u privatnoj svojini obuhvaćene samo površine koje se katastarski vode kao šuma. Pored toga, značajne površine zapuštenog poljoprivrednog zemljišta u ruralnim područjima obrasle su šumskom vegetacijom, ali se i dalje vode kao poljoprivredno zemljište.¹⁰

Šume imaju potencijal za iskorištavanje raznih samoniklih biljaka (gljiva, ljekovitog bilja, borovnica, šumskih jagoda, cvijeća i dr.), treseta, kamena, pijeska, šljunka, kao i za upražnjavanje lova i ribolova. Ukupna tržišna vrijednost ne drvnih šumskih proizvoda u RS je oko 100 miliona KM godišnje, s tim da se ona ne iskoristi u potpunosti. Oko 25 kompanija u RS uključeno je u iskorištavanje potencijala ne drvnih šumskih proizvoda. Sakupljanjem ne drvnih šumskih proizvoda bavi se dio ruralnog stanovništva i za njih je to značajan izvor dodatnih prihoda, naročito one iz najsiromašnijih kategorija. Zapošljavanje stanovništva iz ruralnih područja u šumarstvu značajno je za opstanak i održivost ruralnih područja i zaustavljanje negativnih demografskih trendova. Pored lova, šume su atraktivne destinacije i za druge vidove turizma: eko, ruralni, zdravstveni, rekreacijski, avanturistički i dr.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Šume su siromašan prirodni resurs područja Brčko distrikta BiH. Šume i šumska zemljišta zaposjedaju ukupno oko 25 % površine distrikta, od čega šume i šumska zemljišta u vlasništvu distrikta sudjeluju u ukupnoj površini BD BiH sa oko 3%. Šumovitost na cijelom prostoru je vrlo niska, a ako se pri tome uzme u obzir da sve šume u vlasništvu distrikta zaposjedaju svega 3.000 ha, onda se može zaključiti da ovako mala cjelina, a pri tome još šuma srednjeg i lošeg kvaliteta, te loše površinske strukture po uzgojnim oblicima, ne predstavlja uopće bilo kakav značajan ekonomski potencijal. Važniji dio šumskoprivredne osnove u BD BiH je u privatnom sektoru. Ovaj sektor u vlasništvu ima 8.526 hektara šuma, u čemu dominiraju izdaničke šume sa 62,45%. Posmatrajući šumski fond privatnog sektora distrikta, najveće učešće imaju ostale izdaničke šume (grab, bagrem, joha i ostali lišćari) sa 2.845 ha ili 33,37%, koje slijede visoke šume hrastova sa 2.099 ha ili 24,62%, te izdaničke šume hrastova sa 1.829 ha ili 21,45% ukupnog šumskog fonda. Drvna zaliha u visokim šumama sa prirodnom obnovom iznosi 438.765 m³ na cijeloj površini ili 206,4 m³/ha. Prosječna drvna zaliha u izdanačkim šumama je 109,4 m³/ha, a najvećim dijelom su hrastove, bukove i izdanačke šume ostalih lišćara.

2.1.5. Biodiverzitet

U Bosni i Hercegovini je identificirano više od 5.000 vrsta i podvrsta vaskularnih biljaka, više od 100 vrsta riba i više od 320 vrsta ptica i drugih elemenata biološke raznolikosti, pri čemu je

¹⁰ Strateška platforma za izradu Strategije razvoja šumarstva Republike Srpske 2022-2032 (neobjavljen tekst).

čak 30% ukupne endemske flore na Balkanu sadržano u flori BiH.¹¹ Bogatstvo pejzažne raznolikosti BiH ilustruju broj i vrste pejzaža identificiranih u skladu s međunarodnim standardima gdje se navode slijedeći pejzaži: mediteranski pejzaži, supra-mediteranski pejzaži, mediteran-planinski pejzaži, planinski pejzaži, brdoviti pejzaži, peripanonski pejzaži i panonski pejzaži.¹² Velika raznolikost genetskih resursa u BiH očituje se i u velikom broju izvornih životinjskih pasmina i biljnih vrsta. U skladu sa evropskom direktivom za uspostavu Evropske ekološke mreže, u BiH je u toku proces uspostave NATURA 2000, pri čemu su identificirana, popisana i kartirana sva najznačajnija prirodna staništa te biljne i životinjske vrste koje je potrebno zaštititi kako bi se očuvala bogata biološka raznolikost i geo raznolikost.

Federacija Bosne i Hercegovine:

Bogata biološka i pejsažna raznolikost prostora FBiH zahtijevala je uspostavljanje zaštićenih područja i drugih kategorija zaštite s ciljem osiguranja opstanka i zaštite staništa i vrsta. Prema važećoj kategorizaciji Međunarodne unije za zaštitu prirode (IUCN) u BiH je zaštićeno 29 područja, od čega su 2 stroga rezervata prirode (kategorija Ia), 4 nacionalna parka (kategorija II), 16 spomenika prirode (kategorija III), 5 parkova prirode - zaštićenih pejzaža (kategorija V) i 2 područja za upravljanje resursima - park šume (kategorija VI) na ukupnoj površini od 127.557 ha. Od ukupne površine zaštićenih prirodnih područja prema IUCN kategorizaciji u BiH 76,9% je na teritoriji FBiH. Na području FBiH uspostavljena su i dva Ramsarska područja (Hutovo blato i Livanjsko polje). U FBiH postoji veliki broj visoko vrijednih prirodnih područja koja su planskim dokumentima federalnog, kantonalnog i općinskog nivoa predviđena za buduću zaštitu. Planskom dokumentacijom na entitetskom nivou, planirano je da se zaštititi oko 17% ukupne površine FBiH.

Republika Srpska:

U odnosu na ukupnu teritoriju RS ima indeks biodiverziteta od 0,0015.¹³ U RS je izdvojeno 28 zaštićenih područja sa površinom od 52.890 ha što je 2,15% njene ukupne teritorije. To su dva stroga rezervata prirode (prašume Janj i Lom, površine 592 ha), tri nacionalna parka (nacionalni parkovi Kozara, Sutjeska i Drina, površine 26.276 ha), četrnaest spomenika prirode (pećine Ljubačevo, Orlovača, Žuta bukva, Rastuša, Đatlo, Vaganska, Pavlova, Girska, Pod lipom, Ledenjača, Velika, Kuk, Jama Ledana i Ljevčanski knez, ukupne površine 1.041 ha), dva zaštićena staništa (Gromiželj i Tišina, površine 1.027 ha), četiri parka prirode (Una, Cicelj, Orjen i Prača, površine 23.887 ha), dvije park šume (Slatina i Jelića brdo) i jedan spomenik parkovske arhitekture (Univerzitetski grad). Sva zaštićena područja sastoje se isključivo ili pretežno od šumskih ekosistema. Prašuma Perućica se nalazi na tendativnoj listi UNESCO-a. Prostornim planom Republike Srpske predviđeno je stavljanje pod pravnu i stvarnu zaštitu 15-20% ukupne površine RS do 2025. godine, kao i da se prirodne vrijednosti štite zajedno sa kulturnim dobrima, tj. da se ostvari princip integralne zaštite prostora.

Uredbom o Crvenoj listi zaštićenih vrsta flore i faune¹⁴ u RS je zaštićeno 818 vrsta vaskularne flore, 304 vrste ptica, 48 vrsta riba, 57 vrsta sisara, 20 vodozemaca i 25 vrsta gmizavaca. Uredbom o strogo zaštićenim i zaštićenim divljim vrstama¹⁵ zaštićeno je 296 vrsta flore, 6 vrsta gljiva, 13 vrsta insekata, 24 vrste sisara, 30 vrsta ptica, 10 vrsta gmizavaca, 4 vrste vodozemaca i 20 vrsta riba.

¹¹ Četvrto nacionalno izvješće BiH uz Konvenciju UN-a o biološkoj raznolikosti, 2010.

¹² Četvrto nacionalno izvješće BiH uz Konvenciju UN-a o biološkoj raznolikosti, 2010.

¹³ Procjena ugroženosti od elementarne nepogode i druge nesreće, Republička uprava civilne zaštite, Istočno Sarajevo, 2013, str. 124.

¹⁴ Uredba o Crvenoj listi zaštićenih vrsta flore i faune u Republici Srpskoj, Sl. glasnik RS, 124/12.

¹⁵ Uredba o strogo zaštićenim i zaštićenim divljim vrstama, Sl. glasnik RS, 65/20.

RS ima Program očuvanja genetičkih resursa iz oblasti stočarstva od 2020. do 2024 godine i Program zaštite šumskih genetičkih resursa RS 2013-2025. Kao izvorne (autohtone) i zaštićene rase priznate su sljedeće vrste goveda: gatačko goveče i buša; ovaca: vlašićka pramenka, podveleška ili hercegovačka pramenka i kuperška pramenka; koza: domaća balkanska rogata koza; konja: bosanski brdski konj; svinja: mangulica i živine: domaća kokoška pogrmuša ili živičarka.¹⁶

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Teritorija Brčko distrikta BiH se nalazi pod uticajem različitih razvojnih centara flore i vegetacije, što je rezultat uticaja različitih tipova klime. Prelaz između Panonske nizije i brežuljkastog reljefa u ovom regionu je uzrokovao formiranje zona tercijarne flore, faune i vegetacije. Prelazni položaj čini BD BiH jedinstvenim i vrlo vrijednim sa stanovišta prirodnih resursa. Osim tipičnih kontinentalnih elemenata, ovdje su također prisutni dobro razvijeni tipični mediteranski elementi flore i vegetacije, što je posljedica jakog uticaja panonske klime iz regiona nekadašnjeg Panonskog mora.

Velike površine BD BiH su konvertirane u ekosisteme i zajednice s nižim oblicima ekološke integracije i složenosti jer je u značajnoj mjeri došlo do promjena u strukturi i dinamici prirodnih ekosistema i pejzaža. Tako da danas, od ukupnog broja ekoloških zajednica, primarnim (različite šumske zajednice) pripada oko 50%, 20% su sekundarni oblici kao što su livade, dok tercijarnim ekosistema pripada oko 30% utvrđenih zajednica. Na temelju postojećeg opšteg ekološkog stanja zajednica, njih oko 70% su sa znatno izmjenjenom strukturom, a samo 10% ih je u približno izvornom obliku. Tome treba dodati i oko 20% zajednica i ekosistema s veoma ograničenim nosivim kapacitetom, inače veoma osjetljivim na bilo kakve antropogene uticaje i pritiske.

2.1.6. Radna snaga

Federacija Bosne i Hercegovine:

Na području FBiH demografska situacija je dosta zabrinjavajuća i utvrđena oficijelna demografska kretanja zahtijevaju relativno brzo djelovanje. Analiza kretanja ukupnog broja stanovnika u FBiH u periodu 2014-2020. godina pokazala je primjetan i izražen negativan trend depopulacija ovog BiH entiteta. Tako se ukupan broj stanovnika smanjio sa 2,216 miliona u 2014. godini na 2,185 miliona stanovnika sedam godina kasnije ili za 1,4%. Potvrda prethodnim konstatacijama negativne demografske slike FBiH je kretanje prirodnog priraštaja stanovništva i indeks vitalnosti (odnos rođenih i umrlih). U istom periodu, 2014-2020. godina, primjetan je stalni pad prirodnog priraštaja (negativan u cijelom periodu) koji je posebno izražen u 2020. godini kada ima vrijednost -4,03%. Indeks vitalnost je svo analizirano vrijeme manji od 1,00 (veći broj umrlih u odnosu na rođene) i u 2020. godini je dostigao vrijednost 0,66. Upotpunjavanje loše demografske slike čine i podaci o neto migracijama, koja je formalno (zvanična statistika) u 2019. godini iznosila -2.717 osoba. Neoficijelni podaci su daleko veći i govore o napuštanju zemlje uglavnom mladog i radno-sposobnog stanovništva.

Ukupan broj domaćinstava u FBiH, prema popisu iz 2013. godine, bio je 715.665, od čega 47,64% (340.976) je smješteno u urbanim dijelovima FBiH, a 52,36% (374.689) u njenim ruralnim dijelovima. Promatrajući strukturu domaćinstava prema broju članova i tipu naseljenog mjesta uočava se da je učešće domaćinstava sa manjim brojem članova (jedan, dva i tri člana) veće u urbanim područjima nego u ruralnim, dok je obrnuto veće učešće domaćinstava sa većom brojem članova (četiri, pet, šest, sedam, osam i više članova) u

¹⁶ Program očuvanja genetičkih resursa u oblasti stočarstva, Sl. glasnik RS, 87/20.

ruralnim dijelovima FBiH Ova razlika je izraženija što je domaćinstvo brojnije (npr. 77,2% ukupnog broja domaćinstva sa sedam članova je u ruralnom dijelu FBiH). Domaćinstvo koje živi u ruralnim dijelovima FBiH je brojnije (3,35) u odnosu na ono koje živi u urbanim dijelovima (2,80), dok je prosječan broj članova svih domaćinstava 3,09 člana i nešto je manji od BiH prosjeka (3,11). Prema zvaničnim podacima iz popisa 2013. godine na području FBiH ukupno živi 2,219 miliona stanovnika, od čega 49,03% su muškarci, a 50,97% žene. Spolna struktura stanovništva urbanih dijelova FBiH je sa više žena (52,51%) u odnosu na mušku populaciju (47,49%), dok je u ruralnim područjima gotovo postignuta biološka ravnoteža.

Republika Srpska:

Raspodjelom broja stanovnika popisanih 1991. godine u BiH između entiteta i BD, dolazi se do procjene da je na teritoriji RS u sadašnjim granicama 1991. godine živjelo 1.570.165 stanovnika.¹⁷ U odnosu na taj broj došlo je do smanjenja broj stanovnika za oko 400 hiljada. Depopulacija je nastavljena i nakon 2013. godine. U odnosu na popis stanovništva iz 2013. godine, u periodu 2013-2020. godina u RS je broj stanovnika smanjen za 34.068. Prema popisu stanovništva iz 2013. godine RS je imala 1.170.342 stanovnika koji su živjeli u 408.825 domaćinstava (u prosjeku 2,85 stanovnika po domaćinstvu).¹⁸ Gotovo jedna polovina domaćinstava imala je 1 ili 2 člana (48,5%). Pošto nisu definisani kriteriji i metodologija podjele teritorije RS na urbana i ruralna područja, demografska statistika ne može se kvantificirati kroz prizmu urbano-ruralne podjele.

Stopa prirodnog priraštaja u RS je negativna u čitavom analiziranom periodu. Vitalni indeks (broj živorođenih u odnosu na broj umrlih) je u svim godinama manji od 1 jer je broj umrlih veći od broja rođenih za oko 5.000 svake godine. Pored opadanja broja stanovnika, evidentne su i migracije između opština Republike Srpske. Pozitivan migracioni saldo u svim godinama imaju Banja Luka, Bijeljina, Laktaši, Pale, Petrovac, opštine koje čine Grad Istočno Sarajevo i Trebinje, a u pojedinim godinama još neke opštine.¹⁹

Jedan od problema, i urbanih, i ruralnih područja, je veliki procenat neoženjenih i neudatih stanovnika. Prema rezultatima popisa stanovništva iz 2013. godine neoženjeno je bilo 33% muškaraca i neudato 21% žena.²⁰ Ova pojava se ekstremnije manifestuje u ruralnim područjima. Na popisu stanovništva 2013. godine, 140.960 (34,5%) domaćinstava u RS se izjasnilo da obavlja poljoprivrednu aktivnost, ali samo 25.335 (6,2% od ukupnog broja, odnosno 18% od onih koja obavljaju poljoprivrednu aktivnost) da prodaju poljoprivredne proizvode na tržištu.²¹

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Analizirajući kretanje ukupnog broja stanovnika u distriktu u periodu 2014-2020. godina primjetan je izražen negativan trend i depopulacija ovog područja. Tako se ukupan broj stanovnika sa 83.309 u 2014. godini smanjio na 82.684 stanovnika sedam godina kasnije ili za 0,75%. U ovom dijelu BiH prisutan je stalni pad prirodnog priraštaja koji je posebno izražen od 2013. godine, kada poprima negativne vrijednosti i kada je veći broj umrlih u odnosu na živorođene. Najveći negativni prirodni priraštaj na području BD BiH zabilježen je u 2020. godini kada je iznosio -5,03%. Prema zvaničnim podacima iz popisa 2013. godine na području BD BiH ukupno je živjelo 83.516 stanovnika, od čega 45,50%, ili 38.000 živi u ruralnom

¹⁷ Marinković D., Majić A., Stanovništvo Republike Srpske – demografski faktori i pokazatelji, Univerzitet u Banjoj Luci, Prirodno-matematički fakultet, Banja Luka, 2018, str. 48.

¹⁸ Bilten Demografska statistika, Republički zavod za statistiku Republike Srpske, Banja Luka, 2019, str. 13.

¹⁹ Bilteni Demografska statistika, Republički zavod za statistiku Republike Srpske, Banja Luka, 2019. i 2021, str. 73-80.

²⁰ Marinković D., Majić A., Stanovništvo Republike Srpske – demografski faktori i pokazatelji, Univerzitet u Banjoj Luci, Prirodno-matematički fakultet, Banja Luka, 2018, str. 238.

²¹ Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Republici Srpskoj 2013. godina, Gradovi, opštine i naseljena mjesta, Republički zavod za statistiku Republike Spske, Banja Luka, 2017, str. 200.

području distrikta, a 45.516 ili 54,50% živi u urbanom području. U ukupnoj muškoj populaciji BD BiH 46,86% muškaraca je u ruralnom području, dok je ženskih osoba 44,17%.

Na području BD BiH ima 26.768 domaćinstava, od čega je 41,88% ili 11.211 smješteno u ruralnom dijelu, a 58,12%, odnosno 15.557 domaćinstava u urbanim naseljenim mjestima distrikta. Posmatrajući strukturu domaćinstava prema broju članova i tipu naseljenog mjesta uočava se da učešće domaćinstava sa manjim brojem članova (jedan, dva, tri i četiri člana) veće u urbanim područjima, nego u ruralnim, dok je obrnuto veće učešće domaćinstava sa većom brojem članova (pet, šest, sedam, osam i više članova) u ruralnim dijelovima BD BiH. Ova razlika je izraženija što je domaćinstvo brojnije. Domaćinstvo u ruralnim dijelovima BD BiH je brojnije u odnosu na ono koje živi u urbanim dijelovima, i u prosjeku broji 3,39 člana.

2.1.7. Uticaj/uticaj poljoprivrede na životnu sredinu

U važećim strategijama razvoja poljoprivrede i ruralnih područja u RS, FBiH i BD BiH može se naći dosta elemenata koji su u skladu sa „*Green deal*“ orijentacijom nove EU ZPP za period 2021-2027. godina. Bez obzira na prisustvo ciljeva koji su u trendu sa strategijom „ozelenjavanja“ poljoprivrede, izostaju konkretne akcije. Zakonodavstvo u BiH, kako ono koje se uopšteno tiče zaštite prirode, tako i ono koje je relevantno za poljoprivredni sektor, ima dosta elemenata koji obezbjeđuju zaštitu životne sredine i održivo korišćenje prirodnih resursa, ali je primjena tih propisa spora i nekonzistentan. Zaostatak je evidentan i u strukturi mjera finansijske podrške poljoprivredi, jer izostaju mjere unakrsne usklađenosti koje bi uslovile poljoprivrednike da u procesu proizvodnje primjenjuju mjere zaštite prirode i biodiverziteta. Prihvatanje Zelene agende za Zapadni Balkan od strane BiH obavezuje njene institucije da doprinesu daljem „ozelenjavanju“ poljoprivrede u BiH.

U Akcionom planu za provedbu Sofijske deklaracije o Zelenom programu za zapadni Balkan za period 2021-2030. godine četvrto poglavlje posvećeno je održivoj poljoprivredi. U tom poglavlju definisano je sedam aktivnosti čijom realizacijom se daje doprinos realizaciji Zelenog programa: (1) Usklađivanje sektora proizvodnje hrane i primarne proizvodnje sa standardima EU o sigurnosti hrane, zdravlju biljaka i dobrobiti životinja, te okolišu i rješavanju pitanja upravljanja otpadnim vodama, đubrivom i otpadom; (2) Jačanje službenih sanitarnih kontrola duž čitavog lanca ishrane, kao i unaprijeđene sistema utvrđivanja porijekla i označavanja prehrambenih proizvoda; (3) Promovisanje ekološki prihvatljivog i organskog uzgoja i smanjenje upotrebe sintetičkih hemijskih proizvoda u proizvodnji hrane; (4) Saradnja sa naučnim, obrazovnim, poslovnim i poljoprivrednim institucijama kako bi se olakšao transfer inovativnih i ekoloških tehnologija i poljoprivrednih metoda; (5) Osmišljavanje aktivnosti kojima bi se smanjila količina otpada u ruralnim i obalskim područjima; (6) Povećanje napora usmjerenih na održivi razvoj ruralnih oblasti uz primjenu programa LEADER, i (7) Podrška investicijama u proizvodnju i tehnologije obnovljive energije, kao i u smanjenje emisija stakleničkih plinova i mjere adaptacije na klimatske promjene u poljoprivredi. Pored četvrtog poglavlja, poljoprivreda i ruralni razvoj imaju vezu i sa trećim poglavljem Cirkularna ekonomija i petim poglavljem Zaštita prirode i biodiverziteta.

Usklađivanje BiH sa standardima EU o sigurnosti hrane, zdravlju biljaka i dobrobiti životinja je permanentan proces u kojem BiH ima kontinuiranu ekspertsku i tehničku podršku od EU kroz TAIEX i druge programe i projekte. Certificirana površina poljoprivrednog zemljišta koje se koristi u sistemu organske poljoprivredne proizvodnje je mala. U praksi je vjerovatno mnogo više površina koje se koriste na tradicionalna način, gotovo bez upotrebe pesticide i vještačkih đubriva, ali te površine nisu certificirane. Poljoprivreda u BiH doprinosi efektu staklene bašte sa 9,5% (najveći doprinos daje energetika, odnosno termoelektrane, sa oko 78%). U odnosu na

1990. godinu doprinos poljoprivrede emisiji CO₂ je smanjen za 29,6%.²² Upotreba organskih i mineralnih đubriva u BiH je (preračunato u aktivne materije) niža od prosjeka EU. Indikator upotrebe đubriva mjeren preko upotrebe nutrijenata (N, P₂O₅, K₂O) po ha obradive zemlje pokazuje da je upotreba đubriva u poljoprivredi u BiH na nivou 35-75% (zavisno od nutritijenta) u odnosu na njihovu upotrebu u EU-27. Ne postoje podaci o stepenu upotrebe pesticida u poljoprivredi u BiH i njihovom doprinosu zagađenju prirode i efektu staklene bašte.

Saradnja između naučnih i obrazovnih institucijama i poslovnog sektora po pitanju transfera inovativnih i ekoloških tehnologija i poljoprivrednih metoda je slaba. SWG radi na izradi akcionog plana za unaprjeđenje AKIS-a u zemljama Zapadnog Balkana, uključujući i BiH, koji bi trebao da ponudi određena rješenja kojima bi se trenutno stanje moglo poboljšati. Otpadu u ruralnim područjima posvećuje se sve veća pažnja. Sve više seoskih naselja obuhvaćeno je redovnim odvozom smeća. FAO radi studiju o stanju otpada i gubitaka hrane u BiH. Aktivnosti će se nastaviti izradom prijedloga strategije i akcionog plana za smanjenje gubitaka hrane u fazama nakon berbe i otpada od hrane u procesu njene distribucije i potrošnje. Održivom razvoju ruralnih područja u BiH već je posvećena odgovarajuća pažnja u postojećim strateškim dokumentima i aktivnostima ministarstava poljoprivrede i drugih ministarstava, kao i kantonalne i lokalne administracije. LIDER pristup nije značajnije inkorporiran u te aktivnosti. Podrška investicijama u proizvodnju obnovljive energije iz biljnog i animalnog otpada u poljoprivredi je nedovoljna i više deklarativna. U prošloj i sadašnjoj strategiji razvoja poljoprivrede bili su ciljevi povećanja proizvodnje energije iz obnovljivih izvora u poljoprivredi, ali su izostale konkretne mjere novčane i druge podrške. U RS je do sada izgrađeno samo jedno postrojenje koje proizvodi energiju iz biogasa. Takođe, rijetki su primjeri postavljanja solarinih panela na kuće i privredne objekte u ruralnim područjima (u RS je sredinom 2022. godine objavljen javni poziv za sufinansiranje 50.000 kućnih solarnih kolektora).

2.2. Poljoprivredna proizvodnja

2.2.1. Biljna proizvodnja

Federacija Bosne i Hercegovine:

Ratarstvo: U strukturi sjetvenih površina u periodu od 2014. do 2020. godine vodeća je proizvodnja žita, koja slijede krmno bilje i povrtarski usjevi, dok je najmanje zastupljeno industrijsko bilje. Žita zauzimaju u prosjeku 44,1% (od najmanje 76,7 hiljada u 2014. godini do najviše 90,5 hiljada u 2016. godini) zasijanih oraničnih površina. Povrće se gaji na prosječnih 41.518 ha, što je 21,3% oraničnih površina. Krmno bilje je zastupljeno na 63.967 ha, odnosno sije se na oko 33% oraničnih površina. Najveće promjene su kod industrijskog bilja, čije zasijane površine su uvećane za 4.434 ha, a učešće im je sa 0,6% poraslo na 2,7% korištenih oraničnih površina.

Žita. Pšenica, kao najvažnije hljebno žito, sa prosječnom godišnjom proizvodnjom od oko 74 hiljade tona (2014-2020) ni blizu ne podmiruje potrebe mlinske industrije. Prosječan prinos u FBiH je 3,8 t/ha što je niže od BiH prosjeka, prosjeka susjednih zemalja i zemalja EU. Kukuruz, kao najrasprostranjenije žito, sa prosječnom površinom od oko 47 hiljada ha i ukupnom proizvodnjom preko 226 hiljada tona je u direktnoj zavisnosti od dešavanja u sektoru stočarske proizvodnje. Raž, ječam i zob ne bilježe značajnije promjene u odnosu na prethodno analizirani period.

²² Berishaj Viktor (2021). Western Balkans greenhouse gas emission reduction targets 2030, Climate Action Network (CAN) Europe.

Industrijsko bilje koje se sije u Federaciji BiH predstavljaju: suncokret, soja, uljana repica i duhan. Prosječna površina pod industrijskim biljem (2014-2020) je nešto više od 3.500 ha, pod uljanom repicom je preko 400 ha, a pod suncokretom su također približne iste površine. Duhan već godinama ide u pravcu smanjenja površine i ukupne proizvodnje.

Proizvodnja **krmnog bilja** se odvija na oko 33% zasijanih površina. Najveće površine su pod silažnim kukuruzom, zatim TDS, djetelinom i lucerkom. Osim sijanih i prirodni travnjaci predstavljaju veoma značajan prirodni resurs, u višestrukome značenju te riječi, jer su nezaobilazan izvor kabaste stočne hrane. Površine pod pašnjacima u posmatranom periodu malo variraju po godinama. Prosječni prinosi suhe mase, koji se postižu na livadama su izrazito niski (1,5-1,8 t/ha sijena).

Povrtarstvo: Proizvodnja povrća u FBiH ima dugu tradiciju uz realnu mogućnost bržeg razvoja. Oko polovine zasijanih povrtnih površina, preko 21.000 ha, je pod krompirom. Prosječna ukupna proizvodnja krompira za posljednjih sedam godina je oko 175 hiljada tona. Grah se proizvodi u prosjeku na oko 4.000 ha, ali proizvodnju, kao i kod krompira, odlikuju izuzetno niski prinosi koji su oko 1,4 t/ha i daleko su ispod prinosa u zemljama EU. Po sjetvenim površinama slijede: crni luk (prosječno oko 3,3 hiljade ha), kupus (2,8 hiljada ha), paradajz (1,9 hiljada ha) i paprika (1,6 hiljada ha). Krastavac se na području FBiH uzgaja kao saladni i krastavac kornišon, u zaštićenom prostoru ili na otvorenom, koji se u kontinentalnim područjima manje prerađuju na lokalnom nivou, a više se izvozi. Posljednjih godina proizvodnja kornišona za izvoz je postao unosan posao, a otkup se uglavnom obavlja preko otkupnih stanica.

U Federaciji BiH ima oko 280 ha zaštićenih prostora u kojem se proizvodi povrće.

Voćarstvo: Povoljna umjereno kontinentalna klima zajedno sa mediteranskom klimom omogućuje da se na području FBiH odvija proizvodnja velikog broja voćnih vrsta iz grupe jabučastog, koštičavog, jezgrastog, jagodastog i mediteranskog voća. Važan okvir za budući razvoj voćarske proizvodnje je sadržan u Operativnom programu voćarska rejonizacije u Federaciji BiH (2013) u kojem su date preporuke i smjernice za najpovoljnije rejone za uzgoj voćnih vrsta vodeći računa o agroekološkim uslovima, odnosno o specifičnim ograničenjima i određenim uslovima klime, tla i reljefa, ali i ekonomskih uslova.

Najvažnije **kontinentalne voćne vrste** u FBiH su: jabuka, kruška, šljiva, breskva, trešnja, višnja, kajsija i orah. Mjereno prosječnim brojem stabala, najveću zastupljenost ima šljiva (46%), koju slijede jabuka (28%), kruška (11%), te trešnja (5%) i breskva (4%). U periodu 2014-2020. godina primjetan je trend rasta broja stabala svih krošnjastih voćnih vrsta. U 2014. godini ukupan broj stabala je iznosio 11,5 miliona, a u 2020. godini 12,7 miliona.

Proizvodnja **jagodastog voća** na području FBiH doživjela je snažnu ekspanziju tokom proteklih 20 godina, imajući pri tome i uspone i padove, kao i svaka proizvodnja u poljoprivredi. Ova proizvodnja prati savremene trendove tehničko-tehnoloških rješenja najrazvijenijih zemalja svijeta, što potvrđuju ostvareni prinosi po jedinici površine koji su blizu punog genetskog potencijala. Aktualna proizvodnja jagoda je dosta ujednačena i odvija se na prosječnim 800 ha površine, dok površine pod malinom osciliraju i poslije rekordnih 2.321 ha u 2018. godini smanjene su za preko 600 ha u 2020. godini kada iznose 1.703 ha. Ostale jagodaste voćne vrste, poput kupine, ribizle i borovnice, još uvijek nisu uvedene u kulturu i stoga su i manje zastupljene.

Mediterranske voćne vrste u period od 2014-2020. godina bilježe stalni porast broja rodniha stabala i ukupnog prinosa, posebno masline i smokve. U analiziranom periodu ukupni prinosi su povećani sa 897 tona u 2014. godini na preko 2.000 tona u 2020. godini, kao rezultat ulaska ovih vrsta voćaka u period punog plodonošenja.

Vinogradarstvo: U poljoprivrednim površinama FBiH učešće vinograda je 0,33%, odnosno 3.782 ha (2020. godina). U ukupnoj površini vinograda vinsko grožđe zauzima oko 3.607 ha, a stolno oko 250 ha. Vinogradarstvom i vinarstvom se bavi oko 10.200 domaćinstava. U analiziranom periodu na površinama zasađenim vinovom lozom prosječan broj čokota je 14.575, odnosno 13.856 rodniha čokota, sa kojih se ubere 34.153 tona grožđa ili 2,47 kg po čokotu. Zemljište na kojemu se nalaze nasadi vinove loze u najvećem dijelu je privatno vlasništvo. Federacija BiH je zadržala vlasništvo nad zemljištem koje je bilo u sastavu državnih preduzeća i koja se po sadašnjim zakonima ne može privatizovati.

Rasadničarstvo: U FBiH, u periodu 2014-2020. godine primjetan je trend smanjivanja proizvodnje sadnog materijala svih vrsta voća. Tako je broj sadnog materijala jagodastog voća smanjen sa 9,8 miliona (2015) na 1,5 miliona (2019), dok je broj sadnog materijala kontinentalnog voća sa 1,27 miliona (2014) smanjen na samo 203 hiljade (2020). Dominantno mjesto u proizvodnji sadnog materijala ima jagodasto voće (učešće od 85,9%), dok je znatno manje zastupljen sadni materijal kontinentalnog voća (12,6%), odnosno mediteranskog voća (1,6%). Broj rasadnika u FBiH koji se bave proizvodnjom sadnog materijala voća oscilira. 16 ih je bilo u 2014. godini, 17 u 2017. godini, a samo 10 u 2020. godini. Sličan negativan trend u periodu 2014-2020 je i kod proizvodnje sadnog materijala vinove loze. Sa 387.236 sadnica vinove loze u 2015. godini njihov broj je pao na svega 157.620 u 2020. godini. U 2020. godini samo se jedan rasadnik u FBiH bavio proizvodnjom sadnica vinove loze, a u 2014. godini su egzistirale 4 rasadnika. I ovdje treba tražiti iste razloge ovakvom stanju - nedovoljna institucionalna/budžetska podrška i izostanak zainteresovanosti domaćih vinogradara.

Republika Srpska:

Analiza načina i strukture upotrebe poljoprivrednih površina u RS u periodu 2014-2020. godina otežana je iz razloga što je u tom periodu došlo do izmjene načina prikupljanja i obrade podataka RZS RS o poljoprivrednom zemljištu i načinu njegovog korišćenja.²³ Prema staroj metodologiji, od 577 hiljada ha oranica u RS, u 2019. godini se obrađivalo 317 hiljada ha (55%), a nije se obrađivalo 260 hiljada ha (45%). Prema novoj metodologiji obrađuje se 205 hiljada ha oranica i bašta, a podaci o neobrađenom zemljištu se više ne publikuju.

Ratarstvo: U periodu 2014-2019. godina²⁴ došlo je do djelimične izmjene sjetvene strukture na obrađenim površinama u RS. Površine pod žitima su u prosjeku bile 208 hiljada ha i povećane su za 12 hiljada ha. Te površine su 2020. godine statistički smanjene za 48 hiljada ha. Površine pod industrijskim biljem su u prosjeku 7,6 hiljada ha i povećane su za 50%, uglavnom kao posljedica povećanja sjetve soje. Površine pod povrćem su stagnirale na oko 30 hiljadu ha (10% ukupnih obradivih površina) i u 2020. godini su statistički drastično smanjene na 12,5 hiljada ha. I površine pod krmnim biljem su stagnirale što se tiče broja hektara (oko 65 hiljada ha), a u 2020. godini su statistički svedene na samo 13,5 hiljada ha.

Žita se u RS siju na najvećoj površini oranica, pa su stoga tendencije u zasijanim površinama, ostvarenoj proizvodnji i ostvarenim prosječnim prinosima žita veoma bitne za stanje i razvoj

²³ Do 2018. godine podaci su prikupljeni na osnovu procjena opštinskih organa nadležnih za poslove poljoprivrede, a od 2018. godine na bazu anketiranja reprezentativnog uzorka poljoprivrednih gazdinstava. Za 2018. i 2019. godinu mogu naći dvojni statistički podaci (prema staroj i novoj metodologiji), a do 2018. godine i za 2020. godinu samo jedni (prema staroj ili prema novoj metodologiji).

²⁴ 2020. godina nije uzeta u obzir jer podaci značajno odudaraju od trenda u prethodnih šest godina.

cjelokupne poljoprivrede u RS. Kalkulisalo se da se žitima zasije oko 200 hiljada ha godišnje, a 2020. godine je to svedeno na 164 hiljade ha. U sjetvenoj strukturi žita dominiraju kukuruz i pšenica. Serija podataka (2014-2020) pokazuje da prosječni prinosi žita u RS značajno variraju od godine do godine. Prema novoj statističkoj metodologiji u 2020. godini smanjenje su požnjevene površine, a povećani prosječni prinosi, tako da kod obima proizvodnje nije bilo značajnije promjene. Višegodišnji prosjek obima proizvodnje žita je oko milion tona godišnje.

Industrijsko bilje je u ranijem periodu imalo veći značaj u sjetvenoj strukturi RS. Osnovni razlog je bilo postojanje većeg broja prerađivačkih kapaciteta u BiH i organizovan otkup za potrebe prerađivačkih kapaciteta u susjednim republikama (prije svega Srbiji i Hrvatskoj). Više od polovine površine zasijane industrijskim biljem u RS je pod sojom i te površine imaju trend povećanja. U ekspanziji je i sjetva uljane repice, a isto važi i za suncokret. Povećanje uljarica u sjetvenoj strukturi posljedica je i podsticajnih mjera koje za ovu vrstu proizvodnje odobrava MPŠV RS. Interes za proizvodnjom duvana se smanjuje, a njegova proizvodnja je 2019. godine po prvu put pala ispod hiljadu ha. Nije bilo proizvodnje šećerne repe zbog pretanka rada jedine šećerane u RS.

Povrtarstvo: Povrće se u RS uzgajalo na oko 30 hiljada ha²⁵. Dio te proizvodnje je za vlastite potrebe seoskih domaćinstava, ali značajan broj proizvođača povrća proizvodi za tržište, na većim površinama, uz primjenu savremene tehnologije. Proizvodnju povrća uglavnom obavljaju porodična poljoprivredna gazdinstva. Oko 44% površina pod povrćem zauzima krompir (13 hiljada ha). Slijede pasulj i kupus na po pet hiljada ha. Ostale vrste povrća, paprika, paradajz, crni luk i krastavac, proizvode se na po hiljadu i petsto ha. Najmanje površina je pod bijelim lukom, graškom, mrkvom i zelenom salatam, a na ostale vrste povrća otpada oko 2.000 ha. Nakon promjene metodologije, RZS RS je u svojim izvještajima značajno smanjio površine pod povrćem, a povećao prosječne prinose, sa promjenljivim uticajem na ukupno proizvedenu količinu povrća (nekada je ona manja, a nekada veća nego ranije).

Krmno bilje: Krmno bilje se u RS zasniva na površini od oko 65 hiljada ha.²⁶ Svo proizvedeno krmno bilje koristi se kao stočna hrana i zbog toga kretanje proizvodnje treba biti u korelaciji sa vrstom i brojem stoke i načinom njene ishrane. Dvije trećine površina pod krmnim biljem zasijane se djetelinom i lucerkom. Ova površina je relativno stabilna i kreće se oko 42.000 ha. Dodatnih 12.000 ha zasije se mješavinom trava i žita ili trava i leguminoza. Značajno učešće ima i silažni kukuruz koji učestvuje sa 13-15% u površinama pod krmnim biljem. Prinosi suve materije u proizvodnji krmnog bilja su niski, tako da je ukupna proizvodnja identična onoj koja bi se mogla ostvariti uz veće prinose na manjim sjetvenim površinama.

Voćarstvo: Prema ranijoj (staroj) statističkoj metodologiji proizvodnja voća je praćena po stablu. Od 2018. godine i statistika u RS je prešla na praćenje proizvodnje voća po površini zasada, a počevši od 2020. godine objavljuje podatke samo po površini. Zbog toga je nemoguće napraviti jedinstvenu seriju podataka za period 2014-2020. godina. RS ima oko 10.000 ha intenzivnih zasada voća. Pod šljivom je 4.665 ha, jabukom 2.304 ha, kruškom 1.077 ha, trešnjom 145 ha, višnjom 139 ha, malinom 713 ha i jagodom 420 ha. Ukupna proizvodnja (krupnog i sitnog) voća u RS je između 90 i 220 hiljada tona, a intenzivna proizvodnja voća između 90 i 130 hiljada tona godišnje, sa značajnim varijacijama od jedne do druge godine.

Vinogradarstvo: Pod vinogradima se u RS nalazi 541 ha. Oko jedne polovine zasada i proizvodnje grožđa ostvaruju poslovni subjekti, a drugu polovinu porodična poljoprivredna gazdinstva. Vinova loza se pretežno gaji u regionu Trebinja, a u zadnje vrijeme povećavaju se i površine vinograda u sjevernom dijelu RS. Dominiraju vinske sorte grožđa, od kojih se

²⁵ Od 2020. godine RZS RS je te površine smanjio na 12,4 hiljada ha.

²⁶ Prema novoj statističkoj metodologiji i podacima za 2020. godinu to je samo 13,4 hiljade ha.

proizvodi vino. Prinosi se kreću oko 7 kg po čokotu, a godišnja proizvodnja grožđa je zadnjih godina oko 3,8 hiljade tona.

Rasadničarstvo: Republika Srpska ima vlastitu proizvodnju sadnog materijala koja ne zadovoljava njene potrebe, pa se jedan dio sadnog materijala uvozi. Proizvodnja cvijeća i ukrasnog bilja je slabije razvijena i na veliko je obavlja nekoliko privrednih subjekata, a na malo porodična gazdinstva sa ponudom lokalnog karaktera. U registar proizvođača sadnog materijala u RS upisano je 50 privrednih društava.²⁷ Površina pod rasadnicima, cvijećem i ukrasnim biljem je bila 173 ha u 2020. godini.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Ratarstvo: Od ukupno 29.035 ha oranica, sa koliko BD BiH u 2020. godini raspolaže, 17.920 ha se obrađuje i na njima se proizvodi žito, industrijsko bilje, povrće i krmno bilje. Prema podacima za 2020. godinu u strukturi zasijanih oraničnih površina daleko najzastupljenija je proizvodnja žita koja se odvija na površini od 13.940 ha i čini 78%. Osim ove proizvodnje za područje BD BiH važna je i proizvodnja industrijskog bilja, koje je u istoj godini bilo zasijano na površini od 2.451 ha i činilo 14% ukupno zasijanih oranica. Znatno skromnije je zastupljena krmno bilje, svega 5% ukupno zasijanih oraničnih površina (985 ha), dok je proizvodnja povrća bila najskromnija i odvijala se na površini od 544 ha.

U strukturi požnjevenih površina žita u 2020. godini na području BD BiH najznačajnije su proizvodnje pšenice i kukuruza. U 2020. godini proizvodnja kukuruza je bila na 8.242 ha što je činilo 61,58% požnjevenih površina zasijanih žitima, dok je proizvodnja pšenice bila na površini od 3.724 ha i činilo je 27,82% požnjevenih površina. Ostala žita, ječam i zob, imala su manju važnost čije pojedinačno učešće nije bilo veće od 10% požnjevenih površina.

Za razliku od većine drugih područja u BiH, na području BD BiH postoje dobri razlozi za uzgoj industrijskog bilja, pošto osim povoljnih klimatskih i zemljišnih uslova na području distrikta radi BIMAL doo, fabrika koja se bavi preradom uljarica. U strukturi požnjevenih površina najveće je učešće soje koja se u 2020. godini uzgajala na površini od 984 ha, koju slijedi proizvodnja uljane repice od 216 ha, a najmanja je proizvodnja suncokreta na 90 ha (2019).

Proizvodnja povrća: U 2020. godini proizvodnja povrća se odvijala na svega 544 ha. Od aktuelnih proizvodnji koje su prisutne u BD BiH izdvajaju se proizvodnja krompira koja se kreće u rasponu od 250 do 280 ha i proizvodnja graha koja se odvija na površini između 80 i 135 ha. Od ostalih kultura još se izdvajaju crni luk i paradajz. Ukupna proizvodnja i prosječni prinosi dosta su promjenljivi i nestabilni. Iako je površina zasijana krompirom dosta stabilna ukupna proizvodnja varira između 2.070 tona (2014) i 3.360 tona (2020). Kod graha ukupna proizvodnja varira od 160 tona (2014) do 253 tona (2020).

Proizvodnja krmnog bilja: Na području BD BiH zastupljena je proizvodnja djeteline, lucerke, silažnog kukuruza, smjesa leguminoza, trava i žita i travno-djetelinske smjese. Krmno bilje zauzima dosta skromnu zasijanu/požnjevenu površinu (985 ha). Posmatrajući pojedinačne krmne kulture primjetni su uglavnom negativni trendovi požnjevenih površina u analiziranom periodu 2014-2020. godina.

Proizvodnja voća: Proizvodnja voća na području BD BiH ima dugu tradiciju. Voćnjaci zauzimaju površinu od 3.343 ha, što čini 9,71% ukupnih poljoprivrednih površina distrikta.

27 Web sajt MPŠV RS, <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mps/%d0%b1.%d0%ba%d0%b5%d1%86%d0%bc%d0%b0%d0%bd/Documents/reg%20proizvodjaca%20sadnog%20materijala.pdf> (pristupljeno: 25.04.2020.)

Osim tradicionalnih voćnih kultura poput šljive, jabuke i kruške, sve je veće interesovanje za proizvodnju jagodastog voća. Na području BD BiH mogu se naći i značajnije površine nekih kultura kojih nema u većem dijelu BiH, poput lješnjaka. Šljiva je najvažnija voćarska kultura. Sa 450.000 stabala daleko je ispred ostalih kultura voćnih vrsta. Osim šljive, na području distrikta treba još izdvojiti višnju sa 50.000 stabala, jabuku sa 36.000 stabala i krušku sa 26.000 stabala. Kod većine voćarskih kultura primjećuje se pad broja stabala u analiziranom periodu 2014-2020. godina, osim kod šljive, gdje se broj stabala sa 400 hiljada u 2014. godini povećao na 450 hiljada stabala u 2020. godini.

2.2.2. Stočarska proizvodnja

Federacija Bosne i Hercegovine:

Animalna proizvodnja u Federaciji BiH je značajan sektor ukupne poljoprivredne proizvodnje i daje važan doprinos ukupnom BDV iz poljoprivrede, izvozu poljoprivrednih proizvoda i zaposlenosti ruralnog stanovništva. Federacija BiH je, sa dominantnim učešćem prirodnih travnjaka, odnosno prirodnih livada i pašnjaka (724 hiljade ha ili 61,6% ukupnih poljoprivrednih površina, 2020.), predodređena za uzgoj stoke i proizvodnju mlijeka i mesa. Brojni su problemi sa kojima se susreće animalna proizvodnja u FBiH kao što su usitnjenost zemljišnog posjeda i nemogućnost racionalne organizacije proizvodnje stočne hrane, loša struktura poljoprivrednih gazdinstva iskazana malim brojem grla stoke po farmi u kojima najveće učešće (više od 2/3) imaju gazdinstva sa malim brojem grla (gazdinstva od 1 do 3 krave ili 1-5 ovaca), nedostatak reproduksijskih centara i organizovanog uzgoja bilo koje vrste domaćih životinja, te problemi vezani za tržište i plasman stočnih poljoprivrednih proizvoda.

Govedarstvo je okosnica razvoja stočarske proizvodnje u FBiH. U analiziranom periodu 2014-2020. godina primjetan je pad ukupnog broja goveda sa 215.478 (2014) na 195.356 (2020) i rezultat je prije svega smanjenja broja muznih krava i steonih junica. Broj muznih krava je u stalnom padu i u 2020. godini broji 111 hiljada grla. Pozitivni trend je zabilježen u prosječnoj muznosti krava koja je sa 2.557 litara u 2014. godini se povećala na 2.880 litara u 2020. godini, ali ove vrijednosti su još uvijek daleko od EU standarda.

Svinjogojstvo, brojem grla i ukupnom vrijednošću proizvodnje, spada među manje važne grane animalne proizvodnje u FBiH. U periodu 2014-2020. ukupan broj svinja je varirao, ne pokazujući neki izrazit trend i kretao se u rasponu između 80 i 90 hiljada grla, pri čemu su 10-12% ovog broja činila priplodna grla, krmače i suprasne nazimice. Pasminski sastav svinjogojskih farmi je dosta skroman i svodi se na križance pasmina landras i veliki jorkšir, te u znatno manjoj mjeri na pasmine durok i pietren.

Ovčarstvo. U periodu 2014-2020. godina uočava se negativan trend i pad ukupnog broja ovaca. Sa 532 hiljada grla u 2014. godini ukupan broj ovaca je smanjen za 4,5% i pao je na 508 hiljada. Ovakvom kretanju je najviše doprinijelo smanjenje ukupnog broja najmlađih kategorija, janjadi i šilježadi, čiji broje je sa 94,5 hiljada u 2014. godini sveden na 81 hiljadu u 2020. godini. U pasminskom sastavu dominira domaća pramenka sa svojim sojevima koji se razlikuju u fenotipskim i proizvodnim karakteristikama, zavisno od uslova u kojima se uzgajaju. Pored pramenke, sa znatno manjim učešćem prisutne su i autohtone pasmine ovaca uvezene u cilju poboljšanja i melioracija domaće pasmine ovaca.

Kozarstvo. Ukupan broj koza u periodu 2014-2020. godina je bio dosta neujednačen, pokazujući određeni rast do 2017. godine (44.616), nakon čega broj opada i dostiže u 2020. godini 42.497. Prema pasminskom sastavu dominiraju različiti križanci, a kod manjeg broja,

uglavnom specijalizovanih, farmi uzgajaju se koze u čistoj krvi alpska, sanska, burska i domaća koza. Najveći doprinos ukupnom broju koza daje Hercegovačko-neretvanski kanton (26,1%). Broj muženih koza u periodu 2014-2020. godina kretao se u rasponu od 24 do 26 hiljada, sa prosječnom godišnjom proizvodnjom od 197 litara mlijeka po muznoj kozi.

Peradarstvo, kao jedna od rastućih grana animalne proizvodnje od 2000. godine, u periodu 2014-2020. zadržalo je, uz manje oscilacije, nivou od 10 do 11 miliona peradi. Kada se govori o broju zaklane peradi u registrovanim klaonicama uočava se značajan trend rasta i povećanje sa 21,6 miliona komada u 2014. godini na 32,6 miliona komada u 2020. godini. Isti trend je zabilježen i kada se govori o neto težini očišćenih trupova koja je povećana sa 32.067 tona u 2014. na 50.178 tona u 2020. godini. Prosječna neto težina zaklane peradi se kreće oko 1,5 kg. Stabilna proizvodnja je i kada se govori o proizvodnji jaja i broju koka nosilica. Ukupan broj koka nosilica se kretao između 1,72 miliona (2014) i 1,87 miliona (2020). U 2020. godini proizvodnja jaja je iznosila 315 miliona komada. Prosječna proizvodnja jaja po koki nosilici je varirala od 157 (2017) do 179 (2020), što je značajno niže u odnosu na EU standarde koji se kreću od 300 do 320 jaja po koki nosilici.

Pčelarstvo je tradicionalna poljoprivredna grana FBiH koja se posljednjih godina intenzivno razvija. Pored značaja u proizvodnji meda, ova grana postaje prepoznatljiva i po drugim pčelinjim proizvodima kao što su pelud, propolis, vosak, te matična mliječ. U analiziranom periodu (2014-2020) broj pčelinjih društava u FBiH pokazuje trend rasta i u 2020. godini je registrovano 254.061 košnica pčela, što je za razliku od 2014. godine više za 34.679 košnica, odnosno za 15,81%. Ukupna produkcija meda u FBiH kretala se od 1.351 tonu u 2017. godini do 2.862 tone u 2015. godini. Variranja su izražena i kod prosječne proizvodnje meda po košnici koja su se kretala u rasponu od 5,73 kg (2020) do 12,50 kg (2015).

Proizvodnja mlijeka: Proizvodnja i prerada mlijeka se smatra strateškom granom poljoprivrede i prehrambene industrije u Bosni i Hercegovini. U FBiH je dominantna proizvodnja kravljeg mlijeka, ali se primjećuje sve značajnija, ne toliko količinom, koliko strateškom važnošću, participacija ovčijeg i kozijeg mlijeka. Proizvodnjom kravljeg mlijeka u BiH se bavi oko 100.000 poljoprivrednih gazdinstava, od čega oko 33.000 gazdinstava proizvodi mlijeko u komercijalne svrhe. U periodu od 2014. do 2020. godine bilježi se pad broja muznih grla u FBiH. Istovremeno, ukupna proizvodnja kravljeg mlijeka je rasla do 2018. godine, nakon čega dolazi do blagog pada proizvodnje na trenutnih oko 240 miliona litara. Prosječna količina mlijeka po grlu i dalje je prilično niska (oko 2.700 litara godišnje). U nemogućnosti da zadovolje propisane norme u proizvodnji kvalitetnog i higijenski ispravnog mlijeka znatan broj malih proizvođača prestao je sa isporukom mlijeka na tržište. Mnoga od tih gazdinstava se potpuno gase, često i zbog odlaska mlađeg dijela populacije u inostranstvo. Kada se govori o ovčijem mlijeku, broj pomuženih ovaca u značajno opadao, dok je proizvodnja neznatno rasla na aktuelnih skoro 12 miliona litara. Godišnja proizvodnja kozijeg mlijeka tokom zadnjih godina se kreće na nivou od 4,5 miliona litara.

Proizvodnja mesa: Proizvodnja različitih vrsta mesa, njegov plasman na tržište u svježem stanju i proizvodnja polugotovih i gotovih mesnih proizvoda odvija se na čitavoj teritoriji FBiH. Uzgoj domaćih životinja za proizvodnju mesa najčešće se vrši na manjim ili većim farmama za tov junadi, držanjem stada ovaca za klanje (najčešće do nekoliko stotina) i na farmama peradi (većinom sa po par hiljada). Uzgoj svinja je manjem obimu i svodi se najčešće na tov uvezene prasadi za domaće potrebe i plasman na domaće tržište. Proizvođači mesnih prerađevina rjeđe su i uzgajivači životinja i uglavnom ih nabavljaju na domaćem ili stranom tržištu. U posmatranom sedmogodišnjem periodu (2014- 2020) broj zaklanih goveda, ovaca, svinja i peradi, kao i neto težina zaklanih grla pokazuje velike varijacije, kako po godinama tako i po vrsti zaklanih životinja.

Republika Srpska:

Republika Srpska ima dobre uslove za razvoj stočarstva uzimajući u obzir ukupne površine poljoprivrednog zemljišta i visok udio livada i pašnjaka, koji nisu u dovoljnoj mjeri iskorišćeni. Jedan od problema sa kojima se susreće stočarstvo jeste usitnjenost gazdinstava i mali broj grla po farmi. I u slučaju brojnog stanja stoke prekinut je kontinuitet u načinu publikovanja podataka od strane RZS RS, tako da nije moguće prikazati iste podatke za sve godine perioda 2014-2020. godina.²⁸ Pošto nema drugog izvora podataka o broju stoke u RS, u prilogu dat je prikaz brojnog stanja glavnih vrsta stoke u RS na bazi kombinovanja više statističkih izvora. Stočarstvo u RS još uvijek nema potreban nivo intenzivnosti, posmatrano preko broja uslovnih grla po jedinici poljoprivredne površine. Na 1 UG u RS dolazi više od 2 ha poljoprivrednog zemljišta. Ili, drugačije interpretirano, sa raspoloživih površina poljoprivrednog zemljišta u RS moglo bi se ishraniti dvostruko više stoke (na bazi ciljnog odnosa 1 UG=1 ha).

Govedarstvo. Broj goveda je bio stabilan do 2018. godine, nakon čega je smanjen za trideset hiljada, vjerovatno ne realno, nego zbog prelaska na novu metodologiju prikupljanja podataka. Broj muznih grla se konstantno smanjuje i u 2020. godini je došao na 81 hiljadu grla. Broj goveda u tovu se povećava, što je sigurno posljedica stvorenih prilika za izvoz junećeg mesa u Tursku. Prema podacima iz RPG u RS je u 2018. godini bilo ukupno 125.900 grla goveda. Analizirajući distribuciju ovih grla najviše ih je registrovano kod nekomercijalnih gazdinstava (53%), a zatim kod komercijalnih gazdinstava (30%) i kod pravnih lica (17%).

Svinjarstvo. Tov svinja je skoncentrisan na porodičnim poljoprivrednim gazdinstvima koja drže 93% ukupnog broja svinja i 94% krmača i suprasnih nazimica. Broj svinja je bio relativno stabilan u periodu 2014-2018. godina, a veće povećanje broja desilo se prelaskom na novu metodologiju prikupljanja statističkih podataka od 2019. godine. U strukturi stočarstva, izraženog u uslovnim grlima, svinje imaju ukupno učešće od 17%. U svinjarstvu je od posebnog značaja broj rasplodnih grla, krmača i suprasnih nazimica. Stanje krmača i suprasnih nazimica prati približno kretanje ukupnog broja svinja, s tim da je povećanje njihovog broja nešto intenzivnije. Udio krmača i suprasnih nazimica u ukupnom broju svinja je u prosjeku 14%.²⁹

Ovčarstvo predstavlja važnu granu poljoprivredne proizvodnje čiji značaj posebno dolazi do izražaja u područjima gdje su na raspolaganju velike pašnjačke površine koje se na drugi način ne mogu iskoristiti. Ovčarstvo karakterišu dva pod-perioda, u prvom od 2014. do 2018. godine broj ovaca je stagnirao, dok je u periodu 2019-2020. godina prisutno povećanje ukupnog broja ovaca u RS. Već je konstatovano da je povećanje broja ovaca posljedica promjene metodologije prikupljanja podataka, i to se povećanje ne može dovesti u vezi sa nekim drugim razlozima. Veličina stada ovaca u RS je raznolika i kreće se od 20 do 1.300 grla. Način gajenja je takođe različit, od ekstenzivnog nomadskog ovčarenja, do savremenih farmi sa modernim načinom smještaja i ishrane.

Kozarstvo. Zadnjih godina povećava se i broj koza, kojih još uvijek nema više od 30 hiljada u čitavoj RS.

Živinarstvo je grana stočarstva koja se intenzivno razvija na području RS i koja je i najorganizovanija sa aspekta lanca vrijednosti. Ova proizvodnja je bitna za RS jer daje visokokvalitetnu hranu (meso i jaja), a uz to je i cjenovno veoma povoljna za potrošače u odnosu na druge vrste mesa. Isto tako, to je i najintenzivnija proizvodnja u stočarstvu, sa najbržim obrtom kapitala. Broj živine je značajno smanjen prelaskom na novu statističku

²⁸ Najdrastičnija promjena kod prelaska na publikovanje podataka na bazi anketiranja uzorka farmi desila se kod živine čiji broj je prepolovljen u odnosu na broj koji se do tada prikazivao uz obrazloženje je da su vjerovatno raniji podaci bili precijenjeni zbog dupliranja podataka za pravna lica koja su se bavila uzgojem živine.

²⁹ Za godine 2019. i 2020. nema podataka o broju krmača i suprasnih nazimica.

metodologiju. Čini se da su raniji podaci bili precijenjeni i da je realno da RS ima oko 4 miliona kljunova živine, od čega polovinu čine brojleri, a nešto manje od polovine kokoši nosilje. Učešće ostalih vrsta živine je oko 4% ukupnog broja.

Konjarstvo. Evidentan je stalan pad broja konja u RS. U današnjim uslovima uzgoj konja je prvenstveno usmjeren za potrebe turizma, terapijskog liječenja i sporta, a sve manje je radnih konja. Na teritoriji RS nalazi se ergela Vučijak sa tradicijom dugom preko 70 godina. Ergela posjeduje oko 124 grla iz 6 linija rasplodnih konja pasmine lipicaner (Neapolitano, Siglari, Pluto, Favori, Maestro i Konverzano) od deset, koliko ih je poznato u svijetu. Pored ergele Vučijak u Republici Srpskoj postoji jedna privatana ergela lipicanske pasmina konja i 16 registrovanih konjičkih klubova. Broj grla lipicanske pasmine konja je u privatnom uzgoju je oko 80. Takođe, uzgajaju se i grla arapske pasmine konja čiji je broj oko 160, dok grla engleske pasmine ima oko 20 koliko ima i grla bosansko brdske pasmina konja.

Pčelarstvo. Republika Srpska raspolaže povoljnim prirodnim uslovima za razvoj pčelarstva, jer ima umjerenu klimu i bogatstvo biljnog svijeta. Broj košnica pčela je stabilan, oko 160 hiljada, uz nelogičnost kada je broj košnica pčela 2019. godine smanjen za 52 hiljade da bi se naredne (2020) godine taj broj, samo u jednoj godini, povećao za 59 hiljada. Razlog oscilacija i prinosa meda su klimatske prilike, a one indirektno utiču i na brojnost pčelinjih društva (najmedonosnije su bile 2015. i 2018. godina). Proizvodnja meda po košnici kreće se od 6 do 12 kg, a ukupna godišnja proizvodnje između 800 i 2.000 tona.

Proizvodnja mesa: U RS se u analiziranom periodu u prosjeku, prema vrstama mesa, proizvodilo: 21 hiljada tona goveđeg mesa, 49 hiljada tona svinjskog mesa, 7 hiljada tona ovčijeg i 28 hiljada tona živinskog mesa. Prikazane proizvodnje odnose se na meso životinja zaklanih u klaonicama, uvećano za procjenu količina mesa dobijenog od klanja van klaonica. Najveća proizvodnja goveđeg mesa ostvarena je 2015. godine, a u zadnje dvije godine pala je ispod 20 hiljada tona. Klanje izvan klaonica opada, ali je i dalje visoko (74% u 2020. godini). Proizvodnja svinjskog mesa bilježi stalan rast, sa maksimumom u 2020. godini i minimumom u 2014. godini. Proizvodnja svinjskog mesa van klaonica ima dominantno učešće u ukupnoj proizvodnji ove vrste mesa. Udio proizvodnje ovčijeg mesa u klaonicama je izuzetno mali i kreće se u rasponu 2-4%. Do većeg povećanja količine ovčijeg mesa došlo je u 2019. i 2020. godini zbog povećanja broja ovaca. Pad količina živinskog mesa posljedica je korekcije broja živine u RS (koji je prepolovljen). Udio živinskog mesa prerađenog u klaonicama u ukupnoj proizvodnji živinskog mesa je u stalnom porastu i dostigao je 66%. Ovo je jedina vrsta mesa u RS kod koje je veći udio klanja u klaonicama, nego van klaonica. Nakon poskupljenja stočne hrane i komponenti za njenu proizvodnju (uslijed pandemije i ukrajinske krize) jedan broj farmi je obustavio tov, tako da se može očekivati smanjenje proizvodnje mesa, naročito onih vrsta koje se intenzivno hrane koncentrovanom hranom.

Proizvodnja jaja: Proizvodnja jaja, kao segment živinarske proizvodnje, takođe je razvijena u RS. U prosjeku se u posmatranom periodu proizvodilo 377 miliona jaja godišnje. Proizvodnja jaja u seoskim domaćinstvima se smanjuje, a obim i trendovi u proizvodnji jaja zavise uglavnom od velikih farmi iz reda privrednih subjekata. EU je pooštrila standarde za držanje koka nosilica pod uticajem zakona o dobrobiti životinja, što treba imati u vidu kod izgradnje novih farmi, naročito onih orjentisanih na izvoz na EU tržište.

Proizvodnja mlijeka: Kao i u slučajevima drugih proizvodnji, prelaskom na novi način prikupljanja podataka RZS RS je korigovao podatak o proizvodnji mlijeka u RS, tako da se smanjenje količine kravljeg i ovčijeg mlijeka u 2019. i 2020. godini ne može pripisati realnom padu te proizvodnje. U RS se godišnje proizvede oko 260 miliona litara kravljeg mlijeka, 1,5 milion litara ovčijeg mlijeka i oko 3 miliona litara kozijeg mlijeka. To je ukupna proizvodnja

mlijeka koja se ostvaruje na nivou RS, bez obzira da li se radi o registrovanim ili ne registrovanim poljoprivrednim gazdinstvima (uglavnom su registrovani oni koji pretenduju da ostvare pravo na premiju za mlijeko isporučeno mljekarama). Istovremeno, s padom broja muznih grla raste proizvodnja mlijeka po grlu, koja je prema statističkim izvorima 2020. godine bila 3.255 litara po muznom grlu.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Na području Brčko distrikta BiH razvijene su sve vrste stočarskih proizvodnju: govedarstvo, ovčarstvo, kozarstvo, svinjogojstvo, konjarstvo, peradarstvo i pčelarstvo. Analizirajući trend kretanja broja životinja na području BD BiH u periodu 2016-2020. godina primjetan je rast, sa izuzetkom goveda i peradi, kod svih vrsta domaćih životinja. Ukupan broj svinja povećao se sa 19.314 (2016) na 50.089 (2020), broj ovaca sa 15.059 (2016) na 29.683 (2020), a broja koza sa 638 (2016) na 1.251 (2020). Broj goveda u analiziranom periodu (2016-2020) je imao tendenciju blagog rasta od 2016. (8.362) do 2019. godine (9.274), da bi u 2020. godini imao značajan pad (8.772). Broj peradi je imao značajan pad, sa 1,08 miliona (2016) na 827 hiljada (2020). Značajan rast zabilježen je kod pčelarstava. Pogodni prirodni uslovi i potražnja na tržištu uslovi su da se ukupan broj košnica pčela poveća za 51 indeksnih poena, sa 11.969 u 2016. godini na 18.085 košnica u 2020. godini.

Govedarstvo. Brčko distrikt BiH obilježilo je gotovo potpuno uništenje stočnog fonda u ratu čime je bila prekinuta genetska veza sa tradicionalnim pasminama, odnosno pasminskim križancima goveda karakterističnim za ovaj kraj. Najveći broj stoke se zasnivao na uvozu, što je ponekad bilo dosta rizično, s obzirom da se nije poštovala ni struka ni tradicija. Osim toga, njihova oplodnja vrlo često nije bila unutar pasmine što je u konačnici stvorilo stanje poprilične stihije u ovoj grani stočarske proizvodnje. Najveći broj farmera u govedarskoj proizvodnji bavi se proizvodnjom mlijeka koja se prodaje kroz dosta organizirani način otkupa. Posljednjih godina sve je izraženiji sistem krava-tele na što budžetska podrška sa nivoa BD BiH ima značajan uticaj. Značajan poticaj dolazi i za tov junadi, te je i ovo jedan od oblika govedarske proizvodnje prisutan na području distrikta.

Ovčarstvo, zbog prirodnih obilježja područja distrikta, nije razvijeno u poređenju sa drugim granama stočarstva, mada je u posljednjih nekoliko godina značajno povećan broj ovaca. Sistem gazdovanja ovcama nije se bitno promijenio u odnosu na tradiciju. Domaća *pramenka* još uvijek je najvažnija pasmina, usprkos brojnim eksperimentima u pronalaženju bolje proizvodne pasmine. Ovčarstvo je usmjereno, ili na proizvodnju mlijeka zbog prerade u sireve, ili kroz tov u proizvodnju jagnječeg mesa.

Kozarska proizvodnja po obimu znatno zaostaje za ovčarstvom i u fazi je razvoja. Ukupan broj koza koje se drže na području BD BiH tek je 2019. godine prešao hiljadu. Radi se uglavnom o domaćoj kozi i njenim križancima prilagođenoj ekstenzivnim uslovima, ali u pasminskom sastavu prisutna su i *alpska* pasmina, a nešto manje *sanska*.

Svinjogojstvo je grana stočarstva koja, kao i većini dijelova BiH, ima karakter sporedne djelatnosti na seoskim gazdinstvima i najčešće nema komercijalna obilježja. Ona osigurava meso i prerađevine za ograničen broj domaćinstava tokom zimskog perioda, bez većih koncentracija životinja na gazdinstvima. Glavni razlog ovakvog stanja svinjogojstva treba tražiti u nedostatku prerađivačkih pogona koja bi mogli uticati na stvaranje većih farmi svinja, kojih za sada nema na području BD BiH.

Peradarstvo na području BD BiH nema veliki privredni značaj. Osim proizvodnje jaja, na području distrikta postoji i proizvodnja pilećeg mesa (brojlara). Ukupna proizvodnja od oko

6,5 miliona jaja dovoljna je da zadovolji potrebe distrikta, dok je proizvodnja pilećeg mesa nedostatna i pileće meso se mora uvoziti.

Konjogojstvo, ne samo u BD BiH, već i u cijeloj Bosni i Hercegovini, je grana stočarstva koja već dugo pokazuje izrazite negativne tendencije. Na području BD BiH ukupna broj konja je u rasponu 100-350,³⁰ što je gotovo simbolično u odnosu na predratno stanje. Ova grana bez brzih i odgovarajućih mjera mogla bi potpuno nestati.

Proizvodnja jaja: Za razliku od većeg dijela obližnjeg Tuzlanskog kantona, na području BD BiH nema značajnije ekspanzije peradarske proizvodnje, posebno u dijelu koji se odnosi na proizvodnju konzumnih jaja. Ukupan broj kokoši nosilica pokazuje tendenciju blagog rasta, dok sama proizvodnja jaja ima blag pad. Tako se ukupan broj koka nosilica sa 25 hiljada u 2014. godini povećao na 35 hiljada u 2020. godini. Iako je bilo za očekivati da će direktna posljedica toga biti povećanje ukupnog broja konzumnih jaja, to se nije desilo. Niži prosječni prinos po koki nosilici od svega 186 jaja (u odnosu na 2014. godinu kada je prinosnost bila 300 jaja/koka nosilica) uzrokovao je da je u 2020. ostvarena proizvodnja od 6,5 miliona što je činilo 87% proizvodnje iz 2014. godine³¹.

Pčelarstvo na je području BD BiH u ekspanziji, s tim da se jedan broj proizvođača pčelarstvom bavi profesionalno, a drugi sporedno kao hobiem, što ne treba zanemariti budući da se njihov broj stalno povećava. Ukupan broj košnica je u stalnom porastu (2016. godine 11.969; 2020. godine 18.085), što prati i ukupna proizvodnja meda.

Ukupna **proizvodnja mesa** u registriranim klaonicama na području distrikta je vrlo skromna. U 2020. godini ukupna proizvodnja (neto težina) goveđeg mesa je bila 80,69 tona, ovčjeg mesa 0,63 tone, svinjskog mesa 78,46 tona i mesa peradi 1,65 tone. Poređenjem podataka za period 2011-2020. godina uočava se tendencija smanjenja proizvodnje goveđeg mesa i mesa peradi, i povećanja proizvodnje svinjskog mesa. Razloge smanjenja goveđeg mesa treba tražiti u uvozu jeftinijeg uvezenog mesa, a slično obrazloženje važi i za proizvodnju mesa peradi. Za razliku od trenda proizvodnje mesa kroz registrirana mjesta klanja (klaonica) ukupna proizvodnja mesa, koja uključuje i onu sa poljoprivrednih gazdinstava, ima drugačije trendove. Proizvodnja goveđeg, svinjskog i ovčjeg mesa ima tendenciju rasta, dok proizvodnja mesa peradi pokazuje tendenciju blagog pada.

Proizvodnja mlijeka, uz proizvodnju mesa, svakako je najvažnija stočarska proizvodnja na području distrikta. Osim tradicije bavljenja proizvodnjom mlijeka (i prerađevinama od mlijeka), jedan od važnijih faktora koji su uticali na razvoj ovog podsektora je budžetska podrška poljoprivrednim proizvođačima sa nivoa BD BiH, kao i prisustvo velikih mljekara (Mliječna industrija 99 Gradačac, Inmer d.o.o. Gradačac) i organizovan otkup (ZZ „Brka“). Ukupna proizvodnja kravljeg mlijeka na području Brčko distrikta BiH je dosta ujednačena i sa izuzetkom 2016. godine, kreće se između 9 i 10 miliona litara. Za razliku od proizvodnje kravljeg mlijeka, kod proizvodnje ovčjeg mlijeka primjetan je značajni trend rasta broja muženih ovaca i ukupne proizvodnje ovčjeg mlijeka. I proizvodnja kozjeg mlijeka ima tendenciju blagog rasta ukupne proizvodnje, kao rezultat rasta broja muženih koza.

2.2.3. Organska i integralna proizvodnja

Federacija Bosne i Hercegovine:

³⁰ Zvanični statistički podaci (Bilteni Statistički podaci Brčko distrikta BiH Agencije za statistiku BiH).

³¹ Oficijelni statistički podaci (Bilteni Statistički podaci Brčko distrikta BiH Agencije za statistiku BiH).

Organska proizvodnja na području Federacije BiH egzistira od početka ovog vijeka. Obradive površine pod organskom proizvodnjom u posljednjih sedam godina variraju bez nekog razumnog pojašnjenja. Podaci o stvarnom stanju ne postoje, nema registara proizvođača i prerađivača ovih proizvoda. Prema podacima certifikacijske kuće „OK“ u 2019. godini su bila zasijana 1.237 ha, a u 2020. godini svega 346 ha. Ljekovito bilje, žita i bobičasto voće su dominantne kulture koje se uzgajaju. Pored uzgoja, treba pomenuti i prikupljanja samoniklog ljekovitog bilja, gljiva i bobičastog voća. U 2107. godini od ukupnih sakupljačkih površina (150.604 ha), na ljekovito bilje otpada 103.575 ha. Značajan dio ovog sakupljenog bilja se izvozi. U periodu 2016. – 2018. primjetan je trend rasta izvoza organskih proizvoda, a najznačajnija izvozna tržišta za organske proizvode iz BiH su zemlje članice Evropske Unije, prije svih Njemačka, Nizozemska, Danska, Italija, Švedska i Švicarska.

Integralna proizvodnja u Federaciji BiH blisko je vezana za uspostavu i realizaciju GLOBAL G.A.P. standarda. Prema podacima dostupnim za 2015. i 2016. godinu u BiH je bilo 163 odnosno 138 proizvođača certificiranih po ovom standardu i to svi iz biljne proizvodnje. Većina certificiranih domaćih proizvođača odlučila se za ovu standardizaciju zbog izvoznih mogućnosti, a kada će domaći trgovci postaviti ovaj standard kao obavezu za otkup proizvoda, ostaje za vidjeti. Proizvođači ratarsko-povrtnarskih usjeva u ovom sistemu proizvodnje su: Adria-histil rasadnik Gabela, ZZ Gračanka Gračanica, Heko Bugojno i Jaffa komerc Mostar.

Republika Srpska:

RS ima Zakon o organskoj proizvodnji od 2012. godine, u svojim strateškim dokumentima ima cilj povećanja učešća proizvodnje hrane na organskim principima i ima mjeru novčane podrške njenoj proizvodnji. Organska biljna proizvodnja u Republici Srpskoj odvija se na skromnim površinama. U proteklih pet godina površine pod organskom proizvodnjom stalno se povećavaju i u 2020. godini registrovano je 1.013 ha (što je oko 0,1% ukupnih poljoprivrednih površina), a subvencionisano je 479 ha. U stočarskoj proizvodnji tek je 2019. godine registrovana 158 grla krupne stoke u sistemu organske proizvodnje, a u 2020. godini 169 grla, a subvencionisano 108 grla. 2019. godine u Laktašima je registrovana prva firma za certifikaciju organske proizvodnje na teritoriji RS, što je olakšalo certifikaciju i smanjilo njene troškove.

U praksi se javlja integralna proizvodnja, odnosno proizvodnja na principima integralne zaštite bilja (engl. Integrated Pest Management (IPM)), uz minimiziranje upotrebe hemijskih sredstava. Ovaj vid poljoprivredne proizvodnje se ne prati posebno i teško je egzaktno tvrditi koliko je takve proizvodnje u RS, ali su to za sada još uvijek male površine.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Područje Brčko distrikta BiH ima povoljne prirodne uslove za razvoj organske proizvodnje, posebno u stočarstvu, a potom u voćarstvu i povrtarstvu. Kada se govori o Brčko distriktu BiH, u razvoju organske proizvodnje neophodno je, prije svega, animirati pozornost njenih upravljačkih struktura, a zatim i proizvođača i kupaca. Neophodno je identificirati sve multi funkcionalne aspekte ove proizvodnje, od agronomskih do ekonomskih. Na području Brčko distrikta BiH ne postoje zvanični podaci koji bi rekli na kojem je nivou organska proizvodnja, ali sasvim sigurno je da je ona niska i nedovoljna, posebno kada se uzmu prirodni potencijali i relativno povoljna ekološka obilježja Distrikta. Na području Brčko distrikta BiH 2012. godine registrovano je Udruženje građana "Organik", koje za cilj ima organizovanje i zastupanje interesa proizvođača organske hrane u Distriktu. Nažalost, organska proizvodnja do sada nije naišla na podršku kroz budžetska izdvajanja Vlade Brčko distrikta BiH, što je također jedan od razloga zbog čega ova proizvodnja je nerazvijena.

2.2.4. Ljekovito, aromatično i samoniklo bilje

Federacija Bosne i Hercegovine:

Ljekovito bilje je mali sektor velikog potencijala jer podaci Privredne komore BiH pokazuju da se iz države izveze ljekovitog bilja i šumskih plodova u vrijednosti oko 39 miliona KM, a uveze oko 17 miliona KM (2018). S obzirom da nije razdvojeno ljekovito bilje od šumskih plodova smatra se da oko polovine otpada na ljekovito bilje. Dobrim dijelom je izvoz ljekovitog bilja sakupljenog u prirodi, ali isto tako činjenica je i da raste interes za plantažnom proizvodnjom. U 2019. godini pokrivenost uvoza izvozom u ovom sektoru je bila 246%. Izvoz je realizovan na 46 tržišta širom svijeta, uz dominaciju EU tržišta (83%). Najširu mrežu kupaca imaju kompanije koje se bave izvozom eteričnih ulja (37 zemalja).

Republika Srpska:

Precizni podaci o proizvodnji, sakupljanju, otkupu i prometu ne drvnih šumskih proizvoda u RS ne postoje. U nastavku teksta data je procjena vrijednosti otkupa, a izvor podataka su izdate dozvole (rješenja) za komercijalne sakupljače od JPŠ "Šume Republike Srpske".³² U posmatrane tri godine (2017-2019), bilo je oko deset preduzeća koja su se bavila ovom djelatnosti. U prosjeku je sakupljeno između 1.655 i 2.284 tona različitih ne drvnih šumskih proizvoda godišnje. Kleka sa 16% i vrganj sa 15% su imali najveće učešće, a slijede smrčak, kadulja i šipak sa po 6%.³³

U Analizi spoljnotrgovinske razmjene sektora ljekovitog bilja, šumskih plodova i meda BiH (2014-2018) navodi se da kod samoniklog bilja dominiraju gljive sa 20,5 miliona KM i 52% izvoza, a u uvozu sa 7,7 miliona KM, tj. 46%. Struktura izvoza gljiva je bila: 55% suhe, 29% svježe, 15% smrznute i 1% konzervisane. Prema istom izvoru, šumskog voća se izvozilo od 2,3 miliona KM (2016) do 6,3 miliona KM (2015), a uvoz je bio između 0,4 i 1,3 miliona KM.³⁴

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Brčko distrikt BiH raspolaže sa veoma raznovrsnim, obimom bogatim, i kvalitetom vrhunskim ljekovitim i aromatičnim biljem vrlo izražene biodiversifikacije. Na području Brčko distrikta BiH identificiran je veći broj ekonomski značajnih ljekovitih i aromatskih biljnih vrsta, koje predstavljaju snažan prirodni potencijal za korišćenje. Dominantno je tradicionalno sakupljanje samoniklog bilja i šumskih plodova što omogućuje lokalnom stanovništvu dodatne izvore prihoda. Podaci o plantažnom uzgoju ljekovitog bilja nedostaju. Ovaj segment proizvodnje ima razvojni potencijal kako zbog prirodnih (klimatskih) uslova tako i zbog ekonomske opravdanosti i gotovo sigurnog plasmana na domaćem i međunarodnom tržištu. Potražnja na svjetskom tržištu raste, posebno za artičoke, neven, heljdu, valerijanu i sl.

2.2.5. Proizvodi sa zaštićenim geografskim porijeklom, izvorni i tradicionalni proizvodi

Donošenjem propisa o zaštiti tipičnih proizvoda stimuliše se određeni vid ekstenzivne proizvodnje koja doprinosi boljem očuvanju okoline, biološke raznolikosti i zaštiti ruralnog

32 <http://sumerepublikesrpske.org/index.php/strana-2>, pristupljeno 03.06.2019.

33 Ekonomski doprinosi šumarstva ruralnom razvoju Republike Srpske, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske, 2019.

34 Analiza spoljnotrgovinske razmjene za sektor ljekovitog bilja, šumskih plodova i meda BiH (2014-2018), <http://farmabih.ba/assets/files/DzGLony9ji-analiza-map-sektor-2013-2017pdf.pdf>

područja. Potrošač dobiva potpunu informaciju o proizvodu uz garanciju kvalitete i autentičnosti proizvoda, a proizvod registrovan kod Evropskog povjereništva biva zaštićen u svim zemljama EU od zloupotreba. U cilju zaštite potrošača, proizvođača, odnosno trgovaca, a radi dobivanja potpunih informacija o proizvodu, EU je usvojila regulativu br. 2081/92, kojom su propisani kriteriji za dobivanje oznaka kvalitete: izvornost (PDO) i geografsko porijeklo (PGI) poljoprivrednih proizvoda i kultura. Regulativom EU br. 1804/99 proširena je zaštita i na proizvode garantovane tradicionalne posebnosti, odnosno tradicionalne uglednosti (TSG), koji specifične karakteristike imaju zbog načina izrade ili tradicionalnog sastava, a neovisne su o određenom području. Zaštita specifičnih poljoprivrednih proizvoda oznakama izvornosti, geografskog porijekla i garantovanog tradicionalnog ugleda dozvoljena je i zemljama koje nisu članice EU.

Zaštita proizvoda sa zaštićenim geografskim porijeklom i zaštita izvornih i tradicionalnih proizvoda zasnivaju se na Zakonu o hrani (Sl. glasnik BiH, 50/04), a procedure provodi Agencija za sigurnost hrane BiH. Relevantan podzakonski propis je Pravilnik o sistemima kvaliteta za prehrambene proizvode (Sl. glasnik BiH, 19/18). Pravilnikom o izgledu i načinu korišćenja zaštićenog znaka oznake porijekla, oznake geografskog porijekla i oznake garantovano tradicionalnog specijaliteta prehrambenih proizvoda (Sl. glasnik BiH, 82/19) propisan se izgled i način korišćenja zaštićenog znaka oznake porijekla, oznake geografskog porijekla i oznake garantovano tradicionalnog specijaliteta prehrambenih proizvoda, te način izdavanja oznaka.

Slika 1. Oznake proizvoda sa zaštićenim porijeklom u BiH (latinična i ćirilčna verzija)

Do sada su u BiH registrovani sljedeći proizvodi sa zaštićenim oznakama (zaštićenom oznakom geografskog porijekla ili oznakom porijekla):

1. Visočka pečenica (oznaka geografskog porijekla),
2. Livanjski izvorni sir (oznaka porijekla),
3. Livanjski sir (oznaka geografskog porijekla),
4. Nevesinjski krompir (oznaka geografskog porijekla),
5. Drvarski mućeni pekmez od drenjina (oznaka porijekla).

2.2.6. Diversifikacija poljoprivredne proizvodnje

Federacija BiH:

U Federaciji BiH, zbog nedostatka razvijenog informacionog sistema, prije svega FADN, ali i podataka poljoprivrednog popisa, ne postoje podaci koji pokazuju strukturu prihoda poljoprivrednih gazdinstava, a time i stepen diversifikacije ruralne ekonomije. Na nivou izrada

pojedinih katonalnih strategija ruralnog razvoja ili lokalnih planova ruralnog razvoja postoje određene analize koje se bave diversifikacijom ruralne ekonomije i zasnivaju na rezultatima dobivenim prethodnim anketama. Unaprjeđenje života u ruralnim područjima Federacije BiH je moguće prije svega kroz mjere diversifikacije poslovnih aktivnosti na samom OPG/PPG, kao i osnivanjem obrta, malih i srednjih preduzeća povezanih sa poljoprivredom i šumarstvom, kako bi se stekli uslovi za dobivanje redovitih mjesečnih prihoda i smanjila ovisnost o prihodu iz poljoprivrede koji je u pravilu godišnji odnosno sezonski prihod. Na OPG/PPG se može obavljati jedna ili više sljedećih dopunskih djelatnosti: pružanje turističkih i ugostiteljskih usluga u ruralnom prostoru (smještaj i ishrana turista, zabavni sadržaji, držanje životinja u turističke svrhe, rekreacija, turistički kampovi, površine za jahanje, sportski ribolov, brdski biciklizam, tematske staze, jahaće staze, vinske ceste i sl.), uvođenje novih nekonvencionalnih poljoprivrednih proizvodnji (proizvodnja slatkovodne ribe u malim ribnjacima, proizvodnja humusa i gljiva, proizvodnja i sakupljanje ljekovitog, aromatskog bilja, proizvodnja ukrasnog bilja i sl.), prerada primarnih poljoprivrednih proizvoda na OPG/PPG, direktna prodaja poljoprivrednih proizvoda na OPG/PPG i pijacama, proizvodnja neprehrambenih proizvoda i predmeta opće upotrebe (nakit, igračke, suveniri, odjeća, mirisi itd.), pružanje usluga ruralnom stanovništvu (popravak poljoprivredne i šumske mehanizacije, dječji vrtići, starački domovi, dječje igraonice, sportski i rekreacijski centri za mlade, transport roba i putnika i sl.), iskorištavanje sekundarnih šumskih proizvoda, provođenje ostalih aktivnosti i sadržaja (raznovrsne usluge korišćenja interneta i inovacija, organizovanja raznih tečajeva, obuka, manifestacija, razvoj kreativnog sektora i trgovine), kao i proizvodnja i isporuka energije iz obnovljivih izvora.

Republika Srpska:

Ne postoje sistematski podaci o strukturi prihoda poljoprivrednih gazdinstava u RS, kao npr. FADN u EU, pa tako ni o stepenu diversifikacije njihove djelatnosti i ostvarivanja nepoljoprivrednih prihoda. Stoga se povremeno rade ad hock ankete, a u RS su takve ankete provedene 2014. i 2019. godine.

Prema podacima ankete iz 2019. godine, prodaja poljoprivrednih proizvoda je vrsta prihoda koju ostvaruje 89% poljoprivredna gazdinstava i od toga potiče 76,5% njihovih prihoda. U prosjeku, poljoprivredni prihod je bio 19.630 KM godišnje. Poljoprivrednih gazdinstava ostvarivala su 2019. godine 24,5% prihoda iz drugih izvora (u prosjeku 6.030 KM). Ti izvori su (prema učestalosti pojavljivanja): penzija (34%), plata kod poslodavca (33,5%), pružanje nekih usluga (4%), sezonski poslovi (3,5%), privatni biznis (2,5%), socijalna pomoć (3%), prihodi od imovine (1%), pomoć porodice (1%) i doznake iz inostranstva (0,5%) i ostali izvori (7%).

Prema istraživanju iz 2019. godine, najčešće aktivnost diversifikacije prihoda na gazdinstvu bile su: prerada poljoprivrednih proizvoda na gazdinstvu, prerada i obrada drveta i pružanje određenih zanatskih usluga (7%). Indikativno je da niti jedno anketirano gazdinstvo nije potvrdilo da ostvaruje prihod od pružanja usluga ruralnog turizma.

Obradom podataka prikupljenih probnim popisom poljoprivrede, koji je proveden 2010. godine,³⁵ utvrđeno je da je bilo 58% čistih poljoprivrednih gazdinstava, a 42% ih je imalo mješovite prihode, od čega ih je 26% imalo dodatne prihode od nepoljoprivrednih aktivnosti u vezi za gazdinstvom, a 16% prihode od aktivnosti izvan gazdinstva. Osim poljoprivrede, članovi mješovitih gazdinstava su najčešće angažovani na poslovima u okviru industrije (23,8%), uslužnih djelatnosti (20,0%), javnog sektora (18,4%) i građevinarstva (11,9%), dok

³⁵ Anektirano je 900 gazdinstava od čega su 844 gazdinstva zadovoljila uslove dalje obrade.

ih je manji broj bio radno angažovan u okviru trgovine (8,6%), saobraćaja (7,6%), poljoprivrede (7,0%), turizma i ugostiteljstva (2,7%).³⁶

Stepen diversifikacije prihoda poljoprivrednih gazdinstava na gazdinstvu još uvijek je rijedak, a prihodi ostvareni po tom osnovu skromni. U poređenju sa istraživanjem iz 2014. godine uočeno je da je opao broj gazdinstava koja su ostvarivala tu vrstu prihoda.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Koristeći se podacima dobivenim terenskim istraživanjem još uvijek najveći broj ruralnih domaćinstava Brčko distrikata BiH glavnu prihod ostvaruju prodajom svojih poljoprivrednih proizvoda (52,56%). Značajan broj domaćinstava glavne prihode ostvaruje po osnovu zapošljavanja van gazdinstva (javni sektor 13,87% domaćinstava, privatni sektor 12,15%) te od dopunskih aktivnosti na gazdinstvu (10,65% domaćinstava). Loše organiziran otkup (5,00), niske cijene poljoprivrednih proizvoda (5,00) i nizak ukupni dohodak iz poljoprivrede (5,00) su ocijenjeni kao najvažnija ograničenja u razvoju poljoprivredne proizvodnje. Za njima ne zaostaju previše bolje mogućnosti zarade u drugim djelatnostima (4,84) odnosno nedostatku vlastitog kapitala i uopšte nepovoljni krediti (4,74). Da bi se napravili određeni pomaci i unaprijedila poljoprivredna proizvodnja ispitanici smatraju da je najvažnija bolja organizacija otkupa (5,00) i bolje udruživanje sa prerađivačima na fer osnovi poput dugoročnih ugovora (5,00). Osim ovoga potrebne su bolje savjetodavne usluge (4,95), animacija mladih u poljoprivrednu proizvodnju (4,74) te razvoj drugih djelatnosti u okruženju (4,74). Glavni razlozi zbog čega značajan dio domaćinstava nije diversifikovano svoju ekonomiju razvojem dopunskih djelatnosti na gazdinstvu su prevelik finansijski rizik (4,95), nedovoljna radna snaga (4,74), nedovoljna potražnja i loš pristup tržištu (4,74), te nedovoljno vlastitog kapitala i skupi zajmovi (4,53).

2.3. Ribarstvo

Federacija Bosne i Hercegovine:

Akvakultura je jedan od najbrže rastućih sektora poljoprivrede i prehrambene industrije u Federaciji BiH. U odnosu na kraj prošlog vijeka, kada se proizvodilo oko 1.000 t godišnje, proizvodnja konzumne ribe je u posljednjih dvadeset godina utrostručena, i kreće se između 2.000 i 3.000 t. godišnje, a u pojedinim proizvodnim godinama i više. U FBiH akvakultura se uglavnom bazira na uzgoju konzumne pastrmke i manjim dijelom na marikulturi, uzgoju morske ribe i školjki. Uzgoj šarana i drugih toplovodnih riba organizovan je samo na malim porodičnim ribnjacima i proizvodnju za vlastite potrebe gazdinstava i prodaju žive ribe na ribnjaku, pa je njihova proizvodnja skoro zanemarljiva. Ukupna proizvodnja ribe i drugih vodenih organizama u 2019. godini (3.011 t) povećana je za oko 80% u odnosu na 2014. godinu (1.685 t), odnosno za oko 90% u odnosu na 2015. godinu (1.605 t), kada je registrovana najmanja proizvodnja u periodu 2014-2020. godina. U 2020. godini došlo je do značajnog pada proizvodnje ribe i drugih vodenih organizama (2.000 t), isključivo kao posljedica pandemije i otežanog poslovanja u takvim uslovima.

Prema FAO podacima proizvodnje kalifornijske pastrmke, u 2018. godini BiH, sa proizvodnjom od 2.746 t (F BiH - 2.575), bila je među 25 najvećih proizvođača u Svijetu, odnosno među 15 u Evropi. Pored kalifornijske pastrmke, u hladnovodnim pastrmskim

³⁶ Šegrt L., Mjesto i uloga mješovitih gazdinstva u razvoju ruralnih područja, magistarski rad, Univerzitet u Banja Luci, Poljoprivredni fakultet, 2019.

ribogojilištima, kao konzumna riba uzgajaju se i potočna pastrmka i potočna zlatovčica. U 2019. godini, u FBiH, isključivo u protočnim betonskim bazenima, ostvarena je proizvodnja od 80 t potočne pastrmke i 20 t potočne zlatovčice. Prema FAO statističkim podacima, BiH, odnosno FBiH (RS i BD nemaju registrovanu proizvodnju), spada među 10 najvećih proizvođača konzumne potočne pastrmke (8. mjesto) i konzumne potočne zlatovčice (6. mjesto) u Svijetu. I u proizvodnji morske ribe došlo je do značajnog povećanja proizvodnje u periodu 2014-2019. godina. Proizvodnja konzumnog lubina i orade u 2019. godini (210 t) bila je više nego dvostruko veća u odnosu na 2014. godinu (100 t). Proizvodnja morskih školjki (dagnja i kamenica) je u periodu 2014-2019. godina drastično smanjena, gotovo u potpunosti obustavljena. Od 45 t konzumne školjke u 2014. godini proizvodnja je pala na 11 t u 2018. i 2019. godini, dok u 2020. godini nije uopće registrovana.

Republika Srpska:

U Republici Srpskoj se upražnjava samo slatkovodno ribarstvo. Prisutna su dva tipa organizovane proizvodnje ribe, u nizijskim predjelima uzgoj šarana i u brdsko planinskim područjima uzgoj pastrmke. Analiza proizvodnje ribe u RS ukazuje na veliki pad u proizvodnji šarana. Maksimalna proizvodnja šarana bila je 2015. godine (1.100 tona) i od tada se stalno smanjuje. Razlog je posljedica privatizacije šaranskih ribnjaka i drugačije poslovne politike novih vlasnika. I u proizvodnji pastrmke najveća proizvodnja je bila 2015. godine, a pad proizvodnje je zaustavljen 2019. godine. Razlog smanjenja proizvodnje pastrmke su bili poremećaj na evropskom tržištu ribe, problemi sa bolestima ribe i nepovoljan hidrološki režim.

Iako podaci pokazuju smanjenje proizvodnje, RS sa svojim vodnim potencijalima i kvalitetom voda ima dobre uslove za razvoj intenzivnije proizvodnje ribe, između ostalog i zbog činjenice da je to jedna od proizvodnji koja ima dobar izvozni potencijal.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Na području Brčko distrikta BiH veći ekonomski značaj za intenzivniji uzgoj ribe imaju rijeke Sava, Tinja i Brka. Na bazi studije "Privredna osnova za ribolovačko područje Brčko Distrikta BiH (2008) i revidirane verzije (2018) utvrđeno je da vode istraživanog slivnog područja rijeke Save, prema najvažnijim parametrima, pripadaju oligo - ft- mezosaprobnoj kategoriji. To znači da istraživani tok Save i njenih pritoka pripadaju prvoj (I) kategoriji kvaliteta vode. Što se tiče bare-Ciglana prisutna je znatna razlika u odnosu na vodotok Save i njenih pritoka. To se ogleda, prije svega, u povećanom nivou trofije. Generalno uzevši, fizičko-hemijske karakteristike vode istraživanog područja pružaju optimalne uvjete za život ciprinidnih (šaranskih) vrsta riba, što ih svrstava u "tipične" ciprinidne vode. U oblasti ribarstva Brčko distrikta BiH vrlo važno je djelovanje asocijacije sportskih ribolovaca - Sportsko ribolovni savez Brčko distrikta BiH kojega su 2010. godine osnovala tri udruženja: ŠRD "Kečiga", SRD "Smuđ" i SRD "Ravne-Tinja". Ova tri društva od svog osnivanja upravljaju ribolovačkim područjem Brčko distrikta BiH. Od brojnih aktivnosti spomenuta društva svake godine rade na poribljavanju rijeke Save, a u manjem obimu i rijeke Tinje, Brke i Zovičice.

2.4.Prehrambena industrija

Federacija Bosne i Hercegovine:

U periodu od 2014. do 2020. godine zabilježen je značajan rast proizvodnje u prehrambenoj industriji Federacije BiH. Najveći rast zabilježen je kod proizvodnje keksa i vafla (preko 120%). Visok rast proizvodnje bilježe proizvodnja vode (oko 59%), prerada mesa (oko 54%) i mlinska industrija (oko 50%). Povećanje proizvodnje bilježe i prerada mlijeka (oko 16%) te

proizvodnja piva (oko 4%). Prema statističkim podacima, rast proizvodnje od oko 80% zabilježen je i u vinarstvu, iako se podaci zvanične statistike o proizvodnji grožđa i vina u BiH inače smatraju nepouzdanim. Treba naglasiti da je 2020. godine kao konačna godina posmatranog perioda, ali i kao godina Covid-19 pandemije, značajno uticala na navedene pokazatelje rasta u domenima proizvodnje piva, vina i bezalkoholnih pića. Proizvodnja vina i bezalkoholnih pića je u 2020. godini bila za oko 10% manja od proizvodnje u 2019. godini, dok je proizvodnja piva u 2020. godini bila za oko 14% manja od proizvodnje u 2019. godini. Ovo je uticalo i na ukupno posmatrano smanjenje proizvodnje bezalkoholnih pića (preko 6%) u posmatranom periodu. Izraziti pad proizvodnje u periodu od 2014. do 2020. godine zabilježen je kod proizvodnje cigareta (smanjenje za preko 80%), što se može objasniti promjenama poslovnih politika (izmeštanje proizvodnje) novih vlasnika kapaciteta za proizvodnju cigareta u FBiH. U odnosu na prethodni, tokom posmatranog perioda iskorišćenost kapaciteta povećala se u mlinskoj industriji, preradi mesa, proizvodnji keksa i vafla, piva i vina. Međutim, iskorišćenost kapaciteta u prehrambenoj industriji FBiH još uvijek je jako niska. Velika većina pogona prehrambene industrije u FBiH ima u primijeni HACCP sistem, a mnogi posluju i u skladu s odredbama ISO 9001 standarda. Sporadično se sreću i pogoni sa implementacijom ISO standarda serija 14000 i 22000. Bilježi se i rast Halal certifikacija i povećanje izvoza ovako certificiranih proizvoda. Halal standard inače je registrovan kod Instituta za standardizaciju BiH kao nacionalni standard pod nazivom Halal hrana – zahtjevi i mjere, BAS 1049:2007. Nakon potvrde Vijeće za fetve Rijaset Islamske zajednice u BiH iz 2005. godine BiH HALAL standard postao je prvi evropski, a drugi u svijetu registrovani Halal standard.

Mljekarska industrija je ostvarila značajne pozitivne razvojne trendove, brže od razvoja u primarnoj proizvodnji mlijeka. U Federaciji BiH danas posluje oko 20 mljekara, većinom mikro (do 10 zaposlenih) i malih (10 do 50 zaposlenih). Međutim, tri velike mljekare prerađuje oko 71% ukupno otkupljenog mlijeka u FBiH. Ukupni obim proizvodnje mlijeka i mliječnih proizvoda u FBiH od 2014. godine raste po stopi nešto većoj od 1% godišnje i trenutno je na preko 168 miliona kilograma gotovih proizvoda. U strukturi proizvoda sa oko 80% učešća izrazito dominira tzv. konzumni program (mlijeko, uglavnom UHT, i ne fermentirana pavlaka). Prerodom mesa se u FBiH uglavnom se bave mala privatna preduzeća i porodične firme sa malim brojem zaposlenih. Prerađivači mesa u FBiH svoje proizvodnje uglavnom zasnivaju na uvoznim sirovinama, prije svega na zamrznutoj govedini i pilećem MOM-u. U ponudi dominiraju proizvodi od govedine, mesa peradi, manje od svinjetine i vrlo malo od ovčijeg mesa. Preduzeća koji prerađuju voće i povrće u FBiH, preko 50% sirovina za prerađevine od povrća se obezbjeđuje iz uvoza. Znatno je povoljnija situacija u preradi voća gdje je učešće domaće sirovine (osim kod proizvodnje sokova) i do 90%. Proizvodnja oko 90% ukupne količine voćnih sokova u FBiH zasniva se na uvezenim koncentratima. Na prostoru FBiH su aktivna 24 preduzeća sa instaliranim rashladnim kapacitetima za čuvanje voća i povrća. Ukupni aktivni rashladni kapaciteti iznose oko 32.000 tona, dok se oko 17.000 tona rashladnih kapaciteta trenutno ne koristi. U periodu od 2014. do 2020. zabilježen je rast godišnje proizvodnje mlinske industrije sa oko 140.000 tona 2014. godina na oko 210.000 tona 2020. godine. Godišnji kapaciteti mlinske industrije su do 2016. godine bili oko 397.000 tona, kada padaju na oko 302.000 tona i na ovom nivou se zadržavaju do kraja posmatranog perioda. Iskorišćenost kapaciteta ove industrije se u ovom periodu, dakle, kretala od najmanje oko 36% (2014. godina) do najviše oko 70% (2020. godina). Osnovu mlinske industrije u Federaciji BiH i dalje čini desetak velikih mlinova koji godišnje prerađuju od 3.000 – 5.000 tona pa do maksimalno oko 10.000 tona. Procjene govore da na teritoriji FBiH, pored velikih, djeluje još oko 40-ak malih mlinova. Značajan dio proizvodnje destilisanih alkoholnih pića u FBiH još uvijek se ne bilježi u zvaničnim statistikama. 50-60% proizvedenih destilata završava na neformalnom, odnosno nekontrolisanom tržištu. Iako je tokom zadnjih godina jedna kompanija kapaciteta oko 15 miliona litara destilata prestala s radom, preostali kapaciteti iz ranijeg perioda

i novouspostavljeni pogoni su dovoljni za prihvata voća, grožđa, vina i drugih ulaznih sirovina za proizvodnju jakih alkoholnih pića u FBiH.

Republika Srpska:

Prehrambena industrija u RS zajedno sa poljoprivredom ima ogroman, ne samo ekonomski, nego i socijalni značaj, jer prehrambena industrija predstavlja najveće, a nekada i jedino tržište za poljoprivredne proizvode koje proizvode poljoprivredna gazdinstava u RS. Prehrambena industrija utiče na proizvodnu orijentaciju poljoprivrednih gazdinstava podstičući proizvodnju tržišnih viškova za poznatog kupca, a indirektno povećava i izveznu orijentaciju poljoprivrede. Osim toga, prehrambena industrija značajna je i sa aspekta zapošljavanja (naročito ženske) radne snage, kao i doprinosa stvaranju bruto domaćeg proizvoda.

Sva preduzeća iz sektora prehrambene industrije u RS su privatizovana. Istovremeno, došlo je do novih greenfield investicija u različitim podsektorima prehrambene industrije kojima je djelimično nadoknađen krah predratnih kapaciteta. Međutim, domaći preduzetnici koji su investirali u kapacitete za preradu poljoprivrednih sirovina nisu u dovoljnoj mjeri razvijali dugoročniji poslovno-partnerski odnos sa domaćim proizvođačima primarnih poljoprivrednih proizvoda. To se često opravdava slabim kvalitetom i nedovoljnim obimom domaće sirovine i nepouzdanim poslovnim odnosom, pa se prerada u prehrambenoj industriji često bazira na uvoznim sirovinama. Pandemija i ukrajinska kriza su pokazale kako oslanjanje na uvoznu sirovinu može da ugrozi redovno snabdijevanje domaćeg tržišta i kako pretežna orijentacija na izvoz mogu da ugroze kontinuitet poslovanja i prodaje. Zbog toga je dugoročno održiviji koncept razvoja uspostavljanje lanaca snabdijevanja zasnovanih na domaćoj proizvodnji, preradi, prodaji i potrošnji.

Velike razlike u proizvodnji i trendovima su prisutne unutar pojedinih proizvodnih grana prehrambene industrije, u zavisnosti od grupe proizvoda u proizvodnoj grani. Prehrambenoj industriji su pridodati i proizvodnja hrane za životinje i proizvodnja pića i cigareta jer te grane koriste sirovine poljoprivrednog porijekla. Obim proizvodnje u industriji mesa je povećan u odnosu na 2014. godinu, naročito u 2019. i 2020. godini. Obrnuto, prerada ribe bilježi trend smanjenja obima proizvodnje. Obim proizvodnje u industriji prerade voća i povrća varira, ali generalno ima trend rasta. Industrija prerade mlijeka bilježi najveći pad. Prerada je u 2019. godini bila na pola količine mlijeka koja se prerađivala 2014. godine. Proizvodnja mlinskih proizvoda bilježi smanjenje obima proizvodnje, a pekarska industrija povećanje. Proizvodnja ostalih prehrambenih proizvoda je prvo rasla, a zatim počela da opadala od polovine analiziranog perioda. Proizvodnja gotove hrane za životinje bilježe umjereno povećanje. Obim proizvodnje u industriji pića u 2020. godini identičan je onome iz 2014. godine, s tim da je u međuvremenu imao trend rasta. Duvanska industrija je, zbog stečaja Fabrike duvana u Banja Luci, ostala bez ikakve prerade.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Prehrambena industrija u Brčko distriktu BiH nije razvijena, posebno u poređenju sa prethodnim periodom. Kada se govori o mesnoj industriji, industrijski kompleks BIMEKS koji se bavio proizvodnjom i preradom mesa nekada je zapošljavao blizu 1.600 radnika, sa razvijenom prodajnom mrežom, objektima, zavidnom infrastrukturom i sa oko 50 ha u gradskoj zoni radnika. Privatizacija ovog kompleksa 2005. godine nažalost nije uspjela. Nekoliko klaonica bez izrazitog predstavnika prerađivačke industrije današnja je slika Brčko distrikta BiH. U okviru ove analize izdvajaju se Brojler, Poljocoop Bosanka te Bek-industrija mesa.

U Brčko distriktu BiH nije razvijena ni prerada mlijeka i sva mliječna prerađivačka industrija se nalazi izvan područja BD BiH na teritoriji opština Bijeljina, odnosno na području Tuzlanskog kantona. Područje BD BiH karakteriše duga tradicija prerade voća i povrća. Od

važnijih pogona treba izdvojiti „Bosnaplod“, „Maočanka Commerce“, „Biljana“ Maoča, „Briž“, „Voćar“ Gornji Rahić. Postoji nekoliko uspješnih preduzeća koja vrše preradu i skladištenje žitarica. Sirovina koju koriste samo se djelomično nabavlja u Brčko Distriktu, dok se većina sirovina nabavlja iz ostalih dijelova BiH i iz uvoza. Kao najvažnija poduzeća koja se bave preradom žitarica mogu se navesti: "Ćosić - Mlinprodukt", "Klas", "Voćar", "Biljana", Maoča, "Elektromlin Stokić" i "Mlin Vujičići.

Na području BD BiH egzistira jedina kompanija koja se bavi preradom uljarica i proizvodom jestivog ulja na području BiH - BIMAL d.d. Ukupni godišnji prihodi se oko 125 miliona Eura. Najvažniji proizvodi ove kompanije su jestivo ulje dobiveno iz sjemena suncokreta, soje i uljane repice, a pored ovoga kompanija upravlja i poslovanjem sa poluproizvodima uljarica kao i sa nusproizvodima dobivenim u procesu proizvodnje. Kompanija BIMAL realizuje proizvodnju jestivog ulja od sirovina do gotovog proizvoda. Sa proizvodnim kapacitetom od 120.000 tona, kapacitetima rafinisanja od 60.000 tona, te skladišnim kapacitetom sirovina od 100.000 m³ BIMAL godišnje na tržište plasira više od 150.000 tona različitih proizvoda.

2.5. Poljoprivredni proizvođači i struktura poljoprivrednih gazdinstva

Poljoprivredno gazdinstvo je proizvodna jedinica ili grupa jedinica koje čine proizvodnu cjelinu i sa tehničkog i sa privrednog gledišta koje se bave poljoprivrednom proizvodnjom. Poljoprivredno gazdinstvo se može baviti i drugim (nepoljoprivrednim) proizvodnim i uslužnim djelatnostima, a može djelovati kao privredno društvo, obrt ili zadruga, ako je registrovano za obavljanje poljoprivredne djelatnosti, te kao porodično poljoprivredno gazdinstvo. Poljoprivredni proizvođač je fizička ili pravna osoba koje obavljaju poljoprivrednu djelatnost na poljoprivrednom gazdinstvu.

U Bosni i Hercegovini, nažalost još nije urađen poljoprivredni popis koji bi omogućio sagledavanje stvarne slike o broju, veličini, strukturi i drugim važnijim pokazateljima na nivou poljoprivrednih gazdinstava. Prema Pilot popisu poljoprivrede (2010) prosječna površina korištenog zemljišta poljoprivrednog gazdinstva u BiH iznosila je 1,97 ha raspoređena u prosječno četiri parcele, što je znatno ispod prosjeka u EU-27 koji iznosi 14,3 ha.

2.5.1. Poljoprivredni proizvođači

Federacija Bosne i Hercegovine:

Nažalost, kao što je ranije rečeno, u BiH još nije urađen poljoprivredni popis, pa tako nema preciznih podataka o strukturalnoj strani sektora poljoprivrede, uključujući i podatke o broju poljoprivrednih proizvođača. Prema podacima iz 2019. godinu u FBiH je bilo registrovano 76.529 porodičnih poljoprivrednih gazdinstava i 4.113 poljoprivrednih gazdinstava kao privrednih subjekata u kojima je bilo ukupno 145.936 članova porodičnih gazdinstava i 22.194 zaposlenih u poljoprivrednim gazdinstvima registrovanim kao privredni subjekti.³⁷

Sektor poljoprivrede je posebno važan za zaposlenost ukupnog, posebno ruralnog stanovništva. U periodu 2014-2019. formalna zaposlenost mjerena apsolutnim brojem zaposlenih u ovome sektoru se stalno povećava i sa 7.891 u 2014. godini je dostigla nivo od 10.989 u 2019. godini. Relativno učešće zaposlenih u poljoprivredi u istom periodu je dosta nisko i kreće se na nivou 2% ukupne zaposlenosti. Dosta drugačija i realnija slika zaposlenosti u sektoru poljoprivrede se dobiva kroz Anketu o radnoj snazi i korišćenju ILO definicija zaposlenosti. Učešće

³⁷ Izvor: FMPVŠ: Zeleni izvještaj Federacije BiH za 2019. godinu.

zaposlenih u sektoru je puno veće i kreće se u rasponu od 8,3% (2018) do 11,8% (2017), što je potvrda konstataciji o važnosti sektora.

Kada se govori o penzionom i zdravstvenom osiguranju poljoprivrednih proizvođača, u Federaciji BiH postoji mjera poljoprivredne politike ko-finansiranja troškova penzionog i zdravstvenog osiguranja za poljoprivredne proizvođače i poljoprivredne obrte. Podrška je fokusirana na mlade poljoprivredne proizvođače i budžetska podrška sa nivoa FMPVŠ u početku ima visoko učešće u pokrivanju troškova zdravstvenog i penzionog osiguranja, a svake naredne godine ko-finansiranje se postepeno smanjuje.

Republika Srpska:

Poljoprivredni proizvođači u RS su pravna lica u statusu različitih privrednih društava i fizička lica u statusu porodičnih poljoprivrednih gazdinstava. U RPG je na kraju 2020. godine bilo upisano 41.412 poljoprivrednih gazdinstava, od čega je 752 bilo u statusu pravnih lica, a preostalih 40.660 su bila porodična poljoprivredna gazdinstva. U načelu, iza svakog od tih 40 hiljada porodičnih gazdinstava stoji barem jedna osoba koja je poljoprivredni proizvođač, odnosno proizvođač hrane. Popis stanovništva iz 2013. godine pokazao je da je takvih gazdinstava u RS bilo nešto više od 140 hiljada (tačnije 140.960). Broj onih koji su u upisani u RPG zavisi od propisa kojima se reguliše upis u RPG i koristi koje im taj upis obezbjeđuje. Npr. obaveza plaćanja PIO i zdravstvenog osiguranja za komercijalna PPG, i zdravstveno osiguranje za nekomercijalna PPG, rezultirala je smanjenjem broja registrovanih gazdinstava i prelaskom jednog broja iz statusa komercijalnih u status nekomercijalnih. Takođe, velik je i broj upisanih neaktivnih poljoprivrednih gazdinstava.

Prema evidenciji zavoda za zapošljavanje u poljoprivredi je u RS bilo zaposleno samo 1.476 lica,³⁸ a prema Anketi o radnoj snazi u poljoprivredi je, u potpunosti ili djelimično, bilo zaposleno čak 104.000 lica.³⁹

S obzirom na ograničene podatke o poljoprivrednim gazdinstvima u RPG, anketiranjem uzorka poljoprivrednih gazdinstava obezbeđeni su dodatni podaci. Ankete su provedene 2014. i 2019. godine, tako da su neki podaci poređeni između ta dva istraživanja.⁴⁰ Prema rezultatima istraživanja prodaja poljoprivrednih proizvoda najučestaliji i najznačajniji izvor prihoda porodičnih poljoprivrednih gazdinstava. Oko jedne trećine svih gazdinstava u RS ostvaruje prihod od penzije, što ukazuje na to da se poljoprivredom bavi stara populacija koja na taj način dopunjava svoje prihode ili se poljoprivredom bavi iz navike ili hobija (npr. ruralno stanovništvo sa penzijama zarađenim u inostranstvu). Druga trećina gazdinstava ima jednog ili više članova koji ostvaruju platu i rade kod poslodavca izvan gazdinstva. To su sigurno i razlozi značajnog odstupanja broja gazdinstava prema popisu i broja gazdinstava registrovanih u RPG, kao i velikog broja gazdinstava koja se bave poljoprivrednom proizvodnjom, a ne prodaju proizvedene proizvode na tržištu. U poređenju sa podacima ankete iz 2014. godine opao je interes gazdinstava za sticanjem nepoljoprivrednih prihoda i ona vjerovatno svoj opstanak vide u zapošljavanju svojih članova izvan poljoprivredne, pri čemu im poljoprivreda postaje dopunska djelatnost. Ovi trendovi predstavljaju izazov za kreatore poljoprivredne politike i balansiranje između ekonomskih i ekoloških ciljeva, jer hranu za tržište proizvodi sve manji broj gazdinstava, a poljoprivredno zemljište koristi i održava nekoliko puta veći broj gazdinstava.

Jedno prosječno poljoprivredno gazdinstvo u RS je 2019. godine raspolagalo sa 6,3 ha vlastitog

³⁸ Statistički bilten Plate, zaposlenost i nezaposlenost, RZS RS, Banja Luka, 2021, str. 17.

³⁹ Anketa o radnoj snazi, RZS RS, Banja Luka, 2019, str. 21.

⁴⁰ Anketiranja poljoprivrednih gazdinstava provedena 2014. i 2019. godine za potrebe izrade strategija razvoja poljoprivrede i ruralnih područja u RS.

poljoprivrednog zemljišta, ali je koristilo duplo više, 12,3 ha poljoprivrednog zemljišta. Prosjek od 6,3 ha je za 40% veći u odnosu na prosjek 2014. godine i pokazuje trend okrupnjavanja zemljišnog posjeda. Osim i dalje relativno usitnjenih imanja, na intenzivnost poljoprivredne proizvodnje na porodičnim gazdinstvima u RS utiče i isparcelisanost imanja. Prema provedenom anketnom istraživanju, prosječan broj parcela po gazdinstvu u 2019. godini je bio 10, od čega 6 parcela vlastitih zemljišnih površina, a 4 parcele uzete u zakup. U odnosu na 2014. godinu došlo je do povećanja broja parcela, što ukazuje da je proces okrupnjavanja gazdinstva odvijao u uslovima daljeg usitnjavanja parcela.

Prema istraživanju iz 2019. godinom, u poređenju sa 2014. godinom, povećan je procenat korištenog poljoprivrednog zemljišta, uz napomenu da su uzorak činila gazdinstva upisana u RPG, što znači da nisu anketirana ne registrovana gazdinstva koja imaju mnogo više napuštenog zemljišta. Kada je u pitanju struktura korišćenja, u periodu od 2014. godine došlo je do pada površina pod zasadima voća, površina livada, kao i bašta i vrtova, dok su površine pod oranicama povećane. Kao razloge zašto ne obrađuju dio zemljišnih površina nosioci PG su 2019. godine navodili: nedostatak novca, nedostatak radne snage, te nedostatak opreme, a kao čest razlog navodi se i posjedovanje neplodnog zemljišta koje nije privedeno kulturi. Poredeći dva istraživanja, nakon pet godina nedostatka novca je imao manji, a nedostatak radne snage veći značaj na obrađivanje zemljišta.

Struktura stočarske proizvodnje na individualnim porodičnim gazdinstvima ukazuje na dominantno učešće tri glavne vrste stoke: goveda, svinja i živine. Jedno PPG (anketirana su samo PG upisana u RPG) je u prosjeku imalo 11 grla goveda (od čega 6 muznih grla), 10 grla svinja, 19 grla ovaca, 80 komada živine i 5 košnica pčela. Goveda je posjedovalo 68%, svinje 65%, ovce 42%, živinu 62% i pčele 11% anketiranih gazdinstva. U pet godina došlo je do povećanja broja domaćih životinja i do veće koncentracije samo jedne vrste životinja, što ukazuje na proces koncentracije i specijalizacije stočarske proizvodnje.

U periodu između 2014. i 2019. godine povećao se organizovan vid direktne prodaje na gazdinstvu za skoro tri puta. U istom periodu je došlo do znatnog smanjenja prodaje na pijacama i tržnicama, a smanjila se i prodaja prerađivačkoj industriji. Prodaja preko zadruga i udruženja i dalje ima relativno malo učešće sa oko 2% ukupne prodaje. Glavni proizvodi koje su proizvođači u 2019. godini plasirali na tržište su u najvećem broju slučajeva bili meso (što uključuje i živu stoku) (62%), te mlijeko (40%), žitarice (19,5%), mliječni proizvodi (13%), voće (10,5%) i povrće (9,5%). Poređenjem strukture proizvoda koji se plasiraju na tržište i načina prodaje poljoprivrednih proizvoda, može se zaključiti da veliki udio proizvodnje na individualnim poljoprivrednim gazdinstvima završi u tzv. neformalnim kanalima prodaje i ostaje ne evidentiran u statističkim evidencijama, a to učešće je naročito visoko u slučaju stočarske proizvodnje, odnosno prodaje stoke.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Oficijelna statistika Brčko distrikta BiH ne vodi podatke o ukupnom broju poljoprivrednih proizvođača. Ipak, kada se govori o sektoru poljoprivrede i njegovom učešću u ukupnoj neformalnoj zaposlenosti stanje je sasvim drugačije nego to pokazuju podaci sa Biroa za zapošljavanje, odnosno formalna statistika. Prema zvaničnim statističkim podacima u 2014. godini je bilo svega 81 osoba zaposlenih u sektoru u poljoprivredi, a u 2020. godini ovaj broj se povećao na 246. Prema ILO definiciji zaposlenosti i podacima iz Ankete o radnoj snazi, sektor poljoprivrede je veoma važan sektor za zapošljavanje stanovništva Brčko Distrikta i ta važnost je posebno bila izražena do 2016. godine kada je ovaj sektor zapošljavao 27,6% ukupno zaposlenih. Od 2017. godine učešće sektora poljoprivrede u ukupnoj neformalnoj zaposlenosti je značajno manje i u 2019. godini je dostiglo nivo od svega 7,2%.

2.5.2. Poljoprivredna gazdinstva

Federacija Bosne i Hercegovine:

Ukupan broj registrovanih poljoprivrednih gazdinstava u Federaciji BiH kontinuirano raste i sa 60.622 u 2015. godini se povećao na 81.584 (2020). Dominantno učešće (95,6%, 2020) imaju porodična poljoprivredna gazdinstva u odnosu na registrovane pravne subjekte (4,4%), Isti trend kontinuiranog rasta je prisutan i kada se govori o korištenoj poljoprivrednoj površini. U 2015. godini registrovano je ukupno 98.943 ha korištenog zemljišta, a 2020. godine 118.114 ha. Dostupni podaci iz RPG i RK ukazuju i na prateće povećanje u istom periodu 2015. - 2020. broja članova porodičnih gazdinstava (20,57%) i broja zaposlenih u pravnim subjektima (27,72%). U Federaciji BiH (2020) prosječna veličina registrovanog poljoprivrednog gazdinstva je 1,45 ha poljoprivrednog zemljišta. Najveći je broj registrovanih gazdinstava je veličine do 1 ha poljoprivrednog zemljišta (67,18%), a najmanje gazdinstava preko 10 ha (1,30%). Struktura registrovanih poljoprivrednih gazdinstava prema veličini korištenog poljoprivrednog zemljišta iskazana u ha korištene poljoprivredne površine je dosta ujednačena. Nešto veće učešće imaju poljoprivredna gazdinstva veličine 1 do 3 ha (26,57%), dok najmanje participiraju registrovana gazdinstva veličine 3 do 5 ha (14,52%). Mala i fragmentirana veličina zemljišnog posjeda poljoprivrednih gazdinstava u FBiH ostaje i dalje kao jedan od ključnih ograničenja primarne poljoprivredne proizvodnje. Da bi se unaprijedila i poboljšala njihova struktura neophodno je preduzeti brojne aktivnosti koje trebaju ići u pravcu okrupnjavanja poljoprivrednih gazdinstava koncentracijom zemljišta kao što su komasacija, unaprjeđenje zakupa, stvaranje uslova kupovine zemljišta i drugo. Vrlo važan preduslov ovome je svakako prateća zemljišna politika.

Ukupan broj domaćinstava u FBiH, prema popisu iz 2013. je 715.665, od čega 47,64% (340.976) je smješteno u urbanim dijelovima FBiH, a 52,36% (374.689) u njenim ruralnim dijelovima. Promatrajući strukturu domaćinstava prema broju članova i tipu naseljenog mjesta uočava se da učešće domaćinstava sa manjim brojem članova (jedan, dva i tri člana) je veće u urbanim područjima nego u ruralnim, dok je obrnuto veće učešće domaćinstava sa većom brojem članova (četiri, pet, šest, sedam, osam i više članova) u ruralnim dijelovima FBiH. Ova razlika je izraženija što je domaćinstvo brojnije (npr. 77,2% ukupnog broja domaćinstava sa sedam članova je u ruralnom dijelu FBiH). Domaćinstvo koje živi u ruralnim dijelovima FBiH je brojnije (3,35) u odnosu na ono koje živi u urbanim dijelovima (2,80), dok je prosječan broj članova svih domaćinstava 3,09 člana i nešto je manje od BiH prosjeka (3,11). Spolna struktura stanovništva urbanih dijelova FBiH je sa više žena (52,51%) u odnosu na mušku populaciju (47,49%), dok je u ruralnim područjima gotovo postignuta biološka ravnoteža.

Republika Srpska:

Prema Zakonu o poljoprivredi RS⁴¹ "poljoprivredno gazdinstvo" je proizvodna jedinica na kojoj privredno društvo, zemljoradnička zadruga, ustanova ili drugo pravno lice, preduzetnik ili poljoprivrednik obavlja poljoprivrednu proizvodnju, a "poljoprivrednik" je nosilac ili član porodičnog poljoprivrednog gazdinstva koji se bavi poljoprivrednom proizvodnjom. Poljoprivredna gazdinstva nisu obavezna da se registruju, ali u tom slučaju ne mogu da ostvare pravo na novčane podsticaje iz republičkog agrarnog budžeta. Zbog neobavezne registracije ne zna se tačno koliko ima poljoprivrednika i poljoprivrednih gazdinstava u RS. U RPG je na kraju 2020. godine bilo upisano 41.412 poljoprivrednih gazdinstava od čega je 752 bilo u statusu pravnih lica, a ostalo su bila porodična poljoprivredna gazdinstva.

U registru poljoprivrednih gazdinstava u RS se zaključno sa 2020. godinom nalazilo 183.826

⁴¹ Zakon o poljoprivredi Republike Srpske, Sl. glasnik RS, broj 70/06, 20/07, 86/07 i 71/09.

ha upisanih poljoprivrednih površina, što je u prosjeku 4,4 ha po gazdinstvu. Prosječna veličina gazdinstava u statusu pravnih lica je 40 ha, komercijalnih gazdinstava 8,8 ha i nekomercijalnih gazdinstava 3,3 ha. Podaci iz RPG ukazuju da se prosječna površina poljoprivrednog zemljišta koju koriste komercijalna poljoprivredna gazdinstva povećava, dok površina koju koriste nekomercijalna gazdinstva stagnira. Prosječna zemljišna površina koju koriste poslovni subjekti se smanjuje, a posljedica je likvidacije nekadašnjih velikih državnih kombinata, a zemljište koje su oni do tada koristili podijeljeno je između više privrednih subjekata i PPG.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Prema popisu iz 2013. godine na području Brčko distrikta BiH ukupno je 26.768 domaćinstava od čega 4.704 odnosno 17,57% obavljaju poljoprivrednu aktivnost. Od ovih 4.704 domaćinstava samo je 1.125 ili 23,92% imaju komercijalnu proizvodnju i prodaju svoje proizvode na tržištu, što zabrinjava i traži odgovarajuće akcije. Prosječna veličina poljoprivrednog gazdinstva u BD BiH iznosi 2,84 ha poljoprivrednog zemljišta. U strukturi poljoprivrednih gazdinstva prema veličini posjeda najveće učešće imaju gazdinstva do 0,5 ha (27,54%), te gazdinstva od 0,5 do 2 ha (35,19%). Značajno učešće imaju i gazdinstva veličine 2 do 5 ha (25,22%), a najmanje je gazdinstava preko 10 ha koja participiraju sa svega 2,81%. Kada se govori o prosječnoj veličini poljoprivrednog gazdinstva prema držanju pojedinih vrsta stoke ona iznosi 5,80 goveda, 2,66 krave, 10,74 svinje, 21,92 ovce, 4,99 koza, 73,58 peradi, 27,59 košnica pčela i 1,72 konja. Brojke ukazuju da su u BD BiH relativno mala gazdinstva kada se govori o animalnoj proizvodnji. Na području distrikta živi 26.768 domaćinstava od čega je 41,88% ili 11.211 smješteno u ruralnom dijelu, a 58,12% odnosno 15.557 domaćinstava u urbanim naseljenim mjestima distrikta. Posmatrajući strukturu domaćinstava prema broju članova i tipu naseljenog mjesta uočava se da učešće domaćinstava sa manjim brojem članova (jedan, dva, tri i četiri člana) je veće u urbanim područjima nego u ruralnim, dok je obrnuto veće učešće domaćinstava sa većom brojem članova (pet, šest, sedam, osam i više članova) u ruralnim dijelovima BD BiH. Ova razlika je izraženija što je domaćinstvo brojnije. Domaćinstvo koje živi u ruralnim dijelovima BD BiH je brojnije u odnosu na ono koje živi u urbanim dijelovima, i u prosjeku broji 3,39 člana. Domaćinstvo koje živi u urbanim područjima BD BiH broji prosječno 2,92 člana. Generalno posmatrano prosječna veličina domaćinstva u BD BiH iznosi 3,11 što je ispod prosjeka u BiH.

2.6. Karakteristike ruralnih područja

Bosna i Hercegovina:

Ruralni razvoj podrazumijeva skup politika, mjera i aktivnosti kojima je cilj sveobuhvatan ekonomski, socijalni i kulturni napredak stanovništva ruralnih područja i koje se planiraju i sprovode uz uvažavanje načela održivog razvoja, očuvanja i poboljšanja kvalitete okoliša.⁴²

Ruralna područja obuhvataju 91,94% (47.010 km²) teritorije BiH i u njima živi 67,05% (2,33 miliona) ukupnog stanovništva. Prema podacima za 2013. godinu, od 141 općina/opština, koliko ih ima u oba BiH entiteta, 117 općina/opština se smatra ruralnom, odnosno sa gustinom naseljenosti manjom od 150 stanovnika po km². Gustina naseljenosti u ruralnim područjima BiH iznosi 49,5 stanovnika/km², što je za 37% manje od državnog prosjeka (68 stanovnika/km²).

Prema OECD metodologiji i tipologiji regiona (kantoni u Federacije BiH, ekonomski regiona u Republici Srpskoj, te Brčko distrikt BiH) na višem nivou agregacije ne mogu biti jednostavno klasifikovani kao „ruralni“, već isključivo kao regiona sa višim ili nižim nivoom ruralnosti.

⁴² Izvor: Zakon o poljoprivredi, prehrani u ruralnom razvoju BiH (Sl. glasnik BiH, 50/08)

Tako se, na bazi podataka popisa iz 2013. godine, u BiH 84,18% njene teritorije odnosno 43.042,2 km² smatra predominantno ruralnim područjem (preko 50% populacije živi u ruralnim zajednicama), u kojem živi 61,13% ili 2.123.055 njenih stanovnika. 13,32% teritorije BiH odnosno 6.809,9 km² smatra se značajno ruralnim–prelaznim područjem (od 15% do 50% populacije živi u ruralnim zajednicama) u kojem živi 29,96% (936.430) BiH stanovništva. Najmanje učešće (2,50% odnosno 1.276,9 km²) u ukupnoj teritoriji BiH imaju dominantno urbana područja (manje od 15% populacije živi u ruralnim zajednicama) i u njima živi 11,91%, odnosno 413.593 BiH stanovnika.

Seosko stanovništvo je u mnogočemu deficitarno u odnosu na urbano stanovništvo. Stanovnici ruralnih područja suočavaju se s problemom pristupa bankarskim uslugama, slabijim internet vezama, poštanskim uslugama i slabijem pristupu kulturnim sadržajima. Također, usluge javnog prijevoza vrlo često nisu adekvatne potrebama, što predstavlja problem za učenike osnovnih i srednjih škola. Potreba za poboljšanjem cestovne, elektro energetske, i internet širokopojasne mreže u ruralnim područjima je visoki prioritet. Pristup obrazovanju djece u ruralnim područjima donekle je zadovoljavajući u pogledu osnovnih škola, dok u pogledu srednjeg obrazovanja udaljenost od škole ima negativan uticaj. Telefonska mreža (fiksna linija i GSM) pokriva cijeli teritorij zemlje. Kvaliteta fizičke i društvene infrastrukture u ruralnim područjima pogoršala se tokom posljednjih desetljeća kao rezultat nedovoljnog ulaganja u razvoj i održavanje. Male i ekonomski slabe ruralne opštine imaju značajne probleme u održavanju kvalitete i pristupa osnovnim uslugama, posebno za naselja s manjim brojem stanovnika, što rezultira nezadovoljstvom kvalitetom života ruralnog stanovništva u odnosu na ono koje živi u urbanim sredinama.

Federacija Bosne i Hercegovine:

Ruralna područja obuhvataju 86,37% (22.550 km²) teritorije FBiH i u njima živi 53,31% (1,18 miliona) ukupnog stanovništva. Prema podacima za 2013. godinu, od 79 općina/gradova, koliko ih ima u ovom BiH entitetu, 57 općina/gradova se smatra ruralnim, odnosno sa gustinom naseljenosti manjom od 150 stanovnika po km². Gustina naseljenosti u ruralnim područjima Federaciji BiH iznosi 52,46 stanovnika/km², što je za 39% manje od entitetskog prosjeka (85 stanovnika/km²). Prema OECD metodologiji i tipologiji regiona (kantoni u FBiH), na višem nivou agregacije ne mogu biti jednostavno klasifikovani kao „ruralni“, već isključivo kao regiona sa višim ili nižim nivoom ruralnosti. Tako se, na bazi podataka Popisa iz 2013. godine, u FBiH 70,92% njene teritorije odnosno 18.515,9 km² smatra predominantno ruralnim područjem (preko 50% populacije živi u ruralnim zajednicama), u kojem živi 42,93% ili 952.713 njenih stanovnika. 24,19% teritorije FBiH, odnosno 6.316,9 km² smatra se značajno ruralnim–prelaznim područjem (od 15% do 50% populacije živi u ruralnim zajednicama) u kojem živi 38,43% (852.914) stanovništva FBiH. Najmanje učešće (4,89% odnosno 1.276,9 km²) u ukupnoj teritoriji FBiH imaju dominantno urbana područja (manje od 15% populacije živi u ruralnim zajednicama) i u njima živi 118,64%, odnosno 413.593 stanovnika FBiH.

Republika Srpska:

O karakteristikama ruralnih područja u RS ne postoje zvanični podaci jer nije izvršeno razgraničenje ruralnih i urbanih područja, pa se stoga ni statistički i drugi podaci ne razvrstavaju po tom kriteriju. Jedan takav pokušaj na nivou grupe eksperata urađen je 2019. godine, rukovodeći se dominantno kriterijem gustine naseljenosti (primijenjena su dva kriterija, 100 i 150 stanovnika po km²), polazeći od najmanjih naseljeni mjesta i grupišući ih kasnije u opštine ili gradove.

Teritorija RS je pretežno ruralna i sa više od 150 stanovnika po km² naseljeno je 5,4% njene površine na kojoj živi 58,7% stanovništva. Ako se kriterij za klasifikaciju ruralnih područja spusti na 100 stanovnika po km² ne dobiju se značajnije različiti podaci, a tada je 91,6%

teritorije RS ruralno, a na njoj živi samo 34% stanovništva. 6,7% stanovništva živi na 3% teritorije koja ima gustinu naseljenosti 100-150 stanovnika. Ovi podaci govore o tome da postoje dva ekstrema, rijetko naseljena područja (preko 90% teritorije RS) i gusto naseljena područja (manje od 10% teritorije RS).

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Koristeći se podacima iz Popisa iz 2013. godine i OECD klasifikacijom ruralnih područja na lokalnom nivou, utvrđeno je da od 59 naseljenih mjesta u Brčko distriktu BiH 44 se svrstavaju kao ruralna, a 15 kao urbana. 70,84% teritorije BD BiH se može smatrati ruralnim u kojem živi 27,27% stanovništva. Ekonomski položaj ruralnog stanovništva je dosta nepovoljan i odraz je ukupnog stanje ekonomije distrikta. Loš politički ambijent koji ne privlači strane investitore, nedovoljna iskorišćenost postojećih kapaciteta i resursa, ekonomska kriza u kojoj se distrikt i BiH nalazi i čitav niz drugih faktora usloveli su visoku stopu nezaposlenosti i relativno visok stepen siromaštva.

Stanovnici ruralnih područja BD BiH nisu zadovoljni kvalitetom života u svojim sredinama. Najveći broj ispitanika (73,68%) smatra da se stanje u ruralnim područjima pogoršava, dok nešto više od petine (21,05%) smatra da se stanje ne mijenja i ostaje isto. Nema ispitanika koji stvari vidi optimistično, odnosno da se stanje poboljšava. Koristeći se podacima dobivenim terenskim istraživanjem još uvijek najveći broj ruralnih domaćinstava glavninu prihoda ostvaruju prodajom svojih poljoprivrednih proizvoda (52,56%). Značajan broj domaćinstava glavne prihode ostvaruje po osnovu zapošljavanja van gazdinstva (javni sektor 13,87% domaćinstava, privatni sektor 12,15%) te od dopunskih aktivnosti na gazdinstvu (10,65% domaćinstava). Loše organiziran otkup niske cijene poljoprivrednih proizvoda i nizak ukupni dohodak iz poljoprivrede su ocijenjeni kao najvažnija ograničenja u razvoju poljoprivredne proizvodnje. Glavni razlozi zbog čega značajan dio domaćinstava nije diversifikovano svoju ekonomiju razvojem dopunskih djelatnosti na gazdinstvu su prevelik finansijski rizik, nedovoljna radna snaga, nedovoljna potražnja i loš pristup tržištu, te nedovoljno vlastitog kapitala i skupi zajmovi.

2.7. Institucionalne strukture u sektoru poljoprivrede i ruralnog razvoja

2.7.1. Institucije i njihove nadležnosti u sektoru

Bosna i Hercegovina:

Institucije na nivou BiH koje su važne za sektor poljoprivrede i hrane su: Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa (MVTEO), odnosno njegov Sektor za poljoprivredu, prehranu, šumarstvo i ruralni razvoj; Agencija za sigurnost hrane BiH (samostalna upravna organizacija) i tri upravne organizacije u okviru MVTEO (Uprava BiH za zaštitu zdravlja bilja; Ured za veterinarstvo BiH i Ured za harmonizaciju i koordinaciju sistema plaćanja u poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvoju BiH).

U okviru MVTEO, Sektor poljoprivrede, prehrane, šumarstva i ruralnog razvoja zadužen je za uspostavljanje okvira za razvoj sektorskih strategija, politika, programa i mjera, te njihovu koordinaciju u cilju harmonizovanog pristupa i razvoja ovih oblasti u cijeloj zemlji. Izuzimajući Agenciju za sigurnost hrane, ostale upravne organizacije su, uglavnom, zadužene za iniciranje i usaglašavanje programa, mjera i aktivnosti koje se, osim programa međunarodne podrške i pomoći, i finansiraju i provode na nivou entiteta, a u FBiH i na nivou kantona. One su ovlaštene da Vijeću/savjetu ministara BiH podnose na razmatranje i usvajanje nacрте zakona

i podzakonskih akata iz domena utvrđenih zakonima o formiranju ovih institucija. Agencija za sigurnost hrane ima posebno važnu nadležnost (utvrđenu Zakonom o hrani) u iniciranju i kreiranju nacrtu zakonskih i podzakonskih propisa o hrani.

Pored navedenih, među institucijama od šire važnosti za sektor na državnom nivou treba spomenuti: Institut za akreditiranje BiH (BATA), Institut za standardizaciju BiH (BAS), Institut za intelektualno vlasništvo BiH i Direkciju za evropske integracije Vijeća ministara BiH.

Federacija Bosne i Hercegovine:

U Federaciji BiH je uspostavljen i funkcioniše zadovoljavajući broj institucija, organizacija i agencija za upravljanje i nadzor u sektoru poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja. Sporo usvajanje regulative i uspostavljanje institucija na nivou BiH nepovoljno se odražava i na sektor i na sektorske institucije u FBiH. Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva (FMPVŠ) je ključna institucija za planiranje i upravljanje sektorom poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja u FBiH. FMPVŠ vrši upravni nadzor nad provođenjem propisa, te donosi provedbene odluke. Ministarstvo je odgovorno za: upravljanje prirodnim resursima (zemljište, vode, šume), razvoj poljoprivrede, prehrambene industrije, odnosno za razvoj biljne poljoprivredne proizvodnje, stočarstva, ribarstva, lova, zaštite i korišćenja poljoprivrednog zemljišta, prehrambene industrije, proizvodnje stočne hrane, vodoprivrede, veterinarske i fitosanitarne zaštite, šumarstva, te za ruralni razvoj i zaštitu i poboljšanje korišćenja poljoprivrednog zemljišta. U okviru FMPVŠ uspostavljeno je i vodi se niz registara neophodnih za planiranje, organizaciju, funkcionisanje i praćenje stanja razvoja sektora i njegovih podsektora.

U skladu sa administrativno-upravnom organizacijom FBiH i odredbama relevantnih propisa, inspeksijski nadzor u sektoru vrše federalna i kantonalne uprave za inspeksijske poslove. Na nivou FBiH za sektor poljoprivrede, ruralnog razvoja i prehrambene industrije posebno su važni: poljoprivredni, veterinarski, tržišni, šumarski, vodni i inspektorat za hranu. I pored određenih unaprjeđenja u koordinaciji rada tokom zadnjih godina, federalni i kantonalni inspeksijski organi nemaju uvijek jasno podijeljene nadležnosti, što kao problem u radu ističu i federalni i kantonalni inspektori.

U FBiH su uspostavljene i djeluju dvije samostalne federalne istraživačko-stručne ustanove (Federalni zavod za poljoprivredu u Sarajevu i Federalni agromediterranski zavod u Mostaru) i jedna ustanova specijalizovana za pitanja poljoprivrednog zemljišta (Federalni zavod za agropedologiju u Sarajevu).

Sedam od deset kantona u FBiH u svojim vladama imaju ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, dok su u tri kantona pitanja poljoprivrede u nadležnosti posebnih sektora u ministarstva privrede. Svi kantoni imaju nadležnosti za vlastita strateška planiranja poljoprivrede i ruralnog razvoja i provođenje utvrđene poljoprivredne politike, sve do vlastitih podsticaja poljoprivredi i ruralnom razvoju. Relevantna kantonalna ministarstva učestvuju u planiranju poljoprivredne politike na nivou FBiH, čime se obezbjeđuje koordinacija razvojnih planova i programa.

Republika Srpska:

Glavna institucija koja ima nadležnosti za sektor poljoprivrede u RS je Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS. Ministarstvo ima pet resora, a u sastavu ministarstva su i upravne organizacije i druge javne institucije i preduzeća. Resori MPŠV RS su: Resor za poljoprivredu, prehrambenu industriju i ruralni razvoj; Resor za pružanje stručnih usluga u poljoprivredi; Resor za veterinarstvo; Resor za šumarstvo i lovstvo i Resor za

vodoprivredu. Pored toga, pri MPŠV RS su i Agencija za agrarna plaćanja i Jedinica za koordinaciju poljoprivrednih projekata.

Od 182 sistematizovana radna mjesta u MPŠV RS, 2020. godine su bila zaposlena 162 radnika, od čega 86 muškarca i 81 žena. Agencija za agrarna plaćanja je od 26 sistematizovanih radnih mjesta, sa 42 izvršioca, imala je popunjenih 24 radna mjesta, sa 40 izvršilaca, od čega je 16 muškaraca i 24 žene.

MPŠV RS ima organizacionu, poslovnu, kadrovsku, upravnu i drugi vid jurisdikcije nad javnim preduzećima i javnim ustanovama: JP „Šume Republike Srpske“, JP Protivgradna preventiva RS, JU „Vode Srpske“, JU "Veterinarski institut Dr Vaso Butozan" Banja Luka, JU Republički hidrometeorološki zavod Republike Srpske, JU „Ergela Vučijak” i Jedinica za koordinaciju poljoprivrednih projekata.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Najvažnija institucija Brčko distrikta BiH od važnosti za sektor poljoprivrede je Odjeljenje za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu Vlade Brčko distrikta BiH. Ona ima glavnu ulogu u predlaganju i provođenju sistemskih rješenja u oblasti poljoprivrede (utvrđivanje agrarne politike i predlaganje mjera za njeno provođenje). Odjeljenje je nadležno za predlaganje zakonske regulative te drugih propisa i akata u svojoj oblasti, predlaganje obima subvencija i poticaja u okviru budžeta BD BiH, odgovorno je za razvoj i unaprijeđene poljoprivredne proizvodnje i stočarstva na području BD BiH, čuvanje, zaštitu i obnovu šumskog fonda, poduzimanje odgovarajućih mjera u cilju zdravstvene zaštite životinja i zdravlja građana BD BiH te sprovođenje aktivnosti na implementaciji projekta i obezbjeđenje kreditne politike iz oblasti u nadležnosti odjeljenja. U svom sastavu, odjeljenje ima pododjeljenja i to: pododjeljenje za poljoprivredu, pododjeljenje za šumarstvo i vodoprivredu, pododjeljenje za veterinarstvo i pododjeljenje za analizu i administrativnu podršku i ruralni razvoj.

2.7.2. Obrazovne i naučno-istraživačke institucije u sektoru poljoprivrede

Federacija Bosne i Hercegovine:

Federaciju BiH karakteriše nepovoljan ambijent za razvoj nauke i istraživanja. Još uvijek ne postoji usvojen strateški dokument o naučno-tehnološkom razvoju, a ulaganja u ovu oblast su veoma skromna. Godišnji budžet za nauku Federalnog ministarstva za obrazovanje i nauku je oko 2,5 miliona KM što čini oko 0,1% ukupnog godišnjeg entitetskog budžeta, odnosno 0,01% ukupnog BDP. Ovom se mogu dodati i izdvajanja za nauku sa kantonalnih nivoa koji se procjenjuju na 1 do 2 miliona KM.

Fundamentalnim, odnosno razvojnim istraživanjem u poljoprivredno-prehrambenom sektoru FBiH se bavi pet javnih fakulteta⁴³ i jedan institut Univerziteta u Sarajevu (INGEB) dok se primijenjenim istraživanjima do određene mjere bave zavodi na federalnom nivou (Federalni zavod za poljoprivredu Sarajevo, Federalni zavod za agropedologiju Sarajevo i Federalni agromediteranski zavod u Mostaru). Tehničko poljoprivredno obrazovanje obezbjeđuje 11 srednjih poljoprivrednih škola u FBiH. Prema informacijama s terena, iz godinu u godinu broj srednjih poljoprivrednih škola u FBiH se smanjuje, što ne govori u prilog posebnom povjerenju mladih i njihovih roditelja u budućnost poljoprivrede na ovim prostorima.

⁴³ Poljoprivredno-prehrambeni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Agromediteranski fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Agronomski i prehrambeno-tehnološki fakultet Sveučilišta u Mostaru, Biotehnički fakultet Univerziteta u Bihaću, Tehnološki fakultet Univerziteta u Tuzli.

Prema SWG izvještaju o ocjeni kapaciteta u transferu istraživanja, inovacija i tehnologija u poljoprivredno-prehrambenom sektoru u FBiH, na tri fakulteta i jednom istraživačkom institutu ukupno je zaposleno 186 osoba od čega su većina (61,29%) bile žene. Najviše je nastavnickog (istraživačkog) osoblja sa zvanjem doktora nauka (50,54%) koju slijede osobe sa visokom stručnom spremom (22,04%) i stepenom magistra nauka/struke (15,59%). Sa aspekta starosne svih zaposlenih najviše je onih dobi 41-50 godina (31,18%), a kada je riječ o samo doktorima nauka dominantno mjesto imaju osobe sa dobi 51-60 godina i čine više od tri četvrtine (78%) ove grupe zaposlenih. Istraživačkog osoblja na institutima i fakultetima ima 123 i oni čine 66% ukupnog broja svih zaposlenih. Polna struktura istraživača je u korist žena kojih ima 56,91%. Najviše je istraživača životne dobi 41-50 godina (35,77%) i dobi 51-60 godina (32,52%). U strukturi istraživača po zvanjima najviše je doktora nauka (69,11%). Broj upisanih studenata na četiri od pet poljoprivredna fakulteta u FBiH je u proteklih pet godina bio u prosjeku 315. Na svim fakultetima prisutan je zabrinjavajući trend smanjenja broja upisanih studenata. Sve obrazovne institucije u Federaciji BiH imaju određene oblike unaprjeđenja znanja nastavnog osoblja i njihovog usavršavanja, ali su one nedovoljne. Fakulteti imaju programe za razmjenu studenata (ERASMUS+, ERASMUS MUNDUS, CEEPUS, MEVLANA, IAESTE i dr.).

Centri izvrsnosti u FBiH nisu zakonski regulisani, pa ovakvog oblika organizovanja naučnoistraživačkog rada u oblasti poljoprivrede u FBiH nema. Skroman je broj poslovnih inkubatora i tehnoloških parkova koji se odnosi na sektor poljoprivrede i prehrambene industrije. Pet klastera iz sektora agrobiznisa (lanaca vrijednosti), kao novih oblika organizovanja koji ima svoju ulogu u transferu tehnologija, uspostavljeno je u okviru IFAD-ovog Projekta razvoja ruralne konkurentnosti.

Republika Srpska:

Bazična i specijalistička znanja iz oblasti poljoprivrede i prehrambene industrije počinju da se stiču u srednjim školama. Trenutno su na području RS tri specijalizovane poljoprivredne škole u Banja Luci, Prijedoru i Bijeljini. Ove škole je u školskoj 2019/20 završilo 506 učenika.⁴⁴ Dva javna univerziteta u RS u Banja Luci i Istočnom Sarajevu u svom sastavu imaju poljoprivredne fakultete, a prehrambena tehnologija izučava se na odvojeno, na tehnološkim fakultetima. Oba fakulteta nude potencijalnim studentima nekoliko različitih usmjerenja što im omogućava užu specijalizaciju, ali ponekad predstavlja ograničenje kod zapošljavanja. Broj studenata se u zadnje vrijeme generalno smanjuje, a time i broj studenata koji studiraju u oblasti poljoprivrede. U školskoj 2019/2020. godini na oba poljoprivredna fakulteta studiralo je ukupno 1.149 studenata. Na oba univerziteta u RS, 2019. godine prvi ciklus studija završilo je 229, drugi ciklus 20, a treći ciklus 2 studenta, odnosno zajedno na sva tri ciklusa studija 251 student.⁴⁵ Iako se ne radi o značajnom broju svršenih studenata, mogućnosti njihovog zapošljavanja su male, tako da ih većina završi na evidenciji zavoda za zapošljavanje, gdje se zadrže duže vrijeme ili svoje zaposlenje pronalaze izvan struke za koju su se školovali.

Republika Srpska ima tri samostalna naučno-istraživačka instituta od kojih dva imaju dugu tradiciju bavljenja naučnim istraživanjima, *Poljoprivedin institut Republike Srpske* osnovan je 1947. godine kao poljoprivredni zavod, a naučnoistraživački institut postao je 1990. godine. U svom sastavu ima 9 zavoda u koje je raspoređeno 45 zaposlenih, od čega je 7 doktora nauka i 13 magistara/mastera. *Veterinarski institut „Dr Vaso Butozan“* Banja Luka osnovan je 1934. godine, a naučnoistraživački institut postao je 2001. godine. Predstavlja vodeću naučnu, stručnu, istraživačku i specijalističku instituciju u oblasti veterinarske medicine u RS koja ima 63 radnika, od čega ih je polovina sa visokom stručnom spremom, a četvrtina sa naučnim

⁴⁴ Bilten Srednje obrazovanje 2019/20, Republički zavod za statistiku RS, Banj Luka, 2020, str. 17.

⁴⁵ Statistički bilten Visoko obrazovanje 2020/2021, Republički zavod za zapošljavanje RS, Banja Luka, 2021, str. 45. i 59.

zvanjima. *Institut za genetičke resurse* je organizaciona jedinica Univerziteta u Banja Luci, osnovan 2009. godine. Institut u svom sastavu ima dvije podorganizacione jedinice, Centar za biodiverzitet i Centar za održivo korišćenje genetičkih resursa. Institut ima 28 zaposlenih od čega je 12 doktora nauka i 4 magistara. *Poljoprivredni fakultet Univerziteta iz Banje Luke* u svom sastavu ima šest instituta koji su upisani u registar naučno-istraživačkih ustanova Republike Srpske. Naučni kadrovski potencijal svih šest instituta Poljoprivrednog fakulteta čini 38 doktora nauka i 7 magistara/mastera. *Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu* nema u svojoj organizacionoj šemi posebne institute, ali se svi zaposleni sa naučnim zvanjima (26 doktora nauka i 16 magistara/mastera) koji izvode nastavu u određenoj mjeri bave i naučnim istraživanjima.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

U Brčko distriktu BiH na nivou srednjeg obrazovanja iz oblasti poljoprivrede djeluje JU Poljoprivredna i medicinska škola. Ukupan broj učenika u školskoj 2020/2021 je oko 700, od čega se 375 učenika opredijelilo za poljoprivredu (veterinu). Na četverogodišnjem nivou obrazuju se profili poljoprivredni tehničar, veterinarski tehničar, prehrambeni tehničar i ekološki tehničar, dok su na trogodišnjem nivou stručna zanimanja cvjećar/vrtlar, mesar i pekar. U školskoj 2020/2021 godini upisano je 321 poljoprivrednih tehničara, 70 veterinarskih tehničara, 65 prehrambenih tehničara, 65 ekoloških tehničara te 54 učenika stručnih zanimanja iz oblasti poljoprivrede. Postoji mogućnost obrazovanja za dobivanje zvanja prehrambeni prerađivač, ali trenutno nema interesa lokalnih učenika. Što se tiče naučnih i visoko obrazovnih usluga u sferi poljoprivrede, prehrambene industrije i ruralnog razvoja BD BiH je do školske 2018/2019 bilo na raspolaganju izdvojeno odjeljenje Poljoprivredno-prehrambenog fakulteta Univerziteta u Sarajevu koje je bilo zaduženo za edukaciju studenata iz oblasti primarne poljoprivredne proizvodnje - smjer biljna proizvodnja.

2.7.3. Poljoprivredne savjetodavne službe

Federacija Bosne i Hercegovine:

Najvažniju ulogu u transferu znanja i inovacija do poljoprivrednih proizvođača bi trebale imati poljoprivredne savjetodavne službe. Nažalost, u FBiH one su se sporo razvijale od njihovog uspostavljanja kroz EU projekte u periodu 1998-2002. Najveći broj kantona je ove službe sveo na administrativne jedinice koje se bave implementacijom federalnih i kantonalnih budžetskih transfera (direktnih plaćanja), a najmanje na poslove transfera znanja. Važno je naglasiti da je bitan pozitivan impuls poljoprivrednom savjetodavstvu u FBiH stigao sa usvajanjem Zakona o poljoprivrednim savjetodavnim službama (Službene novine Federacije BiH, 66/13) i posljedičnim donošenjem Pravilnika o metodama savjetodavnog rada (Službene novine Federacije BiH, 44/14), Pravilnika o načinu i postupku izdavanja licence, upisu i vođenju podataka u registru poljoprivrednih savjetodavnih službi (Službene novine Federacije BiH, 38/15) i Pravilnika o obuci, certifikatu i registru poljoprivrednih savjetodavaca (Službene novine Federacije BiH, 38/15). Kreiranje ovog legislativnog okvira omogućilo je provođenje prvih ciklusa obuke poljoprivrednih savjetodavaca koje je Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva realizovalo sa univerzitetima u FBiH. Nakon dva ciklusa obuke savjetodavaca do sada je u registar kod ministarstva upisano ukupno 90 certificiranih poljoprivrednih savjetodavaca. Na ovaj način i uz interaktivni pristup u kreiranju programa redovne obuke savjetodavaca konačno se uspostavljaju elementi za bar tradicionalni model poljoprivrednog savjetodavstva u FBiH. Treba, međutim, naglasiti da su razvoj poljoprivrede, proizvodnje hrane i ruralni razvoj u razvijenim zemljama pratile i promjene savjetodavstva od preovlađujućeg modela nacionalnih poljoprivrednih instituta šezdesetih i sedamdestih godina XX vijeka (instituti i savjetodavne službe – NARS) do aktuelnog sistema znanja, informacija i inovacija (AKIS) koji se i sam, iz godine u godinu, inovira u poprima sve više dimenzija.

Iskustva domaćih stručnjaka u regionalnim i međunarodnim projektima čije su intencije prenos AKIS pristupa i praksi trebale bi biti stavljene u funkciju što skorije transformacije i nadogradnje tek uspostavljenog, ali tradicionalnog, poljoprivrednog savjetodavstva u FBiH u AKIS zasnovan transfer znanja i tehnologija, uz insistiranje na inovativnosti i inkorporiranju informacionih tehnologija u poljoprivredu i uz nju vezane djelatnosti.

Republika Srpska:

Poljoprivredna savjetodavna služba u RS je prošla kroz različite faze razvoja i institucionalnog ustrojstva od 1999. godine do danas. Od 2013. godine, savjetodavna služba djeluje kao Resor za pružanje stručnih usluga u okviru MPŠV RS. Resor danas ukupno broji 85 zaposlenih, 11 ih je u centralnoj kancelariji, 55 ih radi kao savjetodavci u poljoprivredi, dok je 19 zaposleno kao kontrolni asistenti koji vrše uzorkovanje i kontrolu kvaliteta mlijeka. Resor ima sedam regionalnih kancelarija, a svaka od njih pokriva od 9 do 21 opštinu. Analiza sa kraja 2019. godine ukazala je na nedovoljan broj savjetodavaca, neadekvatnu strukturu savjetodavaca specijalista, ograničene resurse za primjenu savremene tehnologije, ograničene kapacitete za obuku kadrova, nizak nivo razvoja nauke i istraživanja u poljoprivredi i nizak stepen primjene naučnih istraživanja u praksi. Jedan savjetodavac u prosjeku opslužuje 652 aktivna gazdinstava i 3.725 ha. Ako se uzmu u obzir sva registrovana gazdinstva, a ne samo ona koja su aktivni korisnici podsticajnih sredstava, onda je njihov odnos prema broju savjetodavaca još nepovoljniji, 1.250 gazdinstava na jednog savjetodavca i 5.894 ha poljoprivrednog zemljišta.

Ocjena stranih eksperata⁴⁶ prije desetak godina je bila da se čini da je, generalno, usluga savjetodavaca dobro cijenjena i korištena, iako je i dalje slabo opremljena, nedovoljno finansirana i uglavnom nedovoljno održavana. Sve usluge koje pruža javni poljoprivredni savjetodavni sistem u RS su besplatne. Što se tiče metodoloških postupaka, primjenjuju se više ili manje jasno definisan individualni ili grupni metodi rada. Privatne poljoprivredne savjetodavne službe nisu zaživjele u RS kao formalno organizovane i institucionalizovane službe. Njihovo djelovanje je svedeno na privatne usluge poljoprivrednih inženjera koji rade bez licence (jer im ona nije uslovljena zakonskim propisima), koji su samozaposleni ili zaposlenici trgovačkih kuća koje prodaju repromaterijale za poljoprivredu. Privatni pružaoci usluga rade kao komercijalni savjetodavci, odnosno dostupni su samo za poljoprivredna preduzeća i veće farme spremne da plate njihove usluge, direktno ili kroz kupovinu repromaterijala ili opreme.

Sistem poljoprivrednog savjetodavstva je neodvojiv od poljoprivrednog obrazovnog i istraživačkog sistema. Idelano je da su ova tri sistema zajedno sa drugim akterima koji uključuju proizvođače, finansijske institucije, trgovce i distributere i dr. integrisani u jedan sistem. U RS, pored savjetodavnog sistema, istraživački sistem čine poljoprivredni fakulteti i tri instituta, a obrazovni sistem čine opet poljoprivredni fakulteti i poljoprivredne škole. Nažalost, iako bi ovi kapaciteti mogli nadomjestiti evidentan manjak savjetodavaca u odnosu na broj aktivnih gazdinstava, oni do danas nisu uvezani u jedinstven sistem za istraživanje u poljoprivredi i u razmjenu i prenos znanja, inovacija i novih tehnologija. Minimalni nivo integracije između ovih sistema sveden je na lični kontakt i dobru volju pojedinaca da sarađuju. U cilju izgradnje jednog efikasnijeg sistema za primjenu znanja i informacija u poljoprivredi (AKIS), potrebno je sistemski djelovati u cilju stvaranja integrisanog sistema u kojem je poljoprivredno savjetodavstvo samo jedna od karika sistema koja nije isključivo dodijeljena jednom institucionalnom obliku, niti finansirana iz jednog izvora finansiranja.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

⁴⁶ Arcotrass, et al. 2006. Study on the state of agriculture in five applicant countries: Bosnia and Herzegovina country report. Study undertaken by Arcotrass GmbH (Germany), in association with Vakakis International SA (Greece), EuroCare GmbH (Germany) and AKI (Hungary).

Ako se uzme u obzir da je savremeni transfer znanja u poljoprivredi niz sistemski uvezanih procesa naslonjenih na obrazovanje, poljoprivredna istraživanja, primjene informacionih tehnologija, stalno usavršavanje savjetodavaca, itd. onda se može reći da u Brčko distriktu BiH, kao i na području cijele BiH postoje fragmenti ovog sistema. U BD BiH još uvijek nema kapaciteta koji bi omogućili realizovanje čak i zastarjelog pristupa transferu znanja u poljoprivredi koji se gotovo u potpunosti oslanja na djelovanje poljoprivredne stručno-savjetodavne službe prema modelu povremene obuke i obilaska poljoprivrednika. Pri ovom, obuke poljoprivrednika uglavnom obuhvataju apsolviranje dobrih poljoprivrednih praksi sa elementima transfera tehnologija, a obilasci se svode na prijedloge za rješenja nekog od akutnih problema poljoprivredne proizvodnje posjećenog farmera. Poseban problem je tek sporadično postojanje ograničenih domaćih fondova za aplikativna istraživanja u poljoprivredi, prenos čijih rezultata bi trebao biti u centru aktivnosti sistema transfera znanja prema proizvođačima.

U BD BiH, kao u većini drugih dijelova BiH nije prihvaćena preporuka nastavka razvijanja uspostavljene poljoprivredne savjetodavne službe kroz evropski projekt iz period 2000-2002. Umjesto jačanja postojećeg obučenog kadra i nastavka ulaganja u ovaj veoma važan segment institucionalnog jačanja sektora, što bi službu učinilo prepoznatljivom i traženom od poljoprivrednih proizvođača, ona je danas samo dio administracije Odjela za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo Vlade Brčko distrikta BiH i ništa više od toga. Sva aktivnost zaposlenih za savjetodavne aktivnosti uglavnom se svode na administrativne poslove i implementaciju budžetske podrške poljoprivrednim proizvođačima.

2.7.4. Poljoprivredni informacioni sistemi

Poljoprivredni informacioni sistem je skup podsistema koji obrađuju pojedinačne oblasti u poljoprivredi i treba da djeluju kao jedna cjelina (AIS strategija BiH). Poljoprivredni informacioni sistem se sastoji od pet osnovnih podsistema: (1) statistički sistem – popis poljoprivrede, (2) mreže računovodstvenih podataka poljoprivrednih gazdinstava – FADN, (3) poljoprivredni tržišni informacioni sistem – AMIS/PTIS, (4) registri i GIS podsistemi (registar poljoprivrednih gazdinstava i Registar klijenata, registar identifikacije životinja, fitosanitarni registar, vinogradarski registar, registar organske hrane i GIS zemljišni sistemi i (5) integrisani administrativni kontrolni sistem - IACS kojeg čine sistem za identifikaciju i registraciju poljoprivrednih parcela (LPIS), sistem unakrsne usklađenosti, platni sistem i inspeksijski sistem.

Federacija Bosne i Hercegovine:

Kada se govori o poljoprivrednom informacionom sistemu može se konstatovati da Federacija BiH u prethodnom ciklusu poljoprivredne politike (2014-2020) nije napravila značajnije pomake. Statistiku poljoprivrede za FBiH vodi Federalni zavod za statistiku kroz četiri oblasti: poljoprivredna proizvodnja (statistika biljne i stočarske proizvodnje); poljoprivredne strukture; korištenje zemljišta i zemljišne površine i poljoprivredni računi i cijene (agro-monetarna statistika). Zastarjele metode prikupljanja podataka ne osiguravaju stepen pouzdanosti statističkih podataka publikovanih na nivou BiH i njenih entiteta⁴⁷.

Adekvatnu statistiku poljoprivrednih struktura će osigurati tek popis poljoprivrede, koji je bio planiran po okončanju popisa stanovništva provedenog u 2013. godini, a koji ni do kraja 2021. godine nije obavljen. Time u BiH (ni u FBiH) još nije uspostavljen statistički registar farmi i okvira za izbor uzoraka i uvođenje istraživanja poljoprivrede na uzorcima. Statističke

⁴⁷ Bosna i Hercegovina je jedna od rijetkih, ako ne i jedina, zemlja u Evropi koja statistiku voćarstva vodi još uvijek na nivou rodni stabala.

metodologije u BiH i FBiH obavezno i potpuno treba uskladiti sa odgovarajućim metodologijama u EU. Za potrebe kvalitetnih analiza i strateška planiranja od posebne važnosti je usklađivanje metodologija prikupljanja i obrade statističkih podataka o vanjsko trgovinskoj razmjeni i statističkih podataka o proizvodnji kako bi oni bili međusobno uporedivi. Na nivou FBiH, od 12 zakonski predviđenih registara i evidencija za sektor poljoprivrede, u potpunosti su uspostavljeni samo registar poljoprivrednih gazdinstava, registar klijenata (korisnici poljoprivrednog budžeta FBiH) i registar proizvođača sjemena i sadnog materijala (sve u okviru Federalnog ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva), uz djelimično uspostavljenju evidenciju o podsticajnim sredstvima u poljoprivredi i pedološkim osnovama zemljišta. Pored određenog broja obučanih službenika, postoji svjesnost sektorskih institucija da je u procesu pridruživanja EU potrebno uspostaviti ili nastaviti sa uspostavljanjem posebnih informacionih sistema i registara (IACS, LPIS, FADN, registar krupne i sitne stoke, eventualno poljoprivredni tržišni informacioni sistem). Zbog ograničenosti sredstava, ali i različitih političkih stavova o njihovom formiranju i funkcionisanju, teško je očekivati skoro uspostavljanje ovih zahtijevnih sistema.

Republika Srpska:

EU4Agri projekat je preuzeo zadatak da uradi sveobuhvatan pregled stanja poljoprivrednog informacionog sistema u BiH sa setom preporuka za konsolidaciju i tehničku modernizaciju, kao i provedbu preporuka za poboljšanje tog sistema. Svjetska banka će u okviru svog novog „Projekta otpornosti i konkurentnosti poljoprivrede“ (ARCP – (eng.) Agriculture Resilience and Competitiveness Project) podržati određene elemente uspostavljanja poljoprivrednog informacionog sistema u BiH (FADN, RPG, LPIS, PTIS).

Ministarstvo poljoprivrede u RS ima djelimično integrisani informacioni sistem koji čine: registar poljoprivrednih gazdinstava; registar korisnika podsticajnih sredstava; registar sorti sadnog materijala; registar proizvođača sadnog materijala; registar prometnika sadnog materijala; registar uvoznika sadnog materijala; registar sorti sjemena; registar proizvođača sjemena poljoprivrednih biljaka; registar prometnika sjemena na veliko i malo; registar uvoznika sjemena; registar mineralnih đubriva; registar uvoznika i distributera mineralnog đubriva; registar distributera sredstava za zaštitu bilja; registar proizvođača duvana; registar proizvođača sjemena poljoprivrednih biljaka; registar dorađivača sjemena poljoprivrednih biljaka; registar prometnika sjemena na veliko i malo; registar uvoznika sjemena; registar dorađivača sjemena i veterinarski informacioni sistem.

RS ima Et-farm GIS platformu na za praćenje korišćenja poljoprivrednog zemljišta koja ima dosta elemenata LPIS-a i koja se može dograditi i prilagoditi toj namjeni. RS ima i Veterinarski informacioni sistem Republike Srpske koji predstavlja objedinjeni sistem registara, evidencija i baza podataka kojim se obezbjeđuje efikasan pristup i upravljanje podacima u cilju zaštite zdravlja životinja i sprovođenja mjera veterinarskog javnog zdravlja, a vodi ga i ažurira veterinarska služba Republike Srpske. Ovaj informacioni sistem sadrži registar domaćih životinja koje su predmet vakcinisanja i drugih veterinarskih mjera zaštite zdravlja životinja. Sve inspekcijske nadležnosti u RS objedinjene su u Inspektorat Republike Srpske. U sastavu Inspektorata su, između ostalih: poljoprivredna inspekcija, inspekcija za hranu i veterinarska inspekcija.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Ni u ovoj administrativnoj jedinici BiH ne postoji izgrađen poljoprivredni informacioni sistem. Kao što je rečeno za FBiH i za Brčko distrikt se može reći da postoji svjesnost sektorskih institucija da je u procesu pridruživanja EU potrebno uspostaviti ili nastaviti sa uspostavljanjem posebnih informacionih sistema i registara (IACS, LPIS, FADN, registar krupne i sitne stoke, eventualno poljoprivredni tržišni informacioni sistem), ali zbog prije svega ograničenosti

sredstava, teško je očekivati skoro uspostavljanje ovih zahtjevnih sistema.

2.7.5. Laboratorije

Složeni sistem infrastrukture kvaliteta (standardizacija, akreditacija, ocjena usklađenosti, nadzor nad tržištem i implementaciona podrška) uspostavlja se provođenjem prethodno kreiranog i na snagu stavljenog niza legislativnih akata, u čemu BiH značajno kasni. Iako su tek dio sistema, laboratorije se smatraju njegovim najvažnijim dijelom, jer se bez njih ne može vršiti ni ocjena usklađenosti ni nadzor nad tržištem. Standardizacija je u nadležnosti Instituta za standardizaciju BiH (BAS), a akreditacija Instituta za akreditiranje BiH (BATA) i za ova dva segmenta se može reći da su na zadovoljavajućem nivou. Ocjenu usklađenosti bi trebale vršiti ispitne i kalibracione laboratorije, certifikacijska tijela i organizacije za mjeriteljstvo. Nadzor nad tržištem (ali ne i nad tržištem poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda) je u domenu djelovanja Agencije za nadzor nad tržištem BiH. Neposredni nadzor nad tržištem poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda vrše nadležni inspeksijski organi entiteta i Brčko distrikta BiH. Inspeksijski sistem je regulisan entiteskim zakonima i u BiH uključuje 13 inspektorata – po jedan na nivoima entiteta i Brčko distrikta BiH, te još deset na nivoima kantona u FBiH. Ovako fragmentirana organizacija inspeksijskog sistema rezultira njegovom neefikasnosti. Inspeksijski organi, kao probleme koji otežavaju njihov rad, ističu nedostatak osoblja, zastarjele standarde i propise, te nemogućnost pokretanja kazneno-prekršajnih postupaka.

Laboratorije su dio sistema kontrole sigurnosti i kvaliteta hrane u BiH, a prema odredbama posebnog državnog pravilnika, sve laboratorije koje se bave kontrolama kvaliteta i zdravstvene sigurnosti hrane moraju biti akreditirane u skladu sa zahtjevima standarda BAS EN ISO/IEC 17025. Međutim, rezultati laboratorijskih analiza, čak i oni dobijeni u laboratorijama koje su u BiH akreditirane u skladu sa navedenim standardom, ne omogućavaju proizvođačima izvoz hrane u EU. Razlozi za ovo dugo su se vezivali za čekanje BATA-e za pristup evropskom sistemu akreditacije, što je riješeno krajem 2012. godine. Kao veoma ozbiljan problem još uvijek se javlja akreditiranje zastarelih metoda, zbog slabe opremljenosti laboratorija. Pored slabe opremljenosti, rad laboratorija otežavaju i: slab meteorološki sistem u zemlji, nedovoljna obučenost upravljačkog i laboratorijskog osoblja, nedovoljna ekonomska motivisanost laboratorija za ulazak u sistem akreditacije (visoki troškovi ulaska i zadržavanja u sistemu akreditacije uz nedostatak zahtjeva za laboratorijskim kontrolama), rijetko učešće u međunarodnim programima među laboratorijskih poređenja, itd.

Federacija BiH:

Prema BATA podacima za 2020. godinu, od ukupno 39 akreditovanih laboratorija prema standardu ISO 17025 u BiH, u Federaciji BiH je 28, od čega je 18 javnih institucija i 10 privatnih. Dvije laboratorije su akreditovane prema ISO standardu 17065. Manji broj akreditiranih laboratorija koristi akreditirane analitičke metode, od čega je značajan broj metoda preuzeto iz pravilnika SFRJ, ili su predratne JUS metode koje nisu međunarodno prihvatljive. Donekle ohrabruje činjenica da je u laboratorijama akreditirano značajan broj BAS EN ISO ili BAS ISO metoda. U Federaciji BiH je još uvijek prisutan problem da bez regulatornih zahtjeva za uspostavljanje konzistentnog sistema kontrole kvaliteta i zdravstvene sigurnosti hrane, kojeg bi, kroz redovne i posebno planirane aktivnosti održavale, inspekcije i laboratorije ni u narednom periodu neće biti ekonomski motivisane da ulaze u sistem akreditacije. Iako je stanje u pogledu laboratorijskih kapaciteta nezadovoljavajuće, možda je i ozbiljniji problem nepostojanje funkcionalnog sistema kontrole i sljedivosti u svim fazama proizvodnje i prometa hrane uspostavljenog prema modelu promovisanom u EU, a kojeg je

BiH, a time i FBiH, već u procesu EU integracija obavezna uspostaviti i provoditi. Za realizaciju odredbi pravilnika o službenim kontrolama biće potrebno donošenje još nekih provedbenih propisa, ali i snažna koordinacija i potpuna posvećenost sistemu kontrole kvaliteta i zdravstvene sigurnosti hrane svih nivoa vlasti, vladinih agencija i uprava, inspeksijskih tijela, laboratorija – sve do proizvođača i uvoznika hrane. Uspostavljanje i efektivna primjena sistema kontrole zdravstvene sigurnosti i kvaliteta hrane je uslov bez kojeg se svi proizvođači hrane u BiH uskoro mogu naći u još težem položaju.

Republika Srpska:

Prema podacima Instituta za akreditaciju BiH (BATA) u RS 4 javne i 5 privatnih laboratorija imaju akreditaciju prema standardu ISO 17025. Postoji još 9 laboratorija koje imaju akreditovane određene analitičke metode. Za ispitivanje kvaliteta i bezbjednosti poljoprivrednih proizvoda i hrane akreditovane su sljedeće laboratorije sa područja RS:⁴⁸

Institut za vode Bijeljina akreditovan je za fizičko-hemijska, mikrobiološka i biološka ispitivanja vode i hrane, mjerenje protoka i temperature vode, fizičko-hemijska ispitivanja sedimenta, fizičko-hemijska ispitivanja hrane, uključujući uzorkovanje i ispitivanje rezidua i kontaminanata u hrani.

Javna zdravstvena ustanova „Institut za javno zdravstvo” akreditovan je za biološka ispitivanja vode, fizičko-hemijska i mikrobioloških ispitivanja, fizičko-hemijska ispitivanja hemikalija i hemijskih proizvoda, alkohola i alkoholnih proizvoda, uzorkovanja vode i sa radnih površina, mjerenja: temperature, jonizujućeg zračenja, električnih i magnetnih veličina, toksikoloških ispitivanja rezidua i kontaminanata u hrani, ispitivanja aktivnosti radionuklida i farmaceutskih proizvoda.

JU Veterinarski institut “Dr Vaso Butozan” akreditovan je za fizičko-hemijska ispitivanja hrane, hrane za životinje i rezidua veterinarskih medicinskih proizvoda; serološka, virusološka, patološka, parazitološka i bakteriološka ispitivanja u veterinarstvu; mikrobiološka ispitivanja hrane, hrane za životinje, vode i briseva površina; toksikološka ispitivanja rezidua i kontaminanata u hrani i molekularno dijagnostička ispitivanja u veterinarstvu.

1. *Veterinarski zavod “Slaven”* doo akreditovan je za mikrobiološka ispitivanja hrane, hrane za životinje, uzoraka iz radne i proizvodne okoline, te uzoraka iz faze primarne proizvodnje, fizičko-hemijska ispitivanja hrane, ispitivanje dijagnostičkih bolesti životinja i uzorkovanje sa radnih površina.
2. *Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Banja Luci* akreditovan je za ispitivanje kvaliteta poljoprivredni proizvoda i materijala i dijagnostiku biljnih bolesti i štetočina.
3. *JU Poljoprivredni institut Republike Srpske* akreditovan je za fizičko-hemijska ispitivanja (hrana za životinje, zemljište, đubrivo), toksikološka ispitivanja (rezidue i kontaminanti u hrani i hrani za životinje), ispitivanja u poljoprivredi (ispitivanje kvaliteta sjemena, dijagnostika biljnih bolesti i štetočina) i uzorkovanje (poljoprivredni proizvodi i materijali).

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Brčko distrikt BiH nema akreditiranih laboratorija u području hrane, fitosanitarnih ili veterinarskih ispitivanja.

⁴⁸ Institut za akreditovanje BiH (BATA), Spisak akreditovanih tijela za ocjenjivanje usaglašenosti na dan 21.07.2022, dostupno na http://www.bata.gov.ba/Akreditirana_tijela/default.aspx?id=18&langTag=sr-SP-Cyrl

2.7.6. Udruženja poljoprivrednika

Proizvođače organizacije u poljoprivredi za svoje osnovne ciljeve tradicionalno imaju: planiranja proizvodnje, povećanja ponude i plasmana proizvoda, smanjenje troškova proizvodnje i stabilizovanje podizvođačkih cijena. U novije vrijeme važni ciljevi proizvođačkih organizacija su promovisanje ekološki prihvatljivih praksi, povećanje kvaliteta i zdravstvene sigurnosti poljoprivrednih proizvoda i hrane te, posebno važno, partnerstvo sa državnim institucijama i drugim interesnim sektorskim grupama.

Federacija Bosne i Hercegovine:

Prema raspoloživim informacijama na nivou Federacije BiH egzistiraju dva udruženja: Savez poljoprivrednih udruženja FBiH i Koordinacija poljoprivrednih udruženja i saveza FBiH. Na nižim nivoima, kako kantonalnim, regionalnim tako i općinskim, registrovan je veliki broj udruženja koja djeluju samostalno, vrlo često lokalno usmjereno. Tačan broj ni ukupno registrovanih ni broj ovih udruženja koja su aktivna nije poznat. Kod svog formiranja praktično sva ova udruženja navode iste ciljeve, kao što su: unaprjeđenje proizvodnje, rješavanje problema u plasmanu poljoprivrednih proizvoda, edukacija proizvođača, uticaji na kreiranje poljoprivredne politike i sl. Saradnja i komunikacija među udruženjima inače je slaba, a često je opterećena i njihovim različitim interesima. Udruženja rijetko nastupaju jedinstveno, sa zajedničkim artikulisanim zahtjevima. Još nisu prevaziđene situacije u kojima mnoga udruženja vremenom postaju instrumenti pojedinaca koji preko udruženja nastoje da ostvare lične interese.

Iako zadnje decenije uglavnom obilježavaju teškoće i problemi u zadružnom organizovanju, ipak se bilježi stalan umjeren rast broja registrovanih zadruga u FBiH. Prema podacima Saveza zadruga u FBiH 2018. godine je u FBiH bilo registrovano ukupno 609 zadruga, od čega je 339 (oko 56%) poljoprivrednih zadruga. Međutim, podaci Saveza zadruga pokazuju da je od 339 poljoprivrednih zadruga samo njih 121 (oko 36%) poslovno aktivna. Znatno manji broj poslovnih zadruga ima vlastitu proizvodnju. Preostalih 218 zadruga se ubrajaju u poslovno pasivne zadruge, s tim da su u ovom broju i 43 novoosnovane zadruge, koje još nisu aktivnije pokrenule svoje djelatnosti. Poslovno aktivne zadruge posluju u svih 10 kantona/županija. Same zadruge i njihove organizacije još uvijek ispoljavaju značajan broj unutrašnjih slabosti. Saradnja zadruga je na niskom nivou, što doprinosi njihovoj niskoj poslovnoj efikasnosti i ne konkurentnosti.

Republika Srpska:

U skladu sa Zakonom o udruženjima i fondacijama Republike Srpske, interesna udruženja poljoprivrednih proizvođača se osnivaju i registruju kao nevladine organizacije (NVO). U RS djeluje aktivnih 7.369 udruženja⁴⁹, od čega je 70 poljoprivredna udruženja, od kojih su 63 opštinska, a ostalo su krovna udruženja na nivou RS.⁵⁰ Broj udruženja poljoprivrednih proizvođača na lokalnom nivou je veći, jer se mnoga od tih udruženja formiraju i gase s pojavom i zaključivanjem pojedinih projekata i programa razvoja i ne ažuriraju svoj status u registru. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede u oblasti stočarske proizvodnje je napravilo značajan iskorak i prvo u regionu dalo mogućnost Udruženjima koja ispunjavaju uslove da imaju status organizacije za uzgoj u stočarstvu, što je regulisano Zakonom o

⁴⁹ Ministarstvo uprave i lokalne samouprave, Javna pretraga jedinstvenog registra udruženja i fondacija Republike Srpske (prestupljeno 01.02.2020.).

⁵⁰ Pored udruženja pčelara, malinara, rasadničara, ovčara itd. tako da je u širem kontekstu broj udruženja koja se na neki način bave poljoprivrednom proizvodnjom ili nekom od njenih grana oko 300.

izmjenama i dopunama zakona o stočarstvu (Sl.gl. RS. br. 44/15 i 63/21), koji je tom segmentu u potpunosti usklađen sa EU zakonodavstvom.

Organizacija i rad udruženja regulišu se statutom i poslovníkom o radu skupštine udruženja.

Prema podacima Zadružnog saveza Republike Srpske, zadružnog registra, podataka preuzetih iz izvještaja zadružnih revizija, podataka dobijenih od APIF-a, nadležnih sudova i drugih izvora informacija, u RS su 2019. godine bile registrovane 382 zemljoradničke i poljoprivredne zadruge, od kojih su 83 bile poslovno aktivne zadruge, 23 novoosnovane zadruge, 61 zadruga bila pasivna, 181 zadruga nije vršila poslovnu aktivnost, a 34 zadruge su bile u postupku likvidacije ili stečaja.⁵¹

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Zadugarstvo u Brčko distriktu BiH ima dugu tradiciju. Iako je njihovo djelovanje obilježeno usponima, stagnacijom ili padovima, zadruge su dokazale svoju vitalnost i popularnost. Prema bazi podataka privrednih subjekata i udruženja Privredne komore Brčko distrikta BiH na području distrikta registrovane su dvije zadruge ZZ "Brka", Brčko i Poljoprivredna zadruga „MILK LAND“ Tuzla, P.O. PJ Brčko. Ove zadruge su, kao i većina zadruga u BiH, odlučnije okrenute organizaciji proizvodnje i otkupa poljoprivrednih proizvoda, umjesto nekad dominirajuće prometne funkcije. Spomenute zadruge pripadaju zadrugama u čijoj je stvarnoj strukturi djelatnosti, manjoj ili većoj mjeri, otkup mlijeka, povrća, voća i ljekobilja, uz snabdijevanje poljoprivrednika repromaterijalima i opremom.

Na području Brčko distrikta BiH, kao i većem dijelu ostatka zemlje sve je veći broj udruženja poljoprivrednih proizvođača. Međutim, ova udruženja nisu dovoljno razvijena, još uvijek nisu usmjerena na ključne sektorske probleme, i njihovo djelovanje je isključivo usmjereno na uske grupne/pojedinačne interese. Od registrovanih udruženja izdvajaju se Udruženje voćara Brčko distrikta BiH "Savremeni voćari" te Udruženje poljoprivrednika "Sloboda" Cerik.

2.7.7. Evropske integracije

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) predstavlja formu odnosa zemlja članica EU i zemalja koje teže ka članstvu u EU. Sporazum predstavlja i prvi ugovorni odnos između BiH i EU, potpisan je 16. juna 2008. godine, a stupio je na snagu 1. juna 2015. godine. Potpisivanjem SSP BiH proizvođačima je formalno otvoren pristup ogromnom i bogatom tržištu EU. Međutim, radi se i o tržištu sa vrlo rigoroznim zahtjevima u oblasti sigurnosti hrane, kojima BiH proizvođači ne mogu uvijek na adekvatan način odgovoriti. Većinu odobrenih kvota, kao i ostalih koncesija/povoljnosti utvrđenih SSP-om, domaći poljoprivredni i drugi proizvođači do sada su tek u maloj mjeri iskoristili.

2.7.8. Međunarodna i regionalna saradnja

CEFTA sporazum je plurilateralni regionalni sporazum o slobodnoj trgovini. On je naslijedio/objedinio 32 ranije potpisana bilateralna ugovora o slobodnoj trgovini koji su bili na snazi između zemalja regiona. Liberalizacija trgovine ostvarena kroz bilateralne sporazume, a kasnije i CEFTA sporazum, trebala je da doprinese jačanju konkurencije i, s tim u vezi, obezbjeđenje kvalitetnije ponude za potrošače, brži razvoj sektora, veći priliv stranih investicija, smanjenje cijena i finalnih proizvoda i inputa, brži transfer tehnologija i sl. Otvaranje tržišta od 30 miliona stanovnika bez praktično ikakvih uvoznih opterećenja je bilo šansa, kako za privredu, tako i za poljoprivredu BiH. Pojedine privredne grane su imale znatne

⁵¹ Program razvoja poljoprivrednog zadugarstva u Republici Srpskoj za period 2019-2022, Zadružni savez Republike Srpske, Banja Luka, 2019, str. 20.

koristi od otvaranja CEFTA tržišta. Pored navedenog, objedinjavanjem ranijih bilateralnih ugovora o slobodnoj trgovini u CEFTA sporazum povećana je i transparentnost u trgovini između članica. Jedan od važnih ciljeva CEFTA sporazuma je i olakšavanje integracije zemalja članica kako u EU, tako i u druge međunarodne institucije poput WTO-a.

Sporazum o poljoprivredi WTO i WTO Sporazum o sanitarnim i fitosanitarnim mjerama regulišu pitanja poljoprivrede i trgovine poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima u okviru WTO. Sporazum o poljoprivredi WTO temelji se na tri komponente: uvozni pristup, izvozne naknade i domaća podrška. Prva, a znatnim dijelom i druga komponenta u domenu je državne trgovinske i carinske politike, dok je domaća podrška u domenu poljoprivredne politike. Domaća podrška poljoprivredi važan je i kritičan element Sporazuma, jer ove podrške mogu znatno uticati na svjetsku trgovinu poljoprivrednim proizvodima. Integracija BiH u WTO, pored promjena u smislu dodatne liberalizacije trgovine i uže trgovinskih pitanja, imaće uticaja i na domaću podršku poljoprivredi. Ovo poglavlje pregovora za BiH je možda i najvažnije, jer se odnosi na dio politika podrške koje funkcionišu u praksi. Za sada, najveći obim podrške poljoprivrednim proizvođačima u BiH ide kroz mjere koje pripadaju kritičnoj, tzv. "žutoj kutiji". Drugo mjesto zauzimaju mjere koje se uslovno mogu smjestiti u tzv. "plavu kutiju" (plaćanja po grlu i hektaru koje su zastupljene u BiH, ali koje i daje nemaju potpuna obilježja zahtjeva "plave kutije"). Na kraju su mjere tzv. "zelene kutije" koje nemaju ograničenja u smislu iznosa koji se mogu trošiti. Dakle, za strukturu poljoprivrednih podrški u BiH se može reći da nije povoljna, jer dominiraju plaćanja koja se svrstavaju u "žutu kutiju". Mjere ove kutije su označene kao mjere koje u najvećoj mjeri utiču na trgovinu i kao takve su pod režimom ograničenja. Da se ne bi došlo u situaciju "probijanja" AMS, neophodno je da se čim prije podrške u poljoprivredi počnu usmjeravati ka rješenjima prihvatljivim za WTO. Ovo se posebno odnosi na proizvode koji u najvećoj mjeri participiraju u AMS, što je u BiH, prije svega, mlijeko.

OIV - Međunarodna organizacija za vinovu lozu i vino

Bosna i Hercegovina je postala članica Međunarodne organizacije za vinogradarstvo i vinarstvo (*eng. International Organization of Vine and Wine, OIV*) 11. novembra 2010. godine. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine je nadležno stručno tijelo državne uprave zaduženo za koordinaciju saradnje s OIV-om i koordinaciju aktivnosti bosanskohercegovačkih stručnjaka iz raznih institucija. OIV je međudržavna organizacija osnovana 1924. godine u Parizu koja radi na zaštiti porijekla vina, čistoći i autentičnosti vina, na promociji zakonodavstva, ujednačavanju analitičkih metoda, zaštiti potrošača, prikuplja i proučava podatke o korisnom djelovanju vina na ljudski organizam, bavi se analizom proizvodnih troškova po pitanju vinove loze i njenih proizvoda i ispituje mogućnosti njihovog smanjivanja. Broji 46 zemalja članica, koje raspolažu s preko 95% ukupne svjetske vinogradarske proizvodnje i potrošnje.

SWG RRD - Stalna radna grupa za regionalni ruralni razvoj

Stalna radna grupa za regionalni ruralni razvoj (*eng. Standing Working Group for Regional Rural Development, SWG RRD*) je platforma za umrežavanje i regionalnu saradnju, a osnovana je na Poljoprivrednom forumu održanom u Makedoniji i Srbiji u junu 2005. godine. SWG djeluje prema zaključcima Poljoprivrednog foruma koji je održan u Lajpcigu, a na kojem je usvojena Agenda 2004. Ova radna grupa je osnovana na osnovu zajedničke želje da se ustanovi neformalna organizacija za održivi ruralni razvoj u zemljama Jugoistočne Evrope, a čine je predstavnici vladinih institucija koje su odgovorne za ruralni razvoj zemalja članica. Glavni ciljevi SWG-a su: identificirati zajedničke potrebe i interese zemalja u području ruralnog razvoja, podrška zajedničkom planiranju prekograničnih projekata ruralnog razvoja kao i podrška različitim institucijama u zadovoljavanju potreba zemalja članica. Svake godine

predsjedavanje SWG-om obavlja jedna zemlja članica i traje godinu dana. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH je postalo punopravni član SWG RRD nakon što je Predsjedništvo Bosne i Hercegovine 17. novembra 2010. godine donijelo Odluku o pristupanju Ministarstva u ovu organizaciju. Bosna i Hercegovina je aktivnim učesćem u SWG RRD, ojačala i intenzivirala saradnju sa zemljama koje učestvuju u radu grupe u oblasti ruralnog razvoja i aktivno je, kroz identifikaciju zajedničkih potreba i interesa regiona, učestvovala u planiranju prekograničnih projekata ruralnog razvoja, kao i organiziranju podrške za rješavanje problema i zadovoljavanje potreba vezanih za pitanja ruralnog razvoja u Jugoistočnoj Evropi. Pored toga, institucije Bosne i Hercegovine zadužene za ruralni razvoj imaju stalnu podršku kada je riječ o izgradnji i jačanju kapaciteta osoblja. Takođe i Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske je član SWG-a.

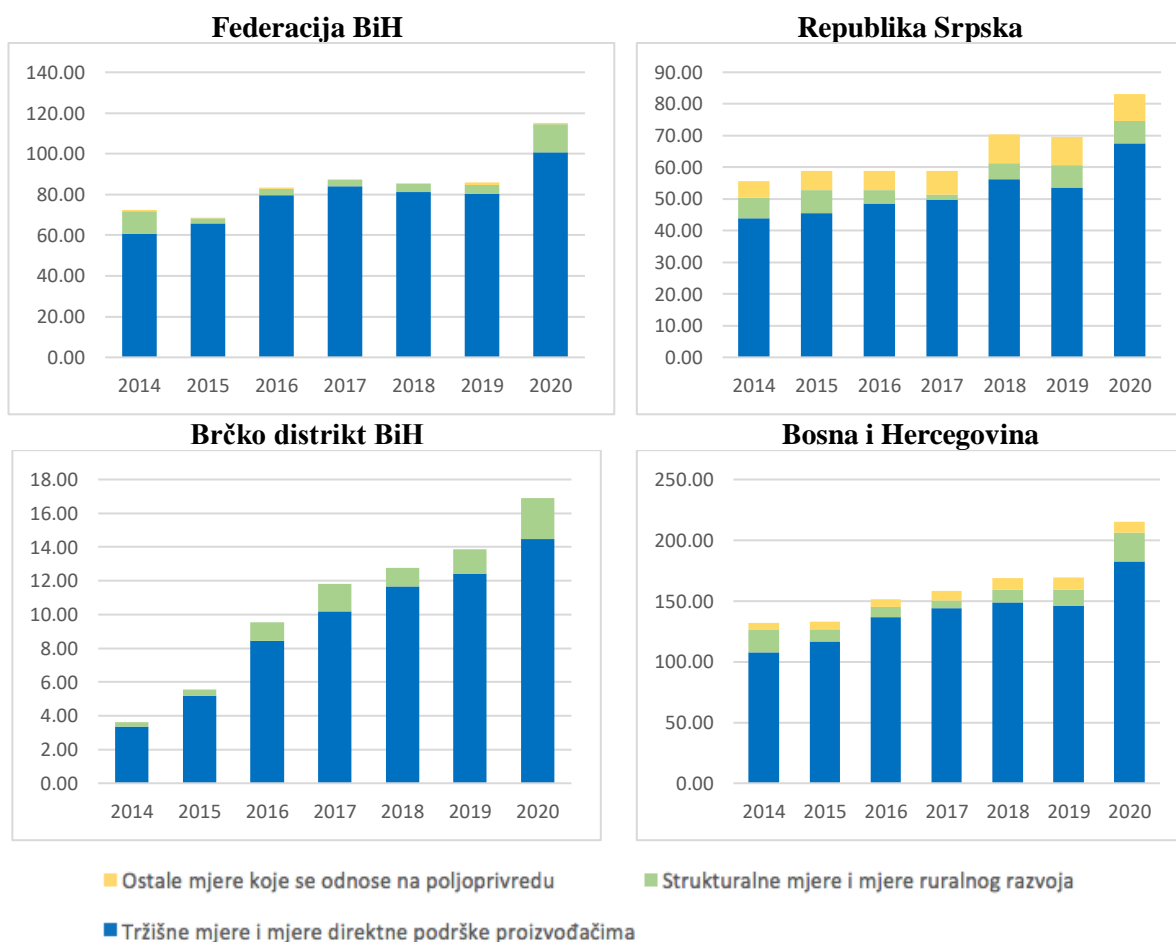
2.8. Sektorske politike

2.8.1. Politike poljoprivrede i ruralnog razvoja

Poljoprivredna politika u BiH vodi se na više administrativnih nivoa. Entitetski nivo kreiranja i implementacije poljoprivredne politike čine zasebna ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Federacije BiH i Republike Srpske i zajedno sa odjelom za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo Vlade Brčko distrikta predstavljaju najvažnije institucije zadužene za poljoprivrednu politiku u BiH. U Republici Srpskoj je 2010. godine formirana i Agencija za agrarna plaćanja koja je zadužena za realizaciju novčanih podsticaja. U FBiH, osim nivoa entiteta, postoji i kantonalni nivo, čije vođenje poljoprivredne politike u značajnoj mjeri određuje ukupni položaj poljoprivrednih proizvođača i sektora u cjelini. Ne treba zanemariti određene oblike podrške sektoru sa opštinskog nivoa koji su karakteristični za oba BiH entiteta, ali čija izdvajanja, osim sa lokalnog aspekta, nemaju neki opšti značaj. Visina budžetskih transfera, mjere poljoprivredne politike i politike ruralnog razvoja, kriteriji po kojima se obezbjeđuje podrška proizvođačima samo su dio politike koji je u isključivoj nadležnosti entitetskih/kantonalnih ministarstava poljoprivrede, odnosno odjela poljoprivrede pri Vladi BD BiH. Državno Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, koristeći se raspoloživim instrumentima, djeluje na poljoprivrednu politiku zemlje i entiteta kroz regulisanje spoljne trgovine poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima, kao i preko definisanja i provedbi pravila u vezi veterinarstva i zaštite zdravlja bilja. Ovo ministarstvo i njegov Sektor za poljoprivredu, prehranu i ruralni razvoj, zajedno sa Uredom za harmonizaciju sistema plaćanja također su zaduženi i za koordinaciju aktivnosti između entitetskih ministarstava, kao i za provedbu i koordinaciju međunarodnih projekata vezanih za poljoprivredu i ruralni razvoj.

Legalni okvir poljoprivredne politike i politike ruralnog razvoja u Federaciji BiH su Zakon o poljoprivredi (2007) i Zakon o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju (2010). Riječ je o dva systemska zakona koja su doneseni na osnovu uredbi EU od prije tri ciklusa programiranja, i koja uprkos određenim dopunama u prethodnom periodu, sve više ne mogu odgovoriti na potrebna strateška opredjeljenja i rješenja i morat će se mijenjati. Zakonom o poljoprivredi Republike Srpske (usvojen 2006. godine, ažuriran 2007. i 2009. godine) utvrđuju se ciljevi i mjere poljoprivredne politike, kao i načini njenog sprovođenja i praćenja. Pored Zakona o poljoprivredi je Zakon o finansijskim podsticajima za poljoprivredu i ruralni razvoj (usvojen 2002. godine, ažuriran 2007. godine) godišnje se donosi Pravilnik o uslovima i načinu ostvarivanja finansijskih podsticaja za poljoprivredu i ruralni razvoj, kojim se uređuje sprovođenje podsticaja. Kada se govori o Brčko distriktu BiH, legalni okvir poljoprivredne politike ove BiH administrativne jedinice je Zakon o poljoprivrednim podsticajima iz 2006, koji je do danas u nekoliko navrata dopunjen.

Za analizu poljoprivredne politike Bosne i Hercegovine korišten je metodološki alat tzv. APM (Agri-Policy Measures tool – Mjere poljoprivredne politike alat), koji je razvijen od strane Rednak i Volk (2010). Kreirana je jedinstvena klasifikacija podrške poljoprivrednog budžeta koristeći aktuelni EU koncept zasnovan na stubovima politike kao osnovno polazište i u kombinaciji s klasifikacijom OECD PSE. Aspekt EU programa (stubovi, ose) je primijenjen na višim nivoima agregacije, dok su se OECD PSE kriteriji koristili za formiranje skupina ili podskupina prema pojedinim stubovima, a posebno za definisanje najnižih nivoa klasifikacije (osnovna poglavlja). Dakle, APM dopušta grubu analizu budžetskih transfera u poljoprivredi i prema OECD PSE klasifikaciji i prema tzv. „*vica-versa*“. Poljoprivrednu politiku BiH, njenih entiteta i BD BiH čine tri stuba odnosno grupe mjera i to: I stub - Tržišne mjere i mjere direktne podrške proizvođačima, II stub - Strukturalne mjere i mjere ruralnog razvoja i III stub - Opće mjere koje se odnose na poljoprivredu.

Grafikon 1. Struktura budžetske podrške poljoprivredi i ruralnom razvoju u BiH, FBiH, RS i BD BiH, 2014-2020. (u milionima KM)

Federacija BiH:

Poljoprivredni budžet u Federaciji BiH ima trend povećanja, sa 72,41 milion KM, koliko je iznosio u 2014. godini, povećao se za 59 indeksnih poena i u 2020. godini dostigao vrijednost od 115,11 miliona KM. U strukturi ukupnih budžetskih transfera sektoru poljoprivrede dominira I stub mjera poljoprivredne politike – tržišne mjere i mjere direktne podrške proizvođačima koji u analiziranom sedmogodišnjem periodu učestvuju u rasponu od 84% (2014) do 95% (2015-2018). Sljedeća grupa mjera po važnosti su strukturalne mjere i mjere ruralnog razvoja koje nažalost gotovo simbolično participiraju u poljoprivrednom budžetu

F BiH do 2019. godine, i zapravo tek u 2020. godini dobivaju veći značaj kada sa 13,9 miliona KM učestvuju sa 12,1% u ukupnim budžetskim transferima. Konačno III stub i opće mjere u poljoprivredi imaju simbolično učešće u ukupnoj podršci sektoru i sa prosječnih 0,6 miliona KM godišnje ne prelaze više od 1% ukupne podrške sektoru. Ovo je jedan od razloga zbog čega je u ovom BiH entitetu slab lanac znanja u cjelosti na relaciji nauka – farmer, nizak nivo promocije i marketinga sektora te generalno nedovoljne institucionalne izgrađenosti sektora.

Republika Srpska:

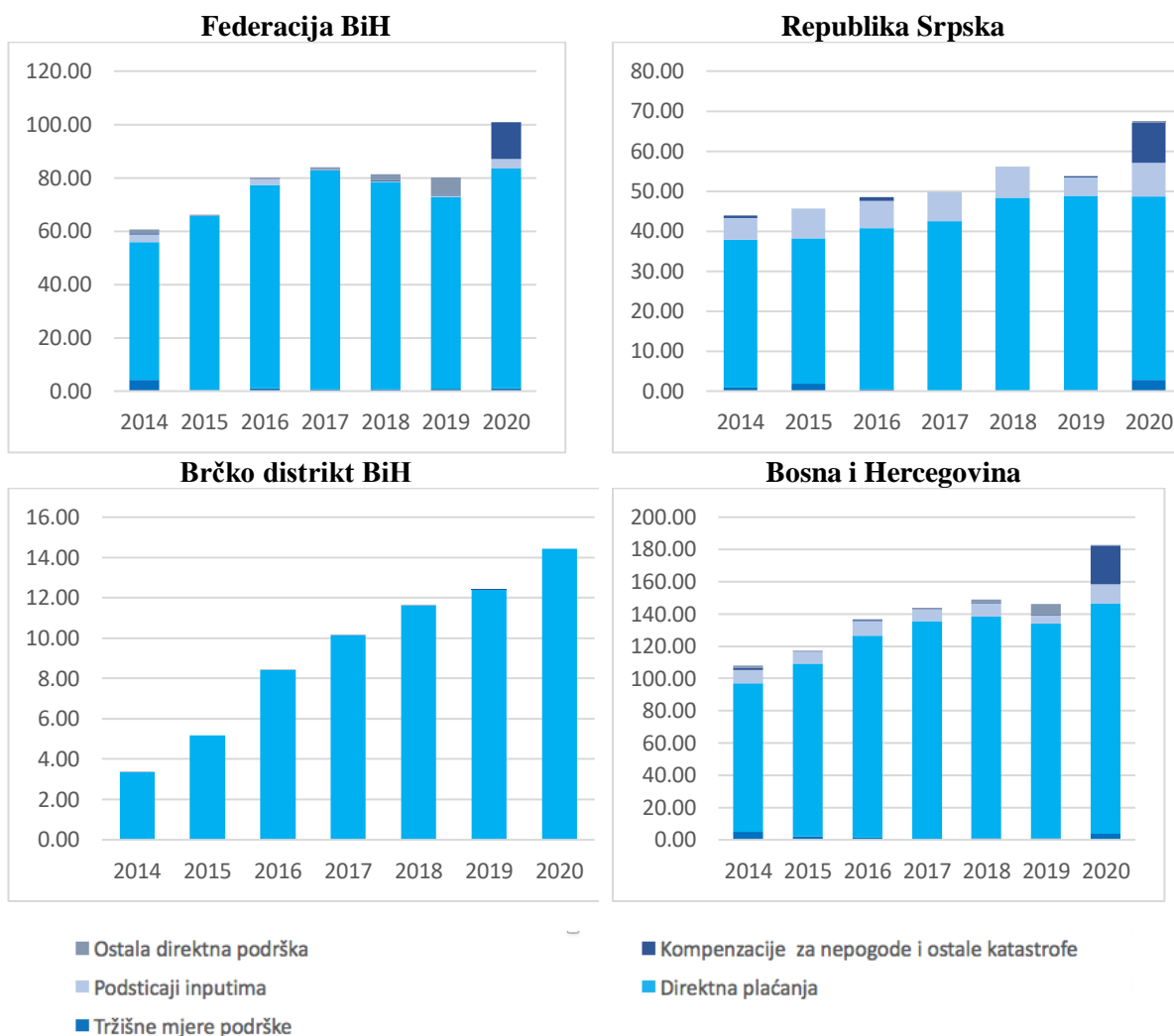
Pozitivne tendencije rasta poljoprivrednog budžeta prisutne su i u Republici Srpskoj. Sa 55,72 miliona KM, koliko su iznosili ukupni budžetski transferi za sektor poljoprivrede i ruralni razvoj u 2014. godini, u 2020. godini povećani su za 49 indeksnih poena i dostigli nivo od 83,21 milion KM. U strukturi podrške sektoru, dominira prvi stub i tržišne mjere i mjere direktne podrške proizvođačima, čije učešće se kreće od između 77,1% (2019) i 84,8% (2017). Strukturalne mjere i mjere ruralnog razvoja su druge po važnosti u ukupnoj poljoprivrednoj politici RS. Kreću se u između 5 i 7 miliona KM, sa izuzetkom 2017. godine kada su izdvajanja za ovu grupu mjera bila svega 1,5 miliona KM. Za razliku od FBiH u RS puno veća pažnja se poklanja III stubu politike i generalnoj podršci sektoru koja u prosjeku čine 10-13% ukupne budžetske podrške. Ovo je vjerovatno jedan od razloga zbog čega je u ovom entitetu bolja institucionalna izgrađenost sektora uključujući i veoma važnu oblast transfera znanja i uloge poljoprivrednog savjetodavstva.

Brčko distrikt BiH:

U Brčko distriktu BiH prisutan je izražen trend rasta ukupnih budžetskih izdvajanja za sektor poljoprivrede i ruralni razvoj i sa 3,61 milion KM u 2014. godini podrška sektoru se povećala za više od 4 puta i u 2020. godini dostigla nivo od 16,9 miliona KM. Najveći dio (85-94%) ukupnih sredstava se troši na implementaciju I stuba podrške, a ostatak za mjere ruralnog razvoja. U ovoj administrativnoj jedinici nema podrške III stubu i općim mjerama u poljoprivredi, odnosno nema podrške transferu znanja, istraživanjima i drugim uslugama važnim za sektor poljoprivrede.

Bosna i Hercegovina:

Ukupna budžetska izdvajanja za poljoprivredu u BiH od 2014. godine, kada su imala najniži nivo (131,74 miliona KM), u stalnom su porastu i 2020. godine su dostigla najveću vrijednost od 215,23 miliona KM. U strukturi tih izdvajanja za 2020. najveći dio (182,7 miliona KM ili 84,9%) čine mjere direktne podrške proizvođačima, mjere ruralnog razvoja učestvovala su sa 23,44 miliona KM ili 15,1%, dok su opšte mjere u poljoprivredi učestvovala sa 9,1 miliona KM ili 4,2%.

Grafikon 2. Struktura budžetskih izdvajanja za tržišne mjere i mjere direktne podrške proizvođačima u BiH, FBiH, RS, i BD BiH, 2014-2020. (u milionima KM)

Federacija BiH:

Najznačajnija grupa mjera budžetske podrške u Federaciji BiH su tržišne mjere i mjere direktne podrške poljoprivrednim proizvođačima. Mjere namijenjene uređenju poljoprivrednog tržišta nisu bile nikada jak instrument poljoprivredne politike u BiH i njenim entitetima, pa tako i u FBiH. Djelimično je to posljedica ustavnog uređenja zemlje, ali i neprepoznavanje važnosti i mogućnosti ovakvih mjera politike iz ove grupe. U periodu 2014-2020. samo u 2014. godini je zabilježena ova vrsta podrške kroz izvozne podsticaje određenim grupama proizvođača.

Za ovu grupu mjera se može reći da je doprinijela postizanju strateškog cilja osiguranja održivog dohotka, posebno u pojedinim sub-sektorima kakav je proizvodnja mlijeka. Ukupna direktna plaćanja, kao najvažnija vrsta mjera iz ove grupe, u periodu 2014-2020, kreće se između 51,76 miliona KM (2014) i 82,32 miliona KM u 2020. godini. Podrška varijabilnim inputima je dosta skromna i uglavnom dolazi sa kantonalnog/županijskog nivoa, a od ostali mjera treba još izdvojiti kompenzaciona plaćanja za odgovor na pandemiju Covid-19, i u 2020. godini je izdvojeno 13,76 miliona KM.

Republika Srpska:

Tržišne mjere i mjere direktne podrške proizvođačima su najvažnije mjere poljoprivredne politike u RS. Za pojedine grupe proizvođača (mlijeko, meso, ratarske kulture) može se reći da je implementacijom strategije i mjera direktnih plaćanja donekle postignut cilj održivog dohotka. U periodu 2014-2020 ukupna izdvajanja za direktna plaćanja poljoprivrednim proizvođačima su se kretala između 37,0 miliona KM (2014) i 45,9 miliona KM (2020), pri čemu u prosjeku gotovo dvije trećine se plaćaju na bazi outputa. Za razliku od FBiH, u RS postoji značajna podrška varijabilnim inputima i kreće se od 4,54 miliona KM (2019) do 8,51 miliona KM (2020). Pandemija COVID-19 i njene negativne posljedice su rješavane budžetskom podrškom poljoprivrednim proizvođačima kroz tzv. kompenzaciona plaćanja koja su u 2020. godini iznosila 9,89 miliona KM.

Brčko distrikt BiH:

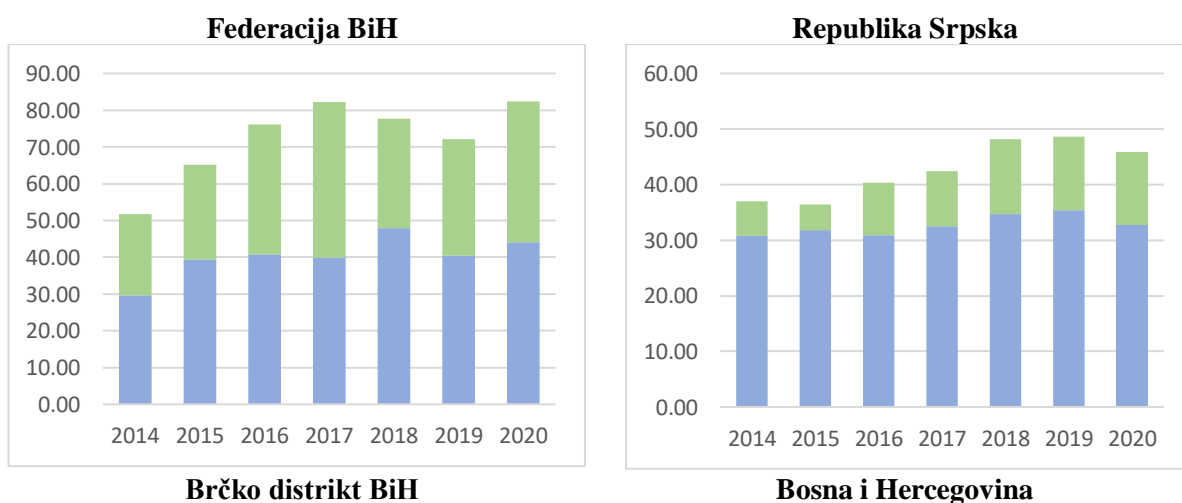
U ovoj BiH administrativnoj jedinici najvažnija grupa mjera odnosi se na direktna plaćanja i to u formi po ha/grlu. Podržava se veći broj biljnih i animalnih proizvodnji i sheme plaćanja su uglavnom iste posljednjih godina. Osnovno obilježje ove vrste budžetske podrške je konstantan rast i sa 3,35 miliona KM u 2014. godini direktna plaćanja proizvođačima su u 2020. godini dostigla nivo od 14,45 miliona KM. Direktna plaćanja su praktično jedina vrsta mjera iz grupe tržišnih mjera i mjera direktne podrške proizvođačima.

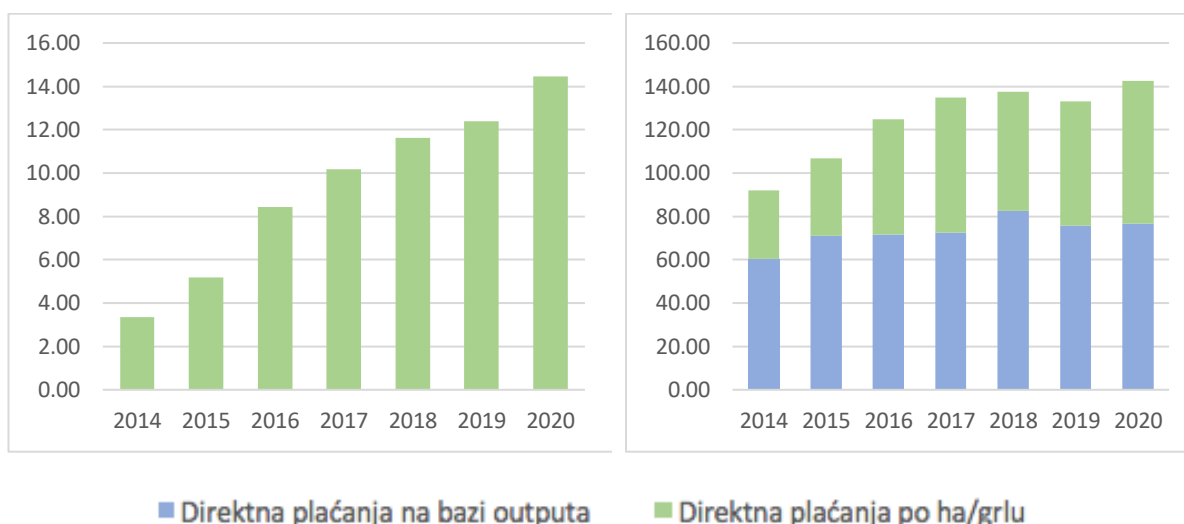
Bosna i Hercegovina:

Tržišne mjere i mjere direktne podrške proizvođačima su najvažnije mjere poljoprivredne politike u BiH. U periodu 2014- 2020. godina ukupna izdvajanja za ovu grupu mjera stalno rastu i sa 107,97 miliona KM u 2014. godini porasla su na 182,7 miliona KM u 2020. godini. Direktna plaćanja poljoprivrednim proizvođačima su najvažnija vrsta mjera iz ove grupe mjera (I stub) i svojim iznosima participira u prosjeku sa 90%, izuzevši 2020. godini kada je ovo učešće nešto smanjeno (78%), kao rezultat budžetske podrške poljoprivrednim proizvođačima za otklanjanje negativnih posljedica COVID-19 virusa.

Direktna plaćanja

Direktna plaćanja su najvažnija vrsta budžetske podrške poljoprivrednim proizvođačima u BiH i načini ove podrške (plaćanje po outputu ili ha/grlu) najbolje pokazuje dostignuti nivo približavanja ZPP EU.

Grafikon 3. Struktura direktnih plaćanja poljoprivrednim proizvođačima u BiH, RS, FBiH i BD BiH, 2014-2020. (u milionima KM)

Federacija BiH:

Direktna plaćanja poljoprivrednim proizvođačima u FBiH imaju tendenciju stalnog rasta, izuzimajući 2019. godinu, i sa 92,1 milion KM u 2014. godini povećana su na nivo od 142,63 miliona KM u 2020. godini. U strukturi direktnih plaćanja u analiziranom periodu 2014.-2020. veće učešće su imala plaćanja na bazi outputa u odnosu na plaćanja po ha/grlu, što pokazuje da je ovaj entitet BiH još daleko u kontekstu približavanja ZPP EU u kojoj praktički nema plaćanja po jedinici outputa. Plaćanju na bazi outputa zapravo je aktuelna podrška proizvodnji mlijeka koja je zadržana tokom cijelog perioda implementacije prethodne strategije, iako se predloženim mjerama to nije predviđalo. Najveći broj šema direktnih plaćanja u FBiH je po ha/grlu, ali ukupna budžetska izdvajanja za proizvođače mlijeka po litri čini da su direktna plaćanja većinom na bazi outputa.

Republika Srpska:

U periodu 2014-2020. godina ukupna izdvajanja za direktna plaćanja poljoprivrednim proizvođačima kretala su se između 37,00 miliona KM (2014) i 45,87 miliona KM (2019), pri čemu u prosjeku gotovo dvije trećine se plaćaju na bazi outputa, a ostatak od jedne trećine na plaćanja po ha/grlu. Šeme direktnih plaćanja po outputu, osim mlijeka odnosi se i na proizvodnju voća i povrća, te proizvodnju sjemenskog materijala. Animalna proizvodnja je uglavnom podržana plaćanjima jedinici otuputa (litri mlijeka).

Brčko distrikt BiH:

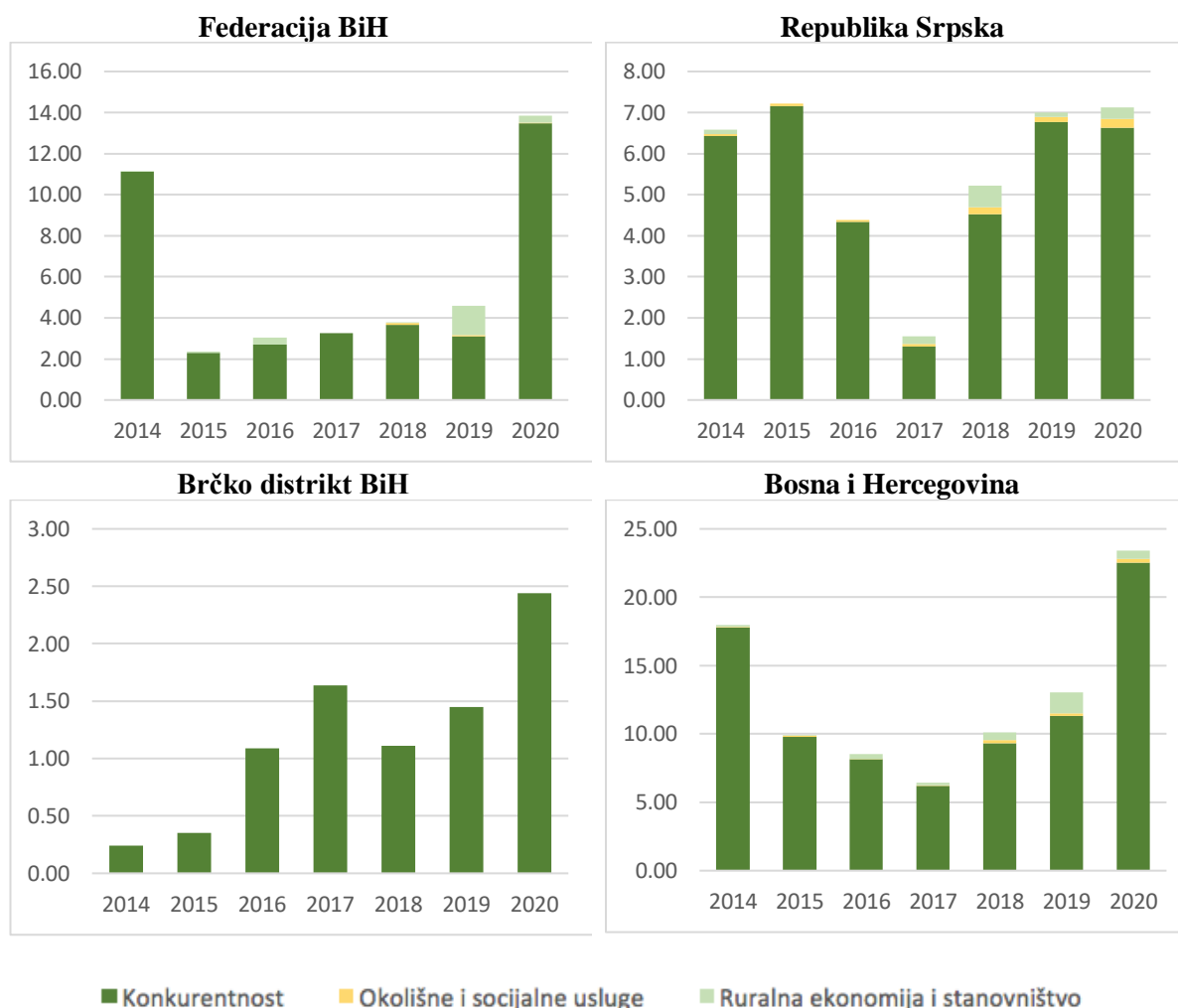
U ovoj BiH administrativnoj jedinici najvažnija grupa mjera se odnosi na direktna plaćanja koja su isključivo po ha/grlu. Podržava se veći broj biljnih i animalnih proizvodnji i sheme plaćanja su uglavnom iste u analiziranom periodu 2014-2020. Dobra strana podrške je kontinuitet rasta od 2014. godine koji je u 2020. godini dostigao vrijednost od 14,45 miliona KM.

Bosna i Hercegovina:

U periodu 2014-2020. godina ukupna izdvajanja za direktna plaćanja poljoprivrednim proizvođačima u Bosni i Hercegovini su se kretala između 92,1 miliona KM (2014) i 142,63 miliona KM (2020), pri čemu se veći dio odnosio na plaćanja na bazi outputa, a manji dio na plaćanja po ha/grlu. Šeme direktnih plaćanja po outputu uglavnom se odnose na proizvođače mlijeka, ka je u RS još obuhvata proizvođače voća i povrća.

Strukturalne mjere i mjere ruralnog razvoja

Pregled strukturalnih mjera i mjera ruralnog razvoja po BiH entitetima i Brčko distriktu BiH se daje u narednom grafičkom pregledu.

Grafikon 4. Strukturalne mjere i mjere ruralnog razvoja u BiH, FBiH, RS i BD BiH, 2014-2020. (u milionima KM)

Federacija BiH:

Jedna od najvećih slabosti implementacije strateškog (programskog) dokumenta razvoja sektora poljoprivrede u periodu 2015-2019 (produžen do 2021. godine) bila je apsolutni nesklad između planiranih i realizovanih mjera podrške ruralnom razvoju. Ciljevi poput povećanja konkurentnosti sektora poljoprivrede i prehrambene industrije, uvođenje novih ekoloških mjera, očuvanje okoliša ili bolje upravljanje prirodnim resursima nisu ostvareni. Budžetska podrška ruralnom razvoju i II stubu poljoprivredne politike sa nivoa FMPVŠ u periodu 2014-2017. je u potpunosti izostala, a značajnija podrška sa ovog nivoa vlasti se uočava tek u 2020. godini (13,5 miliona KM). Zahvaljujući podršci sa kantonalnog/županijskog nivoa, ruralni razvoj je ipak podržan u određenoj mjeri, a ova podrška se uglavnom odnosila na povećanje konkurentnosti poljoprivrednog sektora (nabavka mehanizacije, nabavka osnovnog stada, opremanje objekata, podizanje zasada). Izdvajanja za unaprjeđenje okoliša su u potpunosti izostala, dok je podrška ruralnoj ekonomiji zabilježena samo u 2019. godini. Ovdje treba napomenuti da je Strategijom razvoja poljoprivrede Federacije BiH planirano da u 2019. godini omjer mjera direktnih plaćanja i strukturalnih mjera i mjera ruralnog razvoja bude

55%:45% na nivou budžeta od oko 200 miliona KM. Niti se ovim vrijednostima u 2020. godini približilo, a kamo li ostvarilo. Ovo je zasigurno dio politike koji će se morati mijenjati u narednom ciklusu 2021-2027 i u njenom nacrtu je ponovno data važnost ovom segmentu poljoprivredne politike.

Republika Srpska:

Za razliku od 2017. godine, kada je budžetska podrška ruralnom razvoju iznosila svega 1,55 miliona KM, od 2018. godine se kontinuirano povećavaju izdvajanja koja su u 2020. godini dosegla nivo od 7,12 miliona KM. I RS je daleko od strateški postavljenih ciljeva kada je u pitanju ovaj stub poljoprivredne politike. Strukturalne mjere i mjere ruralnog razvoja strateški su prepoznate kao najvažnije razvojne mjere i planirano je da struktura budžeta na kraju implementacije strategije do 2020. godine bude u odnosu 60%:40% između mjera direktne podrške i mjera ruralnog razvoja. Analiza izvršenja budžeta iz 2020. godine pokazuje da je dostignuti omjer 85%:15% i da će još dosta vremena trebati da se dođe do prvobitnog cilja davanja većeg značaja mjerama strukturne politike i politike ruralnog razvoja. Širok je dijapazon mjera u okviru politike ruralnog razvoja pri čemu najveći dio pripada mjerama tzv. kapitalnih investicija, odnosno mjerama podizanja konkurentnosti (nabavka mehanizacije, osnovnog stada, podizanje višegodišnjih zasada, i sl.) za što je u 2020. godini izdvajano 6,63 miliona KM. Okolišne mjere su veoma skromne (0,21 miliona KM, 2020. godina) i odnose se na podršku organskoj proizvodnji, baš kao i mjere za unaprjeđenje ekonomije na selu (0,28 miliona KM, 2020. godina).

Brčko distrikt BiH:

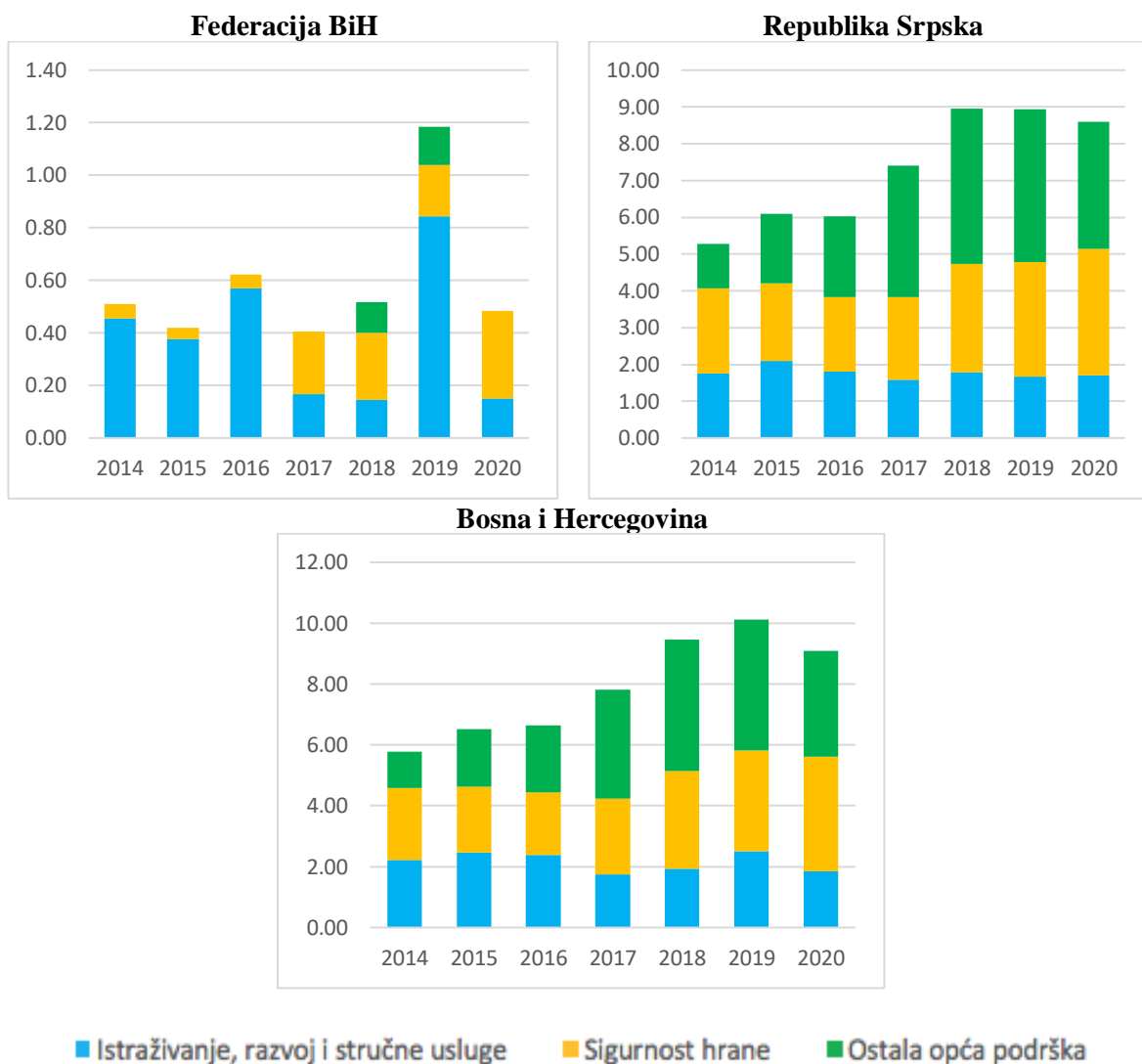
Strukturalne mjere i mjere ruralnog razvoja imaju dosta skroman budžet koji u periodu 2014-2020, sa izuzetkom 2020. godine (2,44 miliona KM), u prosjeku godišnje iznosi 1,0 milion KM i odnosi se na unaprjeđenje konkurentnosti, odnosno opremanje farmi mehanizacijom i drugom opremom, investiranjem u sisteme za navodnjavanje, podizanje novih voćnjaka i drugo.

Bosna i Hercegovina:

Podrška ruralnom razvoju u prethodnom ciklusu poljoprivredne politike je gotovo u potpunosti izostala u BiH i njenim entitetima, odnosno BD BiH, što jedno od obilježja implementacije strateških dokumenta svih administrativnih jedinica BiH. Ukupna izdvajanja za ruralni razvoj dosta variraju iz godine u godinu i ne pokazuju neki prepoznatljiv trend. Generalno se može reći da su izdvajanja za ruralni razvoj dosta skromna, posebno ako se uzme u obzir da je ovo jedina razvojna grupa mjera. Tek u 2020. godini su osjetnija izdvajanja za ruralni razvoj koja su iznosila 23,40 miliona KM, pri čemu se 22,55 miliona KM ili 96% odnosilo na povećanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje, dok se nedovoljna pažnja posvećuje okolišnim mjerama i mjerama razvoja ruralne ekonomije.

Opšte mjere u poljoprivredi

III stub i opšte mjere u poljoprivredi su u BD BiH u potpunosti zanemarene, a u FBiH ova vrste podrške je veoma skromna i sa izuzetkom 2019. godine ne prelazi vrijednost od 1 milion KM. U RS podrška opštim mjerama poljoprivrede je znatno viša u odnosu na FBiH i u 2020. godini je dosegla iznos od 8,6 miliona KM, što čini skoro 11% ukupnog budžeta namijenjenog sektoru poljoprivrede. Struktura budžetskih izdvajanja koja se odnose na mjere opšte podrške sektoru poljoprivrede vidi se u narednom grafičkom prikazu.

Grafikon 5. Struktura mjera opće/opšte podrške sektoru poljoprivrede u BiH, FBiH, RS i BD BiH, 2014-2020. (u milionima KM)

Osnovni zaključak koji se nameće, kada se analizira struktura mjera i budžetska podrška sektoru poljoprivrede na nivou oba BiH entiteta (i BD BiH), je neujednačena podrška u korist direktnih plaćanja, nedovoljno razumijevanje važnosti mjera ruralnog razvoja i strukturalnih mjera kod donosioca odluka i evidentna nespремnost za ozbiljnije reforme i kontekstu približavanja ZPP EU (u oba BiH entiteta dominiraju plaćanja na bazi outputa kojih nema u EU) i jednostavno nepridržavanje postavljenih ciljeva u strateškim dokumentima. Pred nama su uskoro (u RS već u implementaciji) novi strateški dokumenti koji su kao i prethodni ambiciozni, izazovni, obećavajući i na liniji ozbiljnijih EU integracija.

2.8.2. Finansiranje poljoprivrede

Bosna i Hercegovina, zbog nedostatka političke volje i neizgrađene tzv. operativne strukture, još uvijek ne koristi EU Instrument predpristupne pomoći za poljoprivredu i ruralni razvoj – IPARD. Tako je BiH jedna od rijetkih zemalja Zapadnog Balkana koja ne koristi ove fondove čija je osnovna namjena unaprjeđenje konkurentnosti poljoprivrednog sektora. Ovim BiH ujedno gubi i prilike za sticanje iskustava vezanih za mehanizme decentraliziranog finansiranja koje će biti primjenjivano kod njenog eventualnog članstva u EU. U BiH se ne bilježi ni

napredak po tzv. horizontalnim pitanjima uspostavljanja administrativnih struktura potrebnih za zajedničku poljoprivrednu politiku, uključujući agenciju za plaćanja. Umjesto IPARD II fondova koje su koristile sve zemlje Zapadnog Balkana, EU je za BiH u zamjenu ponudila dva projekta podrške – EU4Business i EU4Agri. Četverogodišnji (2018-2022) projekat EU4Business, pored finansijske pomoći privrednim subjektima, pruža i tehničku pomoć institucijama u jačanju njihovih kapaciteta. EU4AGRI je četverogodišnja inicijativa (2020-2024) koja ima za cilj modernizaciju poljoprivredno-prehrambenog sektora, otvaranje novih radnih mjesta, kao i podržavanje oporavka od krize izazvane COVID-19 virusom u BiH.

Kako je u toku priprema za implementaciju treće generacije IPARD fondova i kako u BiH još uvijek nema jedinstvenog političkog stava oko uspostave IPARD operativnih struktura, upitno je planirati ove fondove u finansijskoj konstrukciji implementacije poljoprivredne politike u razdoblju od 2022. do 2027. godine.

Federacija Bosne i Hercegovine:

Finansiranje sektora poljoprivrede i ruralnog poduzetništva u FBiH se i dalje dominantno odvija putem komercijalnih banaka, u portfelju finansijskih institucija na tržištu postoje i mikrokreditne organizacije, Razvojna banka Federacije BiH kao i drugi oblici finansijskih organizacija. Kompanije iz sektora poljoprivrede i proizvodnje hrane imaju isti kreditni tretman kao i kompanije iz drugih sektora. Tek u pojedinačnim slučajevima su ove kompanije imale nešto povoljnije uslove za odobravanje kredita ili ekskluzivno pravo pristupa nekim od izdvojenih kreditnih linija osiguranih kroz finansijske projekte Svjetske banke i Međunarodnog fonda za poljoprivredni razvoj. Efektivne kamatne stope na poljoprivredne kredite su i dalje visoke u odnosu kamatne stope u EU. Posljednjih godina ipak su prisutni pozitivni pomaci, prije svega kroz aktivnosti Razvojne banke Federacije BiH i Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva. Ove dvije institucije potpisale su memorandum o suradnji te omogućili da poljoprivrednici koji dobiju kredit od strane Razvojne banke FBiH dobivaju i podršku za investicije iz Federalnog ministarstva. Jedan od načina za unaprjeđenje finansiranja poljoprivrede i smanjenje visine kamatnih stopa je uspostavljeni garantni fond kod Razvojne banke Federacije BiH, koja izdaje garancije na kredite komercijalnih banaka za poljoprivredu i prehrambenu industriju u vrijednosti do 50% iznosa traženog kredita.

Republika Srpska:

O strukturi izvora finansiranja poljoprivrede u RS ne postoji sveobuhvatan jedinstven izvor podataka. Istraživanje provedeno tokom 2015. godine u pet regija Republike Srpske na uzorku porodičnih poljoprivrednih gazdinstava pokazalo je da ona svoju poljoprivrednu proizvodnju finansiraju iz nekoliko izvora: vlastita sredstva (55%), krediti MKO (17%), krediti banaka (14%), subvencije (9%), donacije (3%) i ostali izvori (2%).⁵² Pomenuto istraživanje ukazalo je na to da poljoprivredna gazdinstva još uvijek imaju otežan pristup kreditnim sredstvima i da se u velikoj mjeri oslanjaju ili moraju oslanjati na vlastita sredstva, što zasigurno ograničava njihova investiciona ulaganja za koja su potrebna značajna sredstva.

Kreditiranjem poljoprivrednih gazdinstava u RS mogu se baviti komercijalne banke, mikrokreditne organizacije (MKO) i štedno-kreditne organizacije (ŠKO), s tim da ove treće više i ne postoje. *Banke* su kreditirale pravna lica iz sektora poljoprivrede u prosjeku sa 106 miliona KM godišnje (u šta su uključena i sredstva IRB-a, Fonda Partner i posebnih projektnih kreditnih linija). Učešće sektora poljoprivrede u ukupnim kreditima je bilo između 1,9% i 4,2%. Tokom perioda 2014-2020. godina efektivne kamatne stope na dugoročne i kratkoročne kredite su opadale, u 2018. godini su bile najniže, da bi od 2019. godine počele ponovo da se

⁵² Vaško Ž., Ožegović Đ., State and challenges of financing family farms in Bosnia and Herzegovina, Central European Journal of Agriculture, 19(3), 2018, str. 729-739.

povećavaju. U 2020. godini EKS na kratkoročne kredite je bila 4,1% a na dugoročne kredite 6,1%. Veći kreditor poljoprivrede su MKO. U njihovom kreditnom portfoliju učešće poljoprivrede je 30-41%, zavisno od godine. MKO su uglavnom orjentisane na kreditiranje fizičkih lica, a znatno manje pravnih lica. MKO sa sjedištem u RS kreditirale su poljoprivredu u RS u prosjeku sa 71 miliona KM godišnje, a MKO sa sjedištem u FBiH sa dodatnih 40-65 miliona KM godišnje. Efektivne kamatne stope MKO za poljoprivredu su između 16% i 26% (zavisno od ročnosti kredita i sjedišta MKO). *Investiciono razvojne banke Republike Srpske (IRB RS)* ima dvije namjenske kreditne linije za poljoprivredu. Kreditni plasmani IRB RS kroz te dvije kreditne linije kreću se između 3 i 12 miliona KM godišnje. U ukupnom kreditnom portfoliju IRB učešće kredita za poljoprivredu je između 5% i 7%. *Garantni fond RS* odobrava garancije za kredite za poljoprivredu u okviru dvije garantne linije: GL za registrovana poljoprivredna gazdinstva i GL za poljoprivredu.

Sa finansiranjem poljoprivrede, indirektno, vezu ima i *poljoprivredno osiguranje* koje smanjuje rizik od različitih gubitaka, u slučaju nastanka osiguranog slučaja osiguranicima nadoknađuje čitavu ili dio štete, što im omogućava nesmetanu otplatu kredita. Korišćenje poljoprivrednog osiguranja je još uvijek rijetko, a ukupna godišnja premije osiguranja za čitavu RS je uglavnom ispod milion KM, iako MPŠV RS subvencionira ove troškove do 50% premije osiguranja.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Finansiranje sektora poljoprivrede i ruralnog razvoja u Brčko distriktu BiH se odvija isključivo putem komercijalnih banaka, a u portfelju finansijskih institucija na tržištu postoje i mikrokreditne organizacije. U ovoj administrativnoj jedinici ne postoji posebna banka koja bi svoj fokus imala na sektor poljoprivrede. Kompanije iz sektora poljoprivrede i prerađivačke industrije imaju isti (komercijalni) kreditni tretman kao i kompanije iz drugih sektora.

2.8.3. Donatorska podrška

Najznačajniji donatori u sektoru poljoprivrede u BiH su Evropska unija, Kraljevina Švedska, Republika Češka, Republika Italija i Sjedinjene Američke Države, specijalizirane organizacije pri Ujedinjenim nacijama: Međunarodna organizacija za hranu i poljoprivredu pri Ujedinjenim narodima - UN FAO i Razvojni program Ujedinjenih naroda - UNDP. Međunarodna pomoć za BiH pruža se i kroz projekte koji se implementiraju putem regionalnih inicijativa kao što je Stalna radna grupa za regionalni ruralni razvoj zemalja Jugoistočne Evrope - SWG RRD. Podršku razvoju poljoprivrede u Bosni i Hercegovini na kreditnoj osnovu pružaju međunarodne finansijske institucije kao što su Međunarodni fond za razvoj poljoprivrede – (IFAD) i Svjetska banka (SB).

IPA. Iz programa IPA 2016, tokom 2020. godine je implementiran projekt pod nazivom: Konkurentnost i inovacije - lokalne strategije razvoja ili EU za biznis (EU4Business). Aktivnosti projekta su usmjerene na jačanje konkurentnosti privatnog sektora putem podrške izvozno orijentiranim malim i srednjim preduzećima (MSP), a koja su jednim dijelom vezana za poljoprivredu i u čijem su fokusu inovacije. Ukupna vrijednost projekta iznosi 16,1 milion eura, a od toga će se 4,4 miliona eura direktne pomoći usmjeriti za sektor poljoprivrede i prehrane, te za razvoj ruralnih područja.

Evropska komisija je u junu 2018. predstavila svoj prijedlog uredbe o uspostavi Instrumenta predpristupne pomoći (IPA III). U tom prijedlogu predviđeno je da se programu dodijeli ukupan budžet od 14,5 milijardi eura za period od 2021.do 2027. godine. Predloženo je da se taj iznos podijeli na pet tematskih prioriteta te da se dodjeljuje korisnicama na osnovu stvarne uspješnosti korisnika na osnovi godišnje ocjene.

Tokom 2020. godine započela je implementacija programa iz IPA 2018 pod nazivom „EU podrška u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja, sigurnosti hrane, veterinarskih i fitosanitarnih standarda“ putem kojeg će EU podržati provedbu SSP-a kroz razvoj efikasnog, održivog i inovativnog poljoprivredno-prehrambenog sektora koji je konkurentan na tržištu EU-a i nudi zapošljavanje, socijalno uključivanje i kvalitet života seoskog stanovništva. Iznos koji je EK namijenila za ovaj projekt, odnosno program je 30 miliona EUR-a i ovaj iznos će biti distribuiran u periodu od četiri godine. Agencije za implementaciju prve komponente ovog programa su UNDP BiH i Češka razvojna agencija (CzDA).

Implementacija prve komponente programa EU4AGRI, vrijedna 20 miliona EUR-a započela je u martu 2020. godine. Tokom 2020. godine objavljena su tri javna poziva za dodjelu grantova i to: za podršku investicijama u preradu i marketing poljoprivrednih proizvoda, sa ukupnim budžetom od 3 miliona EUR-a, drugi javni poziv koji je usmjeren na podršku investicijama u ruralni turizam, vrijedan 2,55 miliona EUR-a i treći za razvoj ruralnog turizma.

TWINING. Implementacija Twinning ugovora u oblasti sigurnosti hrane, veterinarske i fitosanitarne politike, programiranih u okviru IPA 2018 Akcionog programa za Bosnu i Hercegovinu, započela je u septembru 2020. godine, u skladu sa planiranom dinamikom. Implementacija je dodijeljena odabranom konzorciju iz država članica EU, kako slijedi:

Twinning projekt „Podrška EU izgradnji kapaciteta i postepenom usklađivanju pravne stečevine u **veterinarskom sektoru** u Bosni i Hercegovini“ provodi Austrijska agencija za zdravlje i sigurnost hrane, zajedno sa partnerskim službama iz Francuske i Hrvatske

Twinning projekt „Podrška EU izgradnji kapaciteta i postepeno usklađivanje pravnih tekovina u sektoru **sigurnosti hrane** u Bosni i Hercegovini“ provodi Služba za hranu i veterinarstvo Republike Litvanije, zajedno sa partnerskim službama Mađarske i Italije.

Twinning projekt „Podrška EU izgradnji kapaciteta i postepenom usklađivanju pravne stečevine u **fitosanitarnom sektoru** u Bosni i Hercegovini“ je počeo sa implementacijom u novembru 2020. godine, *online*, zbog epidemiološke situacije. Implementatori projekta su Italija kao nosilac i Poljska.

UNDP. Tokom 2020. godine, UNDP je započeo pripremu pregleda revizije institucionalnih funkcija, struktura i kapaciteta (MVTEO BiH, entitetska ministarstva poljoprivrede i odjel poljoprivrede u Brčko Distriktu). U 2020. godini UNDP i CzD su započeli sa odabirom pružaoca usluga za provođenje procjene tržišta savjetodavnih usluga.

Republika Češka / CzD. CzDA je u 2020. godini započela provoditi pripremu analize stanja i utvrđivanje kritičnih praznina i potreba u sistemima za upravljanje podacima u okviru poljoprivrednog informacionog sistema. Aktivnosti u okviru projekta „Podrška tradicionalnoj proizvodnji Livanjskog sira“ kojeg finansira Vlada Republike Češke finalizirane su u 2020. godini.

Kraljevina Švedska / SIDA. U BiH se od 2018. do 2022. godine implementira projekt „Jačanje izvoznog potencijala i poboljšanje konkurentnosti poljoprivrednih proizvođača u BiH“ koji finansira Kraljevina Švedska, a implementira SIDA sa fokusom na nastavak vakcinacije malih preživara protiv bruceloze. U 2020. godini u saradnji sa USAID nastavljena je implementacija USAID/Sweden FARMA II projekta kojeg sufinansira Kraljevina Švedska.

FAO. Tokom 2020. godine završena je implementacija projekata: „Podrška unaprjeđenju nacionalnog sistema nadzora nad biljnim štetnim organizmima i sistema fitosanitarnog certificiranja“ i „Spremnost na odgovor u slučaju pojave afričke svinjske kuge na Balkanu“. U 2020. godini nastavljeno je sa implementacijom projekata: „Jačanje kapaciteta privatnog i javnog sektora u prioritetnim lancima vrijednosti“ i „Smanjenje rizika od katastrofa za održivi razvoj“.

Republika Italija. Kancelarija Italijanske agencije za razvojnu saradnju (AICS) u okviru inicijative „Nove aktivnosti za podršku fitosanitarnom sektoru u Bosni i Hercegovini u cilju usklađivanja sa standardima EU-a“ (PHYTO-BiH)“ podržava fitosanitarni sistem u pravcu usklađivanja i primjene mjera politike u fitosanitarnom sektoru, sa fokusom na oblast zdravlja bilja, sredstava za zaštitu zdravlja bilja i kontrole sigurnosti hrane.

SAD / USAID. U 2020. godini nastavljene su aktivnosti u okviru projekta USAID/Sweden FARMA II. Tokom 2020. godine, finalizirane su aktivnosti u okviru projekta: „Partnerstvo za razvoj agrobiznisa“ koji pomaže u otvaranju radnih mjesta i povećanju prihoda domaćinstava u ciljanim ruralnim regijama u BiH, podržavajući razvoj i širenje proizvodnje i prodaje kornišona, povrća i bobičastog voća za male poljoprivrednike.

SWG RRD. SWG RRD je, u saradnji sa razvojnim partnerima (GIZ, BMEL JRC-Evropska komisija i CEI) implementirao brojne projekte, uglavnom na nivou unaprjeđenja politika, institucija i ljudskih kapaciteta u sektoru poljoprivrede u BiH.

Pored donatorske podrške, poljoprivreda u BiH je podržana i kreditnim sredstvima, a među kreditorima se izdvajaju Svjetska banka (WB) i Međunarodni fond za razvoj poljoprivrede (IFAD).

2.8.4. Agro-ekološka politika

U BiH ne postoje agro-ekološke mjere. Analiza zakonodavstva iz oblasti okoliša ukazuje na nedostatak brojnih akata, a u okviru donesenih akata javlja se problem njihove nepotpune usaglašenosti sa standardima i propisima EU kao i neusaglašenosti između zakona koji su doneseni na različitim nivoima vlasti. Osim zakonodavnih, prisutni su i institucionalni problemi u oblasti okoliša.

Federacija Bosne i Hercegovine:

U Federaciji BiH je na snazi novi Zakon o zaštiti okoliša Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, 15/21). Ovaj Zakon je osnovni zakonski akt kojim se uređuju načela zaštite okoliša, zaštita komponenti okoliša, nadležnost u oblasti zaštite okoliša, informisanje i obrazovanje o okolišu, pristup informacijama o okolišu i učešće javnosti u oblasti zaštite okoliša, planiranje zaštite okoliša, strateška procjena uticaja na okoliš, uspostavljanje standarda kvaliteta okoliša, procjena uticaja na okoliš, ekološka dozvola, sprječavanje nesreća velikih razmjera, finansiranje zaštite okoliša, građanska odgovornost za štetu u okolišu, sistem ekološkog označavanja i upravljanja okolišem, međuentitetska saradnja u oblasti zaštite okoliša, upravni i inspekcijski nadzor i prekršajne odredbe. Ovim Zakonom uređuje se administracija za ekološka pitanja u FBiH i ima fragmentiranu institucionalnu infrastrukturu (tri nivoa: federacija, kantoni, opštine). Prethodna iskustva govore da u takvoj situaciji zbog nepostojanja snažnije horizontalne i vertikalne koordinacije, upravljanje okolišem u značajnoj mjeri je neefikasno, neracionalno i neekonomično. Pored resornih ministarstava koja se bave segmentima okoliša (Federalno ministarstvo okoliša i turizma i Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva) na nivou Federacije BiH postoje i javne stručne institucije koje se bave problematikom okoliša poput Fonda za zaštitu okoliša Federacije BiH.

Republika Srpska:

Slična institucionalna struktura koja prati, nadzire i provodi politike i mjere iz domena agro-ekološke politike je i u ovom entitetu. Ključna dva ministarstva su Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske i Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske, kao i Fond za zaštitu životne sredine i energetska efikasnost Republike Srpske. Ključni zakon je Zakon o zaštiti životne sredine Republike Srpske

("Službeni glasnik Republike Srpske", 53/02, 109/05, 71/12 i 79/15), sa većim brojem podzakonskih akata kojima se razrađuje njegova primjena u pojedinim oblastima.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Set zakona za zaštitu okoliša u Brčko distriktu BiH aktualan je od 2004. godine i sadrži sljedeće zakone koji su trenutno važeći: Zakon o zaštiti okoliša (SGBD, 24/04, 1/05, 19/07 i 9/09), Zakon o zaštiti prirode (SGBD, 24/04, 1/05, 19/07 i 9/09), Zakon o zaštiti voda (SGBD, 24/04, 1/05, 19/07), Zakon o upravljanju otpadom (SGBD, 25/04, 1/05, 19/07, 2/08 i 9/09) i Zakon o zaštiti zraka (SGBD, 25/04, 1/05, 19/07 i 9/09). Za potrebe implementacije politike zaštite okoliša, uključujući i agro-ekološku politiku izrađena je Strategija zaštite okoliša Brčko distrikta BiH za razdoblje 2016-2026.

2.8.5. Ravnopravnost spolova/polova

Federacija Bosne i Hercegovine:

Federacija Bosne i Hercegovina je potpisnica svih važnijih međunarodnih konvencija o ravnopravnosti polova i ukidanju svih oblika diskriminacije nad ženama od kojih je svakako najvažnija UN Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena. Poseban član ove konvencije odnosi se na unaprjeđenje položaja žena na selu i on obavezuje BiH, kao potpisnice ove konvencije, da radi na unaprjeđenju socio-ekonomske situacije žena na selu, njihovog pristupa resursima, tržištu i informacijama, te pristupa osnovnoj infrastrukturi i javnim uslugama. Najvažniji domaći pravni akt koji kao *lex specialis* reguliše oblast ravnopravnosti polova kao posebno ljudsko pravo je Zakon o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini (Službeni glasnik BiH, 32/10 – prečišćen tekst) koji promovise ravnopravnost polova i zabranjuje diskriminaciju po osnovu pola i polne orijentacije, te obavezuje sve institucije vlasti, na svim nivoima da izrade, usvoje i sprovedu programe mjera za implementaciju zakona u svim oblastima. BiH ima Gender akcioni plan (u ovom momentu za period 2013-2017) koji ima tri strateška cilja: 1) Izrada, sprovođenje i praćenje mjera za unaprjeđenje ravnopravnosti polova u institucijama vlasti, po prioritnim oblastima, 2) Izgradnja i jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti polova i 3) Uspostavljanje i jačanje saradnje i partnerstva.

Gender centar Federacije BiH radi na osiguravanju djelotvorne provedbe nacionalnog zakona o ravnopravnosti spolova na entitetskom nivou, u bliskoj koordinaciji sa Agencijom za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Novi gender akcioni plan o rodnoj ravnopravnosti je bio u fazi izrade (to je treći za FBiH) od strane Gender centra Federacije u trenutku pripreme ovog dokumenta. Centar pruža podršku različitim ministarstvima entitetskog nivoa i pruža direktne tehničke savjete vladama kantona i opština. Centar također podržava uvođenje rodne ravnopravnosti u zakone i politike razvijene na entitetskom nivou kako bi se osiguralo njeno usklađivanje sa Zakonom o ravnopravnosti spolova, uključujući i gender/rodno odgovorno budžetiranje svih strategija i programa.

Jedan od principa novog zakona o razvoju Federacije BiH⁵³ je rodna ravnopravnost, uključujući i rodno odgovorno budžetiranje. Sve nove kantonalne i općinske strategije moraju se dostaviti Institutu za razvojno planiranje, a kada se strategije dostave tamo, Institut se konsultuje sa Gender centrom za "razmišljanje o rodnoj ravnopravnosti".

⁵³ Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem Federacije Bosne i Hercegovine (2017), Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine br. 32/17

Republika Srpska:

Zakon o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini je usvojen u Parlamentarnoj skupštini BiH u maju 2003. godine, a stupio na snagu u junu 2003. godine (Sl. glasnik BiH, 16/03). Nakon toga, usvojene su izmjene i dopune Zakona o ravnopravnosti polova u BiH (Sl. glasnik BiH, 102/09). To je vodeći zakonski dokument na osnovu kojega se usmjeravaju aktivnosti zaštite ravnopravnosti polova.

Centar za jednakost i ravnopravnost polova - Gender centar je osnovan Odlukom Vlade Republike Srpske u decembru 2001. godine. Gender centar Republike Srpske ima ovlašćenja/prava da prati primjenu Zakona o ravnopravnosti polova BiH na nivou RS.

Prema statističkim podacima, u 135 hiljada slučajeva žene u Republici Srpskoj su vlasnice nepokretnosti, zemljišta ili objekta, što predstavlja 28,1% ukupnog vlasništva. U još 35,8% (68.310 nekretnina) žene su jedan od dva suvlasnika nekretnina (1/2), a u 44,3% slučajeva (129.267 nekretnina) suvlasnice u omjeru manjem od 1/2.⁵⁴

Od ukupnog broja od 42.403 poljoprivredna gazdinstava, koliko ih je bilo registrovano u RPG u 2021. godini, 22,7% su bila gazdinstva čiji nosioci su žene, što je veliki napredak u odnosu na 14% učešća žena nosilaca gazdinstava u 2015. godini.⁵⁵

U 2020. godini za podsticajna sredstva MPŠV RS je apliciralo je 3.500 žena (11,4%) koje su iskoristile oko 5 miliona KM podsticaja ili 6,5% od ukupnih podsticajnih sredstava. U 2021. godini podsticajna sredstva je dobilo 3.758 žena u iznosu od 5.433.799 KM.⁵⁶

Neke od mjera podrške ženama na selu koje su do sada realizovane su: (1) Podrška organizovanju žena na selu (sufinansiranje početnih troškova osnivanja udruženja žena; sufinansiranje poslovnih aktivnosti udruženja žena i ženskih zadruga; podrška klasterskom organizovanju u ruralnom području i formiranje mreže podrške za žene na selu na regionalnom nivou), (2) Podrška informisanju i obuci žena na selu (škola za žensko preduzetništvo; škola o poljoprivrednim zadrugama i obuka u tehnologiji proizvodnje), (3) Podrška ekonomskom osnaživanju žena (direktna podrška poljoprivrednoj proizvodnji; podrška za dugoročna ulaganja u oblasti poljoprivrede i podrška promociji proizvoda žena na selu).

MPŠV RS je kreiralo Program podrške ženama na selu sa intencijom da se on realizuje kao poseban višegodišnji program i za koje ćemo izdvojiti dodatna sredstva za samozapošljavanje žena u ruralnim područjima.

Trenutno je sedam ženskih zadruga koje posluju u RS.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Na području Brčko distrikta BiH djeluje Udruženje aktivnih žena "GENDER" Brčko čiji je cilj da unaprijedi položaj žena, posebno mladih koje žive u ruralnim područjima, te da rade na poboljšanju njihovog učešća u organima vlasti. Ovo udruženje radi i na promociji profesionalnog napretka žena Brčko distrikta BiH kao i podizanja obima vidljivosti žena.

⁵⁴ Žene i muškarci u Republici Srpskoj 2021, Republički zavod za statistiku RS, 2021, str. 54.

⁵⁵ Podaci MPŠV RS dobijeni na upit.

⁵⁶ Podaci MPŠV RS dobijeni na upit.

2.9. Trgovina poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima

2.9.1. Pokrivenost uvoza izvozom poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda

Bosna i Hercegovina:

BiH ima nepovoljan trgovinski bilans u trgovini sa poljoprivredno-prehrambenim proizvodima, izraziti je neto uvoznik i u većini proizvoda nema samodovoljnost. Ovo je "gorući" problem koji dolazi do izražaja u kriznim vremenima, kakav je bio u vrijeme COVID-19 pandemije. Poljoprivredno-prehrambeni sektor predstavlja važan dio BiH trgovine. Ukupan izvoz ovog sektora u 2020. godini iznosio je 908 miliona KM, što je predstavljalo 8,4% ukupnog BiH izvoza. Ukupan uvoz proizvoda iz ovog sektora je značajno veći i u 2020. godini je iznosio 3,08 milijarde KM, što je bilo gotovo jedna petina (17,9%) ukupnog BiH uvoza. Dakle, BiH i dalje ima izrazito veliki trgovački deficit poljoprivredno-prehrambenih proizvoda koji je u 2020. godini dostigao nivo od 2,17 milijardi KM, pri čemu je pokrivenost uvoza izvozom bila 29,5%. Pozitivna strana vanjske trgovine poljoprivredno-prehrambenim proizvodima BiH je tendencija stalnog rasta izvoza ovih proizvoda koji je sa 662 miliona KM u 2014. godini povećan za 37 indeksnih poena i u 2020. godini imao vrijednost od spomenutih 908 miliona KM. Nažalost, u istom periodu je i rastao i ukupni uvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda i sa 2,73 milijarde KM u 2014. godini povećan je za 13 indeksnih poena i u 2020. godini dostigao vrijednost od 3,08 milijardi KM. Dobra strana uvoza ovih proizvoda je zaustavljanje rasta u periodu 2017-2020. godina sa izuzetkom 2019. godine i održavanje nivoa od 3,1 milijardu KM. Pregled vanjske trgovine ukupnih i poljoprivredno-prehrambenih proizvoda na nivou BiH dat he u narednom tabelarnom pregledu.

Tabela 1: Vanjska trgovina ukupnih i poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Bosne i Hercegovine, 2014-2020. (u milionima KM)

Opis	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ukupna trgovina							
Izvoz					12,25	11,87	
Uvoz	8,682	8,987	9,418	11,385	8	0	10,826
Trgovački bilans	0	2	1	18,447	3	7	17,214
Pokrivenost uvoza izvozom	-7,518	-6,864	-6,743	-7,063	-7,335	-8,007	-6,388
Trgovina PPP							
Izvoz					880	852	908
Uvoz	662	840	976	1,057	3,123	3,230	3,078
Trgovački bilans	2,730	2,863	2,963	3,150	-2,243	-2,379	-2,171
Pokrivenost uvoza izvozom	-2,068	-2,023	-1,987	-2,093	28,18	26,37	29,49
Učešće PPP u							
Izvoz					7,18	7,18	8,38
Uvoz	7,62	9,35	10,36	9,29	15,94	16,25	17,88
Trgovački bilans	16,85	18,06	18,33	17,08	30,57	29,71	33,98

Izvor: Baza podataka Vanjsko-trgovinske komore BiH

Federacija Bosne i Hercegovine:

U Federaciji BiH u periodu 2014-2020. godina zabilježen je značajan trgovački debalans poljoprivredno-prehrambenih proizvoda krećući se u rasponu od -1,42 milijarde KM u 2014. godini do -1,52 milijarde KM u 2020. godini. Ukupan izvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda pokazuje trend stalnog rasta i sa 273 miliona KM u 2014. godini povećao se za 55 indeksnih poena i dostigao vrijednost od 424 miliona KM. Ova vrijednost čini 6,17% ukupnog izvoza FBiH. Ukupan uvoz proizvoda iz ovog sektora je značajno veći i u 2020. godini je iznosio 1,94 milijarde KM što je bilo gotovo jedna šestina (16,64%) ukupnog uvoza FBiH. Ukupna pokrivenost uvoza izvozom poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u FBiH u 2020. godini iznosi 21,82% i značajno je veća u poređenju sa 2014. godinom kada je iznosila svega 16,12%.

Republika Srpska:

Republika Srpska je u periodu 2014-2020. godina imala deficit u ukupnoj spoljnotrgovinskoj razmjeni, ali je on u tih sedam godina smanjen za 1,2 milijardu KM, tako da je dostignuta pokrivenost uvoza izvozom od 76%. U istom periodu spoljnotrgovinska razmjena (uvoz + izvoz) poljoprivredno-prehrambenim proizvodima (hrana, žive životinje i pića) bila je na nivou od oko jedne milijarde KM, pri čemu je uvoz konstantno bio veći od izvoza za oko 500 miliona KM. Deficit kod PPP je 2014. godine bio 538 miliona KM, a 2020. godine 546 miliona KM. Pokrivenosti uvoza izvozom poljoprivredno-prehrambenim proizvodima se nije značajnije poboljšala i na kraju analiziranom perioda bila samo 31%. Poljoprivredno-prehrambeni proizvodi su značajan generator spoljnotrgovinskog deficita RS, jer su u 2020. godini učestvovali sa 50,6% u ukupnom deficitu.

Brčko distrikt BiH:

Poljoprivredno-prehrambeni sektor Brčko distrikta BiH je najvažniji sektor kada se govori o vanjsko-trgovinskom bilansu distrikta. Ovaj sektor značajno koristi svoj izvozni potencijal, na što upućuju izvozni parametri. Prosječno učešće poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnom izvozu koje je ostvarivao BD BiH u periodu 2014-2020. godina kretao se od 61,3% (2020) do 84,62% (2016), odnosno ukupan izvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda izražen apsolutnim iznosima kreće se od 156 do 244 miliona KM.

Uvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u Brčko distrikt BiH također pokazuje tendenciju rasta. Koliko je ovaj sektor značajan sa aspekta izvoza, jednaku važnost ima i kada se govori o uvozu. Učešće uvezenih poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u odnosu na ukupan uvoz roba se kreće od 38,75% (2018) do 55,98% (2020), što je svako visoko. Ukupna pokrivenost uvoza izvozom poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u BD BiH je značajno veća u odnosu na entitete i BiH i u 2020. godini iznosi 61,32%. Ipak, ova pokrivenost je značajno niža u odnosu na 2016. godinu kada je iznosila 84,62%.

2.9.2. Trgovina važnijih grupa poljoprivredno-prehrambenih proizvoda

Bosna i Hercegovina:

U strukturi ukupnog izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda iz Bosne i Hercegovine u 2020. godini najveće učešće je imalo svježe voće koje je sa vrijednošću od 130,1 miliona KM participiralo sa 14,3%, zatim biljna i životinjska ulja sa 108,3 miliona KM ili 11,9% te tarifna grupa 04 mlijeko i mliječni proizvodi koji u ukupnom izvozu učestvuju sa vrijednošću od 102,2 miliona KM ili 11,3%. U narednom grafičkom pregledu se daje trendovi izvoza važnijih grupa poljoprivredno-prehrambenih proizvoda koji se izvoze iz BiH i primjetna su dosta izražajna osciliranja kod nekih važnijih grupa proizvoda. Tako vrijednost izvoza mesa i klaoničkih proizvoda varira od 20 miliona KM (2014) do 100 miliona KM (2015), svježeg voća od 64

miliona KM (2014) do 153 miliona KM (2017) ili pak pića i alkohola od 43 miliona KM (2014) do 80 miliona KM (2018). Za neke grupe proizvoda se uočava tendencija stalnog rasta kao što je izvoz mlijeka i mliječnih proizvoda, svježeg povrća te mlinsko-pekarskih proizvoda.

Za razliku od izvoza, uvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u BiH je dosta stabilniji i sa manje oscilacija iz godinu u godinu. Primjetan je rast uvoza mesa i klaoničkih proizvoda sa 227 miliona KM u 2014. godini na 307 miliona KM u 2019. godini, svježeg povrća sa 74 miliona KM u 2014. na 101 milion KM u 2020., svježeg voća sa 128 miliona KM u 2014. na 210 miliona KM u 2020. godini te mlinsko-pekarskih proizvoda sa 177 miliona KM u 2014. na 231 milion KM u 2020. godini. Od važnijih grupa proizvoda uvoz pića i alkoholi je u analiziranom periodu bilo dosta ujednačeno i kretalo se u rasponu 310-348 miliona KM.

U 2020. godini u strukturi uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u BiH najveće i gotovo podjednako učešće (10,0%) su imale grupa različitih jestivih proizvoda (TG 21) i pića i alkoholi sa vrijednošću od po 309 miliona KM, koje slijedi meso i klaonički proizvodi sa 263,7 miliona KM te mlinsko-pekarskih proizvodi sa 231,3 miliona KM.

Najvažniji trgovački partner BiH kada se govori o izvozu poljoprivredno- prehrambenih proizvoda su zemlje Evropske unije u koje BiH ostvaruje 37,55% (301,7 miliona KM) svog izvoza ovim proizvodima (2020), a među njima najvažnije destinacije su Hrvatska (144,1 milion KM), Njemačka (50,2 miliona KM) i Slovenija (30,2 miliona KM). Druga grupa zemalja po važnosti su zemlje Zapadnog Balkana, posebno Srbija gdje BiH ostvaruje svoje najveće vrijednosti u visini od 173,8 miliona KM (2020).

Najvažniji trgovački partner BiH kada se govori o uvozu poljoprivredno- prehrambenih proizvoda su također zemlje Evropske unije iz kojih BiH ostvaruje 57,1% (1,76 milijardi KM) svog uvoza ovim proizvodima (2020), a među njima najvažnije su Hrvatska (667,2 milion KM), Slovenija (240,3 miliona KM) i Mađarska (183,2 miliona KM). Druga grupa zemalja po važnosti su zemlje Zapadnog Balkana, posebno Srbija iz koje BiH uvozi svoje najveće vrijednosti poljoprivredno-prehrambenih proizvoda od 838,6 miliona KM (2020).

Federacija Bosne i Hercegovine:

U strukturi ukupnog izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda iz Federacije BiH u 2020. godini najveće učešće su imali mesne prerađevine koje je sa vrijednošću od 73,4 miliona KM participiralo sa 17,3%, zatim mlijeko i mliječni proizvodi sa 65,2 miliona KM ili 15,4% te svježe voće koji u ukupnom izvozu učestvuju sa vrijednošću od 62,5 miliona KM ili sa 14,7%. U narednom grafičkom pregledu se daje trendovi izvoza važnijih grupa poljoprivredno-prehrambenih proizvoda koji se izvoze iz FBiH i primjetna su, kao i na nivou BiH, dosta izražajna osciliranja kod nekih važnijih grupa proizvoda, poput izvoza mesa i klaoničkih proizvoda koja variraju od 15,7 miliona KM (2014) do 95,3 miliona KM (2015) te svježeg voća gdje su zabilježena variranja od 39,5 miliona KM (2014) do 81,3 miliona KM (2017). Za neke grupe proizvoda se uočava tendencija stalnog rasta kao što je izvoz mlijeka i mliječnih proizvoda, svježeg povrća, pića i alkohola te mlinsko-pekarskih proizvoda.

Za razliku od izvoza, uvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u FBiH je dosta stabilniji i sa manje oscilacija iz godinu u godinu. Primjetan je rast uvoza svježeg povrća sa 53,3 miliona KM u 2014. godini na 73,5 miliona KM u 2019. godini, svježeg voća sa 108,7 miliona KM u 2014. na 145,2 milion KM u 2020., mesne prerađevine sa 51 miliona KM u 2014. na 70,7 miliona KM u 2020. godini te mlinsko-pekarskih proizvoda sa 109,9 miliona KM u 2014. na 145,6 milion KM u 2020. godini. Od ostalih važnijih grupa proizvoda uvoz mesa i klaoničkih proizvoda, mlijeka i mliječnih proizvoda te žitarica je u analiziranom periodu 2014. - 2020. bio

dosta ujednačen i kretalo se na istom nivou tokom svih godina. Prosječna godišnja vrijednost uvoza mesa i klaoničkih proizvoda je 180 miliona KM, mlijeka i mliječnih proizvoda 134 miliona KM, a žitarica 105 miliona KM. U 2020. godini u strukturi uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u Federaciji BiH najveće učešće (13,13%) su imala pića i alkoholi sa vrijednošću od 255,3 miliona KM, koju slijedi grupa različitih jestivih proizvoda (TG 21) sa vrijednošću od 226,4 miliona KM, te meso i jestivi klaonički proizvodi sa 175,2 miliona KM i mlinsko-pekarski proizvodi sa 145,6 miliona KM.

Republika Srpska:

RS najviše uvozi žitarice i proizvode na bazi žitarica (23% uvoza PPP), povrće i voće (23% uvoza PPP) i meso i prerađevine od mesa (14% uvoza PPP). RS najviše izvozi povrće i voće (32% izvoza PPP), žitarice i proizvode na bazi žitarica (20% izvoza PPP) i mlijeko i mliječne proizvode (16% izvoza PPP). RS ima pozitivan spoljnotrgovinski bilans (na bazi podataka za 2020. godinu) kod mlijeka i mliječnih proizvoda, ribe i prerađevina od ribe i povrća i voća. Najveći uzroci deficita kod poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, na bazi podataka za 2020. godinu, su: žitarice i proizvodi od žitarica (-135 miliona KM), meso i prerađevine od mesa (-122 miliona KM) i stočna hrana (-106 miliona KM). U periodu 2014-2020. godina pozitivni trendovi su zabilježeni kod ribe (deficit je prešao u suficit) i žitarica (deficit je smanjen za 20 miliona KM). Negativan trend RS ima kod mesa i prerađevina od mesa (deficit je povećan za 20 miliona KM), šećera i prerađevina od šećera (deficit je povećan za 23 miliona KM) i kafe i začina (deficit je povećan za 14 miliona KM). Kod voća i povrća u nekim godinama RS bilježi deficit, a u nekim su suficit.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Kada se govori o izvozu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda iz BD BiH najveći značaj imaju grupa hrana i žive životinje, odnosno životinjske i biljne masti i ulja. Izvozne performanse poljoprivredno-prehrambenog sektora se značajno povećavaju iz godine u godinu zahvaljujući prije svega rastu kompanije "BIMAL" koja se bavi preradom uljarica i žitarica. Iz tabele se jasno uočava povećanje izvoza ulja i masti koje je sa 94,7 miliona KM u 2014. godini se povećala na nivo od nivo od 119,43 miliona KM. U strukturi uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda najvažnija je grupa hrana i žive životinje. Veličina uvoza ovih roba se mijenja iz godine u godinu i varira između 143 miliona KM (2014) i 185,3 miliona KM (2016). Kada je riječ o izvozu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda iz BD BiH najvažniji trgovački partner je Turska. U ovu zemlju se izveze 25% svih roba iz sfere hrane i žive životinje i 84% svih roba iz sfere životinjskih i biljnih masti i ulja. Od ostalih važnijih trgovačkih partnera kada se govori o izvozu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda treba izdvojiti Njemačku, Srbiju i Austriju. Kada se govori o uvozu, najvažniji trgovački partner u dijelu hrane i živih životinja je Brazil sa participacijom od 165 miliona KM (43%), te Srbija sa 23,9 miliona KM i Turska sa 20,1 miliona KM. Kada se govori o uvozu životinjskih i biljnih masti i ulja, daleko najvažniji partner je Srbija koja učestvuje sa 90%, odnosno čiji uvoz u 2019. godini je iznosio gotovo 61,8 miliona KM.

2.9.3. Efikasnost poljoprivredne proizvodnje i prehrambene industrije

Najveći broj poljoprivrednih gazdinstava nema status privrednog društva i ne vodi knjigovodstvene evidencije i njihov poslovni rezultat ostaje nepoznat. Poljoprivredna gazdinstva koja nemaju status pravnih lica nisu u obavezi da vode knjigovodstvene evidencije, a u zemljama EU njihovo poslovanje i poslovni rezultati prate se praćenjem finansijskih rezultata na bazi uzorka poljoprivrednih gazdinstava putem tzv. FADN sistema (eng. Farm Accountancy Data Network) kojeg ni u jednoj administrativnoj jedinici BiH nema, a čije uspostavljanje je jedna od obaveza na putu prema EU.

Federacija Bosne i Hercegovine:

U periodu 2014-2020. ukupna vrijednost BDV iz sektora poljoprivrede (zajedno sa lovom i ribarstvom) pokazuje tendenciju stalnog rasta i sa 741 miliona KM (2014) je povećana na 1,003 milijarde KM (2020). Rast apsolutnog pokazatelja BDV iz poljoprivrede, zbog rasta BDV ostalih privrednih djelatnosti, nije pratio rast relativnih pokazatelja, odnosno učešća u u ukupnom BDP i kretao se u rasponu 4,16% (2024) do 4,76% (2016). Ovaj makroekonomski pokazatelj je u odnosu na zemlje regiona (Zapadnog Balkana) bio najniži⁵⁷.

Nažalost, BiH (pa tako i Federacija Bosne i Hercegovine) je jedna od rijetkih evropskih zemalja koja nema podatke o ekonomskim računima u poljoprivredi. Stoga je za potrebe ovog dokumenta procijenjena bruto vrijednost poljoprivredne proizvodnje na bazi oficijelnih podataka o proizvodnji i otkupnim cijenama i koristeći se u dijelu utvrđivanja animalne proizvodnje (proizvodnje mesa) metodologijom EUROSTAT-a koja se preporučuje za nedostatak podataka o proizvodnji žive mjere (mesa) na poljoprivrednim gazdinstvima⁵⁸.

Ukupna bruto vrijednost poljoprivredne proizvodnje u analiziranom periodu 2014-2020. pokazuje trend rasta povećavajući se sa 1,12 milijarde KM u 2014. godini do 1,47 milijardi KM u 2020. godini. Interesantan je odnos (doprinos) biljne i animalne proizvodnje u ukupnoj bruto vrijednosti poljoprivredne proizvodnje. Do 2017. godine veći doprinos je dolazio od animalne proizvodnje (58,88%, 2017.), da bi se u 2018. pa do kraja perioda promatranja ovaj odnos promijenio u korist biljne proizvodnje koja je u 2020. godini participirala sa 838,13 miliona KM, odnosno sa 57,04%.

Republika Srpska:

U RS BDV poljoprivrede, zajedno sa šumarstvom i ribolovom, varirala je između 839 (2014) i 997 (2020) miliona KM. U pojedinim godinama BDV je veća nego prethodne godine, a u nekim manja, što je rezultat ostvarenog obima proizvodnje (koji je pod značajnim uticajem klimatskih faktora – suše, poplave, grada i sl.) i tekućih cijena poljoprivrednih proizvoda. BDP poljoprivrede RS je u analiziranom periodu (2014-2020) rastao (bazni indeks 119%; 2014=100), a relativno učešće ovog sektora u ukupnoj bruto dodanoj vrijednosti ostalo na nivou od oko 9% (2014 – 9,4%; 2020 – 9%). S obzirom na to da su u bruto dodanoj vrijednosti (BDV) područja A objedinjeni doprinosi poljoprivrede, šumarstva i ribolova, preciznija slika se dobije kada se ova tri doprinosa razdvoje i iskažu posebno. Učešće šumarstva je oko 1,5%, doprinos ribolova i akvakulture minoran, tako je doprinos same poljoprivrede 7-8%. Tako visoko učešće poljoprivrede u BDP nije odraz razvijenosti tog sektora, nego prije odraz slabe razvijenosti ostalih sektora. BDV poljoprivrede uglavnom je rezultat proizvodnih aktivnosti u tri podsektora, gajenje jednogodišnjih usjeva (ratarstvo i povrtarstvo), gajenje višegodišnjih usjeva (voćarstvo i vinogradarstvo) i uzgoj životinja (stočarstvo). Prosječan petogodišnji doprinos ratarstva i povrtarstva je 43%, voćarstva i vinogradarstva 9%, a stočarstva 46%.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Sektor poljoprivrede važan je segment ukupne ekonomije Brčko distrikta BiH. Bruto dodana vrijednost sektora poljoprivrede u periodu 2014-2019. pokazuje tendenciju rasta kada je sa 38,2 miliona KM, koliko je iznosila u 2014. godini, dostigla je nivo od 72,8 miliona KM u 2019. godini. Učešće sektora poljoprivrede u ukupnoj ekonomiji BD BiH je dosta važno i kreće se u

⁵⁷ Prema bazi podataka SWG u 2017. godini učešće BDV iz sektora poljoprivrede u ukupnom BDP je po zemljama iznosio: Albanija 22,7%, Kosovo 11,9%, Sjeverna Makedonija 10,9%, Crna Gora 9,6% i Srbija 7,3%.

⁵⁸ Kalkulacija proizvodnje mesa u Federaciji BiH je urađena prema metodi EUROSTAT-a za izračunavanje bilanse mesa (vidjeti "Manual for the compilation of supply balance sheets for meat"), a na osnovu podataka Federalnog zavoda za statistiku BiH o broju živih životinja kao i podataka Vanjskotrgovinske komore BiH o broju i količini uvezenih i izvezenih živih životinja.

visini od 8-10%. Vrijednost proizvodnje (output) poljoprivrednih proizvoda na području Brčko distrikta BiH u periodu 2016-2020 pokazuje tendenciju stalnog rasta. U ovom periodu ukupni poljoprivredni output se gotovo udvostručio, odnosno povećao sa 62,76 miliona KM koliko je iznosio u 2016. godini na 109,16 miliona KM u 2020. godini. Ukupno povećanje je iznosilo 74 indeksnih poena. Ukupnoj vrijednosti poljoprivredne proizvodnje veći doprinos daje biljna u odnosu na animalnu proizvodnju. Učešće biljne proizvodnje u periodu 2016.-2020. varira od 58,26% (2017) do 61,11% (2016), dok je učešće animalne proizvodnje između 38,89% (2015) i 41,74% (2017). Prema podacima za 2020. godinu outputu biljne proizvodnje najveći doprinos daju žitarice (36,89 miliona KM), voće (15,66 miliona KM) te industrijsko bilje (2,61 miliona KM), dok outputu animalne proizvodnje najveći doprinos daju svinjogojstvo (16,11 miliona KM), govedarstvo (5,45 miliona KM) i proizvodnja mlijeka (5,23 miliona KM).

2.9.4. Konkurentnost poljoprivredne proizvodnje i prehrambene industrije

Federacija Bosne i Hercegovine:

Poljoprivredni sektor u Federaciji BiH odlikuje niska konkurentnost i na domaćem i na inostranom tržištu. Ovo je rezultat brojnih problema i slabosti duž ukupnog lanca vrijednosti. Produktivnost primarne poljoprivredne proizvodnje izražena i ukupnim obimom i prinosima je izrazito niska, daleko ispod bioloških mogućnosti, što za posljedicu ima nisku konkurentnost poljoprivredno-prehrambenog sektora FBiH. Poljoprivredna proizvodnja se odvija na malim, usitnjenim zemljišnim posjedima i odlikuje se malim udjelom proizvodnje za tržište. Tehnološka i ekonomskih znanja farmera su na niskom nivou, primjena agrotehničkih mjera nedovoljna, farme su nedovoljno opremljene. Ogromna većina obradivog zemljišta se ne navodnjava, nizak je nivo zaštite od vremenskih nepogoda, što rezultira niskim i nestabilnim prinosima, što u kontekstu klimatskih promjena predstavlja veliku prijetnju razvoju sektora. Nivo organizovanosti i saradnje među proizvođačima nije zadovoljavajući, kao i među ostalim akterima u lancu vrijednosti. Nedostaju kapaciteti za prihvatanje, doradu, skladištenje, hlađenje i pripremu proizvoda za tržište.

Prosječni prinosi najvažnijih žitarskih kultura u FBiH značajno su niži u odnosu na prinose koji se postižu u EU i nekim zemljama Zapadnog Balkana, poput Srbije. Tako je prosječni prinos pšenice od 3,8 tona/ha za period 2014-2019. bio značajno niži u odnosu na EU (5,6 tona/ha) i Srbiju (4,3 tona/ha), odnosno prosječni prinos kukuruza (zrno) od 4,8 tona/ha manji od prosječnog prinosa EU (7,6 tona/ha), Srbije (6,5 tona/ha). Posebno velike razlike u prosječnim prinosima u odnosu na EU se uočavaju kod proizvodnje svih povrtarskih kultura poput krompira (FBiH 9,4 tona/ha, EU 32,4 tona/ha), crnog luka (FBiH 8,7 tona/ha, EU 33,8 tona/ha), a posebno paradajza gdje je u EU (67,2 tona/ha) prosječni prinos gotovo šest puta veći u odnosu na FBiH. I uporedba proizvodnje kravljeg mlijeka na nivou 2020. godine, pokazuje značajnu konkurentnost FBiH u odnosu na EU. Sa prosječnom godišnjom proizvodnjom od 2.880 litara po muznoj kravi FBiH znatno zaostaje za standardima koji se postižu u EU koji iznose 7.509 litara/muznoj kravi.

Republika Srpska:

Ostvarena produktivnost u biljnoj i animalnoj proizvodnji u RS u periodu 2014-2020. godina, mjerena prosječno ostvarenim prinosima, niža je od zemalja regiona i EU, a nešto više od prinosa ostvarenih u FBiH, što je i logično, jer RS raspolaže plodnijim poljoprivrednim zemljištem od drugog entiteta. U periodu 2014-2020. godina ostvareni prosječan prinos pšenice je bio 4,1 t/ha, kukuruza 5,8 t/ha. Prosječna prinos soje je bio 2,3 t/ha, a krompira 13,6 t/ha. Prinosi voća nisu uporedivi za čitav period, jer su prvo iskazivani po stablu, a kasnije po ha, ali su u periodu 2018-2020. godina bili 7,5 t/ha kod šljive, 19,9 t/ha kod jabuke, 11,4 t/ha kod kruške i 7,2 t/ha kod maline. Prosječna proizvodnja mlijeka po kravi u 2020. godini bila je

3.255 litara što je 42% EU prosjeka. Gore navedeni odabrani prosječni prinosi ukazuju na zaostatak u poljoprivrednoj proizvodnji za zemljama regiona (prije svega Hrvatskom i Srbijom) i zemljama EU. Pored nepovoljnijih prirodnih uslova, razlog niže produktivnosti je i tehnološki zaostatak, odnosno dominacija ekstenzivne i polu-intenzivne proizvodnje kod velikog broja malih gazdinstava koja snižava prosječne prinose koje ostvaruje mali broj gazdinstava koja se poljoprivrednom proizvodnjom bave na intenzivan način, uz primjenu savremene tehnike i tehnologije.

Analiza odnosa cijena inputa i outputa (pariteta) u RS za period 2016-2020. godina pokazala je da su cijene outputa blago rasle, a cijene inputa opadale, tako da je to išlo u korist povećanju konkurentnosti poljoprivrednih proizvođača u RS. Tome je doprinos dao porast cijena outputa stočarstva, dok su cijene outputa iz biljne proizvodnje stagnirale (2016. i 2017. godine su cijene opadale). Poslije 2020. godine, u 2021. godini cijene biljnih proizvoda su brže rasle od cijena stočarskih proizvoda, a cijene inputa su počele značajnije da rastu. Situacija je eskalirala u 2020. godini kada su i cijene inputa i cijene outputa značajno skočile što je uzrokovalo opštu cjenovnu nestabilnost u kojoj se poljoprivredni proizvođači teško snalaze.

Analiza vertikalnih pariteta (za period 2014-2018) poređenjem cijena primarnih poljoprivrednih proizvoda i cijena od njih proizvedenih prehrambenih proizvoda pokazala je da su se ti pariteti pogoršavali na štetu poljoprivrednih proizvođača kod proizvoda biljnog porijekla, jer se učešće sirovima u cijeni finalnog proizvoda smanjivalo, a da su ti pariteti bili relativno stabilni kod sirovima i proizvoda animalnog porijekla.

Pokazatelj konkurentnosti sektora poljoprivrede u RS, zajedno sa prehrambenom industrijom, je i obima spoljnotrgovinske razmjene, odnosno odnos izvoza i uvoza. Generalno, RS uvozi više hrane, nego što izvozi, što generalno ukazuje na ne konkurentnost tog sektora. Kod izvoza glavni spoljnotrgovinski partneri su zemlje CEFT-a, a značajno manje zahtjevnije tržište EU.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Produktivnost primarne poljoprivredne proizvodnje Brčko distrikta BiH izražena i ukupnim fizičkim obimom i prosječnim prinosisima je izrazito niska, daleko ispod bioloških mogućnosti, što za posljedicu ima nisku konkurentnost poljoprivredno-prehrambenog sektora I za ovu BiH administrativnu jedinicu karakteristika je da se poljoprivredna proizvodnja odvija na malim, usitnjenim zemljišnim posjedima i odlikuje se malim udjelom proizvodnje za tržište. Tehničko-tehnološka znanja farmera su na niskom nivou, primjena agrotehničkih mjera nedovoljna i farme su nedovoljno opremljene.

Za razliku od FBiH prosječni prinosi većine žitarskih kultura u BD BiH ne zaostaju puno u odnosu na prinose koji se postižu u EU. Jedino je prosječni prinos pšenice od 4,4 tona/ha za period 2014-2019. bio značajno niži u odnosu na EU (5,6 tona/ha), dok kod ostalih kultura (kukuruz zrno, ječam i zob) prinosu su na nivou EU zemalja. Velike razlike u prosječnim prinosisima u odnosu na EU se uočavaju kod proizvodnje svih povrtarskih kultura poput krompira (BD BiH 10,1 tona/ha, EU 32,4 tona/ha), kupusa (BD BiH 15,8 tona/ha, EU 30,9 tona/ha), a posebno paradajza gdje je u EU (67,2 tona/ha) prosječni prinos značajno veći u odnosu na BD BiH (2,2 tona/ha).

2.9.5. Tržišna infrastruktura

Federacija Bosne i Hercegovine:

Na području Federacije BiH su zastupljeni su gotovo svi kanali prodaje hrane. Broj posrednika zavisi od karakteristika proizvoda i organizacije marketinških aktivnosti. Zbog visoke usitnjenosti u lancu snabdijevanja i postojanja velikoga broja malih proizvođača, te slične fragmentarnosti prerađivača, dolazi do rasta troškova prometa, a koristi od domaće trgovine u plasmanu poljoprivrednih i prehrambenih outputa, uglavnom izvlači trgovačka mreža. Nepovezanost i neorganizovanost lišava poljoprivrednike FBiH mogućnosti pregovaranja s dobavljačima o povoljnijoj kupovini većih količina inputa kao što su sjemena, mineralna gnojiva, zaštitna sredstva i ostalo. Zbog sezonskog karaktera proizvodnje i odsustva uslova za skladištenje njihovih proizvoda, proizvođači voća i povrća nisu u mogućnosti ostvariti veće prihode. Kao i drugi poljoprivredni proizvođači u BiH, poljoprivredni proizvođači Federacije BiH su slabo organizirani i gotovo ne postoji proizvodnja za poznatoga kupca. Ovome treba dodati još i nedjelotvorne carine, lošu transportnu mrežu i nepostojanje tržišnog informacijskog sistema, što sve rezultira nižim prihodima za proizvođače hrane u zemlji.

Prehrambena industrija na području FBiH, kao i u cijeloj BiH ima vrlo tradicionalan asortiman proizvoda. Vrlo malo se ulaže u inoviranje asortimana i prilagođavanje zahtjevima sve sofisticiranijeg tržišta. Izgled proizvoda, veličina pakovanja, kao i komunikacija na tržištu nisu prilagođeni potrebama modernog kupca i značajno su lošiji u odnosu na regionalne lidere. Kompanije polažu malo pažnje na aspekte proizvoda koji kupcu štede vrijeme, omogućavaju mu jednostavniju upotrebu i čuvanje proizvoda. Ovo je jedan od najznačajnijih razloga niske konkurentnosti prehrambene industrije BiH.

Lanac vrijednosti prehrambene industrije je neefikasan, odnosno i vertikalna i horizontalna koordinacija (kooperacija) su na vrlo niskom nivou i zbog toga kompanije ne mogu "uživati" prednosti eksterne ekonomije obima (laka dostupnost informacija o tržištu, zajednički nastup na ino-tržištima, transfer tehnologija i sl.). Horizontalna koordinacija na nivou prehrambene industrije skoro da i ne postoji. Kompanije nisu spremne proslijediti, razmijeniti ili uvažiti čak ni podatke o svom poslovanju i kapacitetima. Na konkurentnost prehrambene industrije utiče i nerazvijenost komplementarnih industrijskih grana. Tako mnoge inpute i materijale kompanije moraju uvoziti. To dodatno usložnjava poslovanje, posebno za mikro i male kompanije prehrambenog sektora. Veza između prehrambene industrije, veleprodaje i maloprodaje skoro da i ne postoji.

Tržište inputa za poljoprivrednu proizvodnju u FBiH je uglavnom oslonjeno na uvoz. Vrlo slaba je proizvodnja sjemena, a proizvodnja sadnog materijala nedovoljna. Iako je tržište inputa u zemlji liberalno, proizvođači ne osjećaju koristi od niskih cijena iz uvoza. Najveću korist od tih cijena izvlače trgovci, što se odražava na nižu konkurentnost domaće poljoprivredne proizvodnje. Da se nepovoljna stanja preokrenu u pozitivne tendencije potrebno je: poticanje ulaganja u domaću proizvodnju inputa, bolja organizacija nabave, smanjenje uvoznih procedura, prihvaćanje regulative EU, jačanje institucije za provedbu eksperimenata radi stavljanja sorti na sortnu listu.

Republika Srpska:

Različiti su kanali prodaje poljoprivrednih proizvoda u RS, zavisno od vrste poljoprivrednog proizvoda. Putem ankete provedene 2019. godine saznalo se da poljoprivredna gazdinstva samo 12,5% svojih proizvoda prodaju prerađivačkoj industriji i taj procenata je za 2,7% manji u odnosu na anketu iz 2014. godine. Prerađivačka prehrambena industrija je dosta okrenuta

uvozu sirovina koje su obično i jeftinije, a lakše ih je uvesti nego prikupljati od velikog broja malih proizvođača. Nekada su tu ulogu vršile zadruge, ali sada poljoprivrednici preko zadruga prodaju samo 1,5% svojih proizvoda (takođe podatak iz pomenute ankete). I dalje je veliko učešće nakupaca (18,5%), npr. kod prodaje žive stoke i voća i povrća. Ohrabruje što se povećava učešće organizovane (ugovorene) prodaje koja kao kanal prodaje zauzima 23% ukupne prodaje poljoprivrednih proizvoda. I dalje je visoko učešće prodaje putem tržnica i pijaca, a to se prije svega odnosi na voće i povrće. Poljoprivrednici su odgovorili da čak polovinu svojih proizvoda prodaju direktno na gazdinstvu, što je vjerovatno precijenjeno i možda rezultat nepoznavanja šta takav vid prodaje znači. Direktna prodaja na gazdinstvu je prije nužnost, nego posljedica napredne marketinške strategije poljoprivrednih gazdinstava.

Ako se gleda po lancima snabdijevanja, žita se uglavnom prodaju direktno mlinskoj industriji ili preko posrednika, veletrgovaca. Nije zanemariva direktna prodaja žita od strane gazdinstava koja se bave ratarstvom, gazdinstvima koja se bave stočarstvom. Kod žive stoke kupci su mesnice i mesna industrija, direktno (ugovoreni tov) ili preko posrednika (nakupaca). Voće i povrće imaju najviše disperzirane kanale prodaje i prodaju se direktno na gazdinstvima krajnjim potrošačima ili nakupcima, posredstvom pijaca, veletrgovcima (koji ga izvoze ili preprodaju prerađivačima) ili prerađivačkoj industriji, bez posrednika. Mlijeko se u najvećoj mjeri prodaje direktno prerađivačima (mljekarama) ili preko posrednika (otkupljivača mlijeka) i može se rači da je infrastruktura za otkup mlijeka najbolja i raspoređena širom RS.

Glavni problem je što gore pomenuti kanali prodaje/otkupa poljoprivrednih proizvoda nisu stabilni i podložni su značajnim oscilacijama u tražnji, naročito u rodnim godinama, kada je ponuda poljoprivrednih proizvoda veća. U proizvođači i prerađivači bježe od ugovaranja proizvodnje i otkupa, uglavnom zbog nesigurnosti oko cijena. Poljoprivredni proizvođači se rijetko upuštaju u samoorganizovanje u smislu izgradnje zajedničke tržišne infrastrukture (skladišta i hladnjača) i zajedničke prodaje objedinjenih količina svojih proizvoda i prepušteni su na milost i nemilost raznih posrednika koji u tom posredovanju nastoje da maksimiziraju svoju korist. Niske otkupne cijene često su razlog nezadovoljstva poljoprivrednih proizvođača i odustajanja od dalje proizvodnje, a u takvoj situaciji slaba i malobrojna prerađivačka industrija okreće se još većem uvozu potrebnih sirovina.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine:

Slična obilježja (ne)razvijenosti tržišne infrastrukture kao za FBiH važe i za BD BiH. Dominantnost sitnih poljoprivrednih gazdinstava i male proizvodnje i ponude pojedinih poljoprivrednih proizvoda određivale su položaj zadruga (tokom proteklog perioda one su dobijale prefiks seljačke, poljoprivredne ili zemljoradničke) kao značajnog učesnika u uvezivanju lanca vrijednosti između proizvođača i potrošača. One su predstavljale uspješan model povezivanja poljoprivrednih proizvođača sa prerađivačima i potrošačima u zemlji i inostranstvu, ali su one nažalost tokom procesa tranzicije izgubile tu ulogu. Tržište inputa za poljoprivrednu proizvodnju je uglavnom oslonjeno na uvoz. Proizvodnje sjemena gotovo da i nema, a proizvodnja sadnog materijala je vrlo skromna. Iako je tržište inputa u cijeloj zemlji liberalno, proizvođači ne osjećaju koristi od niskih cijena iz uvoza. Najveću korist od tih cijena izvlače trgovci, što se odražava na nižu konkurentnost domaće poljoprivredne proizvodnje. Poseban problem nabavke inputa javlja se u vrijeme tržišnih poremećaja uzrokovani određenim globalnim problemima kakav je bila pandemija COVID-19, što se osjetilo i u distriktu. Da se nepovoljna stanja preokrenu u pozitivne tendencije potrebno je: poticanje ulaganja u domaću proizvodnju inputa, bolja organizacija nabave, smanjenje uvoznih procedura, prihvatanje regulative EU, jačanje institucije za provedbu eksperimenata radi stavljanja sorti na sortnu listu. Brčko distrikt nema razvijenu tržišnu infrastrukturu, što se posebno odnosi na sistem otkupa, dražbi i berzi.

3. ANALIZA STANJA U SEKTORU

Analiza stanja u sektoru rezimirana je kroz SWOT i PESTLE analizu.

3.1. SWOT

Snage	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poljoprivreda kao važan sektor za ekonomiju BiH, njenih entiteta i BD BiH; ▪ Povoljan geografski položaj u odnosu na ciljna tržišta; ▪ Različite agro-klimatske zone koje omogućavaju diversifikaciju proizvodnje; ▪ Prirodni preduslovi kao komparativna prednost za neke vrste poljoprivredne proizvodnje; ▪ Dominacija privatnog vlasništva nad poljoprivrednim zemljištem; ▪ Prirodni resursi za poljoprivredu (voda, zrak i tlo) očuvani u najvećem dijelu ruralnih područja; ▪ Dobri uslovi za organsku poljoprivredu; ▪ Sačuvani tradicionalni načini proizvodnje brojnih visokokvalitetnih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda; ▪ Bogata baština prirodnih, kulturnih i historijskih posebnosti; ▪ Relativno niske emisije stakleničkih gasova iz poljoprivrede u poređenju sa razvijenim zemljama; ▪ Izdašni vodeni resursi kao potencijal za znatno povećanje navodnjavanog poljoprivrednog zemljišta i borbi protiv suša; ▪ Značajna ulaganja u hidro-melioracione sisteme i povećanje navodnjavanih površina; ▪ Solidan genetski potencijal autohtonih sorti i pasmina; ▪ Znanstveno-istraživačke institucije osposobljene za podršku u osmišljavanju i provođenju mjera ruralnog razvoja; ▪ Uspostavljeni elementi sistema poljoprivrednih savjetodavnih službi; ▪ Postojanje mogućnosti obrazovanja za poljoprivredna zanimanja; ▪ Povećanje broja seoskih domaćinstava sa mješovitim prihodima; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Visok spoljnotrgovinski deficit agroindustrijskog sektora; ▪ Značajne površine neobrađenog zemljišta i nekorištenih livada i pašnjaka; ▪ Nepovoljna starosna i obrazovna struktura ruralne populacije; ▪ Niska produktivnost u poljoprivrednoj proizvodnji; ▪ Nizak nivo tehnoloških i ekonomskih znanja farmera; ▪ Otpor prema promjenama i nedostatak poduzetničkog duha; ▪ Izrazita usitnjenost zemljišnog posjeda; ▪ Nerazvijen zemljišno-informacijski sistem i slaba mobilnost tržišta poljoprivrednog zemljišta; ▪ Nizak udio površine zemljišta pod sistemima za navodnjavanje; ▪ Visok stepen ovisnosti poljoprivrednih gazdinstava samo od poljoprivredne proizvodnje; ▪ Nedovoljna iskorišćenost i mala produktivnost livada i pašnjaka; ▪ Zastarjela i ne učinkovita mehanizacija i oprema; ▪ Nedostatak kapaciteta za prijem, skladištenje, doradu i čuvanje poljoprivrednih proizvoda; ▪ Mali broj proizvoda sa međunarodnim certifikatima kvalitete; ▪ Slaba umreženost proizvođača, savjetodavaca, obrazovnih, istraživačkih i nevladinih organizacija; ▪ Poteškoće sa pronalaženjem radne snage; ▪ Dominacija proizvoda male dodane vrijednosti; ▪ Nedovoljno razvijen sistem za kreditiranje poljoprivredne proizvodnje, prehrambene industrije i ruralnog razvoja;

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Znatan broj studija i strateških dokumenata o stanju klimatskih promjena, obnovljivim izvorima energije, zbrinjavanju otpada i biodiverzitetu u BiH. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hiperprodukcija udruženja poljoprivrednih proizvođača sa skromnim dometima njihovog djelovanja; ▪ Zadružni sektor koji nije zasnovan na izvornim principima zadrugarstva; ▪ Slaba horizontalna i vertikalna povezanost sudionika unutar lanaca vrijednosti; ▪ Ovisnost od uvoza inputa za poljoprivredu; ▪ Nizak stepen iskorišćenosti kapaciteta prehrambene industrije; ▪ Visoko učešće klanja stoke izvan registrovanih klaonica; ▪ Visoko oslanjanje nekih podsektora prehrambene industrije i trgovine na uvozne sirovina i gotove proizvode; ▪ Spora operacionalizacija zakona zbog kašnjenja u donošenju podzakonskih propisa i osiguravanja sredstava za njihovo provođenje; ▪ Neodgovarajuće zbrinjavanje čvrstog i tekućeg otpada iz poljoprivrede i prehrambene industrije; ▪ Nizak nivo energetske učinkovitosti i upotrebe energije iz obnovljivih izvora u poljoprivredi i prehrambenoj industriji; ▪ Nedovoljno razvijena fizička, komunalna i društvena infrastruktura na ruralnom prostoru; ▪ Nedovoljna usmjerenost proizvodnji za tržište i nepovoljan položaj poljoprivrednih gospodarstava/gazdinstava u lancima vrijednosti; ▪ Nerazvijen LEADER pristup i mali broj LAG-ova; ▪ Nedostatak vlastitog kapitala za investiranje i širenje proizvodnje; ▪ Nizak udio praktične nastave u srednjoškolskom i visokoškolskom obrazovanju; ▪ Nizak stepen inovativnosti u poljoprivredi i prehrambenoj industriji; ▪ Odsustvo poljoprivrednog popisa i nepouzdana informaciona osnova o stanju i promjenama u sektoru poljoprivrede;
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Neujednačene subvencije za različite proizvode i proizvodnje; ▪ Male subvencije za mjere podrške investicionim ulaganjima.
Prilike	Prijetnje
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mehanizacija i automatizacija radnih procesa u poljoprivredi; ▪ Diversifikacija ruralne ekonomije; ▪ Bolja iskorišćenost prirodnih livada i pašnjaka; ▪ Intenziviranje proizvodnje ribe na bazi raspoloživih vodnih resursa; ▪ Povećanje potrošnje hrane na svjetskom nivou; ▪ Rast cijena hrane; ▪ Izrada integrisanog informacionog sistema u poljoprivredi, ▪ Važeći međunarodni trgovinski sporazumi koje je potpisala BiH koji pružaju mogućnost izvoza na glavna tržišta (EU, CEFTA, Ruska Federacija, Turska, Bliski Istok); ▪ Na međunarodnom tržištu postoji potražnja za proizvodima koji se mogu konkurentno proizvoditi na prostoru BiH; ▪ Korišćenje predpristupnih EU fondova za prilagođavanje i razvoj poljoprivredne proizvodnje i ruralnog prostora; ▪ Rast društvene svijesti o važnosti sigurnosti opskrbe hranom (osobito nakon COVID-19 krize) i spremnost vlada za povećanje izdvajanja za potpore poljoprivredi i ruralnom razvoju; ▪ Mogućnost supstitucije uvoznih proizvoda domaćim proizvodima veće dodane vrijednosti; ▪ EU integracije i korišćenje pozitivnih iskustava zemalja u okruženju za ubrzanje procesa EU integracija; ▪ Rast svijesti o važnosti klimatskih promjena i potrebni djelovanja na njihovom izbjegavanju i ublažavanju; ▪ Mogućnost za proizvodnju energije iz nusproizvoda poljoprivredne proizvodnje, prehrambene industrije i drugih obnovljivih izvora (bioplin, sunce, vjetar); ▪ Promocija i značajnije uvođenje u proizvodnju autohtonih sorti i pasmina; ▪ Rast interesa za ruralni i agro turizam na nacionalnom i globalnom nivou; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pandemija (COVID-19); ▪ Negativni demografski trendovi u ruralnim područjima; ▪ Nedostatak radne snage; ▪ Pogoršanje geopolitičke situacije; ▪ Trend povećanja cijena poljoprivrednih inputa; ▪ Obveze koje mora ispuniti BiH u procesu pristupanja u WTO; ▪ Liberalan vanjsko-trgovinski režim; ▪ Politička nestabilnost, zaostajanje u procesu EU integracija i gubitak potencijalno raspoloživih sredstava za predpristupno prilagođavanje; ▪ Nedovoljna ulaganja u istraživanje i razvoj; ▪ Opasnost od gubitka tržišta zbog neispunjavanja okolišnih, higijenskih i zdravstvenih standarda; ▪ Odlazak okvalificiranih i kompetentnih stručnjaka iz zemlje zbog nemogućnosti pronalaska posla ili niskih plaća; ▪ Nestabilnost prinosa zbog klimatskih poremećaja; ▪ Trajan gubitak kvalitetnog poljoprivrednog zemljišta zbog degradacija i prenamijene; ▪ Nastavak provođenja okolišno štetnih poljoprivrednih i industrijskih praksi; ▪ Opasnost od gubitka biološke raznolikosti zbog izostanka ili ne sprovođenja programa zaštite rijetkih i ugroženih vrsta i staništa; ▪ Nepostojanje dovoljnog nivoa svijesti o uticajima i opasnostima koje klimatske promjene donose poljoprivredi i ruralnom razvoju; ▪ Nepovoljna kreditna sredstava za finansiranje projekata poljoprivrede i ruralnog razvoja; ▪ Značajno lošiji socio-ekonomski položaj žena u ruralnim u odnosu na urbana područja;

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Integracija lokalnih proizvođača hrane u turističku ponudu; ▪ Mogućnost zaštite autohtonih i tradicionalnih proizvoda i njihove prodaje u okviru turističke ponude; ▪ Osnaživanje uloge žena u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja; ▪ Udruživanje i zadružno organizovanje poljoprivrednih proizvođača; ▪ Mogućnosti za razvoj privatne poljoprivredne savjetodavne službe; ▪ Korišćenje predpristupnih EU fondova za naučna istraživanja, širenje znanja i primjenu inovacija u poljoprivrednoj proizvodnji i ruralnom razvoju; ▪ Zainteresovanost velikih i srednjih preduzeća za razvoj novih proizvoda. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Smanjenje broja kvalifikovanih i kompetentnih stručnjaka uslijed rastućeg iseljavanja iz zemlje; ▪ Nedovoljna motivisanost istraživača; ▪ Trend smanjenja interesa za upis agronomskih studija; ▪ Fragmentirana administrativno-upravna struktura BiH sa niskim nivoom koordinacije; ▪ Zaostatak za reformama ZPP u EU; ▪ Niže plate u poljoprivredi i prehrambenoj industriji od prosjeka drugih sektora;
--	---

3.2. PESTLE analiza

Politički faktori	Ekonomski faktori
<ul style="list-style-type: none"> - kompleksno administrativno i političko uređenje BiH; - složen i neusaglašen zakonodavni ambijent; - jasna i relativno dobro kapacitirana institucionalna struktura za upravljanje sektorom poljoprivrede; - zakonodavni (<i>acquis</i>) i institucionalni okvir EU kao krajnji cilj reformi (program usklađivanja nije izrađen); - članstvo u CEFTA; - izazov pristupanja STO; - proces pristupanja EU usporen; - IPARD struktura za korišćenje predpristupnih sredstava EU nije uspostavljena u BiH; - omogućen izvoz ribe, mlijeka i mliječnih proizvoda, pilećeg mesa i jaja iz BiH na tržište EU; - pitanje restitucije i drugih vidova povrata poljoprivrednog zemljišta nije toliko izraženo kao u nekim drugim socijalističkim zemljama u procesu njihove tranzicije; - odsustvo podjele teritorije na urbana i ruralna područja; 	<ul style="list-style-type: none"> - visoko učešće poljoprivrede u stvaranju BDV; - nizak nivo neto investicija u sektoru poljoprivrede; - veliki deficit u spoljnotrgovinskoj razmjeni agroindustrijskih proizvoda; - visoka neformalna zaposlenost u poljoprivredi; - značaj mješovitih poljoprivrednih gazdinstava za opstanak sela; - povećanje broja poljoprivrednih gazdinstava u sistemu PDV-a; - nizak stepen diversifikacije poljoprivrednih gazdinstava; - usitnjen zemljišni posjed; - povećano učešće direktne prodaje na poljoprivrednim gazdinstvima; - malo učešće prodaje poljoprivrednih proizvoda preko zadruga i udruženja; - značajna prodaja poljoprivrednih proizvoda izvan formalnih tokova; - značajno učešće prehrambene industrije u prerađivačkoj industriji; - nizak stepen iskorišćenosti kapaciteta prehrambene industrije; - veliki broj neaktivnih poljoprivrednih zadruga;

<ul style="list-style-type: none"> - odsustvo klasifikacija manje povoljnih područja za poljoprivrednu proizvodnju; - postojanje registra poljoprivrednih gazdinstava; - nedefinisan status zadružne imovine; - proizvođačke organizacije postoje ali nisu organizovane u skladu sa EU modelom; - postojanje naučno-istraživačkih organizacija u oblasti poljoprivrednih nauka; - postojanje sistema srednjeg i visokog obrazovanja za zanimanja poljoprivredne struke; - pluralizam savjetodavnih usluga (javne i privatne); - nepostojanje i fragmentarnost baza podataka (FADN sistem i dr.); - dominacija privatnog vlasništva u poljoprivredi i prehrambenoj industriji; - dobra metodologija planiranja agrarnog budžeta; - favorizovanje proizvodnje mlijeka kroz politiku subvencioniranja; - stagnacija budžetskih izdvajanja za razvoj poljoprivrede i seoskog područja i zaostatak za zemljama regiona; - zapostavljanje mjera koje doprinose unaprjeđenju konkurentnosti i zaštiti životne sredine; - struktura budžetske podrške poljoprivredi i ruralnog razvoju divergentna od one u EU; - izjednačen status poljoprivrede sa drugim djelatnostima u pogledu indirektnih poreza; - sufinansiranje premije poljoprivrednog osiguranja; - pluralizacija u pružanju savjetodavnih usluga. 	<ul style="list-style-type: none"> - slabe mogućnosti zapošljavanja svršenih srednjoškolaca i studenta; - poljoprivrednih zanimanja; - stagnacija broja privrednih društava u sektoru poljoprivrede; - generalno niska dobit privrednih društava u sektoru poljoprivrede; - povećanje broja zaposlenih i dobiti u sektoru prehrambene industrije; - dobri uslovi za razvoj stočarstva; - prodajna orijentacija prehrambene industrije na domaće tržište; - niska relativna pokrivenosti uvoza izvozom poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda; - uvoz prehrambenih proizvoda veće faze prerade, a izvoz proizvoda nižeg stepena prerade, - manja budžetska podrška za poljoprivredu u odnosu na EU i većinu zemalja regiona; - mali obuhvat poljoprivrednih proizvođača sistemom PDV-a; - trend rasta cijena poljoprivrednih proizvoda; - razvijena mreža finansijskih institucija; - poljoprivredna gazdinstva još uvijek imaju otežan pristup kreditnim sredstvima; - nerazvijeno poljoprivredno osiguranje; - stagnacija agrarnog budžeta i opadanje njegovog učešća u odnosu na ukupne budžetske prihode; - registri poljoprivrednih gazdinstava, ali nekompletni (dobrovoljan upis).
Sociološki faktori	Tehnološki faktori
<ul style="list-style-type: none"> - niska formalna i visoka neformalna zaposlenost u poljoprivredi; - značajno prisustvo gazdinstava sa mješovitim prihodima (prihodima iz više izvora); - smanjenje broja stanovnika; - migracije ruralnog stanovništva; 	<ul style="list-style-type: none"> - dominacija poljoprivrednog zemljišta nižih bonitetnih klasa; - nepouzdana podaci o pojedinim kategorijama poljoprivrednog zemljišta; - klima i klimatske promjene kao limitirajući faktor razvoja poljoprivredne proizvodnje;

<ul style="list-style-type: none"> - poteškoće u pronalaženju bračnog partnera; - produženje životnog vijeka; - neadekvatno obrazovanje poljoprivrednih proizvođača i nedovoljan nivo specijalističkih znanja; - smanjenje broja zaposlenih u poljoprivredi i prehrambenoj industriji i niže plate od prosjeka privrede; - visok stepen nepovjerenja i nizak nivo poslovnog udruživanja u sektoru poljoprivrede; - nemotivisanost mladih za školovanje, zaposlenje i samozaposlenje u sektoru poljoprivrede; - visoka prosječna starosna dob nosilaca poljoprivrednih gazdinstava; - izražene sociološke i druge veze između ruralnog i urbanog prostora; - (ne)povjerenje u domaće poljoprivredne proizvode; - veliki potencijal u kulturnim i istorijskim vrijednostima povezanim sa ruralnim prostorom. 	<ul style="list-style-type: none"> - neravnomjeran i nepovoljan raspored voda kao izvora navodnjavanja; - nefunkcionalni objekti u stočarstvu i drugim područjima poljoprivredne proizvodnje; - upotreba vještačkih đubriva (na nivou od 50% EU prosjeka); - upotreba hemijskih zaštitnih sredstava; - realizacija programa analize plodnosti poljoprivrednog zemljišta; - solidna mehanizovanost poljoprivrednih gazdinstava, ali u prosjeku zastarjela mehanizacija; - kontinuirana promjena upotrebe poljoprivrednog zemljišta u korist kategorija zemljišta slabije upotrebne vrijednosti; - neažurne evidencije o vlasništvu nad poljoprivrednim zemljištem; - koncentracija i specijalizacija u stočarskoj proizvodnji; - potencijal za razvoj ekstenzivnog stočarstva baziranog na ispaši; - slab intenzitet stočarstva mjereno brojem uslovnih grla na površinu poljoprivrednog zemljišta; - nedovoljna specijalizacija i nedovoljan broj savjetodavaca u odnosu na broj gazdinstava; - dominacija žita u strukturi ratarske proizvodnje; - značajne varijacije prinosa; - zavisnosti ostvarenih prinosa od klimatskih uslova; - povećanje učešća uljarica u sjetvenoj strukturi; - domaća proizvodnja sadnog materijala koja u ne zadovoljava domaće potrebe; - nisko učešće intenzivnih zasada voća u ukupnoj proizvodnji voća; - ekspanzija površina pod jagodičastim i bobičastim voćem; - skromna organska proizvodnja u biljnoj i stočarskoj proizvodnji; - nedovoljna povezanost poljoprivrede i prehrambene industrije; - zastarjela tehnologija u prehrambenoj industriji.
--	---

Ekološki faktori	Pravni faktori
<ul style="list-style-type: none"> - malo sertifikovane organske proizvodnje; - skup proces sertifikacije i mali broj registrovanih posrednika za sertifikaciju organske proizvodnje; - slaba tražnja za hranom organskog porijekla, - zapuštanje poljoprivrednog zemljišta; - dosta poljoprivrednog zemljišta sa ekstenzivnim načinom korišćenja; - mali procenat zaštićenih područja; - upotreba hemijskih sredstava (pesticide) u porastu; - slaba ekološka osvještenost proizvođača; - odsustvo ANC klasifikacija i posebnih plaćanja za područja sa prirodnim ograničenjima; - visoki gubici u procesu proizvodnje; - neadekvatno zbrinjavanje otpada od hrane; - nisko iskorišćenje otpada iz poljoprivrede za proizvodnju energije; - neadekvatno zbrinjavanje komunalnog otpada u ruralnim područjima; - ugroženosti poljoprivredne proizvodnje i njenih rezultata od promjena klime; - česte elementarne nepogode; 	<ul style="list-style-type: none"> - postojanje jednog broja zakonskih i podzakonskih akata; - nedorečen zakonski okvir; - slaba dostupnost predpristupih fondova; - odsustvo IPARD upravljačke strukture; - neusklađenost zakonodavstava sa <i>acquis</i>-om; - dupliranje nadležnosti između različitih institucija i administrativnih nivoa u BiH; - kompetentno osoblje u javnoj administraciji; - nekompletni registri; - neintegrisan informacioni sistem u poljoprivredi; - nije obavljen poljoprivrednih popis; - neažurne evidencije o poljoprivrednom zemljištu; - značajna broj ne registrovanih poljoprivrednih gazdinstava.

4. STRATEŠKA VIZIJA RURALNOG RAZVOJA BIH

Održiva, prosperitetna i očuvana ruralna područja privlačna za život i privređivanje u Bosni i Hercegovini.

5. STRATEŠKI CILJEVI I MJERE

5.1. Strateški cilj 1: Razvoj poljoprivrede baziran na povećanju produktivnosti i održivosti dohotka poljoprivrednih gazdinstava

Iako Bosna i Hercegovina posjeduje značajne površine poljoprivrednog zemljišta i druge resurse za poljoprivrednu proizvodnju, isti se nedovoljno koriste što rezultira povećanom potrebom za uvozom hrane i negativno utiče na brojne ekonomske parametre. Migracije i demografska kretanja uzrokovana nepovoljnom ekonomskom situacijom predstavljaju najčešće razloge za napuštanje ruralnih područja, a time i neobrađivanja obradivog zemljišta, te ne korišćenje livada i pašnjaka. Uslijed usitnjenosti poljoprivrednih gazdinstava, prosječni troškovi proizvodnje su veći, a konkurentnost na domaćim i stranim tržištima manja. Trgovanje poljoprivrednim zemljištem je otežano zbog neriješenih imovinsko-pravnih odnosa i procesa usaglašavanja zemljišnih evidencija. Kao rezultat niskih kapitalnih ulaganja i nedovoljne primjene naprednih tehnologija u proizvodnji i preradi, sektor poljoprivrede u Bosni i Hercegovini ima nisku produktivnost, posebno u poređenju sa regijom i ostatkom EU. Kao rezultat svega navedenog, domaći poljoprivredni proizvodi, cijenom i kvalitetom, ne mogu da konkurišu uvoznim proizvodima. Stoga se domaćim proizvođačima pojedinih poljoprivrednih proizvoda razlika manje ostvarenog dohotka nadoknađuje različitim vrstama direktnih, često proizvodno vezanih, plaćanja, odnosno subvencija.

Povećanjem proizvodnih kapaciteta, te boljim iskorištavanjem postojećih proizvodnih kapaciteta, može povećati obim poljoprivredne proizvodnje u BiH. Povećanjem produktivnosti u poljoprivrednoj proizvodnji, izmjenama strukture poljoprivredne proizvodnje, primjenom novih tehnologija i naučnih dostignuća u poljoprivrednoj proizvodnji, kao i boljim upravljanjem rizicima u poljoprivredi, može se povećati obim proizvodnje i održivosti dohotka poljoprivrednih gazdinstava u Bosni i Hercegovini.

Realizacijom prethodno navedenog, moguće je osigurati brojne pozitivne efekte, a prije svega povećanje količine proizvedenih poljoprivrednih proizvoda kao i količine hrane iz domaće proizvodnje, povećanje vrijednosti poljoprivredne proizvodnje, veće prihode i dobit poljoprivrednih gazdinstava, povećanje dodane vrijednosti iz poljoprivrede, smanjenje potreba za uvozom hrane i povećanje izvoza hrane, povećanju otpornosti poljoprivredne proizvodnje i prihoda poljoprivrednih gazdinstava na posljedice nepovoljnih klimatskih promjena.

Realizacijom navedenog strateškog cilja, ostvaruju se značajni efekti i na druge ciljeve, a prije svega povećanje konkurentnosti i inovacija u poljoprivredi.

Prvi strateški cilj može se raščlaniti na pet specifičnih ciljeva (prioriteta):

- 1.1. Povećanje sigurnosti dohotka poljoprivrednih gazdinstava
- 1.2. Povećanje produktivnosti poljoprivredne proizvodnje
- 1.3. Upravljanje rizicima u poljoprivredi i
- 1.4. Povećanje dohotka poljoprivrednih gazdinstava dodavanjem vrijednosti poljoprivrednim proizvodima i olakšavanjem njihove prodaje
- 1.5. Razvoj informacionog sistema u poljoprivredi, jačanje poljoprivrednog savjetodavnog rada i razvoj naučnih istraživanja u sektoru poljoprivrede

5.1.1. Specifični cilj 1.1. Povećanje sigurnosti dohotka poljoprivrednih gazdinstava

Povećanje sigurnosti dohotka poljoprivrednih gazdinstava potiče se dodjelom proizvodno-nevezanih plaćanja (subvencijama koje ne podstiču povećanje proizvodnje određenog konkretnog proizvoda), putem mjera u nastavku.

5.1.1.1. Mjera 1.1.1. Direktna plaćanja po jedinici korištene površine

Osnovna vrsta podsticaja u biljnoj proizvodnji biće isplata podsticaja po jedinici obrađene površine (uključujući i višegodišnje zasade), kao mjera podrške dohotku poljoprivrednih gazdinstava iz domena proizvodno-nevezanih direktnih plaćanja. Ova vrsta podsticaja će zamijeniti dosadašnje podsticaje koji su isplaćivani po jedinici inputa ili outputa. Ujednačavanjem direktne podrške po (ha) za sve kulture, neće se favorizovati pojedine proizvodnje, niti podsektori poljoprivredne proizvodnje što će omogućiti racionalnije i ekonomičnije iskorištavanje prirodnih uslova u kojima proizvođači posluju. Pretpostavka za isplatu ove vrste podsticaja je postojanje pouzdanih podataka o obrađenim i na drugi način korištenim površinama u registrima poljoprivrednih gazdinstava, a u idealnim uslovima u LPIS bazi podataka u okviru poljoprivrednog informacionog sistema. Visina podsticaja može biti ista za svaki obrađeni hektar, a može se i diferencirati, zavisno od ciljeva promjene strukture biljne proizvodnje. Sistem podsticaja po jedinici površine dovodi u ravnopravan položaj proizvođače različite veličine posjeda i različitih proizvoda, prepuštajući njima slobodu izbora vrste proizvodnje i proizvoda koje će proizvoditi, a politiku podsticanja poljoprivredne proizvodnje približava onoj koja se primjenjuje u EU i zemljama okruženja. Visina podsticaja po jedinici korištene poljoprivredne površine prilagođavaće se ukupno raspoloživim budžetskim sredstvima za ovu vrstu podsticaja u pojedinim godinama.

5.1.1.2. Mjera 1.1.2. Direktna plaćanja po jedinici utrošenih inputa

Od podsticaja po jedinici inputa godinama je u primjeni regresiranje dizel goriva po litri, proporcionalno površini obrađenog zemljišta (svaki ha obrađenog zemljišta daje pravo na regres određenog broja litara goriva), kao primjer proizvodno-nevezanog plaćanja. To je u principu subvencija po jedinici površine (jer se količina regresiranog goriva direktno veže za površinu obrađenog zemljišta) i prelaskom direktnih plaćanja na subvencije po jedinici površine (uglavnom relevantno za RS), iznos regresa za dizel biće uključen se u iznos podsticaja za tu mjeru.

5.1.1.3. Mjera 1.1.3. Podrška interventnoj nabavci poljoprivrednih repromaterijala

Mjera je interventnog, a ne sistemskog karaktera. Tokom pandemije COVID-19 virusa, besplatno ili po sniženim cijenama, distribuirana su sjemena, đubriva i pesticidi. U takvim situacijama bilo je opravdano organizovati interventnu nabavku ključnih repromaterijala i subvencionirati njihovu cijenu za određenu količinu inputa. I ova mjera je primjer proizvodno-nevezanih plaćanja koje se može smatrati podsticajem po jedinici obrađene površine, jer se količina repromaterijala u pravilu veže za određenu površinu obrađenog zemljišta.

Povećanje obima proizvodnje i dohotka u stočarskoj proizvodnji potiče se primjenom sljedeće mjere.

5.1.1.4. Mjera 1.1.4. Direktna plaćanja po uslovnom grlu stoke

Direktna plaćanja po uslovnom grlu stoke realizovaće se isplatom određenog iznosa podsticaja za svako registrovano grlo stoke. S obzirom na različitu veličinu, vrijednost i starost pojedinih kategorija stoke, visina podsticaja po grlu diferencirati će se primjenom kriterija njihovog svođenja na uslovno grlo. Broj uslovnih grla množi sa jedinstvenim utvrđenim iznosom podsticaja za jedno uslovno grlo stoke. Isplatom podsticaja na ovaj način svi proizvođači se dovode u ravnopravan položaj, bez favorizovanja pojedinih proizvodnji, vrsta stoke i načina plasmana proizvoda. Određeni elementi ove vrste plaćanja bili su u primjeni i do sada, a u narednom periodu ova vrsta podsticaja trebala bi zamijeniti veći broj pojedinačnih i fragmentiranih mjera. Ukoliko se želi favorizovati određena grana stočarstva, to se može uraditi davanjem dodatnih podsticaja za tu vrstu stoke. Pretpostavka za dodjelu podsticaja po uslovnom grlu stoke je postojanje ažurnog registra domaćih životinja.

5.1.2. Specifični cilj 1.2. Povećanje produktivnosti poljoprivredne proizvodnje

Povećanje produktivnosti poljoprivredne proizvodnje postići će se dodjelom proizvodno-vezanih direktnih plaćanja koja favorizuju povećanje proizvedene količine i prodaje konkretnog poljoprivrednog proizvoda, odnosno putem sljedećih mjera:

5.1.2.1. Mjera 1.2.1. Kompenzaciona plaćanja strateškim proizvodnjama

Ova plaćanja imaju za cilj da se nadoknadi gubitak podrške proizvođačima pšenice i mlijeka kod prelaska sa podrške na bazi outputa (po kg i litri) na podršku jedinstvenim plaćanjem po hektaru i grlu. U BiH su dva strateška proizvoda, a to su mlijeko i pšenica. Za ove proizvode nastaviće se dodjela podsticaja po jedinici ostvarenog inputa, kg prodane pšenice i litri otkupljenog mlijeka. Na taj način podstiče se industrijska prerada tih proizvoda i podmirenje potreba stanovništva koje ne proizvodi ta dva proizvoda. Premiranjem prodatih količina utiče sa na povećanje produktivnosti (jer se za veću količinu dobija veći podsticaj) i povezanosti proizvođača i prerađivača. Premija može biti diferencirana prema kvalitetu (klasi) mlijeka i pšenice, što predstavlja primjer primjene unakrsne usklađenosti sa stanovišta ispunjavanja minimalnih standarda kvaliteta i bezbjednosti hrane. Pošto je premija po jedinici ostvarene proizvodnje proizvodno vezano plaćanje koje nije u skladu sa ZPP EU u periodu važenja ove strategije dodatna plaćanja za strateške proizvode bi trebalo transformisati i plaćanja po jedinici površine i po muznom grlu.

5.1.2.2. Mjera 1.2.2. Direktna plaćanja na bazi količine ostvarene proizvodnje

Osim strateških proizvoda, direktna plaćanja na bazi količine ostvarene proizvodnje praktično se realizuju putem isplate premije za proizvedenu količinu proizvoda, što je uslovljeno prodajom tih proizvoda otkupljivaču ili prerađivaču, kao stimulacija za uspostavljanje lanaca snabdijevanja između poljoprivrede, trgovine i prerade. Izvan sistema ove vrste podrške su bile količine proizvoda prerađene na gazdinstvu ili prodane bez dokaza o prodaji. U odsustvu direktnih plaćanja po uslovnom grlu stoke, isplaćuje se premija po kg žive mjere utovljene stoke. Ovo je uglavnom stalna mjera (naročito u RS), iako to treba biti privremena i povremena mjera za pojedine vrste stoke koja bi nadoknađivala dio izgubljenog dohotka u slučaju ozbiljnijih poremećaja otkupnih cijena žive stoke na domaćem tržištu. Za potvrdu opravdanosti primjene ove mjere i određivanje realne visine subvencije dijela troškova neophodni su tačni podaci o cijenama koštanja i otkupnim cijenama pojedinih vrsta stoke, jer će se, u protivnom,

ova mjera pretvoriti u populističku mjeru bez pravog efekata. Generalno, i ova mjera se može „uklopiti“ u plaćanja po jedinici površine i po grlu, ali će biti potreban tranzicioni period u kojem će se nastaviti isplaćivati podsticaji po jedinici količine outputa za neke vrste bitnih proizvoda ili u pojedinim godinama kada su narušeni odnosi ponude i tražnje na domaćem tržištu. S obzirom da proizvodnja ribe teško može da se prevede u plaćanja po jedinici površine ili po UG, direktna plaćanja po kg proizvedene ribe će se zadržati u okviru ove mjere.

5.1.2.3. Mjera 1.2.3. Podrška pčelarstvu

Podrška pčelarstvu realizuje se praktično na isti način kao podrška po uslovnom grlu stoke, s tim da se direktna plaćanja realizuju isplatom podsticaja po košnici. Osim navedenog, u RS se podstiču reprocentri za proizvodnju matica rodonačelnica kao i tetstne stanice gdje se obavlja testiranje proizvodnih karatersistika matica. U određenim slučajevima i regionima postoje i druge mjere novčane podrške pčelarstvu koje svoje opravdanje imaju u tome što su indirektno koristi od pčela za voćare i druge poljoprivredne proizvođače mnogo veće od direktnih koristi za pčelare.

5.1.2.4. Mjera 1.2.4. Podrška ribarstvu (akvakulturi)

Podrška ribarstvu realizuje se praktično na isti način kao podrška po uslovnom grlu stoke, s tim da se direktna plaćanja realizuju isplatom podsticaja po proizvodnom kapacitetu ribnjaka. Alternativno, mogu se primijeniti i druge direktne mjere novčane podrške u ribarstvu, po proizvodnji konzumne ribe.

5.1.2.5. Mjera 1.2.5. Podrška programima proizvodnje domaćeg sjemenskog i sadnog materijala i kvalitetnog priplodnog podmlatka u stočarstvu

BiH je visoko ovisna od uvoza sjemena, sadnica i priplodnih grla. U situaciji klimatskih promjena još je važnije imati mogućnost testiranja i korišćenja takvih lokalnih sorti i rasa koje su otpornije na klimatske promjene. Stoga povećanje njihove proizvodnje u zemlji ima puno opravdanje, naročito sa stanovišta da se radi o sortama i rasama selekcionisanim i adaptiranim na lokalne agroekološke uslove. Proizvođačima sjemena, sadnica i priplodnog podmlatka isplaćivaće se regres po kg, komadu ili grlu proizvedenog sjemena, sadnica i priplodnog podmlatka, kao kompenzacija dijela troškova njihove proizvodnje. Regresirana sjemena, sadnice i životinje moraju biti kontrolisani i certificirani, odnosno umatičeni. Dodato: Lokalno prilagođene i tradicionalne sorte i rase također doprinose vraćanju genetske raznolikosti, u skladu s EU Strategijom biodiverziteta 2030.

5.1.3. Specifični cilj 1.3. Upravljanje rizicima u poljoprivredi

Treći specifični cilj je podrška boljem upravljanju rizicima u poljoprivredi i biće realizovan putem dvije mjere.

5.1.3.1. Mjera 1.3.1. Podrška skladištenju tržišnih viškova poljoprivrednih proizvoda

Prodaja poljoprivrednih proizvoda odmah u momentu žetve ili berbe rezultira nižim ostvarenim dohotkom za proizvođača i gubicima dohotka uslijed neusklađenosti ponude i tražnje i može se pridružiti tržišnim rizicima. Odgađanjem prodaje proizvođači mogu ostvariti veću prodajnu

cijenu, a to odgađanje je uslovljeno posjedovanjem adekvatnih skladišta i dodatnim troškovima skladištenja. Subvencioniranjem troškova skladištenja u privatnim skladištima proizvođači se stimulišu da odgode prodaju i sačekaju veću cijenu, što predstavlja jedan vid pomoći ublažavanju posljedica tržišnih rizika. Na ovaj način se smanjuju i gubici hrane i otpad, što doprinosi približavanju ciljevima EU strategije “Od njive do trpeze” (F2F).

5.1.3.2. Mjera 1.3.2. Vanredne pomoći

Vanredne pomoći isplaćivaće se u slučaju nastupanja vanrednih situacija. To su slučajevi ekstremnih najpovoljnijih manifestacija klime (suša, poplave, grad i sl.) koje zvanično dobiju status elementarnih nepogoda. Poljoprivrednim gazdinstvima dodjeljuje se vanredna pomoć kao nadoknada dijela nastale štete. Vanredne pomoći isplaćuju se i u slučaju šteta koje ne zavise od klimatskih uticaja, a koje prouzrokuju direktne štete poljoprivrednim gazdinstvima, kao što su požari, epidemije i sl. Vanredna pomoć neće se isplaćivati u slučajevima narušavanja odnosa cijena na tržištu, jer su ta kompenzaciona plaćanja predmet drugih mjera podrške proizvođačima.

5.1.4. Specifični cilj 1.4. Povećanje dohotka poljoprivrednih gazdinstava dodavanjem vrijednosti poljoprivrednim proizvodima i olakšavanjem njihove prodaje

Četvrti specifični cilj koji se odnosi na povećanje dohotka poljoprivrednih gazdinstava dodavanjem vrijednosti poljoprivrednim proizvodima i olakšavanjem njihove prodaje postići će se putem brendiranja poljoprivrednih proizvoda i objedinjavanja ponude usitnjenih viškova poljoprivrednih proizvoda i njihovom prodajom putem poljoprivrednih zadruga, udruženja i klastera. Za postizanje ovog specifičnog cilja predviđene su četiri mjere:

5.1.4.1. Mjera 1.4.1. Podrška uvođenju dobrovoljnih standarda kvaliteta

Pored unaprjeđenja konkurentnosti kroz cjenovni aspekt, sve više na značaju dobija i necjenovni aspekt koji proizilazi iz primjene različitih tržišnih standarda. Njihov broj i uloga konstantno rastu i često su ulaznica za izlazak na međunarodna tržišta. Isto tako, standardi postaju značajni i na domaćem tržištu. Međutim, i pored toga, veoma mali broj domaćih proizvoda, odnosno proizvođača, posjeduje iste. Relevantne institucije će u cilju unaprjeđenja konkurentnosti podržavati sertifikaciju i uvođenje pojedinih standarda od strane ovlaštenih certifikacionih kuća, standarda kao što su Global GAP, HACCP, ISO i dr. za koje proizvođači, prerađivači i zadruge iskažu interese. Sufinansiranje će se provoditi na osnovu refundiranja dijela troškova, nakon predočenja dokaza da je standard uspostavljen. Ova mjera doprinosi ciljevima ZPP-a, posebno povećanju konkurentnosti (ZPP C2), brizi o okolišu (ZPP C5) i zaštiti kvalitete hrane i zdravlja (ZPP C9), kao i ciljevima strategije “Od njive do trpeze” (F2F), posebno osiguravanju održive proizvodnje hrane i stimulaciji održive prerade hrane.

5.1.4.2. Mjera 1.4.2. Podrška izradi elaborata za zaštitu proizvoda sa oznakama geografskog porijekla

Pored pojedinačnog uvođenja dobrovoljnih standarda na tržištu su prisutne i službene kolektivne oznake poljoprivrednih proizvoda, kojima se dokazuje njihovo porijeklo i kvalitet. Ove oznake, u odnosu na prethodne, navode se na pakovanju proizvoda i njima se gradi diferencijacija u odnosu na slične proizvode na tržištu. Na nivou BiH uspostavljen je sistem sertifikacije tri grupe oznaka: zaštićene oznake porijekla (ZOP), zaštićene oznake geografskog

porijekla (ZOGP) i garantovani tradicionalni specijaliteti (GTS) u skladu sa Pravilnikom o sistemima kvaliteta prehrambenih proizvoda i Pravilnikom o postupku priznavanja oznake porijekla proizvoda, imena porijekla i geografske oznake. Kroz oznake geografskog porijekla štiti se područje i sposobnost ljudi da proizvedu određene proizvode na određen način čime se doprinosi očuvanju kulturnog nasljeđa i razvoju ruralnih područja i postiže bolja prodajna cijena i veći dohodak proizvođača takvih proizvoda. Relevantne institucije će podržati izradu elaborata za dobijanje oznaka geografskog porijekla u određenom procentu od ukupnih troškova njegove izrade.

5.1.4.3. Mjera 1.4.3. Podrška ugovaranju proizvodnje i prodaji putem poljoprivrednih zadruga, klastera i drugih proizvođačkih organizacija

Snaga malih proizvođača je u objedinjavaju ponude i njihovom zajedničkom nastupu na tržištu. Na BiH tržištu takvih primjera je još uvijek malo jer je prodaja putem proizvođačkih organizacija rijetka. Takva praksa ima negativne posljedice i na proizvođače (neprodati viškovi proizvoda) i na prerađivače (manjak sirovine). Uspostavljanje i razvoj intenzivnijih veza može se osigurati kroz otkup proizvoda uz posredovanje zadruga, klastera, udruženja i drugih proizvođačkih organizacija, posrednika u prometu poljoprivrednih proizvoda s ciljem koncentracije proizvodnje, a nakon toga i disperzije prema pojedinim akterima na tržištu. Mjera će se realizovati kroz subvencionisani otkup posredstvom proizvođačkih organizacija plaćanjem po jedinici otkupljenih proizvoda. Ovako ostvarena premija ostaje proizvođačkoj organizaciji kao kompenzacija za njene troškove i posredovanje i ne isplaćuje se proizvođačima od kojih su otkupljeni proizvodi (koji ostvaruju prava na brojne druge mjere). Korist koji ostvaruju proizvođači je sigurnija prodaja i veća prodajna cijena, što u krajnjoj instanci povećava dohodak ostvaren od poljoprivredne proizvodnje.

5.1.4.4. Mjera 1.4.4. Podrška realizaciji operativnih programa organizacija proizvođača

Podrška će se realizovati kroz dodjelu novčanih podsticaja za započinjanje i razvoj poslovnih aktivnosti vezanih za nabavku opreme i izgradnju neophodne infrastrukture za otkup i doradu poljoprivrednih proizvoda, ne samo iz agrarnog budžeta, nego i iz budžeta lokalnih zajednica i međunarodnih projekata (npr. IFAD, USAID, SIDA). Ova mjera je u uskoj vezi sa mjerom podrške investicijama u infrastrukturu za nastup na tržištu. Uključivanje i razvoj proizvođačkih organizacija će se aktivirati po stupanju na snagu zakonskog rješenja opisanog u prethodnoj mjeri.

5.1.5. Specifični cilj 1.5. Razvoj informacionog sistema u poljoprivredi, jačanje poljoprivrednog savjetodavnog rada i razvoj naučnih istraživanja u sektoru poljoprivrede

Ovaj specifični cilj je moguće je ostvariti kroz sljedeće mjere.

5.1.5.1. Mjera 1.5.1. Uspostava integriranog informacionog sistema u poljoprivredi

Uspostavljanje Integriranog informacionog sistema u poljoprivredi predstavlja osnovu implementacije poljoprivredne politike i politike ruralnog razvoja u javnom sektoru, kako sa aspekta transparentnog rada i trošenja sredstava javnog budžeta, tako i sa aspekta praćenja i evaluacije efekata finansiranja mjera agrarne politike. Informacioni sistem u poljoprivredi čine registri i evidencije koji obuhvataju: zemljišne parcele, životinje, pesticide, sjetvene površine, gazdinstva, stočni fond, pčele, stalne zasade, subvencije, mjere zaštite zdravlja životinja i druge registre. Poseban dio IS odnosi se na administrativni i kontrolni sistem koji obuhvata proces podnošenja zahtjeva od strane korisnika mjera podrške, obradu zahtjeva, te odobravanje i isplatu sredstava. S obzirom na faze u procesu pridruživanja Evropskoj uniji, svaka zemlja kandidat prilagođava svoj IS u skladu sa kapacitetom i finansijskim mogućnostima. BiH, odnosno entiteti i BD BiH treba da grade svoj IS kao integrirani sistem u kojem su uvezane evidencije o resursima i procesima kontrole, te da ima ambiciju usklađivanja postepenog sa EU pravilima i procedurama u tom pogledu.

Katastarski premjer koje vode relevantne entitetske institucije sadrži, između ostalog, i podatke o lokacijama parcela i bonitetnim klasama poljoprivrednog zemljišta i proizvodnim objektima za poljoprivrednu proizvodnju i vlasničkim pravima nad tim zemljištem i objektima. Podaci o vlasništvu nad poljoprivrednim zemljištem nisu još uvijek u potpunosti ažurni, a brojni objekti u ruralnim područjima nisu uplanjeni, što otežava provođenje nekih mjera poljoprivredne politike i preduzimanje investicionih ulaganja. To se, prije svega, odnosi na uspostavljanje baze podataka o korišćenju vlastitog i iznajmljenog poljoprivrednog zemljišta (tzv. LPIS) i prelazak na isplatu podsticaja po jedinici površine, dobijanje hipotekarnih kredita na bazi zaloga nekretnina i ostvarivanja prava na novčanu podršku iz EU fondova (IPARD). Stoga je ažuriranje evidencija o vlasništvu nad poljoprivrednim zemljištem i uspostavljanje evidencija i načinu njegovog korišćenja pretpostavka za uvođenje i primjenu većeg broja mjera iz domena poljoprivredne politike.

Poljoprivredni tržišni informacioni sistem bi trebao biti dio ukupnog Poljoprivrednog informacionog sistema. Značaj tržišnog informacionog sistema ogleda se i sa stanovišta provođenja mjera zaštite domaće proizvode, jer bi trebao da obezbjeđuje podatke kao ulazne parametre za tržišne analize kako bi se proizvođači učinili konkurentnim. Ovaj sistem sastoji se od niza baza podataka putem kojih bi se obezbjeđivala pravovremenost tržišnih informacija. Ova mjera zbog svoje obimnosti i složenosti zahtijeva uključjenje entitetskih vlada i vlade BD BiH i dugoročnog je karaktera a finansijski je zahtijevna zahtijevna.

5.1.5.2. Mjera 1.5.2. Podrška jačanju rada poljoprivrednih savjetodavnih službi, naučnom radu u sektoru poljoprivredi i drugim oblicima usavršavanja poljoprivrednih proizvođača

Povećanje produktivnosti i profitabilnosti poljoprivredne proizvodnje postiže se adekvatnom i pravovremenom primjenom inputa i sredstava rada, tj. primjenom odgovarajućih znanja i vještina i novih tehnologija u proizvodnji i preradi. Ta znanja i vještine poljoprivredni

proizvođači stižu primjenom različitih vrsta savjeta koje dobijaju iz različitih izvora i na različite načine. Poljoprivredne savjetodavne službe trebale bi da pomažu poljoprivrednicima, vlasnicima šuma i mikro, malim i srednjim preduzećima u ruralnim područjima da poboljšaju održivo upravljanje i ukupnu efikasnost svojih gazdinstava ili preduzeća. Savjeti se daju o svim aspektima upravljanja poljoprivrednim gazdinstvom i poslovnim upravljanju, kao što su pitanja vezana za ekonomsku, poljoprivrednu i ekološku efikasnost gazdinstva ili preduzeća. Cilj ove mjere je i ojačati savjetodavne usluge i tako pridonijeti ukupnom poboljšanju rezultata poljoprivrednih proizvođača i ruralnih preduzeća. Ovo će promovirati korišćenje savjetodavnih usluga među poljoprivrednim proizvođačima, vlasnicima malih i srednjih preduzeća u ruralnim područjima kako bi se poboljšali ekonomski i ekološki rezultati, kao i otpornost poljoprivrednih gazdinstava i preduzeća i njihov bolji uticaj na okoliš i prirodu. Nastojanje da se stimuliše organska poljoprivreda u BiH (Specifični cilj 3.1) mora biti podržano i odgovarajućim savjetodavnim službama, stoga treba osigurati odgovarajući broj obučanih specijalista savjetnika za organsku proizvodnju.

Nauka je pokretač razvoja, a znanje izvor ostvarivanja veće održivosti i profita u poljoprivrednoj proizvodnji. Sredstva za naučna istraživanja u BiH i njenim entitetima i BD BiH u oblasti poljoprivrednih nauka su skromna, a naučna istraživanja fragmentirana sa slabom vidljivošću tih rezultata. Da bi se situacija unaprijedila, potrebno je osnovati Savjet za naučna istraživanja u poljoprivredi koji će definisati istraživačke prioritete i usmjeravati istraživanja prema potrebama poslovnog sektora i rješavanja njegovih problema. Boljim fokusiranjem naučnih istraživanja i boljom diseminacijom njihovih rezultata poboljšaću se istraživački rezultati i efekti, a Savjet može odigrati korisnu ulogu u objedinjavanju različitih izvora finansiranja naučnih istraživanja. Savjet će činiti predstavnici privrede, naučne zajednice i javne administracije i on će biti savjetodavno tijelo resornih ministara poljoprivrede.

Nadalje, entitetska resorna ministarstva poljoprivrede već izdvajaju određena sredstva za finansiranje naučnih istraživanja u sektoru poljoprivrede i ta sredstva, eventualno pojačana sa sredstvima iz drugih izvora (učesće privrede i donacije) mogla bi biti osnova za formiranje Pilot programa za finansiranje naučnih istraživanja u poljoprivredi, prije svega primijenjenih istraživanja sa jasno vidljivim i brzim rezultatima. Teme istraživanja kandidovaće predstavnici poslovnog sektora, a u istraživačkim projektima obavezno će učestvovati naučnoistraživačka institucija i krajnji korisnik rezultata istraživanja. Program će imati svoja pravila za izbor i realizaciju projekta, a u njegovom koncipiranju resornom ministarstvu poljoprivrede će pomoći relevantno ministarstvo za naučno-tehnološki razvoj, visoko obrazovanje i informaciono društvo. Ukoliko se pilot program potvrdi kao efikasan mehanizam za unaprjeđenja naučnih istraživanja i njihove upotrebljivosti, postaće stalni instrument za finansiranje i primjenu rezultata naučnih istraživanja u praksi.

Kod toga potrebno je uzeti u obzir i potrebe za odgovarajuća istraživanja i pilot programe vezana za specifične (nacionalne) izazove u organskoj proizvodnji, preradi i marketingu, što će olakšati prelazak na organsku poljoprivredu i samu organsku proizvodnju. Realno je da svi koji se bave poljoprivredom ne mogu i ne moraju prethodno da završe odgovarajuće obrazovanje. Potrebno dodatno znanje može se steći i obukama. Tematske obuke obezbjeđuje Resor za pružanje stručnih usluga u poljoprivredi u skladu sa svojim godišnjim planom rada ali i drugi subjekti. Obuke se organizuju u okviru različitih projekata koji se realizuju na području RS, FBiH i BD BiH (USAID, SIDA, IFAD i dr.). Obuke održavaju i komercijalne kompanije u cilju kupovine i pravilne upotrebe njihovih proizvoda ili usluga. U određenoj mjeri obuke organizuju i naučnoistraživačke institucije, organizovanjem tematskih predavanja i naučnih skupova. U budućnosti će se težište u pružanju tih usluga pomjerati sa fizičkih

kontakata na veću upotrebu digitalnih medija i alata, što će savjetodavne usluge učiniti šire dostupnim.

5.2. Strateški cilj 2: Poticanje konkurentnosti, digitalizacije i inovacija u poljoprivredi

Domaća BiH poljoprivredna proizvodnja karakteriše se niskim nivoom konkurentnosti kao i neuređenim vezama između primarne poljoprivredne proizvodnje, prehrambenog i trgovinskog sektora. Zbog usitnjenosti poljoprivrednih gazdinstava i proizvodnje malih količina proizvoda, prerađivači i trgovci se okreću uvozu poljoprivrednih proizvoda. Iako bi poljoprivredne zadruge mogle imati puno veću ulogu u povezivanju lanaca vrijednosti u poljoprivredi, otkup posredstvom zadruga ostaje na niskom nivou.

Konkurentnost domaće poljoprivrede varira iz godine u godinu, a to se posebno odražava na pad ili rast cijena poljoprivrednih proizvoda uzrokovano pandemijom COVID-19 i sigurnosnom situacijom u Ukrajini. Osim cjenovne ne konkurentnosti, postoji i potreba unaprjeđenja kvalitativne konkurentnosti, što se može ostvariti jačanjem brendiranja proizvoda na tržištu, te njihovom standardizacijom usklađenom sa EU propisima. Nedovoljno udruživanje manjih poljoprivrednih proizvođača dovodi do slabljenja njihove tržišne pozicije. Dodatno pogoršanje pozicije na tržištu hrane uzrokuje neorganizovan otkup i plasman proizvoda. Zbog cjenovne ne konkurentnosti, domaći prerađivači se najčešće okreću uvozu sirovina kako bi unaprijedili svoju poziciju na međunarodnim tržištima. Problem predstavlja i mali broj opremljenih otkupnih centara. Nedovoljno uvezani poljoprivredni proizvođači kao i neefikasne zadruge ne nude tržištu dovoljne količine i kvalitete proizvoda. Unaprjeđenjem standarda procesa proizvodnje, moguće je doprinijeti rješavanju problema nedovoljnih količina domaćih proizvoda. Za unaprjeđenje konkurentnosti, posebno je važno značajno povećati ulaganja u potrebnu opremu i tehnologije.

Kako bi se doprinijelo značajnijem unaprjeđenju konkurentnosti poljoprivrednih proizvođača, posebno je raditi na: podršci investicijama u modernizaciju poljoprivredne proizvodnje, zaštiti domaće proizvodnje; povezanosti proizvođača, posrednika i prerađivača primarnih poljoprivrednih proizvoda; razvoju sistema kvaliteta poljoprivrednih proizvoda, inovacija, preduzetničkih sposobnosti proizvođača, promociji distributivnih funkcija i kratkih lanaca prodaje i dr.

Sve navedeno treba da rezultira modernizacijom poljoprivredno-prehrambenog sektora, povećanjem poslovne efikasnosti poljoprivredno-prehrambenog sektora, povećanjem saradnje proizvođača, trgovine i prerađivača za otkup, preradu i plasman proizvoda na domaće i strana tržišta, većim ulaganjem u nove tehnologije i inovacije kao i razvoj različitih oblika kratkih lanaca prodaje, prerade, marketinga i tehničke pomoći, rasta dodane vrijednosti poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, veće konkurentnosti domaće poljoprivrede i dr.

Drugi strateški cilj može se raščlaniti na dva prioriteta (specifična cilja):

- 2.1. Jačanje tržišne orijentisanosti povećanjem konkurentnosti poljoprivrednog sektora
- 2.2. Modernizacija poljoprivredno-prehrambenog sektora stavljanjem većeg naglaska na istraživanje, inovacije i digitalizaciju

5.2.1. Specifični cilj 2.1. Jačanje tržišne orijentisanosti povećanjem konkurentnosti poljoprivrednog sektora

Poljoprivredni proizvođači su direktno odgovorni za donošenje odluka o tome što, kada, koliko i za koga njihovo gazdinstvo treba proizvoditi, odnosno moraju imati vlastitu strategiju za nastup na tržištu. Međutim, izloženost tržištu, klimatske promjene povezane sa ekstremnim vremenskim pojavama, te krize uzrokovane ugrožavanjem zdravlja biljaka, životinja i samih potrošača, mogu biti uzrok nestabilnosti tržišnih cijena i ugroziti prihode poljoprivrednih gazdinstava. Zbog toga je potrebno osigurati odgovarajući finansijski instrument za ulaganja i pristup obrtnom kapitalu. Ulaganjima u fizičku imovinu poboljšavaju se ukupni rezultati i održivost poljoprivrednih gazdinstava i unaprjeđuje obrada, plasiranje na tržište i razvoj novih proizvoda ili proizvodnih postupaka. Njima je obuhvaćena i infrastruktura vezana za razvoj, modernizaciju i prilagođavanje poljoprivrede i šumarstva uključujući pristup poljoprivrednom gazdinstvu i šumskom zemljištu, konsolidaciju i poboljšanje zemljišta, opskrbu energijom i vodom ili njihovu uštedu. Ovaj specifični cilj je moguće ostvariti kroz naredne četiri mjere.

5.2.1.1. Mjera 2.1.1. Investicije u poljoprivredna gazdinstva (investicije za modernizaciju biljne i animalne proizvodnje, akvakulture i plasman proizvoda)

Ova mjera odnosi se na intervencije u vidu dodjele podrške za materijalna i nematerijalna ulaganja na ruralnom prostoru koja doprinose rastu konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje, ali ujedno i podizanju kvaliteta života i životnog standarda stanovnika na ruralnom području. Mjera je vezana za ulaganja u poljoprivredna gazdinstva direktno doprinoseći povećanju konkurentnosti poljoprivrednih gazdinstava, a može biti dodijeljena i sektoru šumarstva (privatne šume) na temelju plana upravljanja šumama. Materijalna i nematerijalna ulaganja u poljoprivrednu proizvodnju odnose se na sve vrste ulaganja na poljoprivrednim gazdinstvima koja se odnose na proizvodnu infrastrukturu, ali i na nematerijalnu imovinu (softver, standardi kvaliteta i dr.) koji doprinose povećanju konkurentnosti poljoprivrednih proizvoda ali i otpornosti, održivosti i tržišnom položaju samog poljoprivrednog gazdinstva. Ova mjera podrazumijeva ulaganja u kupovinu poljoprivrednih mašina, priključnih uređaja i opreme, osnovno stado, ulaganja u izgradnju, adaptaciju ili rekonstrukciju građevinskih objekata, podoizanje višegodišnjih zasada, izgradnju i opremanje pogona za proizvodnju obnovljive energije za potrebe poljoprivrednih gazdinstava i drugo.

5.2.1.2. Mjera 2.1.2. Investicije u prehrambenu industriju

Ova mjera odnosi se na intervencije u vidu dodjele podrške za materijalna i nematerijalna ulaganja na ruralnom prostoru koja doprinose rastu konkurentnosti prehrambene industrije i ujedno podizanju kvaliteta života i životnog standarda stanovnika na ruralnom području. Ova mjera vezana za ulaganja u prehrambenoj industriji direktno doprinosi povećanju konkurentnosti prehrambene industrije. Materijalna i nematerijalna ulaganja u preradu primarnih poljoprivrednih proizvoda odnose se na sve vrste ulaganja u pogonima za doradu, preradu, pakovanje, čuvanje prerađenih proizvoda, kao i ulaganja u nematerijalnu imovinu (softver, standardi kvaliteta) koji doprinose povećanju kvalitete, sigurnosti hrane, smanjenju cijene koštanja i povećanju prepoznatljivosti prerađenih proizvoda, ali i otpornosti i održivosti subjekata koji se bave preradom.

5.2.1.3. Mjera 2.1.3. Podrška osiguranju poljoprivredne proizvodnje

Mjera se odnosi na pomoć poljoprivrednim proizvođačima da lakše upravljaju svojom proizvodnjom i sve izraženijim dohodovnim rizicima povezanim sa njihovom poljoprivrednom djelatnošću (proizvodnjom na otvorenom), a koji su van njihove kontrole. Podrška u okviru ove mjere može biti dodijeljena kao finansijski doprinos kroz sufinansiranje premija za osiguranje poljoprivredne proizvodnje koje poljoprivrednici sklapaju s osiguravajućim društvima. Sufinansiranje premija osiguranja odnosi se na osiguranje od štete nastale zbog prirodnih nepogoda (grad, poplava, suša, mraz, erozija tla), kao i drugih uzroka koji nisu pod kontrolom poljoprivrednika (štete zbog pojave bolesti, uginuća i sl.), a za njih postoji mogućnost sklapanja police osiguranja.

5.2.1.4. Mjera 2.1.4. Podrška dohotku mladim poljoprivrednicima koji preuzimaju upravljanje poljoprivrednim gazdinstvima

Mjera se odnosi na mlade poljoprivrednike koji su po prvi put osnovali poljoprivredno gazdinstvo ili preuzeli upravljanje poljoprivrednim gazdinstvom, a imaju ulogu nositelja poljoprivrednog gazdinstva i mlađi su od 40 godina. Isplata podrške vršiće se po prihvatljivom hektaru poljoprivredne površine što će biti regulirano novim Zakonom o novčanim podrškama u poljoprivredi i ruralnom razvoju.

5.2.2. Specifični cilj 2.2. Modernizacija poljoprivredno-prehrambenog sektora stavljanjem većeg naglaska na istraživanje, inovacije i digitalizaciju

Jedan od razloga niske konkurentnosti sektora poljoprivrede je nedostatak transfera znanja, istraživanja i inovacija te sveukupnog poljoprivrednog savjetodavnog rada. Zbog svega navedenog potrebno je preuzeti čitav niz mjera kojima će se jačati konkurentnost sektora u kojima će podrška istraživanju, uvođenju novih tehnologija i digitalizacija imati važnu ulogu. Za ostvarivanje ovog specifičnog cilja potrebno je uvesti nekoliko mjera.

5.2.2.1. Mjera 2.2.1. Podrška razmjeni znanja, inovacija i informacija

Mjerom se podržavaju aktivnosti koje potiču razmjenu znanja, inovacija i informacija među sudionicima u sektoru poljoprivrede i prehrambene industrije, što treba direktno povećati održivost i učinkovitost poslovanja poljoprivrednih gazdinstava i preduzeća za preradu primarnih poljoprivrednih proizvoda. Ova mjera uključuje uspostavu sistema AKIS za stvaranje i prijenos inovacija i informacija u poljoprivredi i prehrambenoj industriji i treba omogućiti sistematsko upravljanje procesom stvaranja i korištenja inovacija i prijenosa znanja na krajnje korisnike odnosno PG i preduzeća koja se bave preradom. Mjera treba podržati troškove rada koordinacijskog tijela i njegovih aktivnosti usmjerenih za saradnju između znanstvenih, obrazovnih i stručnih institucija, savjetodavne službe i krajnjih korisnika u cilju stvaranja inovacija i prijenosa najnovijih znanja direktno u proizvodnju. Udio javnih sredstava za ovu mjeru može biti do 100% prihvatljivih troškova aktivnosti.

Mjerom se želi ojačati sistem znanja i inovacija u poljoprivredi (AKIS) kako bi se povećala održivost, uspješnost i konkurentnost poljoprivrednog sektora i iskoristile prednosti digitalne tehnologije za razvoj poljoprivrednog sektora i ruralnih područja. Uz razvoj središnjeg poljoprivrednog informacijskog sistema, podržavaće se razvoj (mobilnih) aplikacija namijenjenih tematskim prioritetima za proizvođače, poljoprivredna preduzeća i druge

učesnike AKIS-a. Tako će se omogućiti pristup javnim podacima o proizvodnji, tržištu, poljoprivredno-okolišno-klimatskim podacima.

5.2.2. Mjera 2.2.2. Revitalizacija lokalnih zelenih pijaca i podrška uspostavljanju i razvoju seoskih pijaca putem poljoprivrednih udruženja

U najvećem broju opština/gradova postoje pijace koje se nalaze u različitim oblicima vlasništva. Pijace kao kanali distribucije imaju još uvijek značajnu ulogu za plasman proizvoda malih i srednjih poljoprivrednih proizvođača. Mnoge od njih zahtijevaju rekonstrukciju i u nekim slučajevima ponovno aktiviranje u cilju plasmana poljoprivrednih proizvoda. Resorna ministarstva poljoprivrede će, zajedno sa lokalnim zajednicama, finansirati rekonstrukciju i obnovu, pijačnih objekata, opreme i dr. Lokalne zajednice će učestvovati u rješavanju imovinsko-pravnih odnosa. Pored rekonstrukcije i unaprjeđenja rada pijaca u gradskim sredinama mogu se razvijati i seoske pijace putem udruženja, koja bi bili nosioci aktivnosti sa lokalnim razvojnim agencijama ili centrima za razvoj poljoprivrede na opštinskom odnosno gradskom nivou. Seoske pijace će doprinijeti promociji kratkih lanca prodaje i lokalnih proizvoda i promovisanju pravednije cijene za poljoprivrednike, pristupu svježim i sezonskim proizvodima za potrošače, smanjenim uticajem na okoliš i većom društvenom povezanošću na lokalnom nivou.

5.3. Strateški cilj 3: Održivo upravljanje prirodnim resursima i podrška razvoju klimatski otporne poljoprivrede

Relativno nov i posebno zahtijevan izazov za sektor poljoprivrede je njen doprinos borbi protiv klimatskih promjena ili barem prilagođavanje ovim promjenama. Poljoprivreda je emiter stakleničkih gasova koji su, po sebi, vodeći uzrok aktuelnih ubrzanih klimatskih promjena. Prioriteti (specifični ciljevi) u okviru ovog cilja su:

- 3.1. Povećanje obima poljoprivredne proizvodnje na principima organske proizvodnje
- 3.2. Zaštita, uređenje i održiva upotreba poljoprivrednog zemljišta
- 3.3. Zaštita i održiva upotreba vode u poljoprivrednoj proizvodnji
- 3.4. Povećanje proizvodnje energije iz obnovljivih izvora
- 3.5. Poboľšane prakse upravljanja opasnim i drugim otpadom
- 3.6. Očuvanje i održivo upravljanje biljnim i životinjskim genetičkim resursima

U domenu strateškog planiranja razvoja poljoprivrede u BiH, a u svjetlu klimatskih promjena koje se nedvosmisleno odvijaju, od izuzetne važnosti su pokrenuti procesi u okviru inicijative Zelene agende za Zapadni Balkan, a to znači i usklađivanje sa ključnim elementima Evropskog zelenog dogovora i postizanjem ugljične neutralnosti do 2050. U tom kontekstu povećaće se finansijska podrška proizvodnji hrane na principima organske proizvodnje i stvarati institucionalne pretpostavke za prelazak na takav vid proizvodnje i njenu certifikaciju.

Održivo upravljanje prirodnim resursima u poljoprivredi se zasniva na održivom upravljanju poljoprivrednim zemljištem, redovnom praćenju i ažuriranju njegovog stanja, njegovom uređenju, sinhronizovanom sa uređenjem i korišćenjem voda i poboljšanju plodnosti poljoprivrednog zemljišta, uvažavajući principe dobre poljoprivredne prakse i ograničenja koja nameće implementacija Zelene agende za Zapadni Balkan, EU Zelenog dogovora, strategije “Od njive do trpeze” i Strategije biodiverziteta 2030.

Među mjerama koje mogu pomoći adaptaciji poljoprivrede na klimatske promjene ubrajaju se unaprjeđenje sistema navodnjavanja i uključivanje poljoprivrede u programe upravljanja vodama, promjene načina obrade zemljišta (konzervacijske obrade, protiv erozivne mjere) i agronomske mjere (plodored, rokovi sjetve, smjese usjeva, malčiranje, zelenišno đubrenje i sl.), uz uvođenje u proizvodnju novih sortnih kreacija otpornijih na sušu.

Jedan od prioriteta koji doprinosi smanjenju negativnog uticaja poljoprivrede na okoliš i povećanju otpornosti na negativne posljedice klimatskih promjena povećanje njenog doprinosa proizvodnji energije iz obnovljivih izvora. Biološki otpad iz poljoprivrede treba u većoj mjeri iskoristiti za vraćanje u samu poljoprivrednu proizvodnju putem malčiranja i kompostiranja, a onda i za proizvodnju energije. Isto važi i za energetski vrijedan otpad iz prehrambene industrije. Jedan dio površina u biljnoj proizvodnji mogao bi se preusmjeriti na proizvodnju biljaka za proizvodnju energije, pod uslovom da ispunjavaju zakonska ekološka pravila u pogledu kvaliteta vode, tla i zraka. Dio energije za potrebe poljoprivrede treba obezbijediti iz solarnih izvora postavljanjem solarnih panela na gospodarskim objektima u sklopu poljoprivrednih gazdinstava, ili na parcelama poljoprivrednog zemljišta slabog boniteta, pod uslovom da ne umanjuju sigurnost snabdijevanja hranom.

Opasni otpad iz poljoprivrede u koji se, prije svega ubraja ambalaža od pesticida i lijekova za životinje, treba adekvatno odlagati i uništavati i ovaj prioritet treba ugraditi u uslove za ostvarivanje novčanih podsticaja preko zadovoljavanja tzv. „unakrsne“ usklađenosti. Prioritet poboljšanja upravljanja otpadom odnosi se na klionički i drugi otpad iz prehrambene industrije gdje su propisi oko zbrinjavanja te vrste otpada rigorozniji, ali su prakse još uvijek u zaostatku za propisima i taj otpad se uglavnom samo deponuje, a slabo iskorištava.

Prema važećoj kategorizaciji Međunarodne unije za zaštitu prirode (IUCN) u BiH je zaštićeno 29 područja, od čega su dva stroga rezervata prirode (kategorija Ia), četiri nacionalna parka (kategorija II), 16 spomenika prirode (kategorija III), pet parkova prirode – zaštićenih pejzaža (kategorija V) i dva područja za upravljanje resursima – park šume (kategorija VI) na ukupnoj površini od 127.557,4 ha. Zbog svega navedenog, potrebno je poboljšati status biološke raznolikosti očuvanjem ekosistema, vrsta i genetičke raznolikosti, te jačati opće koristi od biološke raznolikosti i ekosistemskih servisa, pri čemu je potrebno napraviti inventuru ekosistema i tipova staništa i identificirati ugrožene vrste. Od ključne je važnosti uključivanje mjera očuvanja prirode i biodiverziteta u politike i drugih resora (okoliš, šumarstvo, energetika, transport i sl.) i usaglašavanje politika sa EU Strategijom biodiverziteta 2030 i EU strategijom šumarstva.

5.3.1. Specifični cilj 3.1. Povećanje obima poljoprivredne proizvodnje na principima organske proizvodnje

Specifični cilj povećanja obima poljoprivredne proizvodnje na principima organske proizvodnje realizovaće se putem uvođenja dodatnih plaćanja za organsku biljnu proizvodnju (po ha) i organsku stočarsku proizvodnju (po UG). Ovaj specifični cilj doprinosi približavanju ciljevima strategije “Od njive do trpeze“ (engl. Farm to Fork), koji se isto tako povezuju sa povećanjem organske poljoprivrede.

5.3.1.1. Mjera 3.1.1. Podrška za organsku proizvodnju i proizvodnju u konverziji

Proizvodnja zdravstveno bezbjedne hrane postao je jedan od prioriteta u poljoprivrednoj proizvodnji razvijenih zemalja. Tražnja za hranom proizvedenom na organskim principima stalno raste, što opredjeljuje jedan broj proizvođača da se sa konvencionalne proizvodnje preorijentišu na organsku. Pošto su prinosi u organskoj proizvodnji generalno niži, proizvođači moraju imati ekonomski interes za bavljenje organskom proizvodnjom, a to su više prodajne cijene i veće subvencije. Podsticanje povećanja organske proizvodnje u biljnoj i stočarskoj proizvodnji ostvarivaće se na dva načina, davanjem podsticaja po ha ili grlu za organsku proizvodnju ili davanjem većih podsticaja u odnosu na konvencionalnu proizvodnju. Jedna vrsta podsticaja će biti i subvencionisanje troškova konverzije i certifikacije organske proizvodnje po principu sufinansiranja ukupnih troškova.

5.3.2. Specifični cilj 3.2. Zaštita, uređenje i održiva upotreba poljoprivrednog zemljišta

Prioritet zaštite i uređenja poljoprivrednog zemljišta postići će se boljim monitoringom kvaliteta i degradacije poljoprivrednog zemljišta i preduzimanjem mjera za poboljšanje njegove plodnosti.

5.3.2.1. Mjera 3.2.1. Monitoring, uređenje i poboljšanje plodnosti poljoprivrednog zemljišta

Sve mjere zaštite i uređenja poljoprivrednog zemljišta i poboljšanja njegovog kvaliteta počinju sa praćenjem stanja tog zemljišta i promjena na tom zemljištu. Program monitoringa poljoprivrednog zemljišta podrazumijeva uzorkovanje i utvrđivanje kvaliteta (fizičkog i hemijskog sastava) zemljišta i prisustva opasnih i štetnih materija iznad graničnih vrijednosti, u skladu sa listom prethodno usaglašenih indikatora. Ovu mjeru prevashodno treba da provode i finansiraju jedinice lokalne samouprave, a u slučaju siromašnih opština istu sufinansirati od strane ministarstava poljoprivrede. Rezultat kontinuiranog i sistematskog praćenja poljoprivrednog zemljišta je donošenje programa zaštite poljoprivrednog zemljišta i programa korišćenja državnog poljoprivrednog zemljišta.

Poljoprivredno zemljište u BiH je generalnog slabog kvaliteta (boniteta) zbog čega je neophodno pristupiti mjerama vještačkog poboljšanja njegovog kvaliteta unosom dodatnih hranljivih materija (đubrenjem) i kalcifikacijom. Brojna poljoprivredna gazdinstva upotrebljavaju organska i vještačka đubriva bez utvrđene potrebe i poznatih rezultata njihove upotrebe. Da bi se optimizirala upotreba organskih i vještačkih đubriva, kako sa stanovišta odnosa troškova i koristi, tako i sa stanovišta minimiziranja kontaminacije zemljišta i podzemnih voda azotom i teškim metalima, potrebno je prethodno uraditi pedološke analize uzoraka zemljišta sa pojedinačnih parcela na osnovu kojih će poljoprivredna gazdinstva preduzimati mjere poboljšanja njegovog kvaliteta. Tom prilikom poljoprivredne proizvođače treba uslovljavati i nagrađivati za primjenu principa dobre poljoprivredne prakse (tzv. unakrsnom usklađenošću sa Nitratnom direktivom) i propisima i dodatnim podsticajima za smanjenje upotreba đubriva i proizvodnju na principima organske proizvodnje. U vezi sa korišćenjem organskih đubriva iz životinjskog stajnjaka, važno je da poljoprivrednici usvoje dobre prakse fermentacije/kompostiranja koje sprječavaju gubitak hranljivih materija, posebno azota, kao i zagađenje životne sredine i emisije stakleničkih plinova. S obzirom na nedovoljnu prisutnu praksu utvrđivanja kvaliteta poljoprivrednog zemljišta, ministarstvo i jedinice lokalne samouprave će sufinansirati određeni broj pedoloških analiza, naročito za siromašnija poljoprivredna gazdinstva.

Pomoć poljoprivrednim proizvođačima da poboljšaju zemljišnu strukturu svog gazdinstva smanjenjem fragmentacije zemljišta i povećanjem njegove veličine kroz efikasniji proces planiranja i pregovora. Strategija ima za cilj razviti uslove za konsolidaciju zemljišta, uključujući program konsolidacije zemljišta, usvajanje odgovarajućeg pravnog okvira i uspješnu implementaciju projekata konsolidacije zemljišta. Program konsolidacije zemljišta uključuje nekoliko koraka: (i) uspostaviti institucionalni/organizacijski okvir i odrediti procedure, (ii) uspostaviti odgovarajući zakonski okvir, uključujući novi zakon o konsolidaciji (komasaciji) zemljišta, (iii) razvoj kapaciteta i (iv) podizanje nivoa svijesti javnosti. S obzirom na obim ovakvih intervencija, one se ne mogu istovremeno provesti na cijeloj teritoriji BiH. Mjere komasacije i uređenja poljoprivrednog zemljišta finansiraće se iz različitih izvora.

5.3.2.2. Mjera 3.2.2. Pošumljavanje poljoprivrednog zemljišta i uspostavljanje i održavanje agrošumarskih praksi

Značajne površine pašnjaka i livada u privatnom i državnom vlasništvu u brdsko-planinskim i močvarnim područjima se duže vremena ne koriste u funkciji stočarstva. Te površine prirodnim putem sporo osvaja šumska vegetacija. Ukoliko se te površine planski pošume odabranim autohtonim vrstama drveća efekat prirasta drvene mase i povećanja vrijednosti upotrebe takvih površina bio bi znatno veći. Ovaj efekat može se podstaći davanjem stručnih savjeta gdje, kada i kako to uraditi i dodjelom besplatnih sadnica vlasnicima zemljišta koji žele da ga pošume. Jedan od načina produktivnijeg korišćenja poljoprivrednog zemljišta je kombinovanje njegove upotrebe sa šumarskim praksama, tako što se na istim parcelama istovremeno kombinuje uzgoj šumskih i poljoprivrednih biljaka ili praktikuje ispaša preživara u vještački uzgajanim šumama. Drvena masa koju proizvode poljoprivredna gazdinstva za njih je izvor dodatnih prihoda od prodaje tehničko i ogrevnog drveta što im obezbjeđuje veću održivost.

5.3.3. Specifični cilj 3.3. Zaštita i održiva upotreba vode u poljoprivrednoj proizvodnji

Treći prioritet Zaštita i održiva upotreba vode u poljoprivrednoj proizvodnji podrazumijeva povećanje upotrebe površinskih i podzemnih voda za navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta, racionalno korišćenje vode u poljoprivredi, kao i zaštitu poljoprivrednog zemljišta od viška voda odvodnjavanjem i zaštitom od poplava. Drugi aspekt ovog prioriteta je zaštita rezervi vode od zagađenja iz poljoprivrede.

5.3.3.1. Mjera 3.3.1. Podrška investicionim ulaganjima u navodnjavanje i odvodnjavanje poljoprivrednog zemljišta i njegovu zaštitu od poplava

Klimatske promjene povećavaju potrebu za navodnjavanjem, kao i zaštitom poljoprivrednog zemljišta od površinskih i podzemnih voda i povećavaju potrebu intervencija u mjere koje omogućavaju navodnjavanje i odvodnjavanje. Manji dio tih intervencija može se preduzimati individualno, a većina mora obuhvatiti veće komplekse zemljišta sa hiljadama vlasnika. Zbog toga će resorna ministarstva i lokalne zajednice finansirati (kombinacijom vlastitih sredstava, kredita i grantova) izgradnju sistema za navodnjavanje (akumulacije ili bazeni i primarna mreža), izgradnju i održavanje odvodnih kanala i drenažnih cjevovoda i nasipa za odbranu od poplava po sistemu javno-privatnog partnerstva. Privatni zemljovlasnici će nastavljati sa investicijama u sekundarnu mrežu za navodnjavanje/odvodnjavanje, a u pojedinim slučajevima individualno će rješavati navodnjavanje i odvodnjavanje (tamo gdje za to postoje uslovi), za što će dobijati subvenciju dijela troškova takvih investicija. Prilikom izgradnje sistema za

navodnjavanje na primarnom i sekundarnom nivou koristiti će se kriteriji održivosti (na primjer navodnjavanje kap po kap), uzimajući u obzir teren, izvor vode i usjeve. Isto tako prilikom izvođenja prethodno pomenutih radova treba uvažavati propise iz domena zaštite životne sredine i minimizirati negativne uticaje takvih projekata na stanovništvo i prirodu.

5.3.3.2. Mjera 3.3.2. Zaštita površinskih i podzemnih voda od zagađenja iz poljoprivrede

Poljoprivredne aktivnosti su izvor zagađenja površinskih i podzemnih voda zbog upotrebe prirodnih i vještačkih đubriva i različitih hemijskih materija u biljnoj i stočarskoj proizvodnji. Da bi se stepen tog zagađenja smanjio, prvo treba djelovati preventivno kroz obuke i savjetovanje poljoprivrednih proizvođača u organizaciji poljoprivredne savjetodavne službe i na druge načine. Drugi nivo djelovanja je sankcionisanje nedozvoljenih praksi, koje prvo treba propisati zakonskim i podzakonskim aktima. Nakon toga inspekcijski organi vrše praćenje ispunjavanja propisa i kontrolu kvaliteta voda i izriču određene sankcije u slučaju prekomjernog zagađenja. Primjenu određenih dobrih poljoprivrednih praksi u domenu zaštite voda (i zemljišta) od zagađenja treba intenzivirati primjenom tzv. unakrsne usklađenosti kod dodjele različitih vrsta podsticaja iz domena mjera podrške proizvodnji i ruralnom razvoju. Prilikom proizvodnje ribe u ribnjacima i vodenim akumulacijama treba voditi računa o količinama vode koja se za te potrebe koristi, o zaštiti voda od zagađenja u ribnjacima i o kvalitetu vode koja se ispušta iz ribnjaka.

5.3.4. Specifični cilj 3.4. Povećanje proizvodnje energije iz obnovljivih izvora

U skladu sa nastojanjem da se kompenzira emisija gasova iz poljoprivrede, koji su jednim dijelom uzrok klimatskih promjena, podsticati će se proizvodnja energije iz obnovljivih izvora iz poljoprivrede.

5.3.4.1. Mjera 3.4.1. Podsticanje investicionih ulaganja za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora iz poljoprivrede

Određeni sporedni proizvodi iz biljne (slama, kukuruzovina, trska i sl.) i stočarske (tečna i čvrsta đubriva) proizvodnje mogu biti izvor energije, a trenutno se gotovo i ne koriste u te svrhe. Solarne fotonaponske ćelije na objektima poljoprivrednih gazdinstava ili na njivama mogu takođe biti izvor proizvodnje električne energije. Da bi se povećao broj i vrijednost investicija u nabavku i instaliranje opreme za proizvodnju energije iz biogoriva ili na poljoprivrednim gazdinstvima generalno, subvencionisati će se ta vrsta investicionih ulaganja i obezbijediti povlašćene (veće) cijene za električnu energiju proizvedenu na taj način.

5.3.5. Specifični cilj 3.5. Poboljšane prakse upravljanja opasnim i drugim otpadom

Prioritet u strateškom periodu je i zbrinjavanje opasnog otpada sa farmi i iz prehrambene industrije (klaonica, mljekara itd.).

5.3.5.1. Mjera 3.5.1. Organizovano zbrinjavanje opasnog otpada iz poljoprivrede i prehrambene industrije

Zbog nepostojanja kafilerija i organizovanog odvoza lešina, stočari životinje uginule na farmama uslijed bolesti ili fatalnih povrjeda zabrinjavaju se zakopavanjem, ali je prisutna praksa bacanja lešina u nenaseljene dijelove ruralnih područja. Time se povećava mogućnost širenja zaraze i narušava kvalitet života ruralnog stanovništva. Prisutni su i slučajevi neadekvatnog zbrinjavanja klaoničkog otpada, naročito iz manjih klaonica. Rješenje je u izgradnji regionalnih kafilerija koje bi organizovano prikupljale uginule životinje i klaonički otpad na komercijalnoj osnovi (naplatom te usluge). Nakon ispunjavanja prethodnog uslova treba pojačati kontrole od strane komunalne policije i veterinarske inspekcije i pooštriti sankcije za nepravilno postupanje sa uginulim životinjama i klaoničkim otpadom. Jedna vrsta opasnog otpada iz poljoprivrede je ambalažni farmaceutski otpad od upotrebljenih pesticida i veterinarskih lijekova i onih kojima je istekao rok upotrebe. Nepravilno zbrinjavanje te vrste otpada uzrok je zagađenja zemljišta i voda, a indirektno ugrožavanja zdravlja ljudi i životinja. Prvo treba edukovati poljoprivredne proizvođače kako postupati sa opasnim fitofarmaceutskim otpadom, a zatim organizovati njegovo prikupljanje (npr. putem reciklažnih dvorišta) ili odvoz direktno sa poljoprivrednih gazdinstava, a jedan od načina zbrinjavanja može biti i razduživanje ambalaže na mjestima prodaje.

5.3.6. Specifični cilj 3.6. Očuvanje i održivo upravljanje biljnim i životinjskim genetičkim resursima

Očuvanje i održivo upravljanje biljnim i životinjskim genetičkim resursima će se realizovati pute uspostavljanja nadzora i zaštite autohtonih sorti poljoprivrednih biljaka i rasa domaćih životinja, kao njihovog komercijalnog uzgoja i reprodukcije.

5.3.6.1. Mjera 3.6.1. Podrška programima in situ i ex situ nadzora i zaštite autohtonih sorti biljaka i rasa domaćih životinja

Ugrožene rase biljaka i životinja treba zaštititi i očuvati u skladu sa posebnim *programima in situ* nadzora i zaštite. Treba zaštititi staništa divljih životinja i biljaka kroz primjenu poljoprivrednih praksi koji to obezbjeđuju i time uslovljavati isplatu osnovnih direktnih plaćanja. Lokacije poljoprivrednog zemljišta posebno bogate vrijednim i rijetkim primjercima flore ili faune treba trajno zaštititi određenim stepenom zaštite, a vlasnike takvih parcela finansijski obešteti. Za divlje životinje čija staništa su ugrožena poljoprivrednim aktivnostima treba uspostaviti azile za njihovo privremeno ili trajno zbrinjavanje. Pored toga, kombinovanjem sredstava iz različitih izvora treba nastaviti sa istraživanjima karakterizacije i inventarizacije izvornih i zaštićenih rasa domaćih životinja i održavanje domaće banke biljnih gena i uspostavljanje banke gena domaćih životinja.

5.3.6.2. Mjera 3.6.2. Podsticaji za uzgoj autohtonih rasa domaćih životinja i za gajenje i reprodukciju sjemena autohtonih sorti biljaka

Očuvanje vlastitog genetskog materijala u poljoprivredi treba biti cilj svake države i regije. Zbog toga je neophodno izvršiti genetsku karakterizaciju autohtonih rasa domaćih životinja i biljnih vrsta i izvršiti njihovu pravnu zaštitu. Državocima domaćih životinja izvornih i autohtonih rasa treba dati osnovne ili dodatne novčane podsticaje po grlu tih životinja. Podsticaje treba obezbijediti i za gajenje i reprodukciju sjemena autohtonih sorti biljaka koje se gaje u poljoprivredi.

5.3.6.3. Mjera 3.6.3. Podrška smanjenju i ublažavanju posljedica klimatskih promjena kroz podršku uvođenja novih sorti/pasmina

Jedna od mjera ublažavanja posljedice klimatskih promjena je uvođenje novih sorti/pasmina otpornijih na negativne posljedice klimatskih promjena. Njihova identifikacija, selekcija i reprodukcija treba biti rezultat saradnje poslovnog sektora i naučnoistraživačke zajednice, a u promociju i podršku uvođenju novih sorti i pasmina uključiti će se i savjetodavne službe.

5.4. Strateški cilj 4: Obnova, očuvanje i jačanje ruralnih područja

Seosko stanovništvo je u mnogočemu uskraćeno u odnosu na urbano stanovništvo. Stanovnici ruralnih područja suočavaju se s problemom pristupa brojnim uslužnim djelatnostima. Potreba za poboljšanjem cestovne, elektro energetske, i internet širokopojasne mreže u ruralnim područjima je visoki prioritet. Pristup obrazovanju djece u ruralnim područjima donekle je zadovoljavajući u pogledu osnovnih škola, dok u pogledu srednjeg obrazovanja udaljenost od škole ima negativan uticaj. Kvaliteta fizičke i društvene infrastrukture u ruralnim područjima pogoršala se tokom posljednjih desetljeća kao rezultat nedovoljnog ulaganja u razvoj i održavanje. Male i ekonomski slabe ruralne opštine imaju značajne probleme u održavanju kvalitete i pristupa osnovnim uslugama, posebno za naselja s manjim brojem stanovnika, što rezultira nezadovoljstvom kvalitetom života ruralnog stanovništva u odnosu na ono koje živi u urbanim sredinama. Kako bi se zadržala ruralna populacija i zaustavila depopulacija ruralnih područja BiH potrebna je snažnija aktivnost i prisutnost na ovim prostorima i jačanje socio-ekonomske strukture kojom će se uslovi življenja učiniti prihvatljivim.

Revitalizacija ruralnih područja predstavlja jedan od strateških pravaca koji izlazi izvan okvira sektorske politike i predstavlja integralni i prostorni pristup razvoju zasnovan na potencijalima ruralnog prostora BiH u smislu teritorijalnog kapitala koji čini ruralno područje, kao što su prirodni potencijali i resursi, ljudski i socijalni potencijal, kao i kulturno i historijsko naslijeđe. Kako bi se doprinijelo obnovi, očuvanju i jačanju ruralnih područja, potrebno je ekonomski revitalizovati ruralna područja, infrastrukturu i usluge u ruralnom području, kao i identitet i demografiju ruralnih područja.

Ovaj cilj se može postići kroz dva specifičnih ciljeva/prioriteta:

4.1. Privlačenje mladih poljoprivrednika i stvaranje poslovnog ambijenta u ruralnim područjima

4.2. Promocija zapošljavanja, rasta socijalne inkluzije i lokalni razvoj u ruralnim područjima

5.4.1. Specifični cilj 4.1. Privlačenje mladih poljoprivrednika i stvaranje poslovnog ambijenta u ruralnim područjima

Ruralna područja postaju sve manje interesantna za život mladih ljudi i zbog nepovoljnih, prije svega egzistencijalnih uslova, ova populacija napušta ruralne prostore. Ovo je posebno izraženo u sektoru poljoprivrede. Da bi se ova populacija privukla, a prije svega zadržala, neophodne su odgovarajuće mjere.

5.4.1.1. Mjera 4.1.1. Podrška poslovanju mladih poljoprivrednika i osnivanje preduzeća u ruralnom prostoru

Mjera je namijenjena za pokretanje poslovanja mladih poljoprivrednika (mlađi od 40 godina) i osnivanje preduzeća na ruralnom prostoru kako bi se ojačala socio-ekonomska struktura i olakšao proces otvaranja novih radnih mjesta na ruralnom području. Mjera je namijenjena pokretanju poslovanja mladih poljoprivrednika i osigurava sredstva za finansiranje projekata na poljoprivrednim gazdinstvima (PG) u kojima je mladi poljoprivrednik preuzeo status nositelja. Mladi poljoprivrednici koji su preuzeli upravljanje PG-om kandidiraju svoje projekte za unaprjeđenje poslovanja PG-a u prvih pet godina od dana kada su u RPG upisani kao nositelji PG-a. Osnova za dodjelu sredstava je Poslovni plan, a podrška se dodjeljuje u jednokratnom iznosu (do 30.000 KM). U okviru projekta dozvoljene su sve vrste ulaganja u infrastrukturu za primarnu poljoprivrednu proizvodnju, uključujući i kupovinu zemljišta. Udio javnih sredstava u okviru ove mjere je do 100% prihvatljivih troškova ulaganja. Da bi se izbjegle moguće manipulacije, relevantno entitetsko ministarstvo će u okviru provedbenog akta detaljno propisati mjere kontrole i nadzora nad provođenjem ove mjere.

5.4.1.2. Mjera 4.1.2. Podrška razgraničenju manje povoljnih područja i podrška poslovanju poljoprivrednih gazdinstava u njima

Zbog klimatskih, pedoloških i drugih ograničenja, bavljenje poljoprivrednom proizvodnjom nije jednako efikasno i isplativo u različitim područjima određene države. Tamo gdje postoje prirodni hendikepi, ostvaruju se niži prinosi i niži profit. To je često razlog migracija ruralnog stanovništva i napuštanja obrade parcela zemljišta manje povoljnih za poljoprivrednu proizvodnju. Te razlike otklanjaju se davanjem dodatnih podsticaja za obradu zemljišta u manje povoljnim područjima. Da bi se ova mjera mogla primijeniti, potrebno je prvo izvršiti razgraničenje poljoprivrednog zemljišta na područja sa normalnim i sa otežanim uslovima privređivanja. Za to razgraničenje prvo je potrebno obezbijediti neophodne podatke, a zatim izvršiti geoinformaciono lociranje i markiranje parcela. Realno je da se u periodu važenja ove strategije izvrši samo razgraničenje manje povoljnih područja, a da se sa dodatnim plaćanjima počne poslije 2027. godine.

Mjera je namijenjena poljoprivrednim gazdinstvima koja se nalaze u područjima sa prirodnim i ostalim ograničenjima koja nepovoljno utiču na odvijanje poljoprivredne proizvodnje. Podrška se isplaćuje u obliku godišnjeg proizvodno nevezanog plaćanja po hektaru korištene zemljišne površine kojim raspolaže poljoprivredno gazdinstvo, osim pašnjaka. U Federaciji BiH za livade bi plaćanje bilo uslovljeno brojem uslovnih grla stoke kojim raspolaže određeni PG (0,33 UG/ha). Podrška bi trebala pokriti prosječan gubitak prihoda koji je posljedica prirodnih ograničenja područja na kojem se nalazi poljoprivredno gazdinstvo. Tako u uslovima Federacije BiH, a ovisno o stepenu prirodnih ograničenja, iznos podrške bi se mogao kretati između 50 KM/ha i 400 KM/ha kako bi osigurao dovoljnu kompenzaciju za PG-ove koja se nalaze na takvim područjima, a površina za koju se mjera dodjeljuje planirana je na nivou od najviše 12.000 ha.

5.1.15. Specifični cilj 4.2. Promocija zapošljavanja, rasta socijalne inkluzije i lokalni razvoj u ruralnim područjima

Unaprjeđenje života u ruralnim područjima prije svega kroz mjere diversifikacije poslovnih aktivnosti na samom OPG/PPG, kao i osnivanje obrta, malih i srednjih preduzeća povezanih sa poljoprivredom i šumarstvom, kako bi se stekli uslovi za dobivanje redovitih mjesečnih prihoda i smanjila ovisnost o prihodu iz poljoprivrede koji je u pravilu godišnji odnosno sezonski prihod. Na OPG/PPG se može obavljati jedna ili više dopunskih djelatnosti poput pružanja turističkih i ugostiteljskih usluga u ruralnom prostoru, uvođenje novih nekonvencionalnih poljoprivrednih proizvodnji (proizvodnja slatkovodne ribe u malim ribnjacima, proizvodnja humusa gljiva, proizvodnja i u manjem obimu sakupljanje ljekovitog, aromatičnog bilja, proizvodnja ukrasnog bilja i sl.) ili prerade primarnih poljoprivrednih proizvoda na OPG/PPG. Mala i srednja preduzeća (MSP) su prepoznata kao ključni faktor u promicanju diversifikacije poljoprivrednika u nepoljoprivredne aktivnosti u ruralnim područjima. Također, razvoj obrta i obrtništva je identificiran kao sektor koji može doprinijeti stvaranju prihoda i zapošljavanju, posebno u izoliranim ruralnim područjima koja nisu privlačna drugim preduzećima. U okviru LEADER pristupa kreiraju se lokalne razvojne strategije te, ukoliko one predviđaju potrebu osnivanja preduzeća za nepoljoprivredne aktivnosti na datom području, treba osigurati podršku za osnivanje takvih preduzeća.

5.4.2.1. Mjera 4.2.1. Diversifikacija ruralne ekonomije - podrška razvoju ruralnog preduzetništva

Ovom mjerom su podržana ulaganja u diversifikaciju ekonomskih aktivnosti na ruralnom prostoru. Diversifikacija (pokretanje raznolikih ekonomskih aktivnosti) radi stvaranja dodatnih izvora prihoda može biti provođena u okviru PG-a, ali se može odnositi i na druge preduzetnike i obrtnike koji su svoju djelatnost registrirali na ruralnim područjima, ili su im investicije, odnosno aktivnosti koncentrisane na ruralna područja. Prednost u dodjeli sredstava trebaju imati projekti sa područja koja imaju prirodna ograničenja, poljoprivrednici nositelji PG mlađi od 40 godina i žene nositeljice PG-a, odnosno projekti koji imaju pismo podrške LAG-ova. Primjeri mogućih ulaganja u diversifikaciju ekonomskih aktivnosti na PG: ulaganje u alternativne poljoprivredne proizvodnje (proizvodnja i u manjem obimu sakupljanje medicinskog, začinskog i šumskog bilja, proizvodnja ukrasnog bilja i drveća, uzgoj i manjem obimu sakupljanje gljiva, uzgoj puževa, proizvodnja lumbrihumusa, pčelarstvo, mali porodični ribnjaci i sl.); ulaganje u pogone za doradu i preradu na PG; Ulaganje u direktni marketing i prodaju, direktna prodaja na PG-u, degustiranje domaćih vina i drugih proizvoda, prodaja na pijaci); Ulaganje za pružanje usluga poljoprivrednim proizvođačima (veterinarske usluge, privatne savjetodavne službe, pružanje usluga sa poljoprivrednim mašinama, neškodljivo uklanjanje uginulih životinja); Ulaganja u pružanje opštih usluga za ruralnu populaciju (dječji vrtići, starački domovi, PG za edukaciju, IT centri, transportne usluge, dječje igraonice, sportsko-rekreacijski centri); Ulaganje u tradicionalno zanatstvo, (tipični poljoprivredni proizvodi, tradicionalna hrana, suveniri od drveta i sl.); Ulaganje u proizvodnju obnovljive energije za prodaju na tržištu, ulaganje u obrte vezane za poljoprivredu i šumarstvo (radionice za popravak mehanizacije, iskorištavanje sekundarnih šumskih proizvoda, upravljanje otpadom i sl.) Uslov podrški sakupljanju i preradi samoniklog bilja i gljiva jest procjena nosivosti odgovarajućih staništa i vrsta i reguliranje djelatnosti na način da ne dođe do pogoršanja trendova očuvanja staništa i vrsta.

5.4.2.2. Mjera 4.2.2. Podrška svim oblicima ruralnog turizma (agroturizam, lovni i ribolovni turizam)

Iako resorna entiteska ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede nemaju direktnu nadležnost nad ruralnim turizmom, podrška diversifikaciji prihoda na poljoprivrednim gazdinstvima kroz ovaj oblik privređivanja i razvoj ruralnih područja danas se najčešće integrišu sa razvojem drugih djelatnosti od kojih se turizam najčešće pojavljuje kao izbor za ona gazdinstva i područja koja raspolažu resursima koji se mogu valorizovati u svrhu pružanja turističkih usluga. Mjera bi se realizovala u saradnji sa entitetskim ministarstvima turizma sa ciljem udruživanja resursa ili targetiranja različitih ciljnih grupa. Takođe potrebno je izbjeći preklapanje sa pozivima koji su finansirani od strane IPA fondova ili drugih međunarodnih organizacija, a koji se pojavljuju sporadično i imaju svoja pravila izbora korisnika i modela podrške. Mjera podrške razvoju ruralnog turizma ili agroturizma treba da obuhvati ne samo investicione potrebe gazdinstava, kao i projekte izgradnje turističke infrastrukture, već i programe obuke u sticanju znanja i vještina potencijalnih pružalaca usluge.

Resursi šumske divljači, kao i ribljev fonda u BiH pružaju osnovu za razvoj različitih privrednih djelatnosti, a ne samo lovstva i ribarstva. Jedna od njih je i lovni i ribolovni turizam koji je zanemaren kao potencijal u razvoju turizma na prostorima BiH iako se pružanje usluga lova i ribolova za domaće i strane goste u BiH odvija spontano samo ne kao registrovana djelatnost. Ove turističke usluge pružaju najčešće lovačka i ribolovačka udruženja kao svoje redovne ili dopunske aktivnosti. Zbog svog potencijala u razvoju ruralnih područja ova aktivnost treba da bude podržana, kontrolisana i unaprjeđena kako u kvalitetu, tako i u kvantitetu, te integrisana sa drugim privrednim i turističkim djelatnostima u ruralnom području. Mjera podrazumijeva podršku razvoju infrastrukture, smještajnih i drugih kapaciteta za pružanje usluga lovnog i ribolovnog turizma, ali i edukativnih programa iz oblasti lovnog i ribolovnog turizma.

5.4.2.3. Mjera 4.2.3. Podrška razvoju ruralne infrastrukture (fizička, društvena i uslužna)

Mjera je namijenjena podršci izgradnji ruralne infrastrukture od važnosti za stanovništvo ruralnih prostora. Prihvatljiva su ulaganja u izgradnju i opremanje objekata kanalizacije i pročišćavanja otpadnih voda, izgradnju i opremanje toplana i izgradnju lokalne cestovne infrastrukture (ne kategorizovane ceste, sa pripadajućim mostovima). Projekte kandidiraju i provode jedinice lokalne samouprave na temelju LRS-a ili druge lokalne razvojne strategije, odnosno odgovarajućih godišnjih programa. Projekte strateške ruralne infrastrukture realiziraju jedinice lokalne samouprave u saradnji s entitetskim ministarstvom poljoprivrede i drugim nadležnim institucijama, a finansiraju se iz sredstava kreditnog zaduženja na međunarodnom tržištu kapitala. Mjera također može obuhvaćati ulaganja u uspostavu poboljšanje ili širenje osnovnih lokalnih usluga za ruralno stanovništvo uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu. Podrška pored ostalog može obuhvatiti obnovu i unaprjeđenje kulturne i prirodne baštine sela i ruralnih pejzaža, prenamjenu zgrada i objekata u cilju poboljšanja kvalitete života ili energetske efikasnosti, ekološke održivosti naselja. Ulaganja u ruralnu infrastrukturu podržavaju se u naseljenim mjestima ispod 10.000 stanovnika prema podacima posljednjeg popisa stanovništva. Kandidirani projekt ulaganja u ruralnu infrastrukturu mora biti u skladu sa prostornim planom jedinice lokalne samouprave, imati idejni projekt, građevinsku dozvolu, odnosno rješenje za izvođenje radova.

5.4.2.4. Mjera 4.2.4. Podrška lokalnom ruralnom razvoju kroz podršku izrade lokalnih akcionih planova, uvođenju LEADER pristupa i osnivanja LAG-ova

Upravljanje ruralnim razvojem podrazumijeva decentralizaciju procesa i spuštanje odgovornosti i prava učestvovanja u procesu odlučivanja na niže nivoe vlasti sve do korisnika politike ruralnog razvoja. Istovremeno taj proces podrazumijeva unaprjeđenje kapaciteta lokalnih aktera i podrška njihovom samoorganizovanju i sposobnostima za kreiranje lokalnih razvojnih planova, kreiranje i provođenje projekata lokalnog razvoja i dr. Ovaj proces je na nivou EU podržan kroz tzv. LEADER program, a pokušaji promjene navedenog modela programiranja prisutni su i na našim prostorima već duže vremena, sa više ili manje uspjeha. U budućem strateškom periodu trebaju se podržavati ovakve inicijative i graditi sposobnost lokalnih aktera za samoorganizovanje i samoinicijativu za razvoj zajednice u kojoj žive, te graditi model partnerstava na lokalnom nivou kao alata za lokalni ruralni razvoj. U tom smislu treba što je više moguće koristiti raspoložive predpristupne fondove i podršku međunarodnih organizacija koje su najčešće usmjerene na podršku lokalnim partnerstvima. Mjera podrazumijeva podršku osnivanju novih LAG-ova i radu postojećih LAG-ova, a podrška se odnosi na troškove funkcioniranja LAG-ova, a dodjeljuje se svake godine svakom aktivnom LAG-u.

5.4.2.5. Mjera 4.2.5. Podrška brendiranju (promociji) ruralnih područja i ruralnih proizvoda

Očuvanje ili ponovna izgradnja identiteta ruralnih područja je vrlo bitan aspekt ruralnog razvoja koji doprinosi, kako ekonomskoj dimenziji razvoja kroz valorizovanje ili revalorizovanje ruralnih proizvoda, tako i socijalnoj dimenziji razvoja kroz jačanje samopoštovanja i samovrednovanja lokalnog stanovništva. Brendiranje ruralnih područja i ruralnih proizvoda je jedan od načina za izgradnju identiteta odnosno prepoznatljivosti pojedinih područja, te na taj način unaprjeđenje njihove konkurentnosti. Brendiranje je marketinški pojam koji označava zaštitu imena, tradicije, proizvoda, područja na tržištu ili u javnosti kroz osmišljen logo, ime brenda, izgled proizvoda i dr. Brend područja pomaže prepoznatljivosti područja i doprinosi razvoju komplementarnih aktivnosti kao što su poljoprivreda, turizam, zanatske radinosti i dr. Brend proizvoda doprinosi prepoznatljivosti proizvoda, dodaje vrijednost tom proizvodu i time povećava prihod proizvođača. Ovakvi projekti su na nivou EU podržani kroz LEADER program i najčešći su oblik lokalnih razvojnih projekata.

5.4.2.6. Mjera 4.2.6. Podrška samozapošljavanju i zapošljavanju žena na selu

Revitalizacija ruralnih područja je nemoguća bez učešća svih društvenih grupa, a naročito bez učešća žena na selu u tom procesu. U tom smislu ženama na selu treba pružiti ravnopravnu mogućnost za obavljanje ekonomskih aktivnosti vezanih za domaćinstvo ili poljoprivredu ili druge djelatnosti u ruralnom području. Kako su po tradiciji žene češće samo članovi domaćinstva, a ne i nosioci domaćinstva, potrebno je izdvajanje posebnih mjera podrške koje bi se odnosile isključivo na podršku ženskom preduzetništvu. To ne znači da žene na selu ne treba da učestvuju kao korisnici drugih mjera podrške, već da im se pruža dodatna šansa da ostvare svoje poslovne ambicije, ispolje svoju kreativnost i steknu ekonomsku nezavisnost, te unaprijede održivost svojih domaćinstava. Podrška se odnosi na sufinansiranje poslovnih planova koji bi se realizovali u ruralnom području i čiji su nosioci žene iz ruralnih područja.

5.4.2.7. Mjera 4.2.7. Organizovano odlaganje čvrstog otpada u ruralnim područjima

Ruralna područja, najčešće površine uz komunikacije kroz šume ili uz vodotoke, postala su deponije za odlaganje čvrstog i drugog otpada, ne samo iz ruralnih, nego i iz urbanih područja. Da bi se praksa ilegalnog deponovanja čvrstog otpada na „divljim deponijama“ spriječila treba kombinovati mjere pojačane kontrole i sankcionisanja nedozvoljenog odlaganja otpada i izgradnje namjenskih deponija i organizovanog odvoza čvrstog otpada iz ruralnih područja uz obezbjeđenje kontejnera za prikupljanje otpada. Neophodno je i pripremiti se za odvojeno sakupljanje, razdvajanje i reciklažu otpada. Također je potrebno planirati mjere podizanja svijesti o važnosti pravilnog odlaganja otpada i zaštite životne sredine od nelegalnog odlaganja otpada.

5.4.2.8. Mjera 4.2.8. Razvoj naprednih sela

Iako razvoj "naprednih sela" ili "engl. smart village" projekata zvuči kao nešto vezano za napredne moderne tehnologije u suštini to je proizvod lokalne inicijative podržan evropskim sredstvima, a nastavlja se na izazove u obezbjeđivanju javnih usluga u ruralnim područjima-selima. Napredna sela su ona sela koja vlastitim snagama i uspostavljajući partnerstvo između privatnog i civilnog sektora uspijevaju unaprijediti infrastrukturne, zdravstvene, socijalne, kulturne i druge sadržaje u ruralnom području. Dakle napredna sela nisu isključivo vezana za upotrebu informacionih tehnologija, već naprednih rješenja za prevazilaženje izazova s kojima se suočava lokalno stanovništvo. I umjesto da čekaju da te izazove rješava država, stanovnici se sami organizuju i uz pomoć podrške iz državnog ili lokalnog budžeta kreiraju različite proizvode koji doprinose unaprjeđenju kvaliteta života lokalnog stanovništva. Npr. to mogu biti mobilne ambulante, učenje na daljinu, digitalne platforme za promociju kulturnog nasleđa, digitalne platforme za optimizaciju prevoza, socijalna preduzeća, seoske prodavnice i različiti hobovi za okupljanje stanovnika i dr.

5.5. Strateški cilj 5: Razvoj sistema za implementaciju i upravljanje ruralnim razvojem

Sa ciljem pružanja podrške cjelovitom sistemu ruralnog razvoja u BiH, neophodno je unaprijediti institucionalni i regulatorni okvir u oblasti ruralnog razvoja, a sve sa ciljem pogodnijeg ambijenta za razvoj sektora u cjelini. Prije svega, neophodno je ubrzati harmonizaciju i usklađivanje sa ACQUIS, jačati institucionalne kapacitete, izvršiti informatizaciju ključnih procesa i unaprijediti koordinaciju svih relevantnih aktera u sektoru poljoprivrede itd. Svaka neusklađenost sa pravnim propisima EU, eventualna je prepreka za napredovanje u pregovorima za pristup EU. Dodatno, važno je prepoznati konkretne mjere za podršku implementaciji Zelene agende za Zapadni Balkan na koju se obavezala i Bosna i Hercegovina.

Osim ranije navedenoga, od velikog značaja je osigurati i tehničku podršku relevantnim institucijama za provođenje politika i jačanje sistema sigurnosti hrane, zaštite zdravlja bilja i veterinarstva kao i uspostavljanje sistema za kontrolu i bezbjednost poljoprivrednih proizvoda.

Ovaj cilj se može postići kroz tri specifična ciljeva/prioriteta:

5.1. Podrška razvoju kapaciteta institucionalnog upravljanja

5.2. Usklađivanje zakonodavstva i strateškog okvira sa novim EU regulativama i Zelenom agendom za Zapadni Balkan

5.5.1. Specifični cilj 5.1. Podrška razvoju kapaciteta institucionalnog upravljanja

Podrška razvoju kapaciteta institucionalnog upravljanja će se realizovati putem tehničke podrške institucijama za upravljanje procesima kao i kroz usklađivanje zakonodavnog okvira sa novim EU regulativama u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja.

5.5.1.1. Mjera 5.1.1. Tehnička podrška relevantnim institucijama za provođenje politika i jačanje sistema sigurnosti hrane

Mjera tehničke pomoći za relevantna entiteska (Brčko distrikt BiH) ministarstva (FMPVŠ, MPŠV RS, OPVŠ BD BIH) odnosi se na izdvajanja radi stvaranja tehničkih i organizacijskih preduslova za programiranje, implementaciju, praćenje i ocjenjivanje efekata poljoprivredne politike. U okviru navedenog važno mjesto ima informatizacija sistema i osiguravanje IT tehnologije i softvera za vođenje RPG i RK i drugih registara, obradu zahtjeva za podrškama, informiranje zainteresirane javnosti i izvještavanje. Pored toga mjera može uključivati izradu potrebnih znanstvenih i stručnih studija i projekata koji su osnova za programiranje poljoprivredne politike, obuku službenika te izradu i evaluacija strateških dokumenata. U slučaju Federacije BiH, ova mjera odnosi se i na tehničko opremanje i neophodne obuke za uspostavu funkcionalne poljoprivredne savjetodavne službe na nivou Federalnog ministarstva poljoprivrede, ali i županijskim/kantonalnim i općinskim nivoima, koja će biti usmjerena na poljoprivrednike, osposobljena pružati kvalitetne usluge u vidu stručnih savjeta, pomaganja u donošenju poslovnih odluka i pripremi poslovnih planova za investicije na PG-ima. U okviru opštih usluga važno mjesto ima ova mjera vezana za sigurnost hrane koja obuhvaća sredstva za intervencije u slučaju pojave zaraznih bolesti i štetnika, opremanje laboratorija, opremanje veterinarske inspekcije i uprave za inspeksijske poslove, ali i institucija zaduženih za zaštitu zdravlja bilja i sigurnost hrane na državnom nivou. Većina ovih aktivnosti provodi se u okviru ARCP projekta koji se realizira iz sredstava Svjetske banke.

5.5.1.2. Mjera 5.1.2. Uspostavljanje sistema za kontrolu i bezbjednost poljoprivrednih proizvoda (veterinarstvo i fitosanitarna oblast)

Uspostavljanje sistema za kontrolu i bezbjednost poljoprivrednih proizvoda je dio institucionalnog i pravnog okvira koji javna uprava mora obezbjediti kao ambijent poslovnim subjektima u sektoru da mogu poslovati u uslovima unaprijed poznatih pravila i procedura koji garantuju, s jedne strane, kvalitet i bezbjednost poljoprivrednih proizvoda za zdravlje potrošača i, s druge strane, usklađenost sa međunarodnim pravilima i procedurama za nesmetan nastup domaćih subjekata na domaćim i međunarodnim tržištima. U tom cilju potrebno je obezbjediti zadovoljavajući kapacitet u ljudskim resursima i opremi institucija (inspektorata, istraživačkih instituta, laboratorija i drugih subjekata), kao i primjenjiv i funkcionalan pravni okvir usklađen, s jedne strane, sa međunarodnim pravnim okvirom u ovoj oblasti i, sa druge strane, sa realnim stanjem u državi. U kontekstu ustavnog uređenja BiH, potreban je zadovoljavajući nivo koordinacije sa ostalim nivoima vlasti u BiH uzimajući u obzir i postojanje zajedničkog i jedinstvenog tržišta u BiH.

Uprava za zaštitu zdravlja bilja BiH i Agencija za veterinarstvo BiH i oba entiteta nastaviće sa jačanjem kapaciteta u oblasti laboratorijske dijagnostike i fitosanitarne kontrole i provođenjem programa zaštite bilja i podrškom programima za sprječavanje pojave zaraznih bolesti i unaprjeđenja dobrobiti životinja. To podrazumijeva i provođenje veterinarskih sanitarnih mjera i promovisanje i primjenu standarda za unaprjeđenje dobrobiti domaćih životinja.

5.5.1.3. Mjera 5.1.3. Koordinacija aktivnosti entitetskih ministarstava poljoprivrede, Odjela za poljoprivredu Brčko distrikt BiH i Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH po pitanju spoljno-trgovinske zaštite u skladu sa odredbama STO

Zaštita domaće proizvodnje se nalazi u nadležnosti MSTEО BiH i stoga je bitno da postoji stalna komunikacija i koordinacija između entitetskih ministarstava poljoprivrede, Odjela za poljoprivredu BD BiH i MSTEО BiH kako bi se na adekvatan način reagovalo u slučaju potrebe aktiviranja mehanizama zaštite od prekomjernog uvoza poljoprivrednih proizvoda. Nadležna (radna) tijela ministarstava trebaju kontinuirano provoditi analize aktivnosti u pogledu blagovremenog uočavanja potrebe za preduzimanje mjera za zaštitu domaće proizvodnje aktiviranjem mehanizama. Potrebno je da se kroz koordinaciju između ministarstava i u saradnji sa udruženjima proizvođača urade procedure i preporuke za djelovanja u pogledu zaštite domaće proizvodnje. Koordinacija dva pomenuta ministarstva odnosi se i na stvaranje i održavanje pretpostavki za izvoz poljoprivrednih proizvoda iz BiH u druge zemlje i ekonomske grupacije.

5.5.2. Specifični cilj 5.2. Usklađivanje zakonodavstva i strateškog okvira sa novim EU regulativama i Zelenom agendom za Zapadni Balkan

Podrška usklađivanju zakonodavstva i strateškog okvira sa novim EU regulativama i Zelenom agendom za Zapadni Balkan će se realizovati putem harmonizacije zakonodavnog okvira sa EU kao i podrškom implementaciji ciljeva i programa iz Zelene agende za Zapadni Balkan.

5.5.2.1. Mjera 5.2.1. Donošenje zakonske regulative u skladu sa novim EU direktivama

Unaprjeđenje i prilagođavanje zakonodavnog okvira neophodno je iz dva razloga, prvo kao osnov za realizaciju strateških opredjeljenja novog strateškog okvira i drugo, kao instrument za usklađivanje sa EU strateškim okvirom. U tom kontekstu najmanje dva zakona je potrebno donijeti u cilju pravnog uređenja sektora poljoprivrede i ruralnih područja i to: Zakon o poljoprivredi i Zakon o podsticajima, odnosno finansiranju poljoprivredne i razvoja ruralnih područja. Zakonom o poljoprivredi prvenstveno treba da se urede: novi strateški ciljevi i mjere agrarne i politike ruralnog razvoja, definisanje poljoprivrednih gazdinstava i njihovih prava i obaveza, definisanje strukture i opisa informacionog sistema u poljoprivredi. Zakonom o finansiranju sektora poljoprivrede i razvoja ruralnih područja potrebno je definisati mjere podrške i uslove za ostvarivanje prava na podršku, te obim finansijskih davanja, kao i vrste subvencija i podsticaja koji se finansiraju iz agrarnog budžeta.

Kada su u pitanju ostali zakoni, usklađivanje sa pravnim okvirom Evropske unije ostaje kao trajna obaveza, a ona će u budućem periodu sigurno podrazumijevati i uzimanje u obzir obaveza Zelenog dogovora Evropske unije, te u okviru njega strategije „Od njive do trpeze“ (Farm to Fork) i Strategije biodiverziteta 2030. za očuvanje biodiverziteta i bezbjednosti hrane.

5.5.2.2. Mjera 5.2.2. Izrada načela dobre poljoprivredne prakse i ostalih obaveznih mjera kojih se poljoprivrednici moraju pridržavati

Prateći dobre prakse EU, ali i domaćeg tržišta, neophodno je nastaviti pružati podršku razvoju i primjeni dobrih praksi iz EU zemalja, a što je i jedna od bitnih mjera Zelene agende za Zapadni Balkan. Realizacija i finansiranje spomenutih aktivnosti se prije svega mogu osigurati iz fondova donatora poput EU, Svjetske banke, UNDP kao i drugih bilateralnih aranžmana.

5.5.2.3. Mjera 5.2.3. Izrada dobrovoljnih tzv. poljoprivredno-okolišnih mjera

Izradom dobrovoljnih mjera, odnosno poljoprivredno-okolišnih mjera, osigurava se nagrađivanje poljoprivrednika za pridržavanje dobrih praksi koje idu iznad zakonskih okvira. Slično kao i kod dobrovoljnih poljoprivrednih praksi, finansiranje navedenih aktivnosti se može osigurati iz donatorskih fondova.

Tabela 3: Indikatori mjera u okviru strateškog cilja 2: Podsticanje konkurentnosti, digitalizacije i inovacija i investicija u poljoprivredi

Indikator	Opis indikatora (navesti ulazne podatke i formulu za izračun)	Izvor podataka (navesti instituciju i dokument koji je izvor podataka)	Početna (bazna) vrijednosti 2021			Ciljana vrijednost 2027		
			FMPŠV	MPŠV RS	OPŠV BD	FMPŠD	MPŠV RS	OPŠV BD
STRATEŠKI CILJ 2: PODSTICANJE KONKURENTNOSTI, DIGITALIZACIJE I INOVACIJA I INVESTICIJA U POLJOPRIVREDI								
Specifični cilj 2.1. Jačanje tržišne orijentiranosti povećanjem konkurentnosti poljoprivrednog sektora								
Mjera 2.1.1. Investicije u poljoprivredna gazdinstva (investicije za modernizaciju biljne i animalne proizvodnje, akvakulture i plasman proizvoda)								
Broj podržanih investicija u biljnoj proizvodnji		FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	667,00	270,00	*	5.412,00	500,00	*
Broj podržanih investicija u stočarskoj proizvodnji		FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	445,00	76,00	*	3.608,00	150,00	*
Broj podržanih investicija u ribarstvu		FMPŠV - aplikacija potkaja MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	6,00	7,00	*	10,00	8,00	*
Ukupan iznos sredstava kojim je podržana biljna proizvodnja (KM)		FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	3.880.000,00	1.280.017,59	*	71.350.000,00	3.000.000,00	*
Ukupan iznos sredstava kojim je podržana stočarskoj proizvodnji (KM)		FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	2.586.000,00	1.658.285,28	*	45.568.500,00	5.000.000,00	*
Ukupan iznos sredstava kojim je podržana ribarska proizvodnja (KM)		FMPŠV - aplikacija potkaja MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	0,00	150.363,00	*	3.000.000,00	500.000,00	*
Mjera 2.1.2. Investicije u prehrambenu industriju								
Broj novih investicija u prehrambenu industriju		FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	68,00	54,00	*	580,00	100,00	*
Vrijednost investicija u prehrambenu industriju (KM)		FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	4.467.280,00	6.469.986,00	*	43.660.000,00	9.000.000,00	*
Mjera 2.1.3. Podrška osiguranju poljoprivredne proizvodnje								
Broj ugovorenih polica osiguranja		FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	44,00	195,00	*	1.304,00	250,00	*
Iznos sredstava isplaćen za sufinansiranje premije osiguranja (KM)		FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	141.000,00	391.155,74	*	6.353.000,00	500.000,00	*
Mjera 2.1.4. Podrška dohotku mladim poljoprivrednicima koji preuzimaju upravljanje poljoprivrednim gazdinstvima								
Broj mladih poljoprivrednika (mlađih od 40 godina životne dobi) koji su preuzeli upravljanje PG-om (muškarci)		FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	7.700,00	3.182,00	Nema	12.900,00	5.000,00	*
Broj mladih poljoprivrednika (mlađih od 40 godina životne dobi) koji su preuzeli upravljanje PG-om (žene)		FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	1.565,00	494,00		3.225,00	700,00	*
Broj (samo)zaposlenih mladih osoba (mlađih od 40 godina životne dobi) u ruralnim (muškarci)	Za definiciju MLADI korištena je starosna grupa 15-24. Ako se misli na neku drugu trebaju navesti. * podatak je nepouzdan	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	Nema	3,00	*	Nema	30,00	*
Broj (samo)zaposlenih mladih osoba (mlađih od 40 godina životne dobi) u ruralnim (žene)		FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	Nema	2,00	*	Nema	20,00	*
Iznos sredstava za koje se isplaćuje podrška mladim poljoprivrednicima (mlađih od 40 godina životne dobi) koji upravljaju PG (muškarci) (KM)	MPŠVRS-ovo je iznos isplaćen nosiocima gazdinstava mlađim od 40 godina, muškarci.	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	0,00	119.968,00	*	1.760.000,00	600.000,00	*
Iznos sredstava za koje se isplaćuje podrška mladim poljoprivrednicima (mlađih od 40 godina životne dobi) koji upravljaju PG (žene) (KM)	MPŠVRS-ovo je iznos isplaćen nosiocima gazdinstava mlađim od 40 godina, žene.	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	Nema	76.270,00	*	850.000,00	400.000,00	*
Specifični cilj 2.2. Modernizacija poljoprivredno-prehrambenog sektora stavljanjem većeg naglaska na istraživanje, inovacije i digitalizaciju								
Mjera 2.2.1. Podrška razmjeni znanja, inovacija i informacija								
Broj prijavljenih istraživačkih projekata u okviru AKIS-a	AKIS sistem - Sistem razmjene znanja i inovacija u poljoprivredi - AKIS (eng.) Agriculture Knowledge and Innovations System)	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	0,00	2,00	*	5,00	10,00	*
Broj finansiranih istraživačkih projekata u okviru AKIS-a	AKIS sistem - Sistem razmjene znanja i inovacija u poljoprivredi - AKIS (eng.) Agriculture Knowledge and Innovations System)	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	0,00	2,00	*	5,00	10,00	*
Iznos sredstava dodjeljen za aktivnosti vezane za AKIS (KM)	AKIS sistem - Sistem razmjene znanja i inovacija u poljoprivredi - AKIS (eng.) Agriculture Knowledge and Innovations System)	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	0,00	122.000,00	*	1.200.000,00	500.000,00	*
Broj uspostavljenih tačaka (centri) izvrsnosti	Centri izvrsnosti su poljoprivredna gazdinstava koja se ističu po primjeni tehnologiji (kvaliteta rada) koji će se prenositi znanja na druge poljoprivredne proizvođače	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	0,00	Nema	*	15,00	Nema	*
Broj nosioca PG koji su posjetili tačke izvrsnosti	Centri izvrsnosti su poljoprivredna gazdinstava koja se ističu po primjeni tehnologiji (kvaliteta rada) koji će se prenositi znanja na druge poljoprivredne proizvođače	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	0,00	Nema	*	3,60	Nema	*
Mjera 2.2.2. Revitalizacija lokalnih zelenih pijaca i podrška uspostavljanju i razvoju seoskih pijaca putem poljoprivrednih udruženja								
Broj uspostavljenih ili revitalizacija lokalnih zelenih pijaca		FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	Nema	0,00	*	Nema	2,00	*
Iznos sredstava dodjeljenih za uspostavljanje ili revitalizaciju lokalnih zelenih pijaca		FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	Nema	0,00	*	Nema	100.000,00	*

Tabela 5: Indikatori mjera u okviru strateškog cilja 4: Obnova, očuvanje i jačanje ruralnih područja

Indikator	Opis indikatora (navesti ulazne podatke i formulu za izračun)	Izvor podataka (navesti instituciju i dokument koji je izvor podataka)	Početna (bazna) vrijednosti 2021				Ciljana vrijednost 2027				
			FZS	RZS	BHAS BD	BHAS BiH	FZS	RZS	BHAS BD BiH	BHAS BiH	
STRATEŠKI CILJ 4: OBNOVA, OČUVANJE I JAČANJE RURALNIH PODRUČJA											
Procenat stanovništva koje živi u ruralnim područjima (%)		U kontekstu ovog indikatora "ruralno" stanovništvo/prostor/naselja izjednačavamo sa "ostalo" stanovništvo/prostor/naselja. RZS - Kada je u pitanju broj i odnos urbanog i ruralnog stanovništva, obavještavamo vas da je Registar naseljenih mjesta u kojem se određuje tipologija naseljenih mjesta na gradska i ostala u nadležnosti Ministarstva uprave i lokalne samouprave, a pomenuti Registar se vodi u saradnji sa jedinicama lokalne samouprave.	FZS - RZS - BHAS -								
			56,26	0,00	53,2	*	*	Nema	*	*	
Indeks siromaštva	Procenat siromašnih domaćinstava	Procenat siromašnih gradskih domaćinstava	U kontekstu ovog indikatora "ruralno" stanovništvo/prostor/naselja izjednačavamo sa "ostalo" stanovništvo/prostor/naselja.	FZS - RZS - BHAS -							
		Procenat siromašnih ruralnih domaćinstava	Stopa siromaštva po tipu naselja, HBS 2015, B	FZS - RZS - Anкета o potrošnji domaćinstava, 2015. godina BHAS -	0,30	9,10	11,30	*	0,15	Nema	*
	Procenat siromašnih pojedinaca	Procenat siromašnih pojedinaca u gradskim područjima	RZS - Relativno siromaštvo domaćinstava po tipu naselja nije dostupno, naveden je podatak o ukupnom procentu siromašnih pojedinaca		*	16,90	20,50	*	*	Nema	*
		Procenat siromašnih pojedinaca u ruralnim područjima			*	0,00	12,20	*	*	Nema	*
		Ukupno -Procenat siromašnih pojedinaca			*	0,00	*	*	*	Nema	*
					*	12,80	20,20	*	*	Nema	*

Tabela 6: Indikatori mjera u okviru strateškog cilja 5: Obnova, očuvanje i jačanje ruralnih područja

Indikator	Opis indikatora (navesti ulazne podatke i formulu za izračun)	Izvor podataka (navesti instituciju i dokument koji je izvor podataka)	Početna (bazna) vrijednosti 2021										Ciljana vrijednost 2027									
			FMPŠ	MŠV RS	OPŠV BD	MSTEO 2*	ASH	KZV	UZZB 1*	KKSPPŠRR	BiH	FMPŠD	MŠV RS	OPŠV BD	MSTEO	ASH	KZV	UZZB	KKSPPŠRR	BiH		
STRATEŠKI CILJ 5: RAZVOJ SISTEMA ZA IMPLEMENTACIJU I UPRAVLJANJE RURALNIM RAZVOJOM																						
Broj donesenih zakona	Broj donesenih zakona ne usaglašenih sa EU legislativom	Indikator se odnosi na usvojene zakone, objavljen u Službenom glasniku lista. Procjenu usklađenosti donesenih propisa u odnosu na EU zakonodavstvo koju izdaje DEI BiH za institucije na nivou BiH.	FMPŠV - MPSV RS- Ispis o usklađenosti (DEI BiH) OPŠV BD - MSTEO - Ispis o usklađenosti (DEI BiH) ASH - Ispis o usklađenosti (DEI BiH) UZZB - Ispis o usklađenosti (DEI BiH) KKSPPŠRR - Ispis o usklađenosti (DEI BiH)																			
	Broj donesenih zakona djelomično usaglašenih sa EU legislativom	Za vrijednost indikatora u 2021. g., uz podatka o broju zakonskih/podzakonskih akata u tekućoj godini, u firmi inserti koment potrebno je upisati broj Službenog glasnika. Za 2027. godinu upisati skupni broj propisa planiranih za donošenje u periodu 2023-2027.																				
	Broj donesenih zakona upotpuno usaglašenih sa EU legislativom																					
	Σ			#VALUE!	0,00	#VALUE!	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	#VALUE!	#VALUE!	0,00	#VALUE!	4,00	0,00	0,00	5,00	0,00	9,00
Ukupan broj donesenih podzakonskih akata	Broj donesenih podzakonskih akata ne usaglašenih sa EU legislativom	Podzakonski akti u kontekstu ovog indikatora uključuju: uredbu, odluku, pravilnik, naređbu i opreza, koji su usvojene i objavljen u Službenom glasniku lista. Procjenu usklađenosti donesenih propisa u odnosu na EU zakonodavstvo koju izdaje DEI BiH za institucije na nivou BiH.	FMPŠV - MPSV RS- Ispis o usklađenosti (DEI BiH) OPŠV BD - MSTEO - Ispis o usklađenosti (DEI BiH) ASH - Ispis o usklađenosti (DEI BiH) KZV - Ispis o usklađenosti (DEI BiH) UZZB - Službeni glasnik BiH, Ispis o usklađenosti (DEI BiH) KKSPPŠRR - Ispis o usklađenosti (DEI BiH)																			
	Broj donesenih podzakonskih akata djelomično usaglašenih sa EU legislativom																					
	Broj donesenih podzakonskih akata upotpuno usaglašenih sa EU legislativom	Za vrijednost indikatora u 2021. g., uz podatka o broju zakonskih/podzakonskih akata u tekućoj godini, u firmi inserti koment potrebno je upisati broj Službenog glasnika. Za 2027. godinu upisati skupni broj propisa planiranih za donošenje u periodu 2023-2027.																				
	Σ			#VALUE!	13,00	#VALUE!	0,00	2,00	4,00	0,00	0,00	0,00	#VALUE!	#VALUE!	10,00	#VALUE!	11,00	5,00	5,00	66,00	0,00	#VALUE!

Tabela 8: Indikatori specifičnih ciljeva u okviru strateškog cilja 2: Podsticanje konkurentnosti, digitalizacije i inovacija i investicija u poljoprivredi

Indikator	Opis indikatora (navesti ulazne podatke i formulu za izračun)	Izvor podataka (navesti instituciju i dokument koji je izvor podataka)	Početna (bazna) vrijednosti 2021			Ciljana vrijednost 2027		
			FMPVŠ	MPŠV RS	OPŠV BD	FMPŠD	MPŠV RS	OPŠV BD
STRATEŠKI CILJ 2: PODSTICANJE KONKURENTNOSTI, DIGITALIZACIJE I INOVACIJA I INVESTICIJA U POLJOPRIVREDI								
Specifični cilj 2.1. Jačanje tržišne orijentacije povećanjem konkurentnosti poljoprivrednog sektora								
Broj novih investicija	Broj poljoprivrednih proizvođača koji su realizovali investicije za povećanje konkurentnosti poljoprivrednog sektora	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	1.180,00	1.610,00	*	9.600,00	3.500	*
Vrijednost novih investicija u poljoprivredna gazdinstva (KM)	Indikator se odnosi na ukupnu vrijednost izdvojenih podsticajnih sredstava koje su dale institucije	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	6.466.004,42	50.000.000,00	0,86	118.918.500,00	100.000.000	2,02
Vrijednost novih investicija u preradi poljoprivrednih proizvoda (KM)	Indikator se odnosi na ukupnu vrijednost izdvojenih podsticajnih sredstava koje su dale institucije	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	4.467.280,00	5.500.000.000,00	250.000,00	43.660.000,00	40.000.000	630.000,00
Specifični cilj 2.2. Modernizacija poljoprivredno-prehrambenog sektora stavljanjem većeg naglaska na istraživanje, inovacije i digitalizaciju								
Ukupan broj osoba koje imaju korist od razmjene znanja, savjeta i treninga, uključujući i one u inovacijskim grupama/centrima izvrsnosti	Ukupan broj osoba koje su učestvovala u razmjeni znanja, savjeta i treninga posredstvom AKIS sistema (Sistem razmjene znanja i inovacija u poljoprivredi - AKIS (eng.) Agriculture Knowledge and Innovations System) uključujući i one u inovacijskim grupama. Centri izvrsnosti su poljoprivredna gazdinstava koja se ističu po primjeni tehnologiji (kvaliteta rada) koji će se prenositi znanja na druge poljoprivredne proizvođače <u>!!! Evidencija o broju osoba koja učestvuju u edukacijama i razmjeni znanja trenutno ne postoji, ovaj indikator je potrebno pratiti u narednom periodu.</u>	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	Nema	7.000,00	Nema	Nema	10.000,00	*
Iznos isplaćenih sredstava za modernizaciju poljoprivredno-prehrambenog sektora (istraživanje, inovacije i digitalizaciju) (KM)	Indikator se odnosi na investicije u modernizaciju poslovanja subjekata u oblasti prehrambene industrije (oprema, objekti...)	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	Nema	1.902.232,13	*	1.000.000,00	10.000.000	*

Tabela 9: Indikatori specifičnih ciljeva u okviru strateškog cilja 2: Podsticanje konkurentnosti, digitalizacije i inovacija i investicija u poljoprivredi

Indikator	Opis indikatora (navesti ulazne podatke i formulu za izračun)	Izvor podataka (navesti instituciju i dokument koji je izvor podataka)	Početna (bazna) vrijednosti 2021			Ciljana vrijednost 2027		
			FMPVŠ	MPŠV RS	OPŠV BD	FMPŠD	MPŠV RS	OPŠV BD
STRATEŠKI CILJ 2: PODSTICANJE KONKURENTNOSTI, DIGITALIZACIJE I INOVACIJA I INVESTICIJA U POLJOPRIVREDI								
Specifični cilj 2.1. Jačanje tržišne orijentacije povećanjem konkurentnosti poljoprivrednog sektora								
Broj novih investicija	Broj poljoprivrednih proizvođača koji su realizovali investicije za povećanje konkurentnosti poljoprivrednog sektora	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	1.180,00	1.610,00	*	9.600,00	3.500	*
Vrijednost novih investicija u poljoprivredna gazdinstva (KM)	Indikator se odnosi na ukupnu vrijednost izdvojenih podsticajnih sredstava koje su dale institucije	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	6.466.004,42	50.000.000,00	0,86	118.918.500,00	100.000.000	2,02
Vrijednost novih investicija u preradi poljoprivrednih proizvoda (KM)	Indikator se odnosi na ukupnu vrijednost izdvojenih podsticajnih sredstava koje su dale institucije	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	4.467.280,00	5.500.000.000,00	250.000,00	43.660.000,00	40.000.000	630.000,00
Specifični cilj 2.2. Modernizacija poljoprivredno-prehrambenog sektora stavljanjem većeg naglaska na istraživanje, inovacije i digitalizaciju								
Ukupan broj osoba koje imaju korist od razmjene znanja, savjeta i treninga, uključujući i one u inovacijskim grupama/centrima izvrsnosti	Ukupan broj osoba koje su učestvovala u razmjeni znanja, savjeta i treninga posredstvom AKIS sistema (Sistem razmjene znanja i inovacija u poljoprivredi - AKIS (eng.) Agriculture Knowledge and Innovations System) uključujući i one u inovacijskim grupama. Centri izvrsnosti su poljoprivredna gazdinstava koja se ističu po primjeni tehnologiji (kvaliteta rada) koji će se prenositi znanja na druge poljoprivredne proizvođače <u>!!! Evidencija o broju osoba koja učestvuju u edukacijama i razmjeni znanja trenutno ne postoji, ovaj indikator je potrebno pratiti u narednom periodu.</u>	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	Nema	7.000,00	Nema	Nema	10.000,00	*
Iznos isplaćenih sredstava za modernizaciju poljoprivredno-prehrambenog sektora (istraživanje, inovacije i digitalizaciju) (KM)	Indikator se odnosi na investicije u modernizaciju poslovanja subjekata u oblasti prehrambene industrije (oprema, objekti...)	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	Nema	1.902.232,13	*	1.000.000,00	10.000.000	*

Tabela 10: Indikatori specifičnih ciljeva u okviru strateškog cilja 3: Održivo upravljanje prirodnim resursima i podrška razvoju klimatski otporne poljoprivrede

Indikator	Opis indikatora (navesti ulazne podatke i formulu za izračun)	Izvor podataka (navesti instituciju i dokument koji je izvor podataka)	Početna (bazna) vrijednost 2021						Ciljana vrijednost 2027							
			FMPŠV	MPŠV RS	OPŠV BD	FZS	RZS	BHAS BD	BHAS BIH	FMPŠD	MPŠV RS	OPŠV BD	FZS	RZS	BHAS BD BIH	BHAS BIH
STRATEŠKI CILJ 3: ODRŽIVO UPRAVLJANJE PRIRODNIIM RESURSIMA I PODRŠKA RAZVOJU KLIMATSKI OTPORNE POLJOPRIVREDE																
Ukupno proizvedena količina energija iz obnovljivih izvora na poljoprivrednom gazdinstvu (KW) - biomasa, solarna, voda, vjeter	Obnovljiva energija proizvedena iz poljoprivredne i šumarske biomase izražena u hiljadama tona ekvivalenta nafte (kt)	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BIH -														
Udio navodnjavanog obradnog poljoprivrednog zemljišta	Postotak navodnjavane obradive poljoprivredne površine, u odnosu na ukupnu površinu obradnog poljoprivrednog zemljišta	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BIH -	Nema	Nema	*					Nema	Nema	*				
Specifični cilj 3.1. Povećanje obima poljoprivredne proizvodnje na principima organske proizvodnje																
Udio korištene poljoprivredne površine pod organskom poljoprivredom	Postotak poljoprivredne površine pod organskom proizvodnjom, u odnosu na ukupno obradeno poljoprivredno zemljište	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BIH -	0,15%	0,72	*					0,30%	1,5	*				
Udio korištene poljoprivredne površine u periodu konverzije na organsku proizvodnju	Postotak poljoprivredne površine u periodu konverzije na organsku proizvodnju, u odnosu na ukupno obradeno poljoprivredno zemljište	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BIH -	Nema	0,13	*					Nema	0,5	*				
Specifični cilj 3.2. Zaštita, uređenje i održiva upotreba poljoprivrednog zemljišta																
Udio komasirano zemljište u odnosu na ukupno poljoprivredno zemljište	Procenat površine komasiranog zemljišta, u odnosu na ukupnu površinu poljoprivrednog zemljišta	FMPŠV - MPŠV RS - Odjeljenje za zemljišne resurse OPŠV BD BIH -	0,00	Nema	*					2,55%	Nema	*				
Posušeno zemljište i zemljište pod agro-šumarskim praksama	Procenat površine posušenog zemljišta i zemljišta pod agro-šumarskim praksama, u odnosu na ukupnu površinu poljoprivrednog zemljišta (u RS cijna vrijednost definisana u ha)	FMPŠV - MPŠV RS - Odjeljenje za zemljišne resurse OPŠV BD BIH -	Nema	Nema	*					Nema	Nema	*				
Specifični cilj 3.3. Zaštita i održiva upotreba vode u poljoprivrednoj proizvodnji																
Udio investicija u projekte navodnjavanja poljoprivrednog zemljišta na poljoprivrednom gazdinstvu	Postotak investicija u projekte navodnjavanja poljoprivrednog zemljišta na poljoprivrednom gazdinstvu, u odnosu na ukupni budžet za poljoprivredu i ruralni razvoj	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BIH -	Nema	0,34	*					Nema	1,6	*				
Udio investicija u projekte zajedničkih sistema za navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta u jedinicama lokalne samouprave	Postotak investicija u projekte zajedničkih sistema za navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta u jedinicama lokalne samouprave, u odnosu na ukupni budžet za poljoprivredu i ruralni razvoj	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BIH -	Nema	Nema	*					Nema	Nema	*				
Udio investicija u projekte zajedničkih sistema odvodnjavanja poljoprivrednog zemljišta u jedinicama lokalne samouprave	Postotak investicija u projekte zajedničkih sistema odvodnjavanja poljoprivrednog zemljišta u jedinicama lokalne samouprave, u odnosu na ukupni budžet za poljoprivredu i ruralni razvoj	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BIH -	Nema	Nema	*					Nema	Nema	*				
Specifični cilj 3.4. Povećanje proizvodnje energije iz obnovljivih izvora																
Udio PG koji su investirali u proizvodnju energije iz obnovljivih izvora	Procenat podržanih PG koji su investirali u proizvodnju energije iz obnovljivih izvora, u odnosu na ukupan broj registrovanih gazdinstava	FMPŠV - aplikacija poticaja MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BIH -	0,008	Nema	*					0,5	Nema	*				
Udio vrijednosti investicija za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora u ukupnom budžetu	Procenat vrijednosti investicija za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora, u odnosu na ukupan budžet za poljoprivredu i ruralni razvoj	FMPŠV - aplikacija poticaja MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BIH -	1,61	Nema	*					3,00	Nema	*				
Specifični cilj 3.5. Poboľšane prakse upravljanja opasnim i drugim otpadom																
Količina prikupljenog opasnog ambalžnog otpada iz poljoprivrede (t)	Trenutno zavodi za statistiku ne raspolazu podacima o prikupljenom opasnom otpadu iz poljoprivrede. U planu je razvoj sistema za prikupljanje podataka. U ovom trenutku ne može se sa sigurnošću tvrditi da će sistem biti u funkciju do 2027. g. ako je moguće	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BIH - FZS - RZS - BHS -	Nema	Nema	*	Nema	Nema	Nema	Nema	Nema	Nema	*	*	*	*	*
Udio organizovano zbrinutog klasičnog otpada	Procenat organizovano zbrinutog klasičnog otpada, u odnosu na ukupni količinu klasičnog otpada, (za RS cijna vrijednost u tonama) Trenutno zavodi za statistiku ne raspolazu podacima o organizovano klasičnom otpadu. U planu je razvoj sistema za prikupljanje podataka. U ovom trenutku ne može se sa sigurnošću tvrditi da će sistem biti u funkciju do 2027. g. ako je moguće	FMPŠV - MPŠV RS - Resor veterina OPŠV BD BIH - FZS - RZS - BHS -	Nema	Nema	*	Nema	Nema	Nema	Nema	Nema	22.500	*	*	*	*	*
Specifični cilj 3.6. Očuvanje i održivo upravljanje biljnim i životinjskim genetičkim resursima																
Udio korisnika koja dobijaju podršku za očuvanje i održivo upravljanje biljnim genetičkim resursima	Postotak korisnika koja dobijaju podršku za očuvanje i održivo upravljanje biljnim genetičkim resursima, u odnosu na ukupan broj PG	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BIH -	Nema	0,00	*					Nema	Nema	*				
Udio korisnika koja dobijaju podršku za očuvanje i održivo upravljanje životinjskim genetičkim resursima	Postotak korisnika koja dobijaju podršku za očuvanje i održivo upravljanje životinjskim genetičkim resursima, u odnosu na ukupan broj PG	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BIH -	0,17	1,63	*					0,35	2,00	*				
Udio finansijskih sredstava za podršku upravljanja biljnim resursima	Postotak iznosa finansijskih sredstava za podršku upravljanja biljnim resursima, u odnosu na iznos ukupnog budžeta za poljoprivredu i ruralni razvoj	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BIH -	Nema	0,06	*					Nema	0,10	*				
Udio finansijskih sredstava za podršku upravljanja životinjskim resursima	Postotak iznosa finansijskih sredstava za podršku upravljanja životinjskim resursima, u odnosu na iznos ukupnog budžeta za poljoprivredu i ruralni razvoj	FMPŠV - aplikacija poticaja MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BIH -	0,16	0,046	*					0,3	0,10	*				

Tabela 11: Indikatori specifičnih ciljeva u okviru strateškog cilja 4: Održivo upravljanje prirodnim resursima i podrška razvoju klimatski otporne poljoprivrede

Indikator	Opis indikatora (navesti ulazne podatke i formulu za izračun)	Izvor podataka (navesti instituciju i dokument koji je izvor podataka)	Početna (bazna) vrijednosti 2021				Ciljana vrijednost 2027			
			FMPVŠ	MPŠV RS	OPŠV BD	MSTEO	FMPŠD	MPŠV RS	OPŠV BD	MSTEO
STRATEŠKI CILJ 4: OBNOVA, OČUVANJE I JAČANJE RURALNIH PODRUČJA										
Specifični cilj 4.1. Privlačenje mladih poljoprivrednika i stvaranje poslovnog ambijenta u ruralnim područjima										
Udio iznos dodatnih podsticaja PG u područjima s prirodnim ograničenjima	Postotak iznosa dodatnih podsticaja PG u područjima s prirodnim ograničenjima, u odnosu na ukupan iznos budžeta za poljoprivredu i ruralni razvoj	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	Nema	Nema	*	1,5	Nema	*		
Broj mladih poljoprivrednika koji su koristili podsticaje za osnivanje poduzeća (samozapošljavanje)	Broj muškarca mladih od 40 godina životne dobi	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	Nema	3,00	*	265,00	30,00	*		
Broj mladih poljoprivrednica koje su koristile potsticaje za osnivanje poduzeća (samozapošljavanje)	Broj žena mladih od 40 godina životne dobi	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	Nema	2,00	*	66,00	20,00	*		
Udio finansijske podrške mladim poljoprivrednicima	Procenat mladih poljoprivrednika (muškarci, mladi od 40 godina) koji su koristili podsticaje za osnivanje poduzeća, u odnosu na ukupan broj mladih poljoprivrednika	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	0,81	0,16	*	1,5	0,33	*		
Udio finansijske podrške mladim poljoprivrednicima	Procenat mladih poljoprivrednica (žene, mlade od 40 godina) koji su koristile podsticaje za osnivanje poduzeća, u odnosu na ukupan broj mladih poljoprivrednica	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	0,46	0,10	*	1,00	0,22	*		
Specifični cilj 4.2. Promocija zapošljavanja, rasta socijalne inkluzije i lokalni razvoj u ruralnim područjima										
Udio ruralnog stanovništva obuhvaćen Lokalnim razvojnim strategijama (LEADER program), u odnosu na ukupno ruralno stanovništvo	Postotak ruralnog stanovništva obuhvaćen Lokalnim razvojnim strategijama (LEADER program), u odnosu na ukupno ruralno stanovništvo	MSTEO	Nema	Nema	0,00%	0,00%	Nema	Nema	#VALUE!	#VALUE!
Broj ukupno podržanih novoosnovanih preduzeća u ruralnim područjima (uključujući i obrte)	Broj preduzeća u ruralnim područjima koja su osnovana zahvaljujući posticajima iz budžeta za poljoprivredu i ruralni razvoj	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	Nema	Nema	*	300,00	Nema			
Broj izrađenih strategija „pametnih sela“	Pametna sela (eng. - Smart villages), su ona sela koja vlastitim snagama, uspostavljajući partnerstvo između privatnog i civilnog sektora unapređuju infrastrukturu, zdravstvene, kulturne i druge sadržaje ruralnog područja.	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	Nema	Nema	*	Nema	Nema			

Tabela 12: Indikatori specifičnih ciljeva u okviru strateškog cilja 5: Razvoj sistema za implementaciju i upravljanje ruralnim razvojem

Indikator	Opis indikatora (navesti ulazne podatke i formulu za izračun)	Izvor podataka (navesti instituciju i dokument koji je izvor podataka)	Početna (bazna) vrijednosti 2021								Ciljana vrijednost 2027									
			FMPVŠ	MPŠV RS	OPŠV BD	MSTEO	ASH	KZV	UZZB	KKSPPPŠRR	FMPŠD	MPŠV RS	OPŠV BD	MSTEO	ASH	KZV	UZZB	KKSPPPŠRR		
STRATEŠKI CILJ 5: RAZVOJ SISTEMA ZA IMPLEMENTACIJU I UPRAVLJANJE RURALNIM RAZVOJEM																				
Specifični cilj 5.1. Podrška razvoju kapaciteta institucionalnog upravljanja																				
Broj zaposlenih službenika	Za baznu godinu 2021. potrebno je navesti ukupan broj zaposlenih službenika. Za ciljnu vrijednost indikatora u 2027. g. potrebno je navesti zbir ukupnog broja zaposlenih službenika u baznoj godini i broj planiranih zaposlenja u periodu 2023-2027.	FMPŠV MPŠV RS OPŠV BD MSTEO ASH KZV- Administrativni UZZB	99,00	156,00	*	21,00	35,00	74,00	25,00	15,00	120,00	160,00	*	2,00	40,00	80,00	36,00	25,00		
Iznos finansijskih sredstava izdvojenih za razvoj institucija (KM)	Pod sredstvima izdvojenim za razvoj institucija podrazumjevuju se finansijska sredstva koja se izdvajaju za nabavku nove opreme, softvera i stručno usavršavanje službenika	FMPŠV MPŠV RS OPŠV BD MSTEO ASH KZV-Završni finansijski izvještaj za 2021. godinu i	Nema	135.000,00	*	54.000,00	4.000,00	29.183,53	12.914,00	0,00	11.000.000,00	150.000,00	*	80.000,00	10.000,00	167.000,00	9.900,00	1.000,00		
Specifični cilj 5.2. Usklađivanje zakonodavstva i strateškog okvira sa novim EU regulativama i Zelenom agendom za Zapadni Balkan																				
Broj usaglašenih prioriteta u okviru poglavlja 11 Poljoprivreda i ruralni razvoj- Programa integriranja BiH u EU	BiH je potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju EU („Sl. gl. BiH – Međunarodni ugovor“, br. 10/08, 1/17 i 8/17) preuzeo obavezu postepenog usklađivanja zakonodavstva sa EU acquis. Program za usvajanje acquis-a je plan (program) usklađivanja domaćih propisa s EU acquis-om. Pojedine države, potencijalne kandidaturke za članstvo, usvajale su i dokumente koji su osim Plana usklađivanja domaćih propisa s acquis-om sadržavali i planove provođenja ostalih obaveza u procesu pristupanja EU, a eventualno i planove troškova za provođenje. Uobičajeni naziv za ove sveobuhvatne dokumente je Program integriranja. BiH je započela izradu Programa integriranja u EU u oktobru, 2020. godine.	MSTEO	15,00								13,00									
Broj usaglašenih prioriteta u okviru poglavlja 12 – Bezbjednost hrane, veterinarska i fitosanitarna			Trenutno nisu usaglašeni prioriteti Poglavlje 12.								14,00									
Broj usaglašenih prioriteta u okviru poglavlja 13 – Ribaštvo			Trenutno nisu usaglašeni prioriteti Poglavlje 13.								8,00									

Tabela 14: Indikatori strateškog cilja 2: Podsticanje konkurentnosti, digitalizacije i inovacija i investicija u poljoprivredi

Indikator	Opis indikatora (navesti ulazne podatke i formulu za izračun)	Izvor podataka (navesti instituciju i dokument koji je izvor podataka)	Početna (bazna) vrijednosti 2021				Ciljana vrijednost 2027			
			FMPVŠ	MPŠV RS	OPŠV BD	BiH	FMPŠD	MPŠV RS	OPŠV BD	BiH
STRATEŠKI CILJ 2: PODSTICANJE KONKURENTNOSTI, DIGITALIZACIJE I INOVACIJA I INVESTICIJA U POLJOPRIVREDI										
Udio finansijskih sredstava izdvojenih za razmjenu znanja, inovacija i informacija	Procenat finansijskih sredstava izdvojenih za razmjenu znanja, informacija i inovacije, u odnosu na ukupni iznos budžeta MPŠVRS (Izdvojena sredstva 325.452 KM)	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	Nema	0,43	Nema	#VALUE!	1,75%	0,3	*	#VALUE!
Broj poljoprivrednih gazdinstava koja su realizovala nova investiciona ulaganja		FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	Nema	1.610,00	Nema	#VALUE!	Nema	3.500,00	*	#VALUE!
Udio finansijskih sredstava izdvojenih za politiku ruralnog razvoja u ukupno uplaćenim sredstvima podrške	Procenat finansijskih sredstava izdvojenih za politiku ruralnog razvoja, u odnosu na ukupni iznos budžeta	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	0,08	26,66	Nema	#VALUE!	0,40	30,00	*	#VALUE!

Tabela 15: Indikatori strateškog cilja 3: Održivo upravljanje prirodnim resursima i podrška razvoju klimatski otporne poljoprivrede

Indikator	Opis indikatora (navesti ulazne podatke i formulu za izračun)	Izvor podataka (navesti instituciju i dokument koji je izvor podataka)	Početna (bazna) vrijednosti 2021				Ciljana vrijednost 2027			
			FMPVŠ	MPŠV RS	OPŠV BD	BiH	FMPŠD	MPŠV RS	OPŠV BD	BiH
STRATEŠKI CILJ 3: ODRŽIVO UPRAVLJANJE PRIRODNIIM RESURSIMA I PODRŠKA RAZVOJU KLIMATSKI OTPORNE POLJOPRIVREDE										
Ukupno proizvedena količina energija iz obnovljivih izvora na poljoprivrednom gazdinstvu (kW)	Obnovljivi izvori energije u kontekstu ovog indikatora odnose se na energiju proizvedenu iz poljoprivredne i šumske biomase, sunca, vode i vjetra	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	Nema	Nema	Nema	#VALUE!	Nema	Nema	*	#VALUE!
Udio navodnjavanih obradiva poljoprivredne površine	Postotak površine navodnjavanih obradiva poljoprivredne površine, u odnosu na ukupnu površinu raspoloživog poljoprivrednog zemljišta	FMPŠV - MPŠV RS, AAPRS - OPŠV BD BiH -	Nema	Nema	Nema	#VALUE!	5,00	Nema	*	#VALUE!

Tabela 16: Indikatori strateškog cilja 4: Održivo upravljanje prirodnim resursima i podrška razvoju klimatski otporne poljoprivrede

Indikator	Opis indikatora (navesti ulazne podatke i formulu za izračun)	Izvor podataka (navesti instituciju i dokument koji je izvor podataka)	Početna (bazna) vrijednosti 2021				Ciljana vrijednost 2027					
			FZS	RZS	BHAS BD	BHAS BiH	FZS	RZS	BHAS BD BiH	BHAS BiH		
STRATEŠKI CILJ 4: OBNOVA, OČUVANJE I JAČANJE RURALNIH PODRUČJA												
Procenat stanovništva koje živi u ruralnim područjima (%)												
U kontekstu ovog indikatora "ruralno" stanovništvo/prostor/naselja izjednačavamo sa "ostalo" stanovništvo/prostor/naselja.												
RZS - Kada je u pitanju broj i odnos urbanog i ruralnog stanovništva, obavještavamo vas da je Registar naseljenih mjesta u kojem se određuje tipologija naseljenih mjesta na gradska i ostala u nadležnosti Ministarstva uprave i lokalne samouprave, a pomenuti Registar se vodi u saradnji sa jedinicama lokalne samouprave.												
			56,26	0,00	53,2	*	*	Nema	*	*		
Indeks siromaštva	Procenat siromašnih domaćinstava	Procenat siromašnih gradskih domaćinstava	U kontekstu ovog indikatora "ruralno" stanovništvo/prostor/naselja izjednačavamo sa "ostalo" stanovništvo/prostor/naselja.			FZS - RZS - BHAS -						
		Procenat siromašnih ruralnih domaćinstava	Stopa siromaštva po tipu naselja, HBS 2015, B									
		RZS - Relativno siromaštvo domaćinstava po tipu naselja nije dostupno, naveden je podatak o ukupnom procentu siromašnih pojedinaca										
	Procenat siromašnih pojedinaca	Procenat siromašnih pojedinaca u gradskim područjima										
		Procenat siromašnih pojedinaca u ruralnim područjima										
Ukupno -Procenat siromašnih pojedinaca												
			*	12,80	20,20	*	*	Nema	*	*		

Tabela 17: Indikatori strateškog cilja 5: Razvoj sistema za implementaciju i upravljanje ruralnim razvojem

Indikator	Opis indikatora (navesti ulazne podatke i formulu za izračun)	Izvor podataka (navesti instituciju i dokument koji je izvor podataka)	Početna (bazna) vrijednosti 2021										Ciljana vrijednost 2027									
			FMPVŠ	MPŠV RS	OPŠV BD	MSTEO 2*	ASH	KZV	UZZB 1*	KKSPPŠRR	BiH	FMPŠD	MPŠV RS	OPŠV BD	MSTEO	ASH	KZV	UZZB	KKSPPŠRR	BiH		
STRATEŠKI CILJ 5: RAZVOJ SISTEMA ZA IMPLEMENTACIJU I UPRAVLJANJE RURALNIM RAZVOJEM																						
Broj donesenih zakona	Broj donesenih zakona ne usagledeni sa EU legislativom	Indikator se odnosi na uvođenje zakona, objavljen u Službenom glasniku BiH. Procjena usklađenosti donesenih zakona u odnosu na EU zakonodavstvo koje uključuje DEI BiH za institucije na nivou BiH.																				
	Broj donesenih zakona djelimično usagledeni sa EU legislativom	Za vrijednosti indikatora u 2021. g., uz podatke o broju zakonskih podzakonskih akata u tekućoj godini, u formi izveštaja izdatog u skladu sa godišnjim izveštajem o radu Ministarstva uprave i lokalne samouprave.																				
	Broj donesenih zakona u potpunosti usagledeni sa EU legislativom																					
	Σ																					
				#VALUE!	0,00	#VALUE!	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	#VALUE!	#VALUE!	0,00	#VALUE!	4,00	0,00	0,00	5,00	0,00	#VALUE!
Ukupno broj donesenih podzakonskih akata	Broj donesenih podzakonskih akata ne usagledeni sa EU legislativom	Podzakonski akt u kontekstu ovog indikatora uključuje uredbu, odluku, pravilnik, naredbu i opširna, koji su usvojene i objavljen u Službenom glasniku BiH. Procjena usklađenosti donesenih podzakonskih akata u odnosu na EU zakonodavstvo koje uključuje DEI BiH za institucije na nivou BiH.																				
	Broj donesenih podzakonskih akata djelimično usagledeni sa EU legislativom	Za vrijednosti indikatora u 2021. g., uz podatke o broju zakonskih podzakonskih akata u tekućoj godini, u formi izveštaja izdatog u skladu sa godišnjim izveštajem o radu Ministarstva uprave i lokalne samouprave.																				
	Broj donesenih podzakonskih akata u potpunosti usagledeni sa EU legislativom																					
	Σ																					
				#VALUE!	13,00	#VALUE!	0,00	2,00	4,00	0,00	0,00	0,00	#VALUE!	#VALUE!	10,00	#VALUE!	11,00	5,00	5,00	66,00	0,00	#VALUE!

Tabela 18: Indikatori Konteksta – Sektorski indikatori

Indikator	Opis indikatora (navesti ulazne podatke i formulu za izračun)	Izvor podataka (navesti instituciju i dokument koji je izvor podataka)	Početna (bazna) vrijednosti 2021				Ciljana vrijednost 2027			
			FZS	RZS	BHAS BD	BHAS BiH	FZS	RZS	BHAS BD BiH	BHAS BiH
BDV - Bruto dodana vrijednost - Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov (000.000 KM)	Bruto dodana vrijednost djelatnosti A	FZS - RZS - Nacionalni računi BHAS -	965,55	945,09	8,40	*	1.200,00	850,00	7,00	*
Udio Poljoprivrede, šumarstva i ribolova u BDP - Bruto dodana proizvodnja (%)	Učesće djelatnosti A u Bruto domaćem proizvodu	FZS - RZS - Nacionalni računi BHAS -	3,80	7,60	*	*	3,5	Nema	*	*
Uvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda (000.000 KM)	Vrijednost uvoza u hiljadam KM za referentni mjesec i za kumulativ tekuće godine po područjima KD BiH 2010 (za FBiH i po kantonima)	FZS - UIINO RZS - BHAS -	2.217,92	929,00	510,38	*	2.200,00	Nema	-0,10	*
Izvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda (000.000 KM)	Vrijednost izvoza u hiljadam KM za referentni mjesec i za kumulativ tekuće godine po područjima KD BiH 2010 (za FBiH i po kantonima)	FZS - UIINO RZS - BHAS -	471,13	272,00	257,64	*	600,00	Nema	0,10	*
Bilans uvoza i izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda (000.000 KM)	Izvoz i uvoz, ukupno i po mjesecima tekuće godine: vrijednost u hiljadam KM; trgovinski bilans i procenat pokrivenosti uvoza izvozom	FZS - RZS - BHAS -	-1.746,79	-657,00	-252,74	#VALUE!	-1.600,00	Nema	0,20	#VALUE!
Pokrivenost uvoza izvozom poljoprivredno-prehrambenih proizvoda (%)	Stepen pokrivenosti vrijednosti (KM) uvoza izvozom	FZS - RZS - BHAS -	21,24	29,30	50,40	*	50,00	45,00	62,00	*
Vrijednost poljoprivredne proizvodnje (000.000 KM)	Bruto vrijednosti proizvodnje za područje djelatnost A	FZS - RZS - Nacionalni računi BHAS -	1.972	2.318	109,16	*	2.400,00	Nema	0,20	*

Tabela 20: Indikatori Konteksta – ekološki

Indikator	Opis indikatora (navesti ulazne podatke i formulu za izračun)	Izvor podataka (navesti instituciju i dokument koji je izvor podataka)	Početna (bazna) vrijednosti 2021				Ciljana vrijednost 2027			
			FZS	RZS	BHAS BD	BHAS BiH	FZS	RZS	BHAS BD BiH	BHAS BiH
			Upotreba gnojiva							
Organska gnojiva (t)			0,00	0,00	0,00	0,00	*	*	*	*
Mineralna gnojiva	N	1000 t	0,00	0,00	0,00	0,00	*	*	*	*
		kg/ha	0,00	0,00	0,00	0,00	*	*	*	*
	P2O5	1000 t	0,00	0,00	0,00	0,00	*	*	*	*
		kg/ha	0,00	0,00	0,00	0,00	*	*	*	*
	K2O	1000 t	0,00	0,00	0,00	0,00	*	*	*	*
		kg/ha	0,00	0,00	0,00	0,00	*	*	*	*
	PK	1000 t	0,00	0,00	0,00	0,00	*	*	*	*
		kg/ha	0,00	0,00	0,00	0,00	*	*	*	*
	NK	1000 t	0,00	0,00	0,00	0,00	*	*	*	*
		kg/ha	0,00	0,00	0,00	0,00	*	*	*	*
	NPK	1000 t	0,00	0,00	0,00	0,00	*	*	*	*
		kg/ha	0,00	0,00	0,00	0,00	*	*	*	*
	Σ	1000 t	0,00	0,00	0,00	0,00	*	*	*	*
		kg/ha	0,00	0,00	0,00	0,00	*	*	*	*
	Emisija zagađivača iz poljoprivrede									
	Otpadne vode	Ispuštanje otpadne vode (iz industrijskih postrojenja)	Ispuštanje otpadne vode iz primarne poljoprivredne proizvodnje (.000 m3)	0,00	0,00	0,00	0,00	*	0,00	*
Proizvodnja prehrambenih proizvoda (.000 m3)			1.315,00	1.195,00	52,03	2.562,00	*	1.000,00	*	*
Proizvodnja pića (.000 m3)			1.049,00	405,00	0,00	1.454,00	*	400,00	*	*
Proizvodnja duhanskih proizvoda (.000 m3)			1,00	0,00	0,00	1,00	*	0,00	*	*
Σ			2.365,00	1.600,00	0,00	4.017,00	*	1.400,00	*	*
Emisija stakleničkih gasova iz poljoprivrede	Stočarstvo- unutrašnja fermentacija	CH4 (GgCO2 ekvivalent)	0,00	363,70	0,00	0,00	*	350,00	*	*
		N2O (GgCO2 ekvivalent)	0,00	0,00	0,00	0,00	*	0,00	*	*
	Upravljanje đubrivom	CH4 (GgCO2 ekvivalent)	0,00	157,00	0,00	0,00	*	150,00	*	*
		N2O (GgCO2 ekvivalent)	0,00	0,00	0,00	0,00	*	0,00	*	*
	Poljoprivredno zemljište	CH4 (GgCO2 ekvivalent)	0,00	0,00	0,00	0,00	*	0,00	*	*
		N2O (GgCO2 ekvivalent)	0,00	771,20	0,00	0,00	*	700,00	*	*
	Spaljivanje poljoprivrednih ostataka	CH4 (GgCO2 ekvivalent)	0,00	0,00	0,00	0,00	*	0,00	*	*
		N2O (GgCO2 ekvivalent)	0,00	0,00	0,00	0,00	*	0,00	*	*
	Σ	(GgCO2 ekvivalent)	0,00	1.291,90	0,00	0,00	*	0,00	*	*

7. BUDŽETSKI OKVIR (2023-2027)

Budžetski okvir finansiranja realizacije Strategije ruralnog razvoja BiH za period 2023-2027. godina sastoji se od sredstava koja tu svojim budžetima izdvajaju za finansiranje razvoja poljoprivrede i ruralni razvoj dva entiteta, Federacija BiH i Republika Srpska, i Brčko distrikt BiH. Ta budžetska izdvajanja su na petogodišnjem nivou 1,2 milijarde KM, sa tendencijom povećanja, a najveće se očekuje u 2024. godini. Pored budžeta planirano je finansiranje pojedinih mjera iz drugih (ostalih) izvora u iznosu od 334 miliona KM. Radi se zbiru iznosa koja su identifikovala dva entiteta i BD, bez navođenja tačnih izvora nedostajućih sredstava. Prikaz budžetskog okvira i dodatnih izvora po godinama realizacije strategije je u narednoj tabeli.

Tabela 22: Budžetski i ostali izvora za finansiranje Strategije ruralnog razvoja BiH, 2023-2027 (mil. KM)

	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2023-2027
Budžetski izvori	181,03	235,14	250,84	264,32	280,93	1.212,26
Ostali izvori	66,68	61,00	70,35	66,46	69,64	334,13
Ukupno SC1-SC5	247,71	296,15	321,19	330,77	350,57	1.546,39

Prema strateškim ciljevima, najviše budžetskih sredstava planirano je za realizaciju prvog i drugog strateškog cilja, preko milijardu KM za pet godina, odnosno 89% ukupnih budžetskih sredstava. Očekivano prosječno povećanje agrarnih budžeta je oko 5% godišnje.

Tabela 23: Budžetski okvir za finansiranje Strategije ruralnog razvoja BiH, 2023-2027. po strateškim ciljevima (mil. KM)

	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2023-2027.
SC1	118,71	166,85	172,53	178,89	184,84	821,83
SC2	42,69	44,32	51,73	55,35	63,35	257,43
SC3	2,15	3,06	3,26	3,56	4,17	16,20
SC4	8,69	11,84	14,20	17,16	19,20	71,08
SC5	8,80	9,07	9,12	9,35	9,38	45,72
Ukupno budžetski izvori	181,03	235,14	250,84	264,32	280,93	1.212,26

Još pregledniji je prikaz prema procentualnom učešću svakog od ciljeva u ukupnim budžetskim sredstvima za razvoj poljoprivrede i ruralnih područja iz kojega se vidi da će se dvije trećine sredstava trošiti za finansiranje mjera direktne i tržišne podrške, bez značajnije promjene ako se porede zadnja i prva godina perioda realizacije strategije. Za podršku ruralnom razvoju trošiće se trećina budžetskih sredstava, za mjere unaprjeđenja konkurentnosti, održivo upravljanje prirodnim resursima i smanjenje uticaja klimatskih promjena i za obnovu, očuvanje i jačanje ruralnih područja. Za realizaciju mjera sistemske podrške planiraju se najmanja izdvajanja, oko 45 miliona, odnosno 3-4% iz sva tri budžeta zajedno.

Tabela 24: Struktura budžetskog okvira za finansiranje Strategije ruralnog razvoja BiH, 2023-2027 po strateškim ciljevima (mil. KM)

Budžetska sredstva	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2023-2027.
SC1	65,6%	71,0%	68,8%	67,7%	65,8%	67,8%
SC2	23,6%	18,8%	20,6%	20,9%	22,5%	21,2%
SC3	1,2%	1,3%	1,3%	1,3%	1,5%	1,3%
SC4	4,8%	5,0%	5,7%	6,5%	6,8%	5,9%
SC5	4,9%	3,9%	3,6%	3,5%	3,3%	3,8%
Ukupno budžetski izvori	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0%

Za prvi strateški cilj, Razvoj poljoprivrede baziran na povećanju produktivnosti i održivosti dohotka poljoprivrednih gazdinstava, izdvojiće se najveća finansijska sredstva, a po pojedinim mjerama kako to prikazuje sljedeća tabela.

Tabela 25: Budžetski okvir za finansiranje strateškog cilja Razvoj poljoprivrede baziran na povećanju produktivnosti i održivosti dohotka poljoprivrednih gazdinstava (mil. KM)

	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2023-2027.
1.1.1. Direktna plaćanja po jedinici korištene površine	30,12	31,07	48,31	50,77	53,56	213,83
1.1.2. Direktna plaćanja po jedinici utrošenih inputa	6,08	6,08	0,08	0,08	0,08	12,40
1.1.3. Podrška interventnoj nabavci poljoprivrednih repromaterijala	6,48	6,83	7,77	8,95	9,89	39,93
1.1.4. Direktna plaćanja po uslovnom grlu stoke	31,14	59,01	82,09	82,78	84,63	339,64
1.2.1. Kompenzaciona plaćanja strateškim proizvodnjama	0,00	17,40	18,40	19,24	20,10	75,14
1.2.2. Direktna plaćanja na bazi količine ostvarene proizvodnje	35,00	35,00	3,50	4,50	3,50	81,50
1.2.3. Podrška pčelarstvu	3,61	3,61	3,61	3,61	3,61	18,04
1.2.4. Podrška ribarstvu (akvakulturi)	2,46	2,46	2,48	2,53	2,61	12,54
1.2.5. Podrška programima proizvodnje domaćeg sjemenskog i sadnog materijala i kvalitetnog priplodnog podmlatka u stočarstvu	0,50	0,50	0,60	0,58	0,62	2,80
1.3.1. Podrška skladištenju tržišnih viškova poljoprivrednih proizvoda	1,05	1,05	1,05	1,05	1,05	5,25
1.3.2. Vanredne pomoći	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1.4.1. Podrška uvođenju dobrovoljnih standarda kvaliteta	0,08	0,15	0,15	0,15	0,18	0,71
1.4.2. Podrška izradi elaborata za	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,30

	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2023-2027.
zaštitu proizvoda sa oznakama geografskog porijekla						
1.4.3. Podrška ugovaranju proizvodnje i prodaji putem poljoprivrednih zadruga, klastera i drugih proizvođačkih organizacija	1,35	1,38	1,48	1,45	1,45	7,10
1.4.4. Podrška realizaciji operativnih programa organizacija proizvođača	0,74	2,22	2,90	3,10	3,45	12,41
1.5.1. Uspostava integriranog informacionog sistema u poljoprivredi	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1.5.2. Podrška jačanju rada poljoprivrednih savjetodavnih službi, naučnom radu u sektoru poljoprivredi i drugim oblicima usavršavanja poljoprivrednih proizvođača	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,25
Budžetski izvori	118,71	166,85	172,53	178,89	184,84	821,83
Ostali izvori	3,00	3,00	3,00	2,00	2,00	13,00
Ukupno SC1	121,71	169,85	175,53	180,89	186,84	834,83

Za drugi strateški cilj, Poticanje konkurentnosti, digitalizacije i inovacija u poljoprivredi planirana su budžetska izdvajanja od 257 miliona KM iz domaćih izvora i dodatnih 195 miliona KM iz drugih izvora, prije svega predpristupnih fondova EU. Po pojedinim mjerama budžetska izdvajanja su planirana kako prikazuje naredna tabela.

Tabela 26: *Budžetski okvir za finansiranje strateškog cilja Poticanje konkurentnosti, digitalizacije i inovacija u poljoprivredi (mil. KM)*

	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2023-2027.
2.1.1. Investicije u poljoprivredna gazdinstva (investicije za modernizaciju biljne i animalne proizvodnje, akvakulture i plasman proizvoda)	28,19	31,32	36,65	38,98	45,19	180,33
2.1.2. Investicije u prehrambenu industriju	11,56	9,05	10,23	10,62	11,89	53,35
2.1.3. Podrška osiguranju poljoprivredne proizvodnje	0,70	1,30	1,53	1,75	2,01	7,29
2.1.4. Podrška dohotku mladim poljoprivrednicima koji preuzimaju upravljanje poljoprivrednim gazdinstvima	0,00	0,32	0,80	1,48	1,76	4,36
2.2.1. Podrška razmjeni znanja, inovacija i informacija	1,92	2,02	2,11	2,09	2,09	10,23

2.2.2. Revitalizacija lokalnih zelenih pijaca i podrška uspostavljanju i razvoju seoskih pijaca putem poljoprivrednih udruženja	0,31	0,31	0,41	0,44	0,41	1,87
Budžetski izvori	42,69	44,32	51,73	55,35	63,35	257,43
Ostali izvori	37,28	37,09	39,75	38,12	43,08	195,31
Ukupno SC2	79,96	81,40	91,48	93,47	106,43	452,74

Izdvajanja za treći strateški cilj Održivo upravljanje prirodnim resursima i podrška razvoju klimatski otporne poljoprivrede planirana su izdvajanja od 78 miliona KM i to uglavnom iz grantova i kredita za izgradnju infrastrukture za navodnjavanje, odvodnjavanje i odbranu od poplava.

Tabela 27: Budžetski okvir za finansiranje strateškog cilja Održivo upravljanje prirodnim resursima i podrška razvoju klimatski otporne poljoprivrede (mil. KM)

	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2023-2027.
3.1.1. Podrška za organsku proizvodnju i proizvodnju u konverziji	0,68	0,79	0,94	1,09	1,28	4,79
3.2.1. Monitoring, uređenje i poboljšanje plodnosti poljoprivrednog zemljišta	0,28	0,53	0,53	0,53	0,67	2,53
3.2.2. Pošumljavanje poljoprivrednog zemljišta i uspostavljanje i održavanje agrošumarskih praksi	0,14	0,14	0,14	0,14	0,14	0,72
3.3.1. Podrška investicionim ulaganjima u navodnjavanje i odvodnjavanje poljoprivrednog zemljišta i njegovu zaštitu od poplava	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	2,50
3.3.2. Zaštita površinskih i podzemnih voda od zagađenja iz poljoprivrede	0	0	0	0	0	0
3.4.1. Podsticanje investicionih ulaganja za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora iz poljoprivrede	0,25	0,3	0,55	0,55	0,125	1,775
3.5.1. Organizovano zbrinjavanje opasnog otpada iz poljoprivrede i prehrambene industrije	0	0,5	0,3	0,3	0,75	1,85
3.6.1. Podrška programima in situ i ex situ nadzora i zaštite autohtonih sorti biljaka i rasa domaćih životinja	0,10	0,10	0,10	0,15	0,40	0,85
3.6.2. Podsticaji za uzgoj autohtonih rasa domaćih životinja i za gajenje i reprodukciju sjemena autohtonih sorti biljaka	0,10	0,10	0,10	0,20	0,20	0,70
3.6.3. Podrška smanjenju i ublažavanju posljedica klimatskih promjena kroz podršku uvođenja novih sorti/pasmina	0,10	0,10	0,10	0,10	0,10	0,50

	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2023-2027.
Budžetski izvori	2,15	3,06	3,26	3,56	4,17	16,20
Ostali izvori	9,71	6,75	15,65	15,48	14,71	62,29
Ukupno SC3	11,86	9,81	18,91	19,04	18,88	78,50

Podrška razvoju ruralne infrastrukture i javnih usluga stanovništvu koje živi u ruralnim područjima nije predmet podrške iz entitetskih agrarnih budžeta, tako da su budžetska sredstva planirana za realizaciju četvrtog strateškog cilja Obnova, očuvanje i jačanje ruralnih područja skromna i iznose 97 miliona KM za pet godina.

Tabela 28: Budžetski okvir za finansiranje strateškog cilja Održivo upravljanje prirodnim resursima i podrška razvoju klimatski otporne poljoprivrede (mil. KM)

	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2023-2027.
4.1.1. Podrška poslovanju mladih poljoprivrednika i osnivanje preduzeća u ruralnom prostoru	2,37	3,94	4,53	4,99	5,00	20,83
4.1.2. Podrška razgraničenju manje povoljnih područja i podrška poslovanju poljoprivrednih gazdinstava u njima	0,00	1,64	1,90	3,10	3,40	10,04
4.2.1. Diversifikacija ruralne ekonomije - podrška razvoju ruralnog preduzetništva	4,10	3,80	4,48	5,23	6,05	23,65
4.2.2. Podrška svim oblicima ruralnog turizma (agroturizam, lovni i ribolovni turizam)	0,67	0,72	0,84	1,04	1,04	4,31
4.2.3. Podrška razvoju ruralne infrastrukture (fizička, društvena i uslužna)	0,10	0,50	0,80	1,05	2,05	4,50
4.2.4. Podrška lokalnom ruralnom razvoju kroz podršku izrade lokalnih akcionih planova, uvođenju LEADER pristupa i osnivanja LAG-ova	0,45	0,25	0,55	0,75	0,55	2,55
4.2.5. Podrška brendiranju (promociji) ruralnih područja i ruralnih proizvoda	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
4.2.6. Podrška samozapošljavanju i zapošljavanju žena na selu	1,00	1,00	1,10	1,00	1,10	5,20
4.2.7. Organizovano odlaganje čvrstog otpada u ruralnim područjima	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
4.2.8. Razvoj naprednih sela	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Budžetski izvori	8,69	11,84	14,20	17,16	19,20	71,08
Ostali izvori	5,42	5,03	5,03	5,45	5,38	26,30
Ukupno SC 4	14,11	16,87	19,22	22,60	24,57	97,37

Za peti strateški cilj Razvoj sistema za implementaciju i upravljanje ruralnim razvojem biće izdvojeno najmanje budžetskih sredstava, 45 miliona KM za pet godina, a još 37 miliona se očekuje iz eksternih izvora za unaprjeđenje rada institucija, i unaprjeđenje sigurnosti i bezbjednosti hrane.

Tabela 29: Budžetski okvir za finansiranje strateškog cilja Razvoj sistema za implementaciju i upravljanje ruralnim razvojem (mil. KM)

	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2023-2027.
5.1.1. Tehnička podrška relevantnim institucijama za provođenje politika i jačanje sistema sigurnosti hrane	8,65	8,87	8,97	9,20	9,23	44,92
5.1.2. Uspostavljanje sistema za kontrolu i bezbjednost poljoprivrednih proizvoda (veterinarstvo i fitosanitarna oblast)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
5.1.3. Koordinacija aktivnosti entitetskih ministarstava poljoprivrede, Odjela za poljoprivredu BD BiH i MSTEEO BiH po pitanju spoljno-trgovinske zaštite u skladu sa odredbama STO	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,25
5.2.1. Donošenje zakonske regulative u skladu sa novim EU direktivama	0,10	0,15	0,10	0,10	0,10	0,55
5.2.2. Izrada načela dobre poljoprivredne prakse i ostalih obaveznih mjera kojih se poljoprivrednici moraju pridržavati	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
5.2.3. Izrada dobrovoljnih tzv. poljoprivredno-okolišnih mjera	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Budžetski izvori	8,80	9,07	9,12	9,35	9,38	45,72
Ostali izvori	11,28	9,14	6,93	5,41	4,47	37,23
Ukupno SC5	20,08	18,21	16,05	14,76	13,85	82,95

8. AKCIONI PLAN

Cilj/mjera	Nadležna institucija	Rok izvršenja	Budžet 2023. mil. KM	Budžet 2024. mil. KM	Budžet 2025. mil. KM	Budžet 2026. mil. KM	Budžet 2027. mil. KM
Strateški cilj 1: Razvoj poljoprivrede baziran na povećanju produktivnosti i održivosti dohotka poljoprivrednih gazdinstava			118,71	166,85	172,53	178,89	184,84
Mjera 1.1.1. Direktna plaćanja po jedinici korištene površine	FMPVŠ, MPŠV RS, OPŠV BD BiH	Svake godine	30,12	31,07	48,31	50,77	53,56
Mjera 1.1.2. Direktna plaćanja po jedinici utrošenih inputa	MPŠV RS	Svake godine	6,08	6,08	0,08	0,08	0,08
Mjera 1.1.3. Podrška interventnoj nabavci poljoprivrednih repromaterijala	FMPVŠ	Svake godine	6,48	6,83	7,77	8,95	9,89
Mjera 1.1.4. Direktna plaćanja po uslovnom grlu stoke	FMPVŠ, MPŠV RS, OPŠV BD BiH	Svake godine	31,14	59,01	82,09	82,78	84,63
Mjera 1.2.1. Kompenzaciona plaćanja strateškim proizvodnjama	FMPVŠ, MPŠV RS	Svake godine	0,00	17,40	18,40	19,24	20,10
Mjera 1.2.2. Direktna plaćanja na bazi količine ostvarene proizvodnje	MPŠVRS	Svake godine	35,00	35,00	3,50	4,50	3,50
Mjera 1.2.3. Podrška pčelarstvu	FMPVŠ, MPŠV RS	Svake godine	3,61	3,61	3,61	3,61	3,61
Mjera 1.2.4. Podrška ribarstvu (akvakulturi)	FMPVŠ, MPŠV RS	Svake godine	2,46	2,46	2,48	2,53	2,61
Mjera 1.2.5. Podrška programima proizvodnje domaćeg sjemenskog i sadnog materijala i kvalitetnog priplodnog podmlatka u stočarstvu	MPŠV RS	Svake godine	0,50	0,50	0,60	0,58	0,62

Cilj/mjera	Nadležna institucija	Rok izvršenja	Budžet 2023. mil. KM	Budžet 2024. mil. KM	Budžet 2025. mil. KM	Budžet 2026. mil. KM	Budžet 2027. mil. KM
Mjera 1.3.1. Podrška skladištenju tržišnih viškova poljoprivrednih proizvoda	FMPVŠ, MPŠV RS	Svake godine	1,05	1,05	1,05	1,05	1,05
Mjera 1.3.2. Vanredne pomoći	MPŠV RS	Svake godine	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Mjera 1.4.1. Podrška uvođenju dobrovoljnih standarda kvaliteta	MPŠV RS	Svake godine	0,08	0,15	0,15	0,15	0,18
Mjera 1.4.2. Podrška izradi elaborata za zaštitu proizvoda sa oznakama geografskog porijekla	FMPVŠ, MPŠV RS	Svake godine	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06
Mjera 1.4.3. Podrška ugovoranju proizvodnje i prodaji putem poljoprivrednih zadruga, klastera i drugih proizvođačkih organizacija	FMPVŠ, MPŠV RS	Svake godine	1,35	1,38	1,48	1,45	1,45
Mjera 1.4.4. Podrška realizaciji operativnih programa organizacija proizvođača	FMPVŠ, MPŠV RS, OPŠV BD BiH	Svake godine	0,74	2,22	2,90	3,10	3,45
Mjera 1.5.1. Uspostava integriranog informacionog sistema u poljoprivredi	FMPVŠ	Kontinuirano (2023-2027)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Mjera 1.5.2. Podrška jačanju rada poljoprivrednih savjetodavnih službi, naučnom radu u sektoru poljoprivredi i drugim oblicima usavršavanja poljoprivrednih proizvođača	FMPVŠ, MPŠVRS, OPŠV BD BiH	Svake godine	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05

Cilj/mjera	Nadležna institucija	Rok izvršenja	Budžet 2023. mil. KM	Budžet 2024. mil. KM	Budžet 2025. mil. KM	Budžet 2026. mil. KM	Budžet 2027. mil. KM
Strateški cilj 2: Poticanje konkurentnosti, digitalizacije i inovacija u poljoprivredi			42,69	44,32	51,73	55,35	63,35
Mjera 2.1.1. Investicije u poljoprivredna gazdinstva (investicije za modernizaciju biljne i animalne proizvodnje, akvakulture i plasman proizvoda)	FMPVŠ, MPŠV RS, OPŠV BD BiH	Svake godine	28,19	31,32	36,65	38,98	45,19
Mjera 2.1.2. Investicije u prehrambenu industriju	FMPVŠ, MPŠV RS, OPŠV BD BiH	Svake godine	11,56	9,05	10,23	10,62	11,89
Mjera 2.1.3. Podrška osiguranju poljoprivredne proizvodnje	FMPVŠ, MPŠV RS	Svake godine	0,70	1,30	1,53	1,75	2,01
Mjera 2.1.4. Podrška dohotku mladim poljoprivrednicima koji preuzimaju upravljanje poljoprivrednim gazdinstvima	FMPVŠ	Svake godine	0,00	0,32	0,80	1,48	1,76
Mjera 2.2.1. Podrška razmjeni znanja, inovacija i informacija	FMPVŠ, MPŠV RS, OPŠV BD BiH	Svake godine	1,92	2,02	2,11	2,09	2,09
Mjera 2.2.2. Revitalizacija lokalnih zelenih pijaca i podrška uspostavljanju i razvoju seoskih pijaca putem poljoprivrednih udruženja	MPŠV RS	Svake godine	0,31	0,31	0,41	0,44	0,41
Strateški cilj 3: Održivo upravljanje prirodnim resursima i podrška razvoju klimatski otporne poljoprivrede			2,15	3,06	3,26	3,56	4,17
Mjera 3.1.1. Podrška za organsku proizvodnju i proizvodnju u konverziji	FMPVŠ, MPŠV RS, OPŠV BD BiH	Svake godine	0,68	0,79	0,94	1,09	1,28
Mjera 3.2.1. Monitoring, uređenje i poboljšanje plodnosti poljoprivrednog zemljišta	FMPVŠ, MPŠV RS, OPŠV BD BiH	Svake godine	0,28	0,53	0,53	0,53	0,67

Cilj/mjera	Nadležna institucija	Rok izvršenja	Budžet 2023. mil. KM	Budžet 2024. mil. KM	Budžet 2025. mil. KM	Budžet 2026. mil. KM	Budžet 2027. mil. KM
Mjera 3.2.2. Pošumljavanje poljoprivrednog zemljišta i uspostavljanje i održavanje agrošumarskih praksi	MPŠV RS	Svake godine	0,14	0,14	0,14	0,14	0,14
Mjera 3.3.1. Podrška investicionim ulaganjima u navodnjavanje i odvodnjavanje poljoprivrednog zemljišta i njegovu zaštitu od poplava	FMPVŠ, MPŠV RS; OPŠV BD BiH	Svake godine	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50
Mjera 3.3.2. Zaštita površinskih i podzemnih voda od zagađenja iz poljoprivrede			0	0	0	0	0
Mjera 3.4.1. Podsticanje investicionih ulaganja za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora iz poljoprivrede	FMPVŠ, MPŠV RS, OPŠV BD BiH	Svake godine	0,25	0,3	0,55	0,55	0,125
Mjera 3.5.1. Organizovano zbrinjavanje opasnog otpada iz poljoprivrede i prehrambene industrije	MPŠV RS	Svake godine	0	0,5	0,3	0,3	0,75
Mjera 3.6.1. Podrška programima in situ i ex situ nadzora i zaštite autohtonih sorti biljaka i rasa domaćih životinja	MPŠV RS	Svake godine	0,10	0,10	0,10	0,15	0,40
Mjera 3.6.2. Podsticaji za uzgoj autohtonih rasa domaćih životinja i za gajenje i reprodukciju sjemena autohtonih sorti biljaka	MPŠV RS	Svake godine	0,10	0,10	0,10	0,20	0,20
Mjera 3.6.3. Podrška smanjenju i ublažavanju posljedica klimatskih promjena kroz podršku uvođenja novih sorti/pasmina	FMPVŠ, MPŠV RS, OPŠV BD BiH	Svake godine	0,10	0,10	0,10	0,10	0,10

Cilj/mjera	Nadležna institucija	Rok izvršenja	Budžet 2023. mil. KM	Budžet 2024. mil. KM	Budžet 2025. mil. KM	Budžet 2026. mil. KM	Budžet 2027. mil. KM
Strateški cilj 4: Obnova, očuvanje i jačanje ruralnih područja			8,69	11,84	14,20	17,16	19,20
Mjera 4.1.1. Podrška poslovanju mladih poljoprivrednika i osnivanje preduzeća u ruralnom prostoru	FMPVŠ, MPŠV RS,	Svake godine	2,37	3,94	4,53	4,99	5,00
Mjera 4.1.2. Podrška razgraničenju manje povoljnih područja i podrška poslovanju poljoprivrednih gazdinstava u njima	FMPVŠ, MPŠV RS	Svake godine	0,00	1,64	1,90	3,10	3,40
Mjera 4.2.1. Diversifikacija ruralne ekonomije - podrška razvoju ruralnog poduzetništva	FMPVŠ, MPŠV RS, OPŠV BD BiH	Svake godine	4,10	3,80	4,48	5,23	6,05
Mjera 4.2.2. Podrška svim oblicima ruralnog turizma (agroturizam, lovni i ribolovni turizam)	FMPVŠ, MPŠV RS, OPŠV BD BiH	Svake godine	0,67	0,72	0,84	1,04	1,04
Mjera 4.2.3. Podrška razvoju ruralne infrastrukture (fizička, društvena i uslužna)	FMPVŠ, MPŠV RS, OPŠV BD BiH	Svake godine	0,10	0,50	0,80	1,05	2,05
Mjera 4.2.4. Podrška lokalnom ruralnom razvoju kroz podršku izrade lokalnih akcionih planova, uvođenju LEADER pristupa i osnivanja LAG-ova	FMPVŠ, MPŠV RS, OPŠV BD BiH	Svake godine	0,45	0,25	0,55	0,75	0,55
Mjera 4.2.5. Podrška brendiranju (promociji) ruralnih područja i ruralnih proizvoda	MPŠVRS	Svake godine	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Mjera 4.2.6. Podrška samozapošljavanju i zapošljavanju žena na selu	FMPVŠ, MPŠV RS, OPŠV BD BiH	Svake godine	1,00	1,00	1,10	1,00	1,10
Mjera 4.2.7. Organizovano odlaganje čvrstog otpada u ruralnim područjima	MPŠV RS	Svake godine	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Mjera 4.2.8. Razvoj naprednih sela	MPŠV RS	Svake	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Cilj/mjera	Nadležna institucija	Rok izvršenja	Budžet 2023. mil. KM	Budžet 2024. mil. KM	Budžet 2025. mil. KM	Budžet 2026. mil. KM	Budžet 2027. mil. KM
		godine					
Strateški cilj 5: Razvoj sistema za implementaciju i upravljanje ruralnim razvojem			8,80	9,07	9,12	9,35	9,38
Mjera 5.1.1. Tehnička podrška relevantnim institucijama za provođenje politika i jačanje sistema sigurnosti hrane	FMPVŠ, MPŠVRS, ASH BiH	Svake godine	8,65	8,87	8,97	9,20	9,23
Mjera 5.1.2. Uspostavljanje sistema za kontrolu i bezbjednost poljoprivrednih proizvoda (veterinarstvo i fitosanitarna oblast)	FMPVŠ, MPŠVRS, OPŠV BD BiH, KZV BiH, UZZB BiH	Svake godine	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Mjera 5.1.3. Koordinacija aktivnosti entitetskih ministarstava poljoprivrede, Odjela za poljoprivredu BD BiH i MSTEEO BiH po pitanju spoljno-trgovinske zaštite u skladu sa odredbama STO	MSTEEO BiH, MPŠV RS,	Svake godine	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
Mjera 5.2.1. Donošenje zakonske regulative u skladu sa novim EU direktivama	MSEO BiH, FMPVŠ, MPŠV RS, OPŠV BD BiH	Svake godine	0,10	0,15	0,10	0,10	0,10
Mjera 5.2.2. Izrada načela dobre poljoprivredne prakse i ostalih obaveznih mjera kojih se poljoprivrednici moraju pridržavati	FMPVŠ, MPŠV RS, OPŠV BD BiH	Svake godine	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Mjera 5.2.3. Izrada dobrovoljnih tzv. poljoprivredno-okolišnih mjera	FMPVŠ, MPŠV RS, OPŠV BD BiH	Svake godine	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
UKUPNO:			181,03	235,14	250,84	264,32	280,93

9. PRILOZI

Prilog 1. Kretanje broja stanovnika u FBiH, RS i BD BiH, 2014-2020.

Godina	Federacija BiH		Republika Srpska		Brčko Distrikt BiH	
	Broj stanovnika	Promjena broja stanovnika	Broj stanovnika	Promjena broja stanovnika	Broj stanovnika	Promjena broja stanovnika
2013.	2.219.131		1,170,342		83.410	
2014.	2.215.997	-3.134	1,167,082	-3,260	83.309	-101
2015.	2.210.994	-5.003	1,162,164	-4,918	83.236	-73
2016.	2.206.231	-4.763	1,157,516	-4,648	83.254	18
2017.	2.201.193	-5.038	1,153,017	-4,499	83.243	-11
2018.	2.196.233	-4.960	1,147,902	-5,115	83.234	-9
2019.	2.190.098	-6.135	1,142,495	-5,407	83.159	-75
2020.	2.184.680	-5.418	1,136,274	-6,221	82.684	-475
		-34.451		-34,068		-726

Izvor: Bilteni Demografske statistike Federacije BiH, Bilteni Demografska statistika, RTS RS, Banja Luka, 2019. i 2021, str. 12-13., Statistički bilteni Demografija u Brčko distriktu BiH Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine.

Prilog 2. Poljoprivredne površine po kategorijama korišćenja u FBiH, RS i BD BiH, 2014-2020.

Kategorija zemljišta	Godina						
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Federacija BiH (000 ha)							
Oranice, bašte i vrtovi	401	402	399	401	395	405	400
Voćnjaci	45	45	46	46	45	45	45
Vinogradi	5	4	4	4	4	4	4
Livade	268	274	272	263	274	277	272
Obradivo zemljište	719	725	721	714	718	731	721
Pašnjaci	428	438	441	450	458	450	452
Ribnjaci	0	0	0	0	0	0	0
Bare i trstici	2	2	2	2	2	2	2
Poljoprivredno zemljište	1149	1165	1164	1166	1178	1183	1175
Republika Srpska (000 ha)							
Oranice, bašte i vrtovi	580	577	575	566	575	577	
Voćnjaci	53	52	51	52	46	52	
Vinogradi	0	0	1	1	1	1	
Livade	183	187	185	180	169	185	
Obradivo zemljište		816	812	799	792	816	
Pašnjaci	164	166	191	166	179	191	
Bare i trstici i ribnjaci	2	1	1	1	1	1	
Poljoprivredno zemljište	982	983	1.004	967	971	1.008	
Brčko distrikt BiH (ha)							
Oranice i bašte	24.80 9	24.92 8	27.19 4	27.85 2	28.07 6	27.80 6	29.03 5
Voćnjaci	3.343	3.343	3.343	3.343	3.343	3.343	3.343
Livade	839	839	839	839	839	839	839
Obradivo zemljište	28.99 1	29.11 0	31.37 6	32.03 4	32.25 8	31.98 8	33.21 7
Pašnjaci	734	734	734	734	734	734	734
Poljoprivredno zemljište	29.72 5	29.84 4	32.11 0	32.76 8	32.99 2	32.72 2	33.95 1

Izvor: Izvori: Federalni zavod za statistiku, Statistički godišnjaci/ljetopisi FBiH 2015. i 2021. godina, Statistički godišnjak 2020, RZS RS, 2020. i Agencija za statistiku BiH i Republički zavod za statistiku RS.

Prilog 3. Poljoprivredne površine u RS prema „staroj“ i „novoj“ statističkoj metodologiji, 2018-2020.

Stara metodologija ⁶⁰				Nova metodologija ⁶¹			
	2018.	2019.	2020.		2018.	2019.	2020.
Oranice i bašte	575.000	577.000	-	Oranice i bašte	189.062	187.486	204.290
Voćnjaci	46.000	52.000	-	Intenzivni voćnjaci	10.311	10.130	9.480
Vinogradi	1.000	1.000	-	Intenzivni vinogradi	416	422	541
Livade	169.000	185.000	-	Livade	123.225	122.212	93.216
Pašnjaci	179.000	191.000	-	Pašnjaci	35.198	52.097	40.941
Poljoprivredna površina	971.000	1.008.000	-	Korišteno poljoprivredno zemljišta	358.212	372.347	348.468

Izvor: Statistički godišnjak RS 2020, Poglavlje 14 Poljoprivreda, RZS RS, 2020, i Statistički godišnjak RS 2021, Poglavlje 14 Poljoprivreda, RZS RS, 2021.

⁶⁰ Statistički godišnjak RS 2020, Poglavlje 14 Poljoprivreda, RZS RS, 2020, str. 273.

⁶¹ Statistički godišnjak RS 2021, Poglavlje 14 Poljoprivreda, RZS RS, 2021, str. 277.

**Prilog 4. Oranične površine prema načinu korišćenja u FBiH, RS i BD BiH,
2014-2020. (ha)**

	Vrsta usjeva	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Federacija BiH	Površina (ha)							
	Žita	76.698	88.307	90.505	90.179	82.300	85.517	89.173
	Industrijsko bilje	1.070	3.138	3.779	2.895	3.186	4.996	5.504
	Povrtno bilje	38.538	43.071	42.943	42.250	39.088	40.687	44.052
	Krmno bilje	62.445	62.623	65.600	65.415	61.089	64.696	65.898
	Ukupno zasijane površine	178.751	197.139	202.827	200.739	185.663	195.896	204.627
	Struktura u % (ukupno zasijane površine = 100)							
	Žita	42,91	44,79	44,62	44,92	44,33	43,65	43,58
	Industrijsko bilje	0,60	1,59	1,86	1,44	1,72	2,55	2,69
	Povrtno bilje	21,56	21,85	21,17	21,05	21,05	20,77	21,53
	Krmno bilje	34,93	31,77	32,34	32,59	32,90	33,03	32,20
Ukupno zasijane površine	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
Republika Srpska	Površina (ha)							
	Žita	200.039	203.273	209.776	209.931	216.114	211.954	163.966
	Industrijsko bilje	5.703	6.308	6.882	7.558	9.222	9.266	8.602
	Povrtno bilje	29.928	30.682	31.096	30.992	30.961	30.252	12.438
	Krmno bilje	65.538	66.168	65.637	64.409	64.659	65.442	13.426
	Ukupno zasijane površine	301.208	306.431	313.331	312.889	320.956	316.915	198.432
	Struktura u % (ukupno zasijane površine = 100)							
	Žita	66,4	66,3	67,0	67,1	67,3	66,9	82,6
	Industrijsko bilje	1,9	2,1	2,2	2,4	2,9	2,9	4,3
	Povrtno bilje	9,9	10,0	9,9	9,9	9,6	9,5	6,3
	Krmno bilje	21,8	21,6	20,9	20,6	20,1	20,6	6,8
Ukupno zasijane površine	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
Brčko distrikt BiH	Površina (ha)							
	Žita	9.994	10.543	13.240	13.569	13.847	13.741	13.940
	Industrijsko bilje	1.294	1.462	1.179	1.558	1.324	1.360	2.451
	Povrtno bilje	526	538	525	525	525	535	544
	Krmno bilje	1.001	999	900	850	1.030	1.053	985
	Ukupno zasijane površine	12.815	13.542	15.844	16.502	16.726	16.689	17.920
Struktura u % (ukupno zasijane površine = 100)								

Žita	78,0	77,9	83,6	82,2	82,8	82,3	77,8
Industrijsko bilje	10,1	10,8	7,4	9,4	7,9	8,1	13,7
Povrtno bilje	4,1	4,0	3,3	3,2	3,1	3,2	3,0
Krmno bilje	7,8	7,4	5,7	5,2	6,2	6,3	5,5
Ukupno zasijane površine	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Bilteni Biljne proizvodnje Federalnog zavoda za statistiku, Statistički bilten Poljoprivreda, RZS RS, 2019, str. 8. i Statistički godišnjak RS 2021, Poglavlje 14 Poljoprivreda, RZS RS, 2021., Bilteni Statistički podaci Brčko distrikta BiH pri Agenciji za statistiku BiH.

Prilog 5. Požnjevene površine, ostvarena proizvodnja i prosječni prinosi žita u FBiH, RS i BD BiH, 2014- 2020.

	Vrsta žita	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Federacija BiH	Površina (ha)							
	Pšenica	18.251	19.770	21.058	19.946	20.175	19.299	18.937
	Raž	1.801	2.148	2.256	2.104	2.095	1.970	1.965
	Ječam	7.855	8.885	8.953	8.736	8.770	8.861	9.146
	Zob	3.481	3.194	3.216	3.336	3.404	3.305	3.423
	Kukuruz (zrno)	43.811	47.665	47.866	48.662	47.126	45.807	48.065
	Proizvodnja (t)							
	Pšenica	5.509	6.852	8.363	7.294	7.569	6.963	7.286
	Raž	21.196	25.299	27.939	25.812	26.608	29.122	32.652
	Ječam	7.866	8.125	9.391	8.773	9.161	8.628	9.617
	Zob	179.85 2	187.80 0	243.76 0	156.54 3	270.28 2	243.09 3	304.64 6
	Kukuruz (zrno)	5.509	6.852	8.363	7.294	7.569	6.963	7.286
	Prosječni prinosi (t/ha)							
	Pšenica	5.509	6.852	8.363	7.294	7.569	6.963	7.286
	Raž	21.196	25.299	27.939	25.812	26.608	29.122	32.652
	Ječam	7.866	8.125	9.391	8.773	9.161	8.628	9.617
	Zob	179.85 2	187.80 0	243.76 0	156.54 3	270.28 2	243.09 3	304.64 6
	Kukuruz (zrno)	5.509	6.852	8.363	7.294	7.569	6.963	7.286
	Republika Srpska	Površina						
Pšenica		38.219	37.889	45.305	45.597	49.716	45.913	43.416
Raž		1.527	1.613	1.779	1.653	1.694	1.583	1.216
Ječam		10.227	10.965	16.178	11.716	12.431	11.358	11.383
Zob		5.741	5.893	6.194	5.481	6.213	6.343	9.399
Kukuruz (zrno)		120.90 1	138.82 4	136.18 8	137.70 3	136.77 6	137.94 2	94.543
Proizvodnja (t)								
Pšenica		106.77 7	127.14 0	194.31 0	195.31 5	202.19 7	176.93 1	254.09 3
Raž		3.836	3.644	4.916	3.446	3.840	3.478	4.891
Ječam		27.015	36.494	46.855	47.035	48.322	41.235	59.064
Zob		11.247	15.510	18.530	16.376	15.598	16.920	39.563
Kukuruz (zrno)		584.76 5	561.23 8	880.99 7	497.50 1	915.17 8	894.54 8	810.03 5
Prosječni prinosi (t/ha)								
Pšenica		2,8	3,3	4,3	4,3	4,1	3,8	5,9
Raž		2,5	2,3	2,8	2,1	2,3	2,2	4,0
Ječam		2,6	3,3	2,9	4,0	3,9	3,6	5,2
Zob		1,9	2,6	2,9	2,9	2,5	2,7	4,2
Kukuruz (zrno)		4,8	4,0	6,4	3,6	6,7	6,5	8,6
Pšenica		2,8	3,3	4,3	4,3	4,1	3,8	5,9
Brčko distrikt	Površina (ha)							
	Pšenica	2.643	3.100	4.500	3.911	3.811	3.753	3.724
	Raž	-	-	-	-	-	-	-
	Ječam	425	280	500	570	700	700	700

Zob	255	200	332	580	584	585	718
Kukuruz (zrno)	5.200	7.218	7.664	7.784	7.784	8.091	8.242
Proizvodnja (t)							
Pšenica	7.141	13.950	22.500	18.365	17.155	16.883	16.753
Raž	-	-	-	-	-	-	-
Ječam	1.063	1.400	2.500	3.477	4.130	4.130	4.130
Zob	510	400	730	1.798	2.049	1.755	2.145
Kukuruz (zrno)	33.800	36.595	53.665	54.488	91.988	98.234	100.504
Prosječan prinos (t/ha)							
Pšenica	2,7	4,5	5,0	4,7	4,5	4,5	4,5
Raž	-	-	-	-	-	-	-
Ječam	2,5	5,0	5,0	6,1	5,9	5,9	5,9
Zob	2,0	2,0	2,2	3,1	3,5	3,0	3,0
Kukuruz (zrno)	6,5	5,1	7,0	7,0	11,8	12,1	12,2

Izvor: Bilteni Biljne proizvodnje Federalnog zavoda za statistiku, Bilten Poljoprivreda 2020, RZS RS, 2020. i Statistički godišnjak RS 2021, Poglavlje 14 Poljoprivreda, Republički zavod za statistiku RS, 2021. Bilteni Statistički podaci Brčko distrikta BiH pri Agenciji za statistiku BiH.

Prilog 6. Požnjevene površine, ostvarena proizvodnja i prosječni prinosi industrijskog bilja u FBiH, RS i BD BiH, 2014- 2020.

	Vrsta ind bilja	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Federacija BiH	Površina (ha)							
	Duhan	536	559	453	433	425	373	384
	Soja	512	2.000	2.076	2.415	2.713	2.868	3.479
	Proizvodnja (t)							
	Duhan	536	559	453	433	425	373	384
	Soja	512	2.000	2.076	2.415	2.713	2.868	3.479
	Prosječni prinosi (t/ha)							
	Duhan	0,78	1,02	1,08	0,89	1,46	0,97	0,93
Soja	2,42	1,15	2,90	1,43	2,57	2,51	2,74	
Republika Srpska	Površina (ha)							
	Duvan	1.008	1.137	1.012	1.063	1.348	749	
	Soja	2.641	3.903	3.996	4.132	4.882	5.197	5.860
	Uljana repica	883	838	1.337	1.978	2.691	2.750	
	Suncokret	111	341	214	224	205	388	
	Proizvodnja (t)							
	Duvan	1.317	1.628	1.824	1.376	2.085	1.063	
	Soja	5.753	5.780	10.828	6.498	13.327	13.415	17.752
	Uljana repica	1.785	1.752	3.341	5.480	7.343	7.065	
	Suncokret	177	320	366	261	215	686	
	Prosječni prinosi (t/ha)							
	Duvan	1,3	10,4	1,8	1,3	1,5	1,4	
	Soja	2,2	1,5	2,7	1,6	2,7	2,6	3,0
	Uljana repica	2,0	2,1	2,4	2,8	2,7	2,6	
Suncokret	1,6	0,9	1,7	1,2	1,1	1,8		
Brčko distrikt BiH	Brčko distrikt BiH							
	Površina (ha)							
	Suncokret	95	70	80	80	80	90	80
	Uljana repica	105	160	110	-	417	290	216
	Soja	1033	1464	950	950	984	984	984
	Duhan	3	-	-	-	-	5	5
	Proizvodnja (t)							
	Suncokret	238	147	200	200	312	369	328
	Uljana repica	263	469	253	-	1042	731	614
	Soja	2.028	2.421	1.805	1805	3039	3228	3162
	Duhan	5	-	-	-	-	11	11
	Prosječni prinosi (t/ha)							
	Suncokret	2,5	2,1	2,5	2,5	3,9	4,1	4,1
	Uljana repica	2,5	2,9	2,3	-	2,5	2,5	2,8
Soja	2,0	1,7	1,9	1,9	3,1	3,3	3,2	
Duhan	1,5	-	-	-	-	2,2	2,2	

Izvor: Bilteni Biljne proizvodnje Federalnog zavoda za statistiku, Podaci dobijeni na upit od RZS RS, 2020. i Statistički godišnjak RS 2021, Poglavlje 14 Poljoprivreda, Republički zavod za statistiku RS, 2021. Bilteni Statistički podaci Brčko distrikta BiH pri Agenciji za statistiku BiH.

Prilog 7. Požnjevene površine, ostvarena proizvodnja i prosječni prinosi krmnog bilja u FBiH, RS i BD BiH, 2014- 2020.

	Vrsta žita	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Federacija BiH	Površina (ha)							
	Djetelina	11.305	11.542	11.224	11.237	9.931	10.433	10.549
	Lucerka	11.023	11.250	11.089	11.014	10.087	10.896	10.867
	TDS	16225	16.557	16.743	16.127	15.927	16.173	15.982
	Kukuruz (z. masa)	20.310	21.320	24.021	24.021	23.771	24.612	26.257
	Stočna repa	808	752	719	672	683	641	660
	Mješavina trava	1.080	846	931	609	704	794	611
	Proizvodnja (t)							
	Djetelina	38.404	40.939	44.256	36.785	39.725	40.534	43.589
	Lucerka	39.701	42.435	46.423	39.270	41.567	44.373	45.350
	TDS	51.877	53.776	60.270	44.525	55.277	56.896	61.105
	Kukuruz (z. masa)	347.65 0	342.69 9	447.82 1	289.41 7	498.30 6	403.75 4	509.20 4
	Stočna repa	9.403	93.07	9.528	7.286	8.501	7.822	9.104
	Mješavina trava	2.262	1.803	2.176	1.637	2.427	2.293	n/p
	Prosječni prinosi (t/ha)							
	Djetelina	3,4	3,5	3,9	3,3	4,0	3,9	4,1
	Lucerka	3,6	3,8	4,2	3,6	4,1	4,1	4,2
	TDS	3,2	3,2	3,6	2,8	3,5	3,5	3,8
	Kukuruz (z. masa)	17,1	16,1	18,6	12,0	21,0	16,4	19,4
	Stočna repa	11,6	12,4	13,3	10,8	12,4	12,2	13,8
Mješavina trava	2,1	2,1	2,3	2,7	3,4	2,9	n/p	
Republika Srpska	Površina							
	Djetelina	24.037	24.280	24.289	24.384	24.212	24.100	
	Lucerka	17.230	18.033	17.954	18.395	18.476	18.473	
	Kukuruz za krmu	8.774	10.645	9.338	9.552	8.698	9.316	
	Stočna repa	2013	214	166	191	180	175	
	Proizvodnja (t)							
	Djetelina	78.926	72.933	80.197	65.112	85.81	93.112 9	
	Lucerka	66.200	64.193	72.583	54.955	81.120	87.288	
	Kukuruz za krmu	231.84 3	188.23 5	215.87 8	155.10 9	214.63 9	265.92 4	
	Stočna repa	1.245	1.271	1.126	866	816	761	
	Prosječni prinosi (t/ha)							
	Djetelina	3,3	3,0	3,3	2,7	3,5	3,9	
	Lucerka	3,8	3,5	4,0	2,9	4,4	4,7	
	Kukuruz za krmu	26,4	17,6	23,1	16,2	24,7	28,5	
	Stočna repa	5,9	5,9	6,7	4,5	4,5	4,3	
Brčko	Površina (ha)							
	Djetelina	350	300	250	250	250	250	260
	Lucerka	180	220	200	200	190	190	200
	Kukuruz za krmu	84	200	210	140	150	150	150
	Smjesa trava, žita	50	15	15	125	135	125	125

i leguminoza								
TDS	80	110	510	-	-	-	-	-
Proizvodnja (t)								
Djetelina	875	750	675	675	725	725	754	
Lucerka	450	550	540	540	551	551	580	
Kukuruz za krmu	704	1.650	1.638	1092	1425	1425	1440	
Smjesa trava, žita i leguminoza	225	60	60	500	600	563	589	
TDS	320	440	357	-	-	-	-	-
Prosječan prinos (t/ha)								
Djetelina	2,5	2,5	2,7	2,7	2,9	2,9	2,9	
Lucerka	2,5	2,5	2,7	2,7	2,9	2,9	2,9	
Kukuruz za krmu	8,4	8,3	7,8	7,8	9,5	9,5	9,6	
Smjesa trava, žita i leguminoza	4,5	4,0	4,0	4,0	4,4	4,5	4,7	
TDS	4,0	4,0	0,7	-	-	-	-	-

Izvor: Bilteni Biljne proizvodnje Federalnog zavoda za statistiku; Bilteni Statistički podaci Brčko distrikta BiH pri Agenciji za statistiku BiH.

Napomena: TDS - Travno-djetelinske smjese.

Prilog 8. Požnjevene površine, ostvarena proizvodnja i prosječni prinosi povrća u FBiH, RS i BD BiH, 2014- 2020.

	Vrsta povrća	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
F e d e r a c i j a B i H	Površina (ha)							
	Krompir	20.945	21.933	21.497	21.337	21.236	20.580	22.169
	Crni luk	3.175	3.284	3.321	3.261	3.228	3.147	3.519
	Grah	4.032	3.199	3.953	3.800	3.855	3.738	4.582
	Kupus	2.739	2.906	2.853	2.809	2.818	2.713	2.713
	Paradajz	1.733	1.881	1.982	1.975	1.964	1.884	2.039
	Paprika	1.371	1.458	1.580	1.584	1.605	1.566	1.714
	Proizvodnja (t)							
		166.986	202.536	225.129	177.233	203.620	199.890	22.9387
	Krompir							
	Crni luk	25.383	28.825	31.220	24.881	28.462	28.238	32.878
	Grah	5.273	4.804	6.009	4.061	5.674	5.461	7.617
	Kupus	29.541	33.050	36.882	28.744	37.533	35.905	38.703
	Paradajz	16.663	22.958	24.259	21.374	22.731	22.044	25.057
	Paprika	10.699	14.111	14.998	14.048	15.178	17.077	15.417
	Prosječni prinosi (t/ha)							
	Krompir	7,97	9,23	10,47	8,31	9,59	9,71	10,35
	Crni luk	7,99	8,78	9,40	7,63	8,82	8,97	9,34
	Grah	1,31	1,50	1,52	1,07	1,47	1,46	1,66
	Kupus	10,79	11,37	12,93	10,23	13,32	13,23	14,27
Paradajz	9,62	12,21	12,24	10,82	11,57	11,70	12,29	
Paprika	7,80	9,68	9,49	8,87	9,46	10,90	8,99	
R e p u b l i k a S r p s k a	Površina (ha)							
	Krompir	13.284	13.421	13.520	13.354	13.548	13.209	5.842
	Crni luk	1.461	1.509	1.572	1.584	1.566	1.590	n/p
	Pasulj	3.403	3.569	3.337	3.400	3.397	3.299	456
	Kupus	2.121	2.069	1.995	1.913	1.817	1.850	1.299
	Paradajz	1.570	1.588	1.530	1581	1.627	1.541	n/p
	Paprika	1.813	1.901	1.872	1.877	1.727	1.686	n/p
	Proizvodnja (t)							
		134.797	145.830	192.491	157.453	185.268	174.277	125.116
	Krompir							
	Crni luk	7.906	8.819	12.486	10.388	9.529	9.997	n/p
	Pasulj	4.549	4.250	4.863	4.067	4.896	6.027	2.588
	Kupus	27.915	29.085	41.956	30.327	31.924	35.548	50.113
	Paradajz	12.581	18.188	32.494	24.715	20.797	21.641	n/p
	Paprika	17.908	23.008	37.884	33.288	26.037	27.257	n/p
	Prosječni prinosi (t/ha)							
	Krompir	10,1	10,8	14,2	11,7	13,7	13,2	21,4
	Crni luk	5,4	5,8	7,9	6,6	6,1	6,3	n/p
	Pasulj	1,3	1,2	1,4	1,2	1,4	1,8	5,7
	Kupus	13,2	14,1	21	15,8	17,6	19,2	38,6
Paradajz	8,0	11,4	21,2	15,6	12,8	14,0	n/p	
Paprika	9,9	12,1	20,2	17,7	15,1	16,2	n/p	
B r	Površina (ha)							
	Krompir	230	300	250	250	250	260	280

č k o d i s t r i k t B i H	Crni luk	30	35	35	35	35	35	37
	Pasulj	80	106	135	95	90	85	90
	Kupus	20	25	20	20	20	20	20
	Paradajz	30	17	35	35	35	40	50
	Proizvodnja (t)							
	Krompir	2.070	2.850	2.450	2.450	2.625	3.120	3.360
	Crni luk	60	74	74	74	88	88	93
	Pasulj	160	209	270	209	205	213	225
	Kupus	320	400	300	300	320	320	320
	Paradajz	63	36	77	77	74	88	115
	Prosječan prinos (t/ha)							
	Krompir	9,0	9,5	9,8	9,8	10,5	12,0	12,0
	Crni luk	2,0	2,1	2,1	2,1	2,5	2,5	2,5
	Pasulj	2,0	2,0	2,0	2,2	2,3	2,5	2,5
	Kupus	16,0	16,0	15,0	15,0	16,0	16,0	16,0
	Paradajz	2,1	2,1	2,2	2,2	2,1	2,2	2,3

Izvor: Bilteni Biljne proizvodnje Federalnog zavoda za statistiku; Bilten Poljoprivreda 2020, RZS RS, 2020; Statistički godišnjak 2021, RZS RS, 2021. Bilteni Statistički podaci Brčko distrikta BiH pri Agenciji za statistiku BiH.

Prilog 9. Broj rodnih stabala, proizvodnja i prosječni prinosi krupnog voća u FBiH, RS i BD BiH, 2014- 2020.

	Vrsta voća	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Federacija BiH	Broj rodnih stabala							
	<i>Kontinentalno voće</i>							
	Jabuka	2.980.381	3.279.235	3.432.790	3.520.810	3.567.302	3.569.905	3.578.265
	Kruška	1.233.104	1.261.494	1.308.157	1.322.738	1.339.634	1.366.415	1.384.801
	Šljiva	5.600.933	5.907.930	5.919.640	5.790.991	5.807.952	5.828.276	5.893.365
	Breskva	482.230	489.179	488.773	524.144	520.247	520.373	520.541
	Trešnja	516.580	555.815	542.940	554.932	566.535	573.050	577.950
	Višnja	247.179	247.872	253.411	257.393	264.573	267.014	271.093
	Kajsija	79.036	76.670	72.693	70.378	72.259	73.320	73.843
	Orah	359.005	372.742	378.448	373.627	386.116	391.596	406.086
	<i>Mediterransko voće</i>							
	Mandarin a	3.250	3.250	3.250	3.250	3.250	3.500	3.500
	Limun	1.250	950	1.250	1.150	1.150	1.150	1.150
	Smokva	64.100	71.440	71.990	71.720	68.290	96.090	72.600
	Maslina	37.800	50.460	50.760	58.750	64.000	64.531	70.800
	Badem	7.350	11.185	11.800	10.860	11.550	12.800	12.770
	Proizvodnja (t)							
	<i>Kontinentalno voće</i>							
	Jabuka	16.852	41.929	33.199	23.569	42.693	32.003	53.643
	Kruška	5.181	11.719	9.439	5.675	12.508	8.059	14.021
	Šljiva	26.818	45.685	42.655	23.303	60.241	28.529	47.190
	Breskva	7.655	6.957	6.671	4.607	7.997	9.251	5.389
	Trešnja	4.952	6.440	6.240	5.493	7.523	6.221	7.352
	Višnja	2.048	2.651	2.682	2.005	2.786	2.089	2.701
	Kajsija	562	623	649	836	479	725	512
	Orah	1.042	3.972	1.639	925	3.588	1.731	2.985
	<i>Mediterransko voće</i>							
	Mandarin a	35	43	50	4	50	74	72
	Limun	11	10	14	3	4	13	14
	Smokva	698	740	815	631	838	933	924
	Maslina	114	302	357	279	607	774	982
	Badem	40	59	59	47	82	83	79
	Prosječan prinos (kg/stablo)							
<i>Kontinentalno voće</i>								
Jabuka	5,7	12,8	9,7	6,7	12	9	15	
Kruška	4,2	9,3	7,2	4,3	9,3	5,9	10,1	
Šljiva	4,8	7,7	7,2	4	10,4	4,9	8	
Breskva	15,9	14,2	13,6	8,8	15,4	17,8	10,4	
Trešnja	9,6	11,6	11,5	9,9	13,3	10,9	12,7	
Višnja	8,3	10,7	10,6	7,8	10,5	7,8	10	
Kajsija	7,1	8,1	8,9	11,9	6,6	9,9	6,9	

	Orah	2,9	10,7	4,3	2,5	9,3	4,4	7,4
	<i>Mediterransko voće</i>							
	Mandarin a	10,8	13,2	15,5	1,3	15,4	21,1	20,6
	Limun	8,6	10,1	11,4	2,6	4,9	11,3	12,5
	Smokva	10,9	10,4	11,3	8,8	12,3	13,5	12,7
	Maslina	3,8	6,0	7,0	4,8	9,5	12,0	13,9
	Badem	5,5	5,3	5,0	4,3	7,1	6,5	6,2
Republika Srpska	Broj rodni stabala (za 2020. godinu rodna površina u ha)							
	<i>Kontinentalno voće</i>							
	Jabuka	3.487.000	3.334.000	3.366.000	3.507.000	3.690.000	3.833.000	2.304
	Kruška	1.318.000	1.302.000	1.252.000	1.268.000	1.464.000	1.462.000	1.077
	Šljiva	6.095.000	6.080.000	6.112.000	6.205.000	6.267.000	6.184.000	4.665
	Dunja	48.000	50.000	51.000	50.000	50.000	55.000	n/p
	Trešnja	324.000	311.000	298.000	295.000	309.000	316.000	145
	Višnja	234.000	232.000	232.000	227.000	238.000	241.000	139
	Kajsija	34.000	33.000	34.000	33.000	33.000	33.000	n/p
	Orah	1960.000	190.000	176.000	162.000	158.000	163.000	n/p
	Proizvodnja (t)							
	<i>Kontinentalno voće</i>							
	Jabuka	27.514	47.983	35.442	27.794	68.993	65.425	39.255
	Kruška	8.483	16.015	14.225	9.347	23.949	21.584	8.775
	Šljiva	43.258	67.270	82.699	44.870	121.015	73.736	31.667
	Dunja	427	663	523	407	783	681	n/p
	Trešnja	3.943	4.270	3.498	2.712	3.810	2.872	654
	Višnja	1.960	1.824	2.188	1.463	2.270	1.591	797
	Kajsija	225	287	331	337	339	287	n/p
	Orah	886	2.413	2.045	789	2.481	1.371	n/p
Prosječan prinos (kg/stablo)								
<i>Kontinentalno voće</i>								
Jabuka	7,9	14,4	10,5	7,9	18,6	17,1	17,0	
Kruška	6,4	12,3	11,3	7,4	16,3	14,9	8,1	
Šljiva	7,1	11,1	13,5	7,3	19,3	11,0	6,8	
Dunja	8,8	13,1	10,1	8,1	15,5	12,2	n/p	
Trešnja	12,1	13,7	11,7	9,2	12,2	9,1	4,5	
Višnja	12,1	13,7	11,7	9,2	12,2	9,1	5,8	
Kajsija	6,5	8,6	9,7	10,1	10,2	8,6	n/p	
Orah	4,5	12,7	11,6	4,8	15,6	8,4	n/p	
Brčko distrikt	Broj rodni stabala							
	<i>Kontinentalno voće</i>							
	Jabuka	83.199	29.000	30.000	50.000	49.500	58.830	36.024
	Kruška	27.861	25.500	26.000	29.530	26.000	26.126	26.000
	Šljiva	400.000	410.000	415.000	415.000	415.000	450.000	450.000
	Breskva	3.000	3.050	3.050	3.050	3.050	3.150	3.150
Trešnja	11.500	11.500	11.500	18.000	18.000	19.000	19.000	

Višnja	37.000	45.000	37.000	49.000	49.000	50.000	50.000
Proizvodnja (t)							
<i>Kontinentalno voće</i>							
Jabuka	428	377	450	890	842	1.160	721
Kruška	285	281	338	348	390	432	442
Šljiva	4.000	4.510	6.225	6.225	9.130	12.150	12.150
Breskva	21	24	15	15	15	25	25
Trešnja	115	115	115	270	270	285	285
Višnja	201	264	201	588	588	564	598
Prosječan prinos (kg/stablo)							
<i>Kontinentalno voće</i>							
Jabuka	5,1	13,0	15,0	17,8	17,0	19,7	20,0
Kruška	10,2	11,0	13,0	11,8	15,0	16,5	17,0
Šljiva	10,0	11,0	15,0	15,0	22,0	27,0	27,0
Breskva	7,0	8,0	5,0	5,0	5,0	7,9	8,0
Trešnja	10,0	10,0	10,0	15,0	15,0	15,0	15,0
Višnja	5,4	5,9	5,4	12,0	12,0	11,3	12,0

Izvor: Bilteni Biljne proizvodnje Federalnog zavoda za statistiku; Bilten Poljoprivreda 2020, RZS RS, 2020; Statistički godišnjak 2021, RZS RS, 2021. Bilteni Statistički podaci Brčko distrikta BiH pri Agenciji za statistiku BiH.

**Prilog 10. Površina, proizvodnja i prosječni prinosi jagodastog voća u FBiH, RS i BD
BiH, 2014-2020.**

	Vrsta voća	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Federacija BiH	Površina (u ha)							
	Jagoda	728	821	834	834	800	810	845
	Malina	674	1.029	1.911	2.199	2.321	1.781	1.703
	Kupina	n/p	83	131	139	135	117	122
	Borovnica	n/p	50	124	133	166	165	173
	Ribizla	n/p	11	12	21	19	16	25
	Proizvodnja (tona)							
	Jagoda	5.775	6.483	7.219	6.646	6.802	7.530	8.236
	Malina	6.115	9.055	17.052	15.176	18.994	12.682	12.499
	Kupina	n/p	718	1.033	1.076	1.230	968	1.060
	Borovnica	n/p	377	457	553	685	577	1.059
	Ribizla	n/p	79	105	121	184	113	170
	Prosječan prinos (tona/ha)							
	Jagoda	7,9	7,9	8,6	8,0	5,0	9,3	9,7
	Malina	9,1	8,8	8,9	6,9	8,2	7,1	7,3
	Kupina	n/p	8,7	7,9	7,8	9,1	8,3	8,7
Borovnica	n/p	7,6	3,7	4,1	4,1	3,5	6,1	
Ribizla	n/p	7,2	8,5	5,8	4,9	7,0	6,8	
Republika Srpska	Površina (u ha)							
	Jagoda	412	367	419	430	423	420	n/p
	Malina	712	633	716	1.077	1.154	1.133	713
	Proizvodnja (tona)							
	Jagoda	712	633	716	1.077	1.154	1.133	n/p
	Malina	4.457	4.536	5.038	7.425	8.385	6.867	5.585
	Prosječan prinos (tona/ha)							
	Jagoda	5,4	6,4	6,1	6,3	7,3	6,2	n/p
Malina	6,3	7,2	7,0	6,9	7,3	6,1	7,8	
Brčko distrikt BiH	Površina (u ha)							
	Jagoda	70	70	70	70	65	70	70
	Malina	20	20	20	20	25	22	22
	Proizvodnja (tona)							
	Jagoda	455	455	455	455	423	455	455
	Malina	40	40	70	70	88	77	77
	Prosječan prinos (tona/ha)							
	Jagoda	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5
Malina	2,0	2,0	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	

Izvor: Bilteni Biljne proizvodnje Federalnog zavoda za statistiku; Bilten Poljoprivreda 2020, RZS RS, 2020; Statistički godišnjak 2021, RZS RS, 2021. Bilteni Statistički podaci Brčko distrikta BiH pri Agenciji za statistiku BiH.

Prilog 11. Površina, proizvodnja i prosječan prinos grožđa u FBiH, RS i BD BiH, 2014-2020.

		2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
FBiH	Broj rodnih čokota (u 000)	12.140	13.47 4	13.63 6	14.47 6	14.00 3	13.25 9	14.28 6
	Proizvodnja (tona)	24.830	31.81 3	32.99 3	24.56 7	37.00 2	36.18 5	42.35 7
	Prosječan prinos (kg/čokot)	2,05	2,36	2,42	1,70	2,64	2,73	2,96
RS	Broj rodnih čokota (u 000, za 2020. u ha)	1.581	1.544	1.643	1.702	1.659	1.876	541
	Proizvodnja (tona)	1.391	2.917	3.910	3.446	3.425	3.494	3.888
	Prosječan prinos (kg/čokot)	0,9	1,9	2,3	2,0	2,1	1,9	7,2
BD BiH	Broj rodnih čokota (u 000)	-	-	-	-	-	-	-
	Proizvodnja (tona)	-	-	-	-	-	-	-
	Prosječan prinos (kg/čokot)	-	-	-	-	-	-	-

Izvor: Bilteni Biljne proizvodnje Federalnog zavoda za statistiku; Bilten Poljoprivreda 2020, RZS RS, 2020; Statistički godišnjak 2021, RZS RS, 2021.

Prilog 12. Brojno stanje stoke u FBiH, RS i BD BiH, 2014-2020.

	Vrsta stoke	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Federacija BiH	Goveda							
	Ukupno	215.4 78	216.2 05	215.5 59	211.8 75	207.1 94	199.4 14	195.3 56
	Telad i junad do 1 godine	35.92 2	35.28 1	36.88 4	37.85 8	37.11 5	36.71 9	36.45 4
	Junad iznad 1 godine	13.65 0	12.25 0	12.68 8	12.13 3	12.64 0	13.05 4	13.11 3
	Krave i steone junice	15981 0	16254 9	15978 6	15572 6	15138 4	14340 5	13923 5
	Bikovi za priplod i volovi	6.096	6.125	6.201	6.158	6.055	6.236	6.554
	Svinje							
	Ukupno	88.08 1	89.21 9	85.29 1	91.40 0	86.52 3	81.15 7	81.62 8
	Odojci do 20 kg	20.75 5	20.01 6	15.41 2	16.31 5	17.11 4	17.32 4	16.88 4
	Svinje iznad 20 kg težine	57.55 0	59.26 1	59918	64.78 0	59.94 8	55.01 4	56.19 4
	Krmače i suprasne nazimice	9.046	9.226	9.221	9.550	8.750	8.094	7.762
	Nerasti za priplod	730	716	740	755	711	725	788
	Ovce							
	Ukupno	532.0 21	524.6 08	514.5 44	520.4 06	518.5 90	507.1 34	508.2 91
	Jagnjad i šilježad do 1 godine	94.42 8	88.20 9	78.71 6	83.45 8	83.20 9	82.87 4	81.15 6
	Ovce za priplod	405.7 48	404.1 65	403.0 64	404.0 08	404.1 75	391.7 66	392.6 59
	Ovnovi i jalove ovce	31.84 5	32.23 4	32.76 4	32.94 0	31.20 6	32.49 4	34.47 6
	Koze							
	Ukupno	43.88 3	42.27 4	43.94 6	44.61 6	44.14 5	43.30 0	42.49 7
	Konji							
	Ukupno	5.903	5.623	5.506	5.228	4.893	4.694	4.293
	Ždrijebad i omad	403	391	358	383	362	349	327
	Kobile i ždrijebne omice	1.498	1.470	1.436	1.398	1.334	1.241	1.208
	Pastusi o kastrati	4.002	3.762	3.712	3.507	3.197	3.104	2.758
	Perad							
	Ukupno (u 000)	10.27 9	9.818	9.946	10.94 4	11.53 0	11.07 0	10.86 8
	Broj koka nesilica (u 000)	1.719	1.888	1.834	1.722	1.754	1.778	1.819
	Košnice pčela							
	Ukupno	219.3 85	228.9 91	231.1 68	225.9 83	232.9 75	242.0 99	254.0 61

Republika Srpska	Goveda ukupno (u 000)	211	214	214	210	203	189	186
	Muzne krave (u 000)	107	106	104	99	95	91	81
	Svinje ukupno (u 000)	409	417	406	418	413	515	619
	Krmače i sup. nazimice (u 000)	58	57	56	59	73	n/p	n/p
	Ovce ukupno (000)	487	485	490	484	483	656	591
	Ovce za priplod (000)	272	272	280	277	2610	n/p	n/p
	Koze (u 000)	n/p	n/p	n/p	32	28	39	29
	Živina (u 000)	10.09 6	11.01 1	11.41 3	12.06 7	11.58 0	4.485	4.081
	Konji ukupno (u 000)	11	11	10	9	9	n/p	n/p
	Košnice pčela (u 000)	164	164	169	164	160	108	167
Brčko distrikt BiH	Goveda ukupno (u 000)	n/p	n/p	8,4	8,6	8,8	9,3	8,8
	Muzne krave (u 000)	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p
	Svinje ukupno (000)	n/p	n/p	19	23	33	42	50
	Krmače i sup. nazimice (000)	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p
	Ovce ukupno (000)	n/p	n/p	15	18	24	26	30
	Ovce za priplod (000)	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p
	Koze (u 000)	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p
	Živina (u 000)	n/p	n/p	1.076	899	803	815	827
	Konji ukupno (000)	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p
	Košnice pčela (u 000)	n/p	n/p	12	12	14	16	18

Izvor: Saopćenja Brojno stanje stoke i stočarske proizvodnje Federalnog zavoda za statistiku; Saopštenja stočarstvo, RZS RS, 2020; Statistički godišnjak 2021, RZS RS, 2021, Baza podataka podsticaja u poljoprivredi Pododjeljenje za analizu i administrativnu podršku i ruralni razvoj Odjeljenja za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo pri Vladi Brčko distrikta BiH

Prilog 13. Obim proizvodnje, kapaciteti i njihova iskorišćenost u prehrambenoj industriji Federacije BiH za period 2014 - 2020.

Podsektor prehrambene industrije	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Mlinska industrija							
Proizvodnja (tona)	141.14	146.21	165.14	160.01	149.10	207.00	211.48
	5	5	8	4	5	6	1
Kapacitet godišnji (tona)	397.50	397.50	397.50	302.15	302.15	302.15	302.15
	0	0	0	0	0	0	0
Iskorišćenost kapaciteta (%)	35,51	36,8	41,54	52,96	49,35	68,51	69,99
Prerada mlijeka							
Proizvodnja (000 litara)	174.39	185.95	175.49	176.37	180.72	184.05	191.31
	8	6	7	5	5	9	7
Kapacitet godišnji (000 litara)	332.00	332.00	400.00	400.00	400.00	400.00	400.00
	0	0	0	0	0	0	0
Iskorišćenost kapaciteta (%)	52,53	56,00	43,87	44,09	45,18	46,01	47,83
Prerada mesa							
Proizvodnja (tona)	45.169	56.288	63.437	65.175	64.919	64.303	69.767
Kapacitet godišnji (tona)	169.00	169.00	169.00	169.00	169.00	169.00	169.00
	0	0	0	0	0	0	0
Iskorišćenost kapaciteta (%)	26,73	33,30	37,53	38,57	38,41	38,04	41,28
Sokovi od voća i povrća							
Proizvodnja (000 litara)	n/p	n/p	n/p	n/p	34.571	46.216	36.634
Kapacitet godišnji (000 litara)	n/p	n/p	n/p	n/p	41.010	136.510	136.510
						0	0
Iskorišćenost kapaciteta (%)	n/p	n/p	n/p	n/p	84,3	33,85	26,84
Prerada voća i povrća							
Proizvodnja (tona)	6.610	10.170	12.726	10.787	4.083	4.351	3.590
Kapacitet godišnji (tona)	16.400	16.400	16.400	15.000	15.000	15.000	15.000
Iskorišćenost kapaciteta (%)	40,30	62,00	77,59	71,91	27,22	29,00	23,93
Proizvodnja keksa i vafla							
Proizvodnja (tona)	5.455	5.452	5.738	12.186	12.299	11.795	12.100
Kapacitet godišnji (tona)	28.100	28.100	28.100	22.400	22.400	22.400	22.400
Iskorišćenost kapaciteta (%)	19,41	19,40	20,41	54,40	54,91	52,65	54,02
Proizvodnja vode							
Proizvodnja (000 litara)	n/p	n/p	n/p	n/p	98.240	101.799	93.498
Kapacitet godišnji (000 litara)	n/p	n/p	n/p	n/p	430.000	432.500	464.500
					0	0	0

Iskorišćenost kapaciteta (%)	n/p	n/p	n/p	n/p	22,85	23,53	20,13
Proizvodnja mineralne vode							
Proizvodnja (000 litara)	58.828	66.315	74.818	95.102	n/p	n/p	n/p
Kapacitet godišnji (000 litara)	420.00 0	420.00 0	420.00 0	430.00 0	n/p	n/p	n/p
Iskorišćenost kapaciteta (%)	14,01	15,80	17,81	22,12	n/p	n/p	n/p
Proizvodnja piva							
Proizvodnja (000 hl)	370	406	438	459	439	447	386
Kapacitet godišnji (000 hl)	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500
Iskorišćenost kapaciteta (%)	24,67	27,1	29,17	30,61	29,29	29,79	25,73
Proizvodnja bezalkoholnih pića							
Proizvodnja (000 litara)	195.48 2	194.46 4	173.01 8	197.40 2	203.27 6	201.01 1	182.80 8
Kapacitet godišnji (000 litara)	328.60 0	360.60 0	360.60 0	356.60 0	365.10 0	365.10 0	365.10 0
Iskorišćenost kapaciteta (%)	62,94	53,9	47,98	55,36	55,68	55,05	50,07
Proizvodnja vina							
Proizvodnja (000 litara)	2.147	4.144	3.368	3.360	4.055	4.254	3.878
Kapacitet godišnji (000 litara)	26.400	26.400	26.400	26.400	26.400	26.400	26.400
Iskorišćenost kapaciteta (%)	8,13	15,60	12,75	12,72	15,34	16,36	14,69
Proizvodnja duhana							
Proizvodnja (tona)	2.410	2.289	1.775	1.379	763	556	386
Kapacitet godišnji (tona)	7.000	7.000	7.000	7.000	7.000	7.000	7.000
Iskorišćenost kapaciteta (%)	34,43	32,7	25,35	19,7	10,90	7,90	5,51

Izvor: Federalni zavod za statistiku; Podaci o kapacitetima - Baza podataka FMPVŠ, Odsjek za prehrambenu industriju

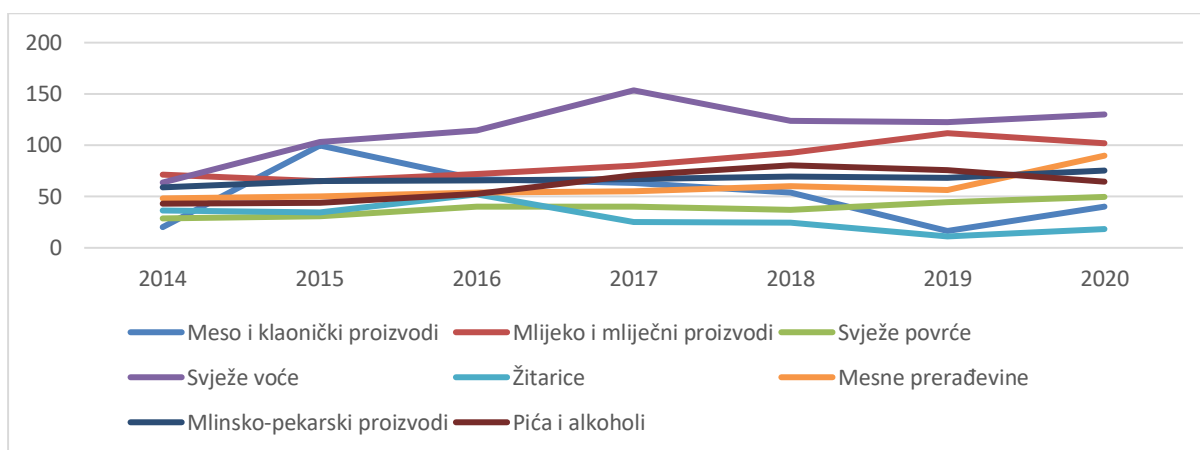
Prilog 14. Proizvodnja po sektorima prehrambene industrije u RS (2014-2020)

(000 kg ili litara ili komada) (za indekse 2014=100)⁶²

Podsektor prehrambene industrije	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Prerada i konzervisanje mesa i proizvoda od mesa	31.461	30.961	34.102	40.246	34.838	41.556	42.213
	100%	98%	108%	128%	111%	132%	134%
Prerada i konzervisanje ribe, ljuskara i mekušaca	1.285	1.190	1.461	1.513	1.276	1.259	1.071
	100%	93%	114%	118%	99%	98%	83%
Prerada voća i povrća	12.074	16.613	15.787	13.215	12.398	14.509	16.762
	100%	138%	13. 1%	109%	103%	120%	139%
Proizvodnja mliječnih proizvoda	121.714	115.558	119.059	68.959	75.523	59.645	83.676
	100%	95%	98%	57%	62%	49%	69%
Proizvodnja mlinskih proizvoda	157.614	156.796	201.858	174.469	154.106	134.795	116.483
	100%	99%	128%	111%	98%	86%	100%
Proizvodnja pekarskih proizvoda i tjestenine	26.085	28.044	28.632	34.014	32.707	32.253	32.295
	100%	108%	110%	130%	125%	124%	124%
Proizvodnja ostalih prehrambenih proizvoda	20.943	24.956	25.978	22.832	21.377	20.381	23.662
	100%	119%	124%	109%	102%	97%	113%
Proizvodnja gotove hrane za životinje	183.236	184.456	194.144	204.114	198.110	211.145	209.319
	100%	101%	106%	111%	108%	115%	114%
Proizvodnja pića	478.828	581.661	598.342	609.435	597.225	564.378	480.008
	100%	121%	125%	127%	125%	118%	100%
Duvanska industrija	312.819	1.247.970	1.466.043	772.476	69.798	0	0
	100%	399%	469%	247%	22%	0%	0%

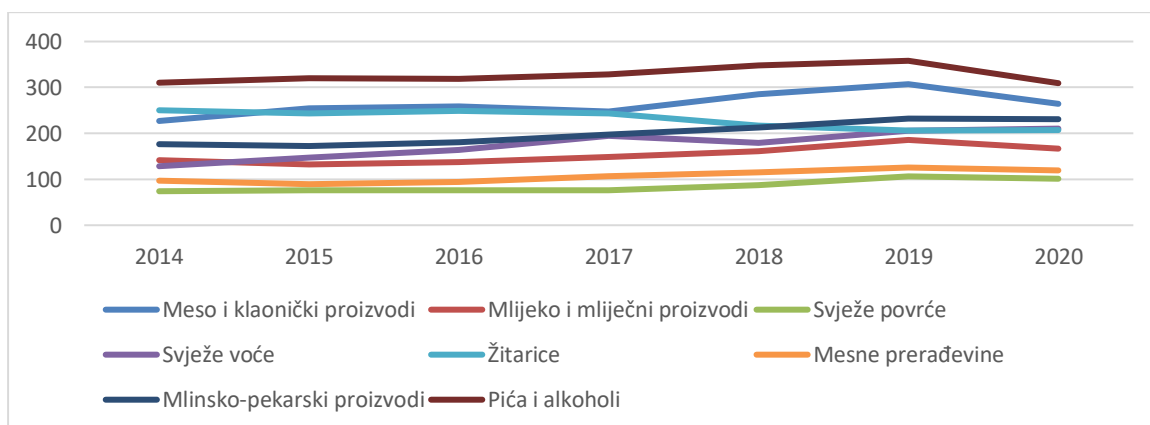
⁶² Vlastita obrada podataka iz biltena industrijski proizvodi za 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019. i 2020. godinu, Republički zavod za statistiku RS.

Prilog 15. Izvoz važnijih poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Bosne i Hercegovine, 2014-2020. (u milionima KM)

Izvor: Baza podataka Vanjsko-trgovinske komore BiH

Prilog 16. Uvoz važnijih poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Bosne i Hercegovine, 2014-2020. (u milionima KM)

Izvor: Baza podataka Vanjsko-trgovinske komore BiH

Prilog 17. Vanjskotrgovinska razmjena Bosne i Hercegovine poljoprivredno-prehrambenim proizvodima prema važnijim trgovačkim partnerima - Izvoz, 2014-2020. (u milionima KM)

Zemlja	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
A) EU 27/28							
Ukupno						329,6	
	250,01	256,46	265,13	302,22	335,77	2	340,85
<i>Od čega:</i>							
Hrvatska						125,0	
	103,05	92,36	99,37	106,02	120,00	2	144,13
Italija	36,70	37,64	33,40	39,48	43,98	27,79	19,74
Austrija	16,04	16,20	14,93	20,68	21,35	20,43	26,19
Njemačka	32,39	32,42	35,88	46,50	45,58	43,28	50,18
Švedska	11,49	12,93	13,27	12,69	15,10	14,89	8,04
Slovenija	20,42	22,20	22,33	26,25	23,82	25,87	30,15
B) Zapadni						301,2	
Balkan	240,25	247,88	261,64	286,59	274,73	8	301,71
Albanija	6,40	8,80	5,39	6,84	5,07	4,43	6,33
Srbija						156,7	
	125,56	127,94	138,23	140,94	139,22	9	173,77
S.. Makedonija	46,45	57,57	58,92	74,04	53,51	57,81	56,20
Crna Gora	61,84	53,57	59,10	64,77	76,93	82,26	65,42
C) Ostale zemlje						220,7	
	171,55	335,89	449,03	468,27	269,43	8	240,09
D) Ukupno (A+B+C)	661,81	840,22	975,80	1057,0	8	851,6	9
Struktura (Ukupno=100)							
EU 27/28	37,78	30,52	27,17	28,59	38,16	38,70	37,55
Zapadni Balkan	36,30	29,50	26,81	27,11	31,22	35,37	33,24
Ostale zemlje	25,92	39,98	46,02	44,30	30,62	25,92	29,21

Izvor: Baza podataka Vanjsko-trgovinske komore Bosne i Hercegovine

Prilog 18. Vanjskotrgovinska razmjena Bosne i Hercegovine poljoprivredno-prehrambenim proizvodima prema važnijim trgovačkim partnerima - Uvoz, 2014-2020. (u milionima KM)

Zemlja	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019
A) EU 27/28							
Ukupno	1773,2	1820,4	1539,8	1619,1	1826,6	1947,	1758,1
	8	1	2	1	4	79	8
<i>Od čega:</i>							
Hrvatska						680,6	
	640,15	642,87	449,89	459,53	660,54	8	667,22
Italija						171,4	
	130,66	142,49	156,32	165,42	183,95	5	145,65
Austrija	98,04	91,96	82,70	84,49	73,92	82,59	57,70

Njemačka						159,1	
	126,26	127,56	167,03	184,51	149,42	0	150,69
Slovenija						265,1	
	229,89	247,79	79,75	85,72	231,44	8	240,30
Mađarska						176,9	
	197,68	167,23	164,64	163,46	155,83	7	183,22
B) Zapadni Balkan						936,3	
	822,41	893,91	907,54	949,39	946,20	9	908,78
Albanija	15,48	16,29	16,03	16,66	9,37	12,24	13,61
Srbija						858,4	
	728,60	804,22	820,93	860,94	870,53	8	838,60
S. Makedonija	62,85	57,10	54,55	55,14	46,28	46,61	37,87
Crna Gora	15,48	16,29	16,03	16,66	20,02	19,06	18,70
C) Ostale zemlje						346,0	
	133,87	148,43	515,48	581,90	349,77	9	411,45
D) Ukupno	2729,5	2862,7	2962,8	3150,4	3122,6	3230,	3078,4
(A+B+C)	5	5	4	0	1	27	1
Struktura							
(Ukupno=100)							
EU 27/28	64,97	63,59	51,97	51,39	58,50	60,30	57,11
Zapadni Balkan	30,13	31,23	30,63	30,14	30,30	28,99	29,52
Ostale zemlje	4,90	5,18	17,40	18,47	11,20	10,71	13,37

Izvor: Baza podataka Vanjsko-trgovinske komore Bosne i Hercegovine

**Prilog 19. Obim spoljnotrgovinske razmjene Republike Srpske na nivou SMTK sektori
0. Hrana i žive životinje i 1. Pića i duvan, 2014-2020, (miliona KM)**

			2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
0	HRANA I ŽIVE ŽIVOTINJE	Obim	850,2	893,8	983,8	1027, 5	993,6	991,5	970,3
		Izvoz	201,1	218,6	280,0	296,0	252,3	243,5	232,7
		Uvoz	649,1	675,3	703,8	731,4	741,3	748,0	737,6
		Saldo	-	-	-	-	-	-	-
		Pokriveno st	31,0 %	32,4 %	39,8 %	40,5 %	34,0 %	32,6 %	31,5 %
00	Žive životinje	Obim	23,5	29,9	21,7	25,8	31,9	22,4	21,1
		Izvoz	3,9	2,2	4,5	5,8	11,3	4,9	3,3
		Uvoz	19,6	27,7	17,2	20,0	20,6	17,5	17,8
		Saldo	-15,8	-25,5	-12,7	-14,2	-9,3	-12,5	-14,5
		Pokriveno st	19,8 %	7,8%	26,1 %	29,0 %	54,7 %	28,3 %	18,3 %
01	Meso i prerađevine od mesa	Obim	117,0	120,0	143,9	150,0	144,8	150,4	138,3
		Izvoz	16,9	12,5	25,6	19,4	6,1	7,6	7,9
		Uvoz	100,1	107,5	118,3	130,7	138,7	142,8	130,4
		Saldo	-83,3	-95,0	-92,7	-	-	-	-
		Pokriveno st	16,9 %	11,6 %	21,7 %	14,8 %	4,4%	5,3%	6,1%
02	Mliječni proizvodi i jaja	Obim	42,5	36,2	42,1	44,9	63,5	87,5	60,7
		Izvoz	30,7	20,8	26,4	28,4	39,4	52,7	36,5
		Uvoz	11,8	15,4	15,7	16,6	24,1	34,7	24,2
		Saldo	18,9	5,4	10,7	11,8	15,2	18,0	12,3
		Pokriveno st	260,0 %	135,1 %	168,5 %	171,1 %	163,1 %	151,8 %	150,7 %
03	Ribe i prerađevine	Obim	17,6	20,1	22,3	25,8	40,7	36,2	34,1
		Izvoz	6,2	8,5	9,3	11,6	19,6	18,4	20,0
		Uvoz	11,4	11,6	13,0	14,2	21,1	17,8	14,1
		Saldo	-5,2	-3,1	-3,7	-2,6	-1,6	0,5	6,0
		Pokriveno st	54,7 %	73,2 %	71,5 %	81,8 %	92,5 %	102,9 %	142,3 %
04	Žitarice i proizvodi	Obim	235,9	243,0	284,5	293,8	249,3	220,5	226,3
		Izvoz	40,1	48,4	67,5	82,2	54,2	41,9	45,8
		Uvoz	195,8	194,6	217,0	211,6	195,0	178,5	180,6
		Saldo	-	-	-	-	-	-	-
		Pokriveno st	20,5 %	24,9 %	31,1 %	38,8 %	27,8 %	23,5 %	25,3 %
05	Povrće i voće	Obim	103,6	125,3	128,5	163,8	144,8	153,8	147,2
		Izvoz	47,7	63,5	65,7	87,3	73,0	75,7	75,3
		Uvoz	55,9	61,8	62,8	76,6	71,8	78,1	71,9
		Saldo	-8,2	1,7	2,9	10,7	1,1	-2,4	3,3
		Pokriveno st	85,3 %	102,8 %	104,7 %	114,0 %	101,6 %	97,0 %	104,7 %

			2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
06	Šećer, proizvodi od šećera, med	Obim	53,1	50,8	70,5	68,6	49,2	28,9	24,8
		Izvoz	26,5	27,2	39,1	28,1	17,4	5,1	0,8
		Uvoz	26,6	23,6	31,4	40,6	31,8	23,7	24,0
		Saldo	-0,2	3,5	7,6	-12,5	-14,4	-18,6	-23,2
		Pokriveno st	99,4 %	115,0 %	124,3 %	69,3 %	54,8 %	21,7 %	3,3%
07	Kafa, čaj, kako, začini	Obim	95,9	106,5	111,8	101,6	106,0	106,3	116,9
		Izvoz	21,1	25,4	28,9	21,4	19,1	17,2	22,7
		Uvoz	74,8	81,0	82,9	80,2	87,0	89,1	94,2
		Saldo	-53,6	-55,6	-53,9	-58,8	-67,9	-71,9	-71,4
		Pokriveno st	28,3 %	31,4 %	34,9 %	26,6 %	22,0 %	19,3 %	24,1 %
08	Stočna hrana	Obim	106,2	101,7	95,0	89,3	97,1	104,0	109,4
		Izvoz	1,6	1,5	3,0	2,5	1,1	1,0	1,5
		Uvoz	104,7	100,1	92,0	86,8	96,0	102,9	108,0
		Saldo	- 103,1	-98,6	-89,0	-84,4	-94,9	- 101,9	- 106,5
		Pokriveno st	1,5%	1,5%	3,3%	2,8%	1,2%	1,0%	1,3%
08	Razni proizvodi za hranu	Obim	54,9	60,4	63,4	63,8	66,3	81,8	91,5
		Izvoz	6,5	8,5	10,0	9,5	11,2	18,9	19,0
		Uvoz	48,3	51,9	53,4	54,3	55,1	62,9	72,5
		Saldo	-41,8	-43,4	-43,5	-44,7	-43,9	-43,9	-53,5
		Pokriveno st	13,5 %	16,4 %	18,6 %	17,6 %	20,3 %	30,1 %	26,2 %
1	PIĆA I DUVAN	Obim	115,0	121,5	90,7	92,1	83,5	84,0	69,1
		Izvoz	12,3	25,1	33,1	31,7	24,3	19,5	13,6
		Uvoz	102,6	96,4	57,7	60,4	59,1	64,6	55,5
		Saldo	-90,3	-71,3	-24,6	-28,7	-34,8	-45,1	-41,9
		Pokriveno st	12,0 %	26,1 %	57,3 %	52,5 %	41,1 %	30,1 %	24,5 %
01	Pića	Obim	102,6	93,6	61,6	72,1	75,8	78,0	62,8
		Izvoz	11,8	13,5	16,7	20,4	22,9	18,4	13,3
		Uvoz	90,8	80,1	45,0	51,7	52,9	59,6	49,4
		Saldo	-79,0	-66,6	-28,3	-31,3	-30,1	-41,1	-36,1
		Pokriveno st	13,0 %	16,9 %	37,1 %	39,5 %	43,2 %	31,0 %	27,0 %
02	Duvan i proizvodi od duvana	Obim	13,6	16,9	24,3	20,0	7,7	6,0	6,3
		Izvoz	1,8	0,5	11,6	11,3	1,5	1,0	0,3
		Uvoz	11,8	16,3	12,7	8,7	6,2	5,0	6,0
		Saldo	-10,0	-15,8	-1,1	2,6	-4,7	-4,0	-5,7
		Pokriveno st	15,5 %	3,3%	91,6 %	129,9 %	23,8 %	20,1 %	4,3%

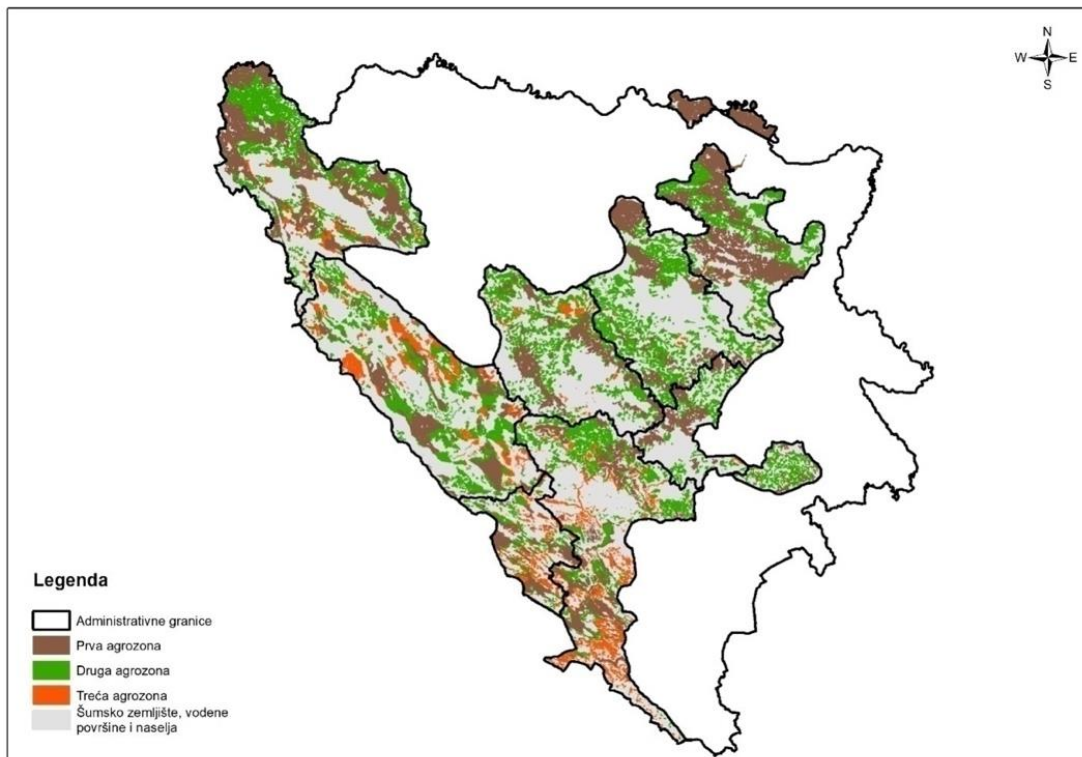
Prilog 20. Vanjska trgovina ukupnih i poljoprivredno-prehrambenih proizvoda FBiH, RS i BD BiH, 2014-2020. (u milionima KM)

	Opis	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
F e d e r a c i j a B i H	Ukupna trgovina							
	Izvoz	5.779	6.148	6.260	7.257	7.912	7.620	6.871
	Uvoz	10.354	10.681	10.926	12.441	13.267	13.852	11.681
	Trgovački bilans	-	-	-	-	-	-	-
	Pokrivenost uvoza izvozom	4.575	4.533	4.666	5.184	5.354	6.231	4.810
	Trgovina PPP							
	Izvoz	273	388	382	411	378	347	424
	Uvoz	1.696	1.793	1.795	1.862	1.934	2.042	1.944
	Trgovački bilans	-	-	-	-	-	-	-
	Pokrivenost uvoza izvozom	1.422	1.405	1.413	1.451	1.556	1.695	1.520
	Učešće PPP (%)							
	Izvoz	16,12	21,64	21,26	22,09	19,55	16,99	21,82
	Uvoz	4,73	6,31	6,10	5,67	4,78	4,55	6,17
	Trgovački bilans	16,38	16,78	16,43	14,97	14,58	14,74	16,64
	31,08	30,98	30,29	27,99	29,06	27,20	31,59	
R e p u b l i k a S r p s k a	Ukupna trgovina							
	Izvoz	2.692	2.613	2.869	3.476	3.741	3.610	3.393
	Uvoz	4.946	4.369	4.426	4.899	5.222	4.782	4.472
	Trgovački bilans	-	-	-	-	-	-	-
	Pokrivenost uvoza izvozom	2.254	1.756	1.557	1.423	1.481	1.172	1.079
	Trgovina PPP							
	Izvoz	54,4	59,8	64,8	71,0	71,6	75,5	75,9
	Uvoz	213	243	313	327	274	262	246
	Trgovački bilans	751	771	760	791	799	811	751
	Pokrivenost uvoza izvozom	-538	-528	-447	-464	-525	-549	-546
	Učešće PPP (%)							
	Izvoz	28,36	31,52	41,18	41,34	34,29	32,31	31,06
	Uvoz	7,91	9,30	10,91	9,41	7,32	7,26	7,25
	Trgovački bilans	15,18	17,65	17,17	16,15	15,30	16,96	17,71
	23,87	30,07	28,71	32,61	35,45	46,84	50,60	
B r č k o d i s t r	Ukupna trgovina							
	Izvoz	188	221	288	324	244	268	258
	Uvoz	418	503	570	623	511	540	510
	Trgovački bilans	-229	-282	-282	-298	-267	-272	-253
	Pokrivenost uvoza izvozom	45,07	43,89	50,51	52,10	47,73	49,57	50,48
	Trgovina PPP							
	Izvoz	156	181	230	244	165	176	175
	Uvoz	203	220	272	290	198	222	286
Trgovački bilans	-48	-39	-42	-46	-33	-46	-111	

i	Pokrivenost uvoza							
k	izvozom	76,44	82,19	84,62	84,23	83,19	79,15	61,32
t	Učešće PPP (%)							
B	Izvoz	82,62	81,94	79,97	75,36	67,54	65,75	68,01
i	Uvoz	48,71	43,75	47,74	46,61	38,75	41,18	55,98
H	Trgovački bilans	20,89	13,88	14,84	15,34	12,46	17,03	43,72

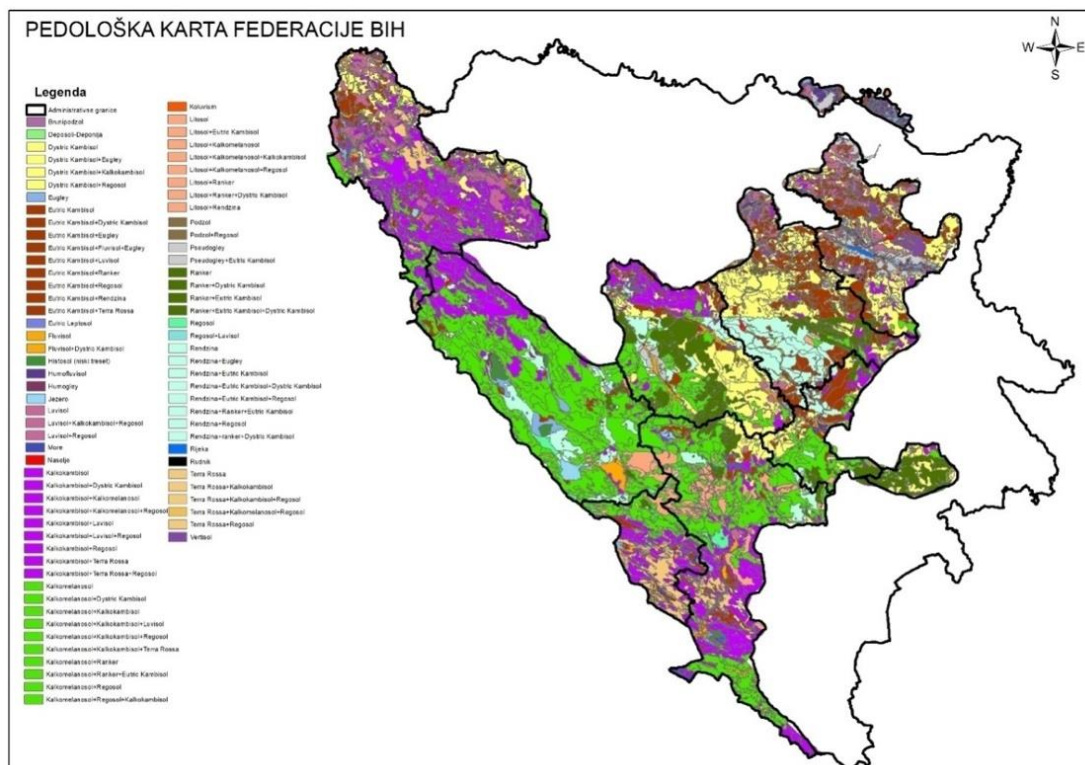
Izvor: Statistički bilteni o vanjskoj trgovini Federacije BiH, Federalni zavod za statistiku; Statistički godišnjak RS 2021, RZS RS, 2021; Statistički bilteni Brčko distrikta BiH.

Prilog 21. Prostorna distribucija agrozona u Federaciji BiH

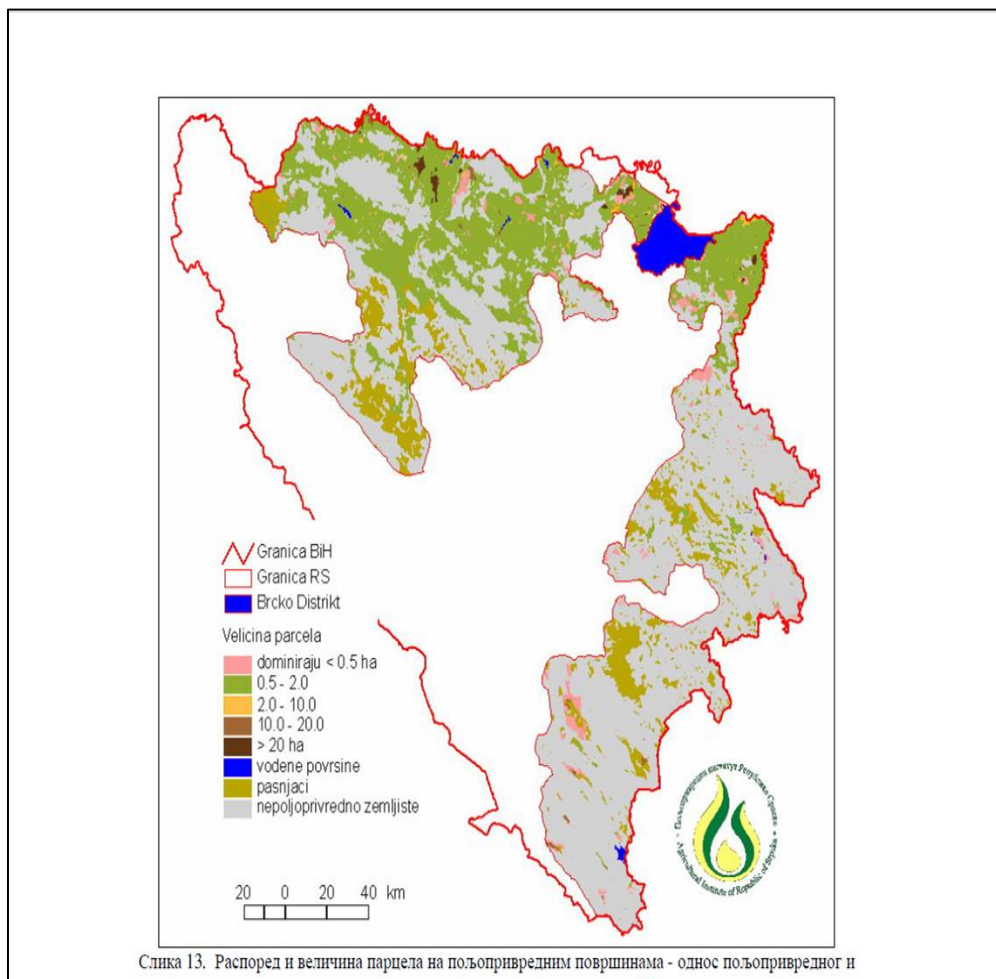
Izvor: Federalni zavod za agropedologiju

Prilog 22. Pedološka karta Federacije BiH

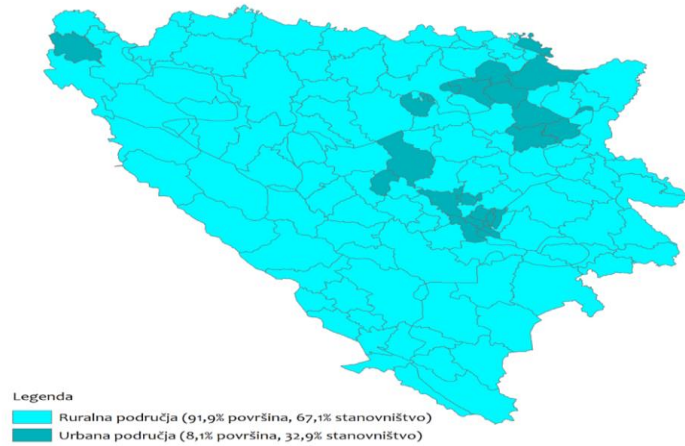
Izvor: Federalni zavod za agropedologiju

Prilog 23. Raspored i veličina parcela poljoprivrednog zemljišta u RS i odnos poljoprivrednog i ne poljoprivrednog zemljišta⁶³

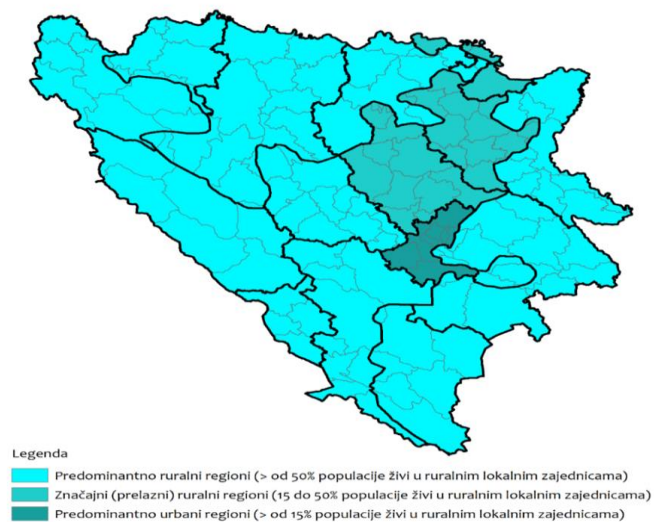
⁶³ Osnova zaštite, korišćenja i uređenja poljoprivrednog zemljišta kao komponenta procesa planiranja korišćenja zemljišta, Poljoprivredni institut Republike Srpske, Banja Luka, 2009, str. 36.

Prilog 24. Ruralna i urbana područja Bosne i Hercegovine na lokalnom nivou

Izvor: Hodžić, H. (2019)

Prilog 25. Raspored regiona Bosne i Hercegovine prema stepenu ruralnosti (OECD kriterij)

Izvor: Hodžić, H. (2019)